

**ALBUM EDITAT DE
MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ**

COORDONARE PROIECT EDITORIAL:

Dr. Narcis Dorin ION
Director general al Muzeului Național Peleş

ILUSTRAȚII:

Muzeul Național Peleş
Arhivele Naționale ale României
Kent University Library
Muzeul Național de Artă al României
Muzeul Național de Istorie a României
Arh. Mădălin GHIGEANU
Ing. dipl. Vlad-Andreas GRUNAU
Dr. Narcis Dorin ION
Anna SALAČOVÁ
Tomáš LÍMAN

REPRODUCERI COLOR:

Árpád UDVARDI

GRAFICĂ&DTP:

Dr. Cornel-Constantin ILIE

CORECTURĂ:

Rodica ROTĂRESCU
Alaxandra GHIOARCĂ
Raluca ROMOK
Narcis Dorin ION
Mircea Alexandru HORTOPAN

COPERTA I & IV:

Karel Liman.
Fotografii din arhiva domnului Tomáš Líman

© MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ, decembrie 2019
Toate drepturile rezervate/All rights reserved

www.peles.ro

ISBN 978-973-0-30564-7

NARCIS DORIN ION
RUXANDA BELDIMAN
MIRCEA ALEXANDRU HORTOPAN

KAREL LIMAN

ARHITECTUL CASEI REGALE A ROMÂNIEI

SINAIA - 2019

EXPOZIȚIE ORGANIZATĂ DE MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ

COORDONARE PROIECT EXPOZIȚIONAL:

Dr. Narcis Dorin ION

Director general al Muzeului Național Peleș

CONCEPTUL EXPOZIȚIEI:

Dr. Mircea Alexandru HORTOPAN

Director de patrimoniu al Muzeului Național Peleș

ORGANIZAREA EXPOZIȚIEI:

Drd. Macrina-Emilia OPROIU

Corina DUMITRACHE

Alexandra GHIOARCĂ

Raluca ROMOK

Mihaela DAN

Aurelia BORUGĂ

Mariana RĂILEANU

Gabriela TUDOR

Cătălina PĂSTRĂMOIU

SUMAR

6 **Karel Liman. Arhitectul Casei Regale a României**

Narcis Dorin Ion

9 **Karel Liman. Un destin de arhitect ceh în România**

Ruxanda Beldiman

38 **Castelul Peleş. Domeniul regal Peleş, Sinaia (1894 – 1914)**

Ruxanda Beldiman

100 **Castelul Pelişor, reşedinţa de vară de la Sinaia a regelui Ferdinand I şi a reginei Maria**

Mircea Alexandru Hortopan

138 **Cuibul Principesei, Juniperus, Das Nest. Domeniul regal Peleş, Sinaia, 1898**

Ruxanda Beldiman

146 **Casa Arhitectului. Domeniul regal Peleş, Sinaia (cca 1900; 1908 – 1909)**

Ruxanda Beldiman

154 **Corpul de gardă. Domeniul regal Peleş, Sinaia (cca 1884; 1908 – 1909)**

Ruxanda Beldiman

162 **Economatul. Domeniul regal Peleş, Sinaia (cca 1900; 1908 – 1909)**

Ruxanda Beldiman

170 **Grajdurile noi de la Furnica. Domeniul regal Peleş, Sinaia (cca 1910 – 1912)**

Ruxanda Beldiman

176 **Garajele noi. Domeniul regal Peleş, Sinaia (cca 1900; 1908 – 1909)**

Ruxanda Beldiman

178 **Camera norvegiană. Palatul Cotroceni, Bucureşti (1910)**

Ruxanda Beldiman

184 **Domeniul regal Bran. Visul unei regine şi al unui arhitect**

Narcis Dorin Ion

246 **Cabana de vânătoare de la Lăpuşna (judeţul Mureş)**

Narcis Dorin Ion

KAREL LIMAN.

Arhitectul Casei Regale a României

În urmă cu nouă decenii, la 29 iulie 1929, într-un sanatoriu din Brașov trecea în eternitate cehul Karel Zdenek Liman, cel care fusese, într-o viață de muncă devotată, arhitectul șef al Casei Regale a României. Cel despre care regina Maria, îndurerată de dispariția sa, avea să scrie în *Însemnările zilnice* că a fost „un slujitor credincios care a lucrat până în ultima zi; a lucrat cu pasiune și tânjea să trăiască pentru a-și continua munca, mai ales ca să termine ultima lui pasiune: Branul”. Cel pe care aceeași suverană împătimită de arhitecturi rezidențiale și peisagistice îl evoca aievea prin montarea în curtea interioară a castelului Bran a unei plăci de marmură care să amintească generațiilor viitoare rolul esențial pe care „bătrânul arhitect” îl avusese în restaurarea aceluși „vechi castel adormit în părăsire”, dar „adus la viață și împodobit cu sfaturile artistice ale arhitectului Curții Regale, Carol Liman († 1929), întru amintirea făuririi unității naționale a tuturor românilor”.

Acestui talentat și harnic arhitect ceh îi dedicăm expoziția și catalogul intitulate *Karel Liman. Arhitectul Casei Regale a României*, în care încercăm să prezentăm remarcabilele monumente arhitectonice pe care le-a proiectat și realizat în România. Sinaia, Bran, Cotroceni, Lăpușna sau Copăcenii sunt câteva dintre reședințele regale de care arhitectul Liman și-a legat definitiv numele, colaborând admirabil cu regele Carol I și cu regina Maria a României. În jurnalul său, intitulat *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii. 1898-1940*, Eugeniu Arthur Buhman îi făcea următorul portret lui Karel Liman: „Arhitect de mare valoare și de mult talent, el este de fapt creatorul adevărat al castelului Peleş și Vodă. Carol I a avut în el nu numai un sfătuitor tehnic, ci și un colaborator cu suflet de artist, un muncitor neobosit și un om cinstit. E destul să spun că după o viață întreagă de muncă a murit sărac. Aproape în fiecare zi îl vizita Regele în biroul de arhitectură situat lângă castel și acolo discutau amândoi cu multă patimă înfăptuirile proiectate de Regele, care, ca și multor altor Suverani, îi plăcea să clădească, dar nu prea avea pricepere multă între ale arhitecturii și, mai ales, era lipsit de imaginație, așa că planul desenat nu-i prea spunea destule și arhitectul era nevoit să prezinte macheta în ipsos, redusă, ca Regele să-și poată da seama exact de cum urma să fie în realitate construcția plănuită”.

Albumul-catalog dedicat arhitectului Karel Liman este ilustrat, în cea mai mare parte, cu fotografii de epocă și planuri de arhitectură inedite, păstrate cu grijă în fototeca Muzeului Național Peleş. O parte dintre fotografiile reprezentând membrii familiei Liman provin din arhiva personală a domnului Tomáš Líman și a doamnei Anna Salačová (descendenți ai eroului catalogului nostru), cărora le mulțumim și aici pentru gestul de a ne fi alături în această evocare istorică. Alte fotografii de epocă provin din colecția privată a domnului arhitect Mădălin Ghigeanu, din București (cele reprezentând clădirile de pe domeniul regal de la Sinaia), din colecția domnului ing. dipl.

Vlad-Andreas Grunau (din Germania) și din colecția autorului acestui cuvânt înainte (o parte dintre ilustrațiile reprezentând castelul Bran).

Fotografiile inedite reprezentând-o pe regina Maria și principesa Ileana la castelul Bran provin din colecțiile Arhivelor Naționale ale României și adresez aici calde mulțumiri colegilor din această prestigioasă instituție: dr. Cristian Anița, director al Arhivelor Naționale ale României, dr. Alina Pavelescu, director adjunct, dr. Liviu-Daniel Grigorescu, șef Serviciu Arhive Naționale Istorice Centrale, dr. Mirela-Daniela Târnă, consilier superior, Ștefania Grigorie, șef Birou Arhive Tehnice și de Înregistrare, și Viorica Nicolae.

Mulțumirile noastre se îndreaptă către instituțiile care au colaborat la ilustrarea acestui album: Muzeul Național de Artă al României (director general – arhitect Liviu Constantinescu, director adjunct – Octavian Boicescu, Adriana Constantinescu – conservator) și Muzeul Național de Istorie a României (director general – dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, director adjunct – dr. Cornel-Constantin Ilie, șef Secție Istorie – dr. Oana Ilie). Adresăm mulțumiri și Editurii Igloo (domnului arh. Adrian Ciocăzanu și doamnei dr. arh. Francoise Pamfil), unde în anul 2013 am editat – împreună cu Ruxanda Beldiman, Mircea Alexandru Hortopan și Sorin Vasilescu – volumul *Karel Zdenek Liman. Arhitectul ceh al Casei Regale a României*. Mare parte dintre textele apărute atunci (scrise de Narcis Dorin Ion și Mircea Alexandru Hortopan) sunt reluate în acest album, într-o formă grafică mult îmbunătățită și diferit ilustrată. Articolul despre castelul din Lăpușna, semnat de Narcis Dorin Ion, apare aici pentru prima dată. Pentru reproducerea textelor scrise de neuitata noastră colegă și prietenă Ruxanda Beldiman, am obținut acordul părinților săi, Ioana și Alexandru Beldiman, cărora le exprimăm și aici întreaga noastră grațitudine.

Viziunea grafică a acestui album dedicat arhitectului Karel Liman o datorăm domnului dr. Cornel-Constantin Ilie, director adjunct al Muzeului Național de Istorie a României și grafician inspirat, care a realizat macheta mai multor albume editate de Muzeul Național Peleş. Îi mulțumim încă o dată pentru efortul și răbdarea sa.

Reproducerile color ale planurilor arhitecturale de patrimoniu prezentate în acest volum – aparținând Muzeului Național Peleş – au fost realizate de către domnul Árpád Udvardi, căruia îi mulțumim în mod special și pe această cale. Imaginile de epocă din fototeca Muzeului Național Peleş au fost scanate cu mîgală de către doamna conservator Aurelia Borugă, către care se îndreaptă mulțumirile noastre.

Last but not least, adresez cele mai calde mulțumiri colegilor muzeografi și conservatori din Muzeul Național Peleş, care au făcut posibilă realizarea proiectului expozițional și editorial *Karel Liman. Arhitectul Casei Regale a României*: dr. Mircea-Alexandru Hortopan, director de patrimoniu, Anca-Mariana Hoge, director general adjunct, drd. Macrina-Emilia Oproiu, șef Secție Evidență, Cercetare și Documentare a Patrimoniului, Raluca Romok, Alexandra Ghioarcă, Corina Dumitrache, Mihaela Dan, Rodica Rotărescu, Aurelia Borugă, Mariana Răileanu, Gabriela Tudor și Cătălina Păstrămoiu.

Dr. Narcis Dorin Ion

Director general al Muzeului Național Peleş

Arhitectul
Karel Liman,
cca 1900

UN ARBORE GENEALOGIC

Pe fundalul afirmării tânărului regat al României, către finele veacului al XIX-lea și în primele decenii din cel următor, un destin de arhitect central-european precum al cehului Karel Zdeněk Líman¹ (1855, Mladá Boleslav – 1929, Brașov) este simbolic legat de fenomenul comenzilor pe care un prinț german (Carol de Hohenzollern) și o prințesă britanică (Maria de Edinburgh) înțelegeau să le inițieze, înzestrând țara de la gurile Dunării cu edificii de reprezentare. De altfel, pe întreg parcursul secolului romantic și până la Primul Război Mondial, în Europa, familiile regale, aristocrate sau cele din înalta burghezie au promovat construcția de castele în stil medieval sau renascentist, în dorința de a reînvia trecutul național și istoria familială.

Născut în Boemia, pe atunci provincie a imperiului austriac, Karel Líman provenea – așa cum se petrece în cazul multor arhitecți și artiști din secolul al XIX-lea – dintr-o familie de meșteșugari, originară din comuna Chotětov (Boemia centrală). Bunicul și tatăl arhitectului au fost tâmplari. Ortografierea Lihman a numelui de familie, legată de lumea austriacă, va fi schimbată ulterior, după 1872 (conform arhivei de familie²), cu formula Líman, mai adaptată aspirațiilor naționale cehe ale epocii.

* O bogată documentație ne-a fost pusă cu generozitate la dispoziție de către doamna Anna Salačová și domnul Tomáš Líman, strănepoți ai arhitectului Líman, cărora le mulțumim încă o dată.

1. Numele arhitectului apare ortografiat sub diferite forme: Karel Líman, Karl Líman, Carel Líman, Liemann, Límann etc.

2. Tomáš Líman, *Rodokmen rodu Límanu/Arborele genealogic al familiei Líman*, 2003, p. 1 (text inedit). Traducerea în limba română a fost realizată după manuscrisul în limba cehă, de către doamna Helianna Ianculescu, prin amabilitatea Ambasadei Republicii Cehe la București. Pentru acest volum, toate traducerile din limba cehă au fost făcute de către Helianna Ianculescu.

Arborele genealogic ce se poate reconstitui până în secolul al XVII-lea, urcă până la un Anders Líman (cca 1655-1715), rebotezat Ondřej, din Chotětov, de profesie cârciumar. Meseria va fi transmisă timp de trei generații. Urmașii lui Anders/Ondřej se vor împărți în mai multe ramuri dintre care ne interesează cu precădere cea fondată în secolul al XIX-lea la Mladá Boleslav, de tatăl arhitectului³.

Un strănepot al lui Ondřej, Josef Líman (1797-1878), bunicul arhitectului, stabilit la Nemyslovice satul de baștină al familiei, a învățat meseria de tâmplar și a pus bazele tradiției dulgheritului în familie. Din căsătoria lui Josef Líman cu Kateřina Žáková s-au născut șase copii: Antonín (ramura Stará Boleslav), Václav (n.1822, stabilit la Mladá Boleslav; tatăl arhitectului), Karel (fondator al ramurii din Dobruška), Josef, František și Kateřina. Primii trei fii s-au remarcat ca buni profesioniști în meseria lor de tâmplari și ca oameni de afaceri destoinici.

Václav Líman a devenit, ca frații lui, proprietar al unei fabrici de cherestea în Na Podolci, căci grație muncii sale reușise să strângă o avere considerabilă. A avut șase copii, din căsătoria cu Terezie Rérová: Karel (1855-1929), viitorul arhitect; Josef (1859-1916), tâmplar; Václav (1869-1958), proprietar agricol; Terezie, Anna și Maria⁴.

FORMAȚIA ARHITECTULUI.

PRAGA, MÜNCHEN (CCA 1875-1879)

Se poate presupune că în timpul studiilor liceale urmate la Mladá Boleslav, Líman va fi demonstrat interes pentru desen, și probabil pentru meseria de tâmplar/ebenist, ce îi era apropiată prin tradiția familială. Informațiile orale menționează înscrierea sa la Facultatea de arhitectură a Politehnicii din Praga și în continuare la Bauakademie din München, prestigioasă instituție de învățământ universitar de profil⁵. Líman va fi știut să evalueze importanța celor doi poli culturali din spațiul de limbă germană, München și Viena, pentru studiile în domeniul ales.

Este mai mult ca sigur faptul că tânărul aspirant la titlul de arhitect va fi vizitat în 1876, în capitala Bavariei, semnificativa expoziție de decorațiuni interioare organizată de Kunstgewerbeverein (Asociația de arte și meserii) din München⁶, de răsunet în întreaga lume germanică. În pavilioanele unor firme de renume – Kayser, Albert Milde etc., expoziția etala interioare istorice cu piese de mobilier adecvat, impunând supremația neo-Renașterii germane ca orientare artistică identitară, ca stil național în Imperiul german, recent fondat. Poate nu întâmplător, în calitatea sa de arhitect al Curții regale a României, Líman va colabora mai târziu cu firma Valerian Gillar sau altele, prezente în expoziția müncheneză din 1876.

Întâlnirea cu acest orizont stilistic, ca și zestrea lui personală privind arta prelucrării lemnului, vor da roade câteva decenii mai târziu, când va concepe planuri și detalii decorative pentru noul Peleş (1894-1914), în conciliabule cu regele României. Comanditar al castelului, Carol de Hohenzollern era un cunoscător al arhitecturii și artelor decorative de inspirație istorică, un iubitor al neo-Renașterii germane, preferința sa fiind alimentată în continuare în România prin lectura revistelor de

3. Se presupune că familia s-a mutat din Suedia în Boemia în timpul Războiului de 30 de ani. Vezi T. Líman, 2003, p. 2.

4. T. Líman, 2003, p. 1-3, 9-10.

5. T. Líman, *Un arbore genealogic*, p. 10. Nu am putut identifica o cronologie precisă cu privire la anii de școlaritate.

6. Carl A. Regnet, *Führer durch die Kunst-und Kustgewerbeausstellung in München*, Verlag Lehman&Wenzel, Wien, 1876.

Arhitectul
Karel Liman
în timpul
stagiului
militar,
cca 1880

specialitate, la care biblioteca regală de la Sinaia era abonată⁷. Și el practicase în adolescență arta lucrului în lemn, conform unei tradiții perpetuate din tată în fiu, în propria sa familie.

VIENA. DEBUT PROFESIONAL ȘI ASPIRAȚII NAȚIONALE (CCA 1879-1884)

Către 1879, Karel Líman se va stabili pentru cinci ani la Viena, lucrând în cadrul firmei Fellner și Helmer, important atelier de arhitectură al vremii, fondat în 1873, specializat în programe rezidențiale și de teatre și care a furnizat Europei Centrale și de Est, numeroase proiecte. Bibliografia consacrată acestui atelier nu menționează însă numele lui Karel Líman, aducând în schimb la lumină alți colaboratori ai firmei⁸. Astfel Dieter Klein (1997) semnalează, alături de principalii asociați Ferdinand Fellner II (1847-1916) și Hermann Helmer (1849-1919), prezența a douăzeci de tineri arhitecți, dintre care amintește pe Franz Kraus (1865-1942), Ernst Gothillf (1865-1950), Ferdinand Fellner III (1872-1911), Hermann Helmer cel tânăr, Rudolf Krausz (1872-1928), Alexander Graf (1856-1931), Rudolf von Krauß și Alexander Neumann (1861-1947)⁹. Dintre ei, Karel Líman a putut fi coleg cu Alexander Graf, care a practicat arhitectura în acest atelier între anii 1881-1888¹⁰. În perioada în care Líman locuiește la Viena, firma Fellner și Helmer este implicată într-o serie de proiecte ce vor fi transpuse în realitate, după cum reiese din volumul publicat

7. O serie de numere din aceste colecții de periodice se păstrează, din 1948, în cadrul Bibliotecii Academiei Române și în biblioteca Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu” al Academiei.

8. Dieter Klein, *Fellner und Helmer, Wiener Atelier und Weltgeltung*, în „Baukultur”, nr. 4, 1997.

9. Pentru anii de viață ai acestor arhitecți și perioadele în care au lucrat pentru firma Fellner și Helmer, sursa este: <http://www.architektenlexikon.at> (site elaborat de Architekturzentrum Wien).

10. <http://www.architektenlexikon.at/de/425.html> consultat martie 2013.

sub egida atelierului în 1910¹¹. Remarcăm astfel imobilele de raport construite în capitala Imperiului Austro-Ungar, după planurile arhitectului Hermann Helmer: Thonethof (1882-1884), clădirile din Rothenturmstrasse nr. 1-3; Währingerstrasse nr. 5-7 (1888); Villa Ritterhausen (1879-1881), str. Warte nr. 19. În același interval de timp, câștigând mai multe concursuri și consolidându-și reputația, firma a construit teatre în provinciile Boemia și Moravia: Teatrul orășenesc german (Brünn/Brno, 1882) și Teatrul orășenesc (Reichenberg/Liberec, 1883). Firma era apreciată la vremea respectivă, pentru profesionalism (calitatea proiectelor), prețurile echilibrate, execuția rapidă, prezenta garanții și încredere¹². Sunt repere care aveau să-l formeze neîndoiește pe Líman, să-l pregătească pentru sarcina sa de viitor arhitect regal. „Nu există altcineva ca Líman în ceea ce privește rapiditatea cu care înfăptuiește admirabil ideile cuiva”, aprecia regina Maria în *Însemnările* ei din 1924, după decenii de colaborare cu arhitectul ceh¹³.

De la Karel Drož, scriitor și publicist, aflăm că Líman a fost implicat și în elaborarea planurilor palatului vienez al bancherului Albert de Rothschild, „a lucrat pe șantierul Palatului Rothschild din Viena”¹⁴. Shona Kallestrup (2006) menționează în studiul său *Art and Design in Romania*, faptul că Líman a lucrat în atelierul arhitectului Gabriel-Hippolyte Destailleur pentru un palat Albert Rothschild¹⁵. Este necesar să precizăm că Albert de Rothschild a deținut la Viena două reședințe, Stadtpalais, dispărut prin demolare, și Kleines Palais, existent și astăzi, situate pe aceeași stradă, Prinz Eugen. Primul a fost construit după planurile arhitectului Destailleur în stilul neo-Renașterii franceze, între 1879-1884¹⁶. Kleines Palais era creația atelierului Fellner și Helmer în stil neo-baroc, din perioada 1892 și 1894¹⁷. Contribuția lui Líman la un asemenea proiect a rămas neclarificată mai multă vreme din cauza confuziei pe care a putut-o provoca existența a două palate Rothschild situate în apropiere, ca și dispariția unuia dintre ele, Stadtpalais. Dacă luăm însă în considerare anii în care Líman s-a aflat la Viena, 1879-1884, deducem că a fost implicat în proiectul ce se elabora atunci, și anume Stadtpalais. În acest sens pledează și existența în Arhiva de planuri a Muzeului Național Peleş a două desene de fațade pentru Stadtpalais reprezentând l'Hôtel de Mr le baron A. de Rotschild, semnate Destailleur. Informația este, de altfel, confirmată și completată de un articol apărut în „Zlatá Praha” (1907), în care autorul, care îl cunoaște pe arhitect încă din perioada vieneză, afirmă că acesta a fost în cursul anului 1880 diriginte de șantier, supervizând construcția palatului lui Albert Rothschild¹⁸. Șeful acestui proiect, Gabriel-Hippolyte Destailleur (1822-1893)¹⁹,

11. Fellner und Helmer, *Sammelwerk der ausgeführten Bauten und Projekte in den Jahren 1879/1914*, Wien, 1910; Klein, „Fellner und Helmer”, p. 34-47; vezi și <http://www.architektenlexikon.at>.

12. Klein, *Fellner und Helmer*, p. 34.

13. Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (1924), volumul VI, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu. Îngrijire ediție, Cuvânt înainte și note Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, p. 361.

14. Karel Drož, *O vizită la Carmen Sylva*, în „Zlatá Praha”, 1907. Traducere în limba română conservată în Arhiva Secției de Evidență centralizată, documentare, cercetare a Muzeului Național Peleş (MNP).

15. Nu sunt consemnate însă date referitoare la contribuția punctuală a lui Karel Liman. Shona Kallestrup, *Art and design in Romania 1866-1927. Local and international aspects of the search for national expression, East European Monographs*, Boulder Colorado, New York, 2006, p. 37.

16. Edificiul din str. Prinz Eugen nr. 20-22 a fost demolat în anul 1954, iar pe acel teren s-a construit ulterior Camera de Muncă.

17. Edificiul din str. Prinz Eugen nr. 39, astăzi sediul Ambasadei Braziliei.

18. *Mladoboleslavský rodák na dvoře královském/ Un concetățean din Mladá Boleslav la Curtea Regală*, în „Zlatá Praha”, 1907.

19. Gabriel-Hippolyte Destailleur a fost, de asemenea, istoric de artă, colecționar, bibliofil. De expresie eclectică/beaux-arts, arhitectul a demonstrat o preferință pentru Neo-Renașterea franceză. A lucrat în Franța, Marea Britanie, Germania

Josef Líman
cu fiii săi,
Václav, Josef
și Karel

era un arhitect parizian cu reputație internațională bine stabilită în epocă cu precădere în medii aristocrate și regale. Fusesse și el elevul lui Emmanuel Viollet-le-Duc, precum André Lecomte du Noüy, în subordinea căruia Líman avea să lucreze după 1884 în România.

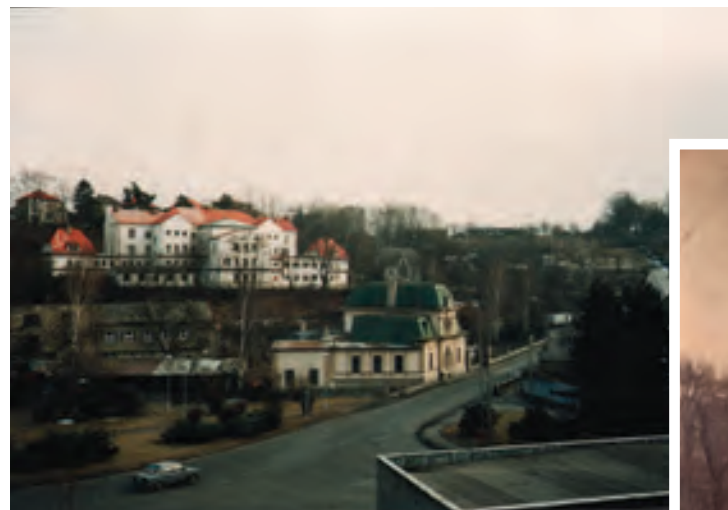
În afară de ce s-a amintit mai sus, nu se cunosc alte elemente privind o colaborare mai extinsă dintre Destailleur și Karel Líman. Se poate însă avansa ipoteza unor conexiuni în cazul proiectului pentru un pavilion de vânătoare al principelui Christian de Hohenlohe-Öhringen în localitatea Javorina (Slovacia), proiect pe care Líman îl elaborează în aceeași perioadă vieneză²⁰. Este posibil ca această comandă, prima în calitatea lui Líman de arhitect independent, să-i fi parvenit prin intermediul lui Destailleur, aflat în relații cu comanditari din mediul aristocratic.

Un alt proiect la care Líman a lucrat în timp ce se afla la Viena, probabil în 1884-1885, este cel al casei familiale de la Mladá Boleslav, pus în operă imediat de tatăl său Václav, tâmplar și probabil constructor experimentat. Clădirea, aflată și astăzi în posesia familiei Líman, a fost decorată în stilul neo-Renașterii, respectiv al unui eclectism specific pentru Europa Centrală. Se presupune că și cavoul familial din cimitirul vechi al orașului i se datorează tot lui Líman.

În intervalul de cinci ani petrecuți la Viena, tânărul arhitect ceh s-a implicat și în alte activități decât profesiunea sa, majoritatea legate de problematica epocii privind afirmarea identității naționale în ambianța austro-ungară. S-a aflat în relații susținute cu comunitatea cehă din Viena, cea mai importantă ca mărime în afara teritoriului Boemiei și Moraviei, fiind membru al asociației sportive

și Austria. Este autorul unor importante lucrări dintre care amintim Hôtel de Noailles (1868, Boulevard de La Tour-Maubourg, nr. 60, Paris); Waddesdon Manor, reședință a baronului Ferdinand de Rothschild, în Buckinghamshire (1874, Anglia); capela funerară de la Fornsborough, memorialul Napoleon III; restaurarea castelului de la Vaux-le-Vicomte (1875-1892) etc. La Berlin s-a aflat în serviciul prințului Hans Heinrich XI von Pless, pentru care concepe planurile palatului din Wilhelmstraße (1871-1878), precum și ale unui pavilion de vânătoare la Pless în Silezia (1870-1874; Pszczyna, Polonia). <http://www.architektenlexikon.at/de/738.htm>. Vezi și Cédric Rabeyrolles-Destailleur, *Hippolyte Destailleur (1822-1893): architecte et collectionneur*, în „L'artiste collectionneur de dessins I”, sous la direction de Catherine Monbeig Goguel, 5 Continents, 2006.

20. Drož, *O vizitě...*, p. 3.

Mladá
Boleslav,
Cehia

Casa familiei
Líman,
proiectată
de arhitect

patriotice „Sokol” (Șoim), care milita pentru recunoașterea limbii cehe ca limbă de stat, pentru drepturi politice etc. Aflat în fruntea acestei mișcări, contele Nepomuk Harrach (1828-1909)²¹, adept al unui dualism austriaco-ceh, va fi făcut desigur parte din cercul de cunoștințe ale arhitectului. În spiritul promovării limbii cehe, Líman a practicat cu pasiune teatrul, devenind membru al asociației „Pokrok” (Progres) a actorilor amatori cehi, în cadrul căreia participa la lecturi de texte literare naționale. Cultura sa apreciabilă cuprindea și o bună cunoaștere a prozei și a poeziei cehe din epocă, un orizont pe care îl va valorifica și peste ani, în România, când va traduce, la cererea reginei Elisabeta, poeme din limba maternă de Jaroslav Vrchlický, Bohdan Kaminský și din alți poeți din gruparea „Máj” etc²². Stabilit în România în 1884, va sprijini moral și financiar multiple societăți culturale cehe, până la momentul fondării statului cehoslovac (1918)²³. Proclamarea independenței de stat, la care contribuise prin militantismul său încă din anii de tinerețe petrecuți la Viena, avea să-l bucure nespus pe arhitectul în vârstă de 63 de ani. De la Sinaia, din România aflată sub ocupația germană. Líman va fi urmărit cu însuflețire vizita la Iași, în 1917, (unde se aflau Familia regală și guvernul) a viitorului președinte ceh Tomáš Garrigue Masaryk.

ARHITECT ÎN ROMÂNIA. ÎN SLUJBA MINISTERULUI CULTELOR. ÎN ECHIPA LUI ANDRÉ LECOMTE DU NOÛY (1885-1894)

În cursul anului 1885, Karel Líman părăsește Viena cu o recomandare, conform cutumei, pentru a lucra la București. Se va stabili definitiv în România, unde va trăi 45 de ani, până la moartea sa survenită la 29 iulie 1929²⁴.

21. Pentru mai multe informații cu privire la contele Nepomuk Harrach, vezi Florian Ellinger, *Ferdinand Menčík und sein Wirken in Wien*, lucrare de diplomă, Universităt Wien, 2012, în <http://othes.univie.ac.at/18932/1/2012-02-29> (consultat în martie 2013).

22. *Un concetățean din Mladá Boleslav la curtea regală*, în „Zlatá Praha”, 1907; vezi și Drož, *O vizită...*

În arhivele Salačová-Límanová și Tomáš Líman se găsesc și o serie de articole importante din presa cehă și germană a epocii, referitoare la biografia lui Karel Líman, în care nu sunt specificate numele ziarelor.

23. *Un concetățean din Mladá Boleslav la curtea regală*, 1907.

24. Karel Líman moare la Brașov într-un sanatoriu, fiind apoi transportat la Sinaia și la Mladá Boleslav unde a fost

Arhitectul
Karel Liman
(al treilea
din partea
stângă),
alături de
un grup de
prietenii, cca
1906

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Aflată la începuturile modernizării, România a reprezentat, către mijlocul veacului al XIX-lea și în continuare, o destinație ce atrăgea o forță de muncă calificată, arhitecți din Europa Centrală cu precădere, sau din Franța, meseriași austrieci, constructori italieni care se stabilesc în țară, temporar sau definitiv. Lipsa unor școli specializate, care să formeze arhitecți, ingineri, meseriași etc. a fost o circumstanță ce a favorizat fenomenul. În timpul domniilor lui Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei sunt inițiate campanii de restaurare a mănăstirilor, reluate cu anvergură în timpul regelui Carol I. După proclamarea Regatului României (1881), importante instituții ale statului recent înființate cer sedii impunătoare, de alură europeană. Reședințele regale de la București și Sinaia necesită modificări pentru a corespunde statutului lor oficial. Johann Freiwald, Johann Schlatter, Luigi Lipizzer, Xavier Villacrosse, Frederic Hartmann, Julius Reinecke, Albert Galleron, Paul Gottereau, Cassien Bernard, André Lecomte du Noüy sunt doar câțiva dintre arhitecții care și-au legat destinul profesional de România²⁵.

Nu știm de ce recomandări va fi beneficiat Liman pentru București. Este posibil ca prin intermediul lui Hippolyte Destailleur, Lecomte du Noüy să nu fi fost străin de acest aspect. Conform unei tradiții încetățenite în bibliografie, Karel Liman s-a angajat la Serviciul de arhitectură al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, unde va rămâne timp de zece ani²⁶. Shona Kallestrup afirmă, fără

înmormântat în cavoul familial.

25. Vezi și Cezara Mucenic. *București. Un veac de arhitectură civilă, Secolul XIX*, București, Editura Silex, 1997.

26. Shona Kallestrup, *Art and design*, p. 37; Marian Constantin, *Palate și colibe regale. Arhitectura și decorația interioară în slujba monarhiei (1875-1925)*, București, Editura Compania, 2008, p. 144, nota 342. Consultarea pentru intervalul 1885-1894 a listelor de angajați ai Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Ministerul Domeniilor și Agriculturii, Primăriei

a detalia, că Líman a lucrat sub conducerea arhitectului André Lecomte du Noüy, angajat fiind al Comisiei Monumentelor Istorice din România. În articolul publicat în „Zlatá Praha” (1907), mai sus-amintit, se precizează că arhitectul ceh a contribuit la restaurarea bisericilor Sfântul Nicolae din Iași și a episcopalei de la Curtea de Argeș²⁷. Eugeniu Buhman, secretar al regilor României și prieten cu Líman confirmă și completează această informație: „(Karel Líman) de mulți ani ajutorul cunoscutului arhitect francez Lecomte du Noüy, alături de care a lucrat la renovarea bisericilor Trei Ierarhi și Sfântul Nicolae Domnesc din Iași”²⁸. O inedită fotografie păstrată în arhiva de la Mladá Boleslav a familiei Líman, datorată desigur arhitectului, consemnează încheierea restaurării de la Trei Ierarhi, probabil resfințirea bisericii, 1904, înfățișând în ușa bisericii pe regele Carol I alături de Lecomte du Noüy și de un înalt prelat.

Numele lui Líman nu figurează între 1884-1894 la rubrica „arhitecți” în *Annuaire de Roumanie*, *Anuarul general al României* sau în *Almanach du High-Life*. Îl întâlnim în *Anuarul general al României 1897-1898*, la treisprezece ani de la stabilirea în țară, cu specificația profesiei și a adresei, „strada Cătunului nr. 23”. Adresa este identică cu cea a lui Lecomte du Noüy, și el figurând în anuar²⁹. În acest context, este interesant de știut că Líman nu a devenit membru al Societății Arhitecților Români, probabil și datorită faptului că era cetățean străin³⁰. Activ în echipa lui Lecomte du Noüy, Líman a colaborat în mod firesc cu arhitecții Nicolae Gabrielescu și George Sterian, care vor iniția ulterior o campanie de denigrare a metodei de restaurare utilizată de fostul elev al lui Viollet-le-Duc. Pe tot parcursul vieții, a menținut legătura cu arhitecți cehi, probabil foști colegi de facultate de la Praga, dar numele lor nu îl cunoaștem³¹.

PERIOADA BIROULUI REGAL DE ARHITECTURĂ DE LA SINAIA, 1894-1929.

PREOCUPĂRI, CĂLĂTORII, ÎNSĂRCINĂRI

Din 1894, regele Carol I plănuise importante lucrări de amplificare și decorare a Castelului Peleş, o reședință pentru principii moștenitori (Castelul Pelișor), reconfigurarea celorlalte clădiri de pe domeniul regal Sinaia. Mai mult, principesa moștenitoare Maria dorea să facă reamenajări ale apartamentului său din Palatul Cotroceni. Era un ambițios program arhitectural și decorativ pe care ebenistul și consilierul artistic Martin Stöhr (1819-1896), care supervizase alături de rege, în prima etapă, lucrările de construcție și amenajare interioară ale Peleşului, nu-l mai putea asuma³². André Lecomte du Noüy, devenit consilier superior al regelui pe probleme de arhitectură, căruia Carol I dorise însă din 1878 să-i încredințeze execuția planului castelului, nu a acceptat nici el un astfel de angajament, fiind acaparat de proiectele de restaurare. Se impunea așadar angajarea unui arhitect cu experiență, care să fie capabil să pună în operă ideile ambițioase ale Regelui

comunei București, nu a dus la identificarea lui Liman.

27. *Náš Krajan na dvoře rumunském/Un concetățean al nostru la Curtea României*, (1938).

28. Eugeniu Artur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, ediție îngrijită de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, p. 99.

29. *Anuarul general al României 1897-1898*, l'Indépendance Roumaine, București, 1898, p. 129, 147.

30. Vezi colecția revistei *Arhitectura*, 1906-1929.

31. *Un concetățean din Mladá Boleslav la curtea regală*, 1907.

32. Pentru informații privind activitatea ebenistului Martin Stöhr la curtea regală a României, vezi Ruxanda Beldiman, *Castelul Peleş, expresie a fenomenului istoric de influență germană*, București, Editura Simetria, 2011, p. 162 și notele 61-67, p. 183.

României. Spre deosebire de anul 1873, moment al începerii lucrărilor de la Peleş, la 1894 nu se mai punea problema angajării unui arhitect de renume. Lecomte du Noüy a fost probabil rugat să recomande un confrate mai tânăr. Karel Líman va părăsi serviciul său din cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a se alătura personalului Casei Regale, în calitate de arhitect. La cererea regelui, din 1894 și până spre 1904, André Lecomte du Noüy își va asuma și rolul de a superviza lucrările de arhitectură comandate de Familia Regală. Faptul este atestat de prezența, pe majoritatea documentelor, (achiziții de materiale, plata salariilor, execuția de detalii de feronerie etc.) a semnăturilor celor doi arhitecți.

În calitate de arhitect al curții regale, Karel Líman va beneficia de două reședințe, una la București și alta la Sinaia. Despre locuința de serviciu din capitală, situată în grădina Palatului Regal din Calea Victoriei³³, Karel Drož afirma: „În București (Líman) are o casă frumoasă, deși aproape că nu locuiește deloc acolo în timpul anului”³⁴. Tot Drož face o succintă descriere a locuinței lui Líman de la Sinaia, aflată în Biroul regal de arhitectură: „Am luat prânzul cu domnul Líman în sufrageria lui de la mansardă. Aici are încăperi mici, dar frumoase, iar în pod este biroul; pentru o ședere de vară sunt complet suficiente. A locuit multă vreme la Peleş. Are aici mai multă liniște și este mereu în elementul său – în biroul de arhitect”³⁵.

Din 1904, după circa opt ani de activitate în serviciul regal, lui Líman i se încredințează conducerea Biroului regal de arhitectură, funcție ce o va deține până la moartea sa în 1929³⁶. În cadrul expoziției jubiliare din 1906, Karel Líman se va ocupa de amenajarea în Pavilionul regal a unui stand dedicat Castelului Peleş prezentând și o machetă a acestuia. În același an, Líman petrece o vacanță pe Costa dei Fiori și pe Coasta de Azur vizitând San Remo, Bordighera, Ospedaletto, Ventimiglia, Monaco, Beaulieu, Villefranche, Cannes, Nice, Venezia. Vacanța avea semnificația unei călătorii de documentare privind arhitectura de vilegiatură a epocii, dar și cea mai largă a unei completări necesare formației sale de arhitect (popasul la Venezia). Această informare îi era utilă pentru ceea ce avea de realizat în continuare la Sinaia, nu doar reședință regală de reprezentare, dar și de loisir. Albumul de fotografii³⁷ ce consemnează călătoria relevă interesul pentru arhitectura eclectică a unor funcțiuni specifice stațiunilor (cazinoul de la San Remo de arhitectul Eugène Ferret; vila arhitectului Charles Garnier de la Bordighera etc.), dar și cel îndreptat spre relația arhitecturii cu grădinile și peisajul mediteraneeu. De altfel, în scurt timp, Líman va elabora, secondat de sculptorul Raffaello Romanelli, proiectul de arhitectură peisageră pentru grădinile italianizante ale Castelului Peleş. Comandate unor ateliere florentine și venețiene după modele consacrate – fântâni, galerii de busturi imperiale romane, sculpturi decorative – vor constitui accentele esențiale în estetica acestor grădini ce nu se puteau bucura de luxurianța vegetației mediteraneene.

33. După 1900, în aceeași clădire având una dintre fațade spre strada Ion Cămpineanu (probabil în dreptul bisericii Kretzulescu), mai locuiau Elena Mavrodi, doamnă de onoare, și doctorul Mamulea, cu familiile respective. Apartamentul arhitectului (necăsătorit) se compunea din două încăperi. Casa a fost demolată împreună cu toate clădirile din grădina Palatului, ce supraviețuiseră bombardamentelor din 1944, către 1960, când s-a amenajat Piața Sălii Palatului. În Arhiva de Planuri a Muzeului Național Peleş se află o schiță a acestei case în care sunt consemnate numele locatarilor.

34. Drož, *O vizită...*, p. 3.

35. Ibidem, p. 6.

36. În anul 1905 salariul arhitectului Karel Líman era de 750 de lei. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Castele și Palate, Castel Peleş, dosar 411/1905, f. 4.

37. Album de fotografii aflat în posesia lui T. Líman, la Mladá Boleslav și comunicat prin amabilitate.

*Arhitectul
Karel Liman
alături de
familia sa,
pe terasa
de răsărit a
Castelului
Peleș, în
fața copiei
după fântâna
vilei Albani
(Roma),
cca 1920*

Arhitecții
Jean Ernest,
Alfred
Popper și
Karel Líman,
în Biroul de
arhitectură,
cca 1910

K
A
R
E
L

L
Í
M
A
N

Pentru această perioadă este necesar de semnalat relația lui Karel Líman cu Boemia natală. O informare asupra activității sale profesionale din România s-a realizat în cercurile pragheze printr-un ciclu de articole publicate în săptămânalul „Zlatá Praha”, urmare a audienței publicistului Karel Drož la regina Elisabeta a României, la Castelul Peleş în 1907³⁸. Dialogul autorului cu arhitectul ceh aduce la lumină informații interesante pentru cercetători privind aspecte ale biografiei profesionale, dar și referitoare la omul Líman.

O fază distinctă din activitatea sa în serviciul regal o constituie statutul său de director al Domeniului regal Peleş³⁹, exercitat pe fundalul politic al războiului și al retragerii conducerii statului la Iași, în intervalul 1917-1918⁴⁰. În această multiplă calitate de șef al administrației, de arhitect, de reprezentant neoficial al Familiei regale, Líman a vegheat la păstrarea în bune condiții a imobilelor și la asigurarea retribuirii personalului care își păstra drepturile avute înainte de război. De la început, misiunea sa de arhitect șef implicase și sarcina de a conduce și prezenta castelul „persoanelor de distincțiune”⁴¹. Un moment aparte în timpul ocupației germane l-a reprezentat primirea făcută împăratului Wilhelm al II-lea al Germaniei în vizită la Castelul Peleş în 1917. Felul în care Líman și-a îndeplinit atribuțiile, loialitatea sa au fost recunoscute de regina Maria la întoarcerea sa la Sinaia: „Cât de bine a fost totul păstrat de credinciosul Liemann”⁴².

38. Numerele 43-46/1907 din „Zlatá Praha”.

39. Termenii Domeniul regal Peleş și Domeniul regal Bran fac referire la statutul proprietăților până la 1947.

40. Privitor la atribuțiile ce i-au revenit arhitectului șef Líman în această perioadă, vezi ANIC, fond Castele și Palate, Castel Peleş, dosar 426/ 1917-1918, f. 42.

41. Vezi *Instrucțiuni de vizitare a Castelului Peleş din 1911*, în Ruxanda Beldiman, *Castelul Peleş...*, p. 292-293.

42. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919)*, volumul I. Traducere de Valentina

ACTIVITATEA ARHITECTULUI. BIROUL REGAL DE ARHITECTURĂ

În subordinea lui Karel Líman s-au aflat mai tinerii arhitecți Jean Ernest⁴³ din 1901-1929 și Alfred Popper⁴⁴ din 1904-1908, menționați în această calitate în *Fresca arhitecților români*⁴⁵. Era prezent încă din 1896 Constantin Ștefanovici⁴⁶, diriginte de șantier, fiu adoptiv al lui Líman.

Comanditarii, regele Carol I și principesa Maria, personalități puternice, aparțineau unor generații diverse și aveau o educație artistică diferențiată. Líman se pliază opțiunilor estetice ale regelui, adoptând formule specifice eclectismului sintetic (coexistența stilurilor istorice), dar el va absorbi și soluțiile de decorație interioară propuse de principesa Maria, mai legate de gustul momentului pentru Sezession și exotism.

Din 1898, echipa biroului va fi responsabilă pentru două proiecte majore de arhitectură, respectiv construcția Castelului Pelișor (1898-1903) și amplificarea și refacerea integrală a decorațiunilor interioare din Castelul Peleş (1896-1914). Pe lângă aceste șantiere de anvergură, biroul de arhitectură răspunde solicitărilor și gustului principesei moștenitoare, concepând atât unele interioare cu accente neo-bizantine, norvegiene, celtice de la Palatul Cotroceni (1905-1909), cât și micile *folies* – Cuibul Principesei (1894) din pădurea de la Sinaia și două cabane Maori (1909, în parcurile palatelor Cotroceni și Pelișor).

În perioada României Mari, Líman și echipa sa vor avea ca proiect principal reamenajarea interioarelor Castelului Bran (1924-1929) ca reședință de locuit pentru regina Maria, operațiuni ce se desfășoară în respectul monumentului istoric. Experiența de arhitect restaurator la începuturile carierei sale bucureștene alături de Lecomte du Noüy va fi fructificată în aceste elaborări, prin conservarea a cât mai mult posibil din substanța istorică a edificiului.

Costache, Sanda Racoviceanu. Îngrijire de ediție, Introducere și note de Vasile Arimia, București, Editura Albatros, 2005, p. 261.

43. Jean (Ion) Ernest. A intrat în serviciul Biroului regal de arhitectură de la Sinaia, în anul 1901. Până în 1929 va lucra în subordinea arhitectului Karel Líman, iar din 1930 și până în 1949 se va afla la conducerea biroului. A contribuit cu desene, planuri și schițe pentru castelele Peleş, Pelișor, Palatul principelui moștenitor Carol din Șos. Kiseleff, până în 1930. A conceput planuri de edificii pentru Domeniul regal: ferma de vulpi (1931), căsuța portarului (1939); ulterior va coordona o serie de lucrări în Castelul Peleş pentru regele Mihai. Va elabora planuri pentru garnizoana regimentului de gardă de la Sinaia; clădiri pe domeniul regal de la Poiana Țapului; proiecte pentru un hotel la Predeal etc. Între atribuțiile sale se afla și întreținerea edificiilor din Parcul Peleş. Din 1940 va avea drept colaborator pe arhitectul Paul Bortnovski, recomandat de profesorul Octav Doicescu. Vezi *Portretul unui arhitect fericit: Bortnovski*, în www.paul-smărăndescu.info (consultat aprilie 2013); ANIC, fond Castele și Palate, Castel Peleş, dosar 502, f. 49; dosar 491, f. 74-75, 77, 80, 81; Arhiva de planuri a Muzeului Național Peleş.

44. Alfred Popper (1874, Brașov – 1946, București). Și-a început ucenicia în orașul german Görlitz, unde a învățat să construiască cuptoare de tip Hoffman pentru arderea cărămidilor. A urmat timp de doi ani cursurile profesorului arhitect Wilhelm von Doderer, la Technische Hochschule din Viena. La București lucrează în atelierul arhitectului Jozsef Kofcinski pentru restaurantul Carul cu bere și alte proiecte. Din 1904-1908 se află în serviciul Biroului regal de arhitectură de la Sinaia, sub conducerea lui Karel Líman. Între 1910-1912 lucrează la Istanbul împreună cu un arhitect francez. A fost apreciat ca „bun desenator”, stilul său caracterizându-se prin finețe, ne informează Socolescu. A demonstrat un interes special pentru arhitectura în stil românesc, proiectând imobile cu fațade bogat decorate. După planurile lui au fost construite: propria casă în str. Sfinților nr. 13; casele Steinbach și Zlatko, ambele pe bd. Eroilor; casa dr. Urlățeanu, str. Dumbrava Roșie, nr. 10; casa Gogu Dumitrescu, str. prof. Ioan Ursu, nr. 6; casa Metner, intr. Beldiceanu; casele ing. Misicu în Parcul Jianu; vila colonel Leonida, Zamora, Bușteni; Vila Take Ionescu, str. Take Ionescu nr. 2, Sinaia etc. Vezi Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 261; Socolescu, *Fresca arhitecților care au lucrat în România în epoca modernă 1800-1925*, Editura Caligraf, București, 2004, p. 114.

45. Toma T. Socolescu, *Fresca arhitecților*, p. 114, vezi Buhman, *Patru decenii...*, p. 164.

46. Constantin Ștefanovici (decedat 1926). Născut într-o familie săracă a fost ulterior adoptat de către arhitectul Karel Líman, care i-a asigurat o educație îngrijită. A urmat studii de inginerie și a fost angajat în 1896 ca diriginte de șantier în cadrul Biroului regal de arhitectură de la Sinaia. Fotograf pasionat, lui i se datorează în mare parte imaginile ce ilustrează monografia lui Mihai Haret, *Castelul Peleş, Monografie istorică-geografică-turistică-descriptivă-pitorească*, București, Editura Cartea Românească, 1924. ANIC, fond Castele și Palate, Castelul Peleş, dosar 426, 1917-1918, f. 71.

Arhitectul
Karel Liman,
cca 1920

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Un aspect necercetat al activității de proiectare a Biroului regal de arhitectură este relația cu arhitectura neoromânească din epocă. Din 1922-1929, Liman și echipa sa vor avea ca sarcină și proiectul „casei lui Carol”⁴⁷, constând în transformarea prin unificare a caselor vecine Bibescu și Iarck din Șoseaua Kiseleff, în reședința principelui moștenitor Carol. Expresia artistică a reședinței viitorului rege trebuia să se înscrie în coordonatele și stilul național, după cum reiese din suita de planuri, fațade și detalii de decorație aflate în arhiva Muzeului Național Peleş. Proiectul fațadei principale, foarte apropiat de ceea ce s-a realizat, poartă semnăturile lui Karel Liman „arhitect șef” și a lui Jean Ernest. Lucrări de mai mică amploare realizate tot la cererea reginei, dar destinate regelui Ferdinand vor fi două cabane de vânătoare în județele Mureș (Lăpușna) și, respectiv, Argeș (Bahna Rusului), realizate în pitorești peisaje montane situate pe văile Gurghiului și Doamnei, semnificând legătura Coroanei cu țara.

PROIECTE NEEEXECUTATE

Dintre intențiile de comenzi venite tot dinspre regina Maria, dar care nu s-au concretizat în proiecte, semnalăm o casă în stil românesc, simplă ca linie și sobră ca decorație” (1921)⁴⁸ pentru Cella Delavrancea, pe un teren din Parcul Jianu și o reședință regală la Belgrad pentru regele Alexandru și regina Mărioara ai Iugoslaviei (1922)⁴⁹. O altă casă de vis a fost cea de la Marena Vatra,

47. Maria Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 140.

48. Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (ianuarie 1921-decembrie 1921), volumul III, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu. Îngrijire ediție, introducere și note de Vasile Arimia, Editura Albatros, București, 2004, p. 139.

49. Maria Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 139, 140.

Arhitectul
Karel Liman,
pe bob, la
Sinaia, cca
1925

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

ce urma să fie construită după planurile lui Líman în apropiere de Vatra Dornei într-un impresionant peisaj al Rarăului⁵⁰. Despre propunerile de inspirație eclectică elaborate de arhitect pentru Palatul regal, care fusese parțial distrus ca urmare a unui incendiu în 1926, regina notează: „Nu sunt sigură că-mi place planul pentru exterior, dar îmi place în totalitate planul pentru interior”⁵¹.

COLABORĂRI CU FIRME DE DECORAȚIUNI INTERIOARE AUSTRIECE ȘI GERMANE

Principalul colaborator al lui Karel Líman a fost, exceptându-l pe Jean Ernest care i-a și succedat în funcție, Bernhard Ludwig fiul, decorator vienez. Principal furnizor al decorațiunilor și mobilierului din castelele Peleș, Pelicor și Cotroceni, Ludwig a lucrat în tandem cu arhitectul șef de la Sinaia până la moartea acestuia în 1929. A executat lucrări în variate formule eclectice specifice sfârșitului de veac XIX, dar și Sezession de o excelentă calitate, pe care Líman, urmaș de ebenist, va fi știut s-o aprecieze o dată în plus.

Mai consemnăm colaborări sporadice ale Biroului de arhitectură pentru interioare ale reședințelor cu firme germane precum: I.D. Heymann din Hamburg, Anton Pössenbacher din München, furnizor al curții regale bavareze și Bembé de la Mainz, companii care își aduseseră

50. „El a făcut planuri și schițe minunate pentru Marena Vatra”. Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (1924), volumul VI, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu. Îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, p. 161.

51. Un set de schițe se află în Arhiva Bernhard Ludwig la Viena. Maria Regina României, *Însemnări zilnice, 1 ianuarie-31 ianuarie 1927*, volumul al IX-lea, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu. Îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, p. 26.

*Arhitectul
Karel Liman
alături de fiul
său adoptiv,
Costică
Ștefanovici*

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Arhitectul
Karel Liman
la Castelul
Peleș, cca
1920

Interior
din locuința
familiei
Líman
de la Mladá
Boleslav

contribuția la decorarea într-o formulă de eclectism monostilistic (un singur stil) a Peleşului, din prima etapă de existență (1873-1883).

MOBILIER DE AUTOR

Regina Maria a admirat mobilierul imaginat de Karel Líman conceput pentru Bran și alte locuințe ale ei.

„(...) el singur inventează și combină piesele de mobilier (...) stilul său specific în care niciodată două piese nu sunt la fel. Este ingenios în a inventa (...) scaune, mese și dulapuri”, spune regina Maria în 1925, referindu-se probabil în mod special la cazul Branului⁵².

Multe dintre schițele de mobilier păstrate în arhiva Muzeului Național Peleş, nu sunt semnate, iar pentru Castelul Bran nu au fost identificate. Chiar dacă nu putem stabili care sunt piesele desenate de Líman, putem recunoaște drept trăsătură unitară a mobilierului din diferitele reședințe, caracterul funcțional urmărit cu atenție, desigur o precupare constantă și definitivă a viziunii sale. Mobilierul de la etajul I și mansardele Castelului Peleş, mobilierul fix de la castelele Pelișor și Bran sunt creațiile lui Karel Líman. Descins dintr-o familie de ebeniști, talentat și imaginativ, arhitectul șef a desenat mobilier de-a lungul deceniilor, asimilând variațiile de gust ale epocii și comandatarilor. A ideat pentru reședințele regale mobilier în diferite formule de neostiluri și Sezession, până la formule epurate, moderne.

52. Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie-31 ianuarie 1925)*, volumul al VII-lea, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu. Îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, Editura Historia, București, 2008, p. 26.

*Interior
din locuința
familiei
Líman
de la Mladá
Boleslav*

LÍMAN – OMUL RECEPTAT DE CONTEMPORANI

Reconstituirea carierei arhitectului ne apropie și de omul Karel Líman. Portretul fizic și stilul comportamental în societate, un reflex al firii sale ne sunt relevate de către prietenul său Eugeniu Buhman, secretar al familiei regale, în 1908:

„(...) Era un om cult, colindase toată Europa și vorbea două trei limbi la perfecție⁵³ (...). (Suferea de) singurătate și cu sănătatea cam delicată (...) cu fața brăzdată de cute timpurii, cu privirea prietenoasă, manierat și întotdeauna îngrijit îmbrăcat. Tare simpatic⁵⁴. Fire prietenoasă și amabilă, arhitectul putea fi adesea văzut în compania unui grup format din persoane aparținând mai multor generații sau căutând compania celor tineri⁵⁵. Conștiincios, loial, devotat, persoană cu bun gust, prudent în anumite situații, iată câteva dintre caracteristicile portretului său moral relevate nouă de câțiva dintre contemporanii săi.

Mărturii scrise ale regelui Carol cu privire la arhitectul său nu deținem. Vizitele cotidiene ale lui Carol I la Biroul regal de arhitectură, atunci când se afla la Sinaia, pentru a discuta intervențiile ce urmau a fi făcute, demonstrează nu doar interesul pentru proiectul în lucru al arhitectului, dar și considerația pentru om. Regina Elisabeta manifesta și ea simpatie pentru Líman, discuțiile lor atingeau adesea subiecte de literatură cehă, după cum am amintit mai sus. Era adesea invitat la

53. Líman vorbea ceha, germana și franceza. Învățase și limba română, pe care o vorbea cu accent.

54. Buhman, *Patru decenii...*, p. 99-100.

55. „(...) amabilul arhitect (...) venea aproape zilnic, să se distreze cu tineretul ce-i înveselea singurătatea accentuată de lipsa prezenței obișnuite a celor două curți”. Alexandru Tzigara-Samurçaș, *Memorii II (1910-1918)*. Ediție critică de Ioan Șerb și Florica Șerb. Prefața de Dan Grigorescu, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 1999, p. 219, 235.

seratele muzical-literare ale reginei, participa la masa regală sau la festivitățile mai importante, după cum ne relatează Buhman⁵⁶.

Regina Maria comanditară, dar și colaboratoare, îi apreciază cu precădere talentul artistic și loialitatea, aspecte pe care le evoca adesea. Secvența, amintită de Maria, în care Líman pune în operă un mic tablou vibrant la inaugurarea unei colibe, mică folie (1925), amintește de anii petrecuți de Líman la Viena în trupa de actori amatori și subliniază firea veselă, dar probabil reținută, în ambianța curții regale⁵⁷. În virtutea unei îndelungate și apropiate colaborări, a unui respect reciproc, regina îl numește pe Líman „prieten vechi”⁵⁸.

Din aceleași *Însemnări zilnice* (1926) aflăm despre prietenia ce lega pe arhitect de Arthur Verona⁵⁹, unul dintre artiștii favoriți ai suveranei, specializat și în pictură murală. Arhitectul și pictorul vor colabora la proiectul capelei de la Castelul Bran. Din cercul de prieteni mai făceau parte Eugeniu Buhman, deja amintit, și familia acestuia (în virtutea relațiilor apropiate, fiica lui fusese botezată de către Líman). Mai figurau de asemenea doamnele Elena Mavrodi și Zwiedeneck, soția aghiotantului reginei.

A păstrat legături strânse cu familia, în special cu tatăl și frații. Parte din vacanțe le petrecea cu familia la Mladá Boleslav, în special sărbătorile Crăciunului cât trăia tatăl său, iar vara își întâlnea la Karlovy Vary, frații de care era foarte apropiat, după cum relatează nepotul său Tomáš Líman în micul text biografic intitulat *Rădăcini*⁶⁰.

„Fața brăzdată de cute timpurii” a arhitectului Líman, pe care o remarcă prietenul său era însemnul unei vieți dedicate aproape exclusiv profesiei și unui devotament față de regele Carol I, mai târziu față de regina Maria și regele Ferdinand, față de întreaga Familie regală. Un curs al vieții asumat în detrimentul unei vieți personale de familie.

56. Buhman, *Patru decenii...*, p. 99-100.

57. Maria Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. VII, 2008, p. 308.

58. Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (1923), volumul al V-lea, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu. Îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, Editura Historia, București, 2006, p. 210.

59. Maria Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 213.

60. T. Líman, *Kořeny/Rădăcini*, p. 1.

Funeraliile
arhitectului
Liman, Mladá
Boleslav,
1929

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

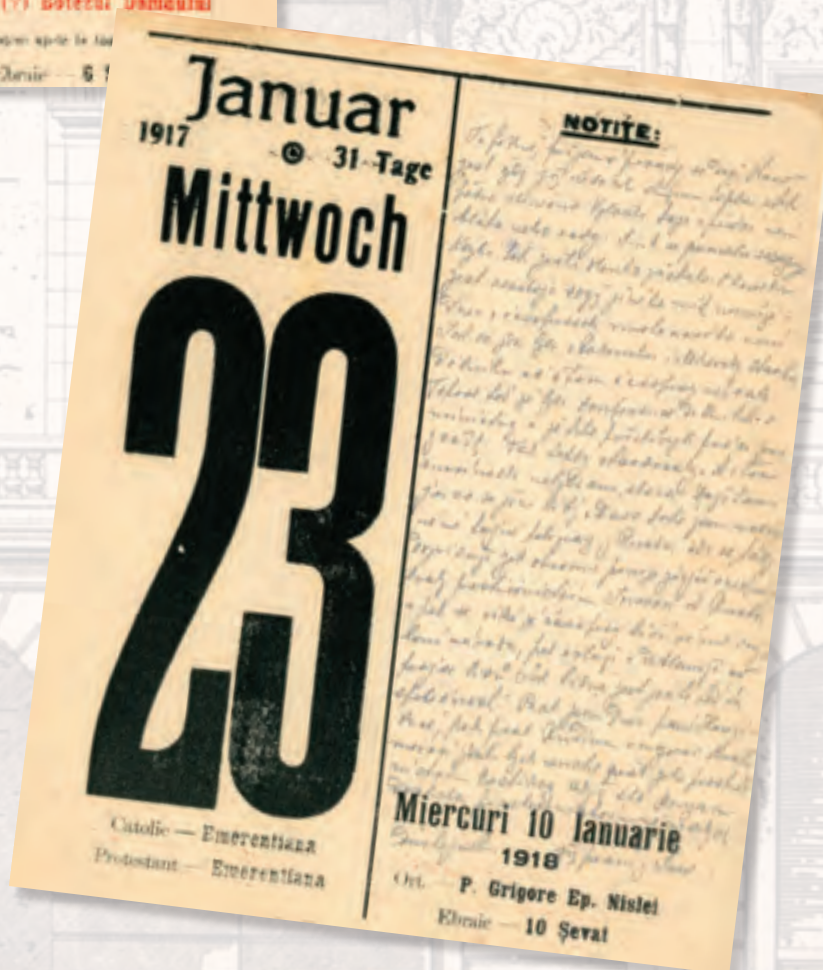
A

R
O
M
Â
N
I
E
I

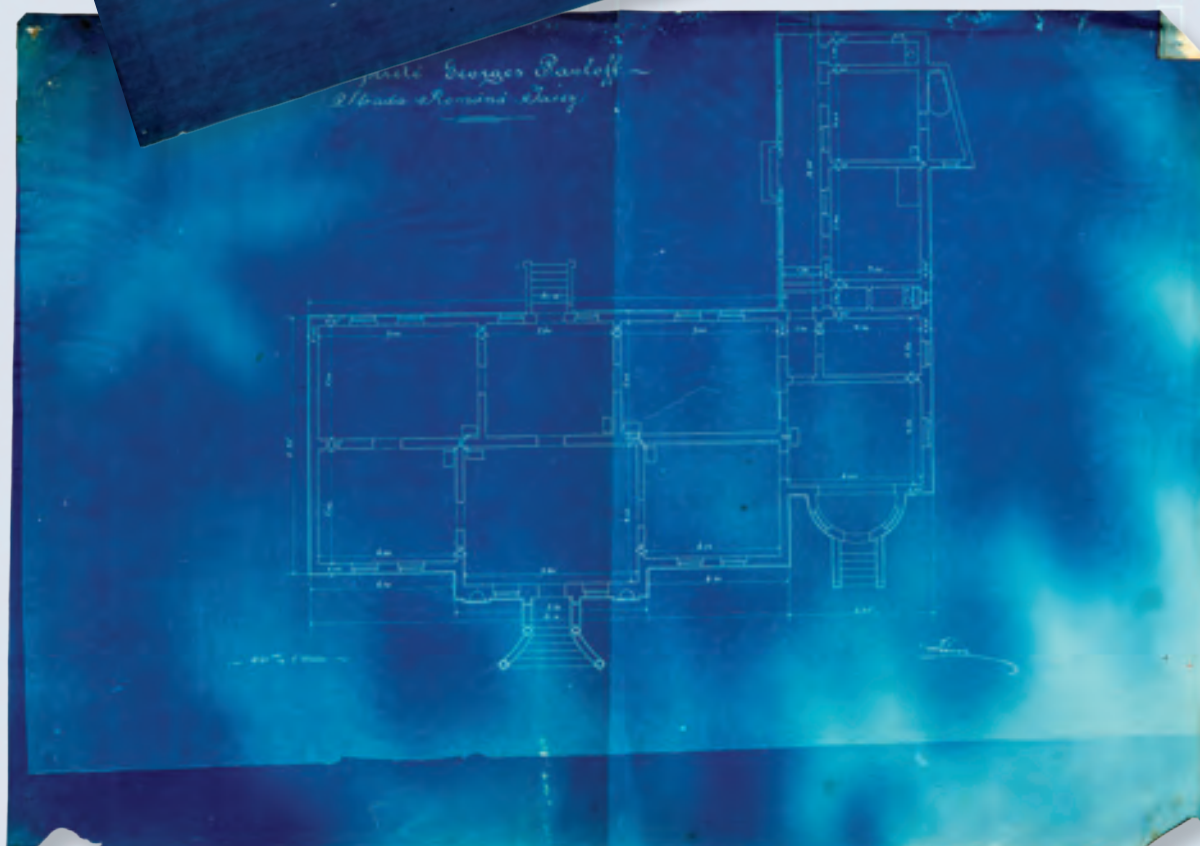
50

Lucan

Proprieté Georges Pavloff Strada Română Iași

Fațada
principală
și planul
locuinței
lui Georges
Pavloff, Iași

Carloff ~
assy.

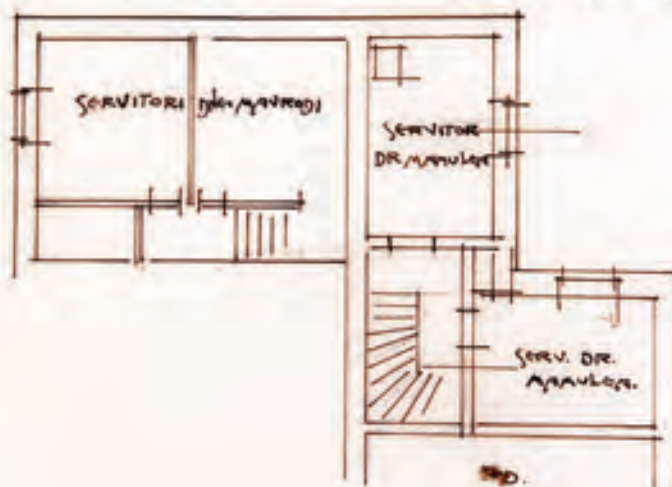
LOCUINTA D-LEI MAURODI ȘI D-LEI DRAMULEA.
LOCUINTA SERVITORILOR.

MANSARDA.

1:100

Nº 1.

Nº 2.

Planurile
locuinței
membrilor
Curtii Regale,
București

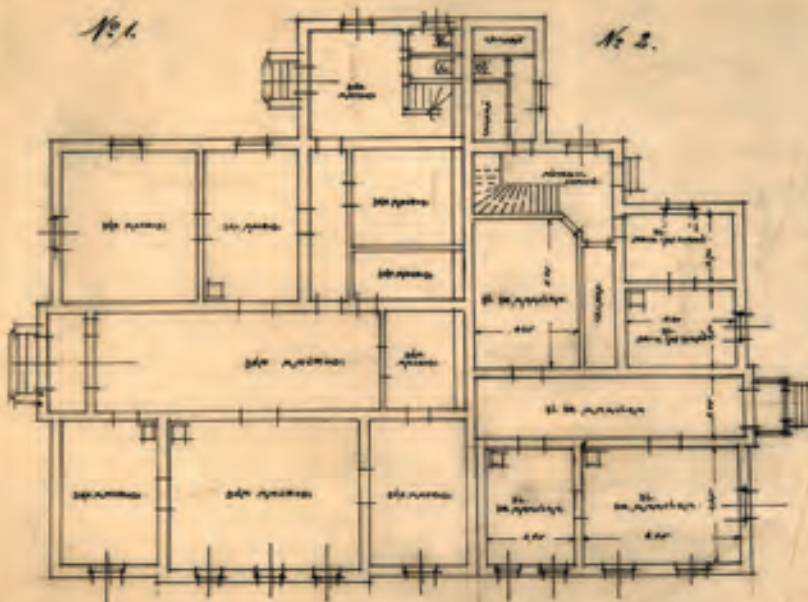
LOCUINTA D-LEI MAURODI ȘI D-LEI DRAMULEA.
LOCUINTA SERVITORILOR.

PINTERUL.

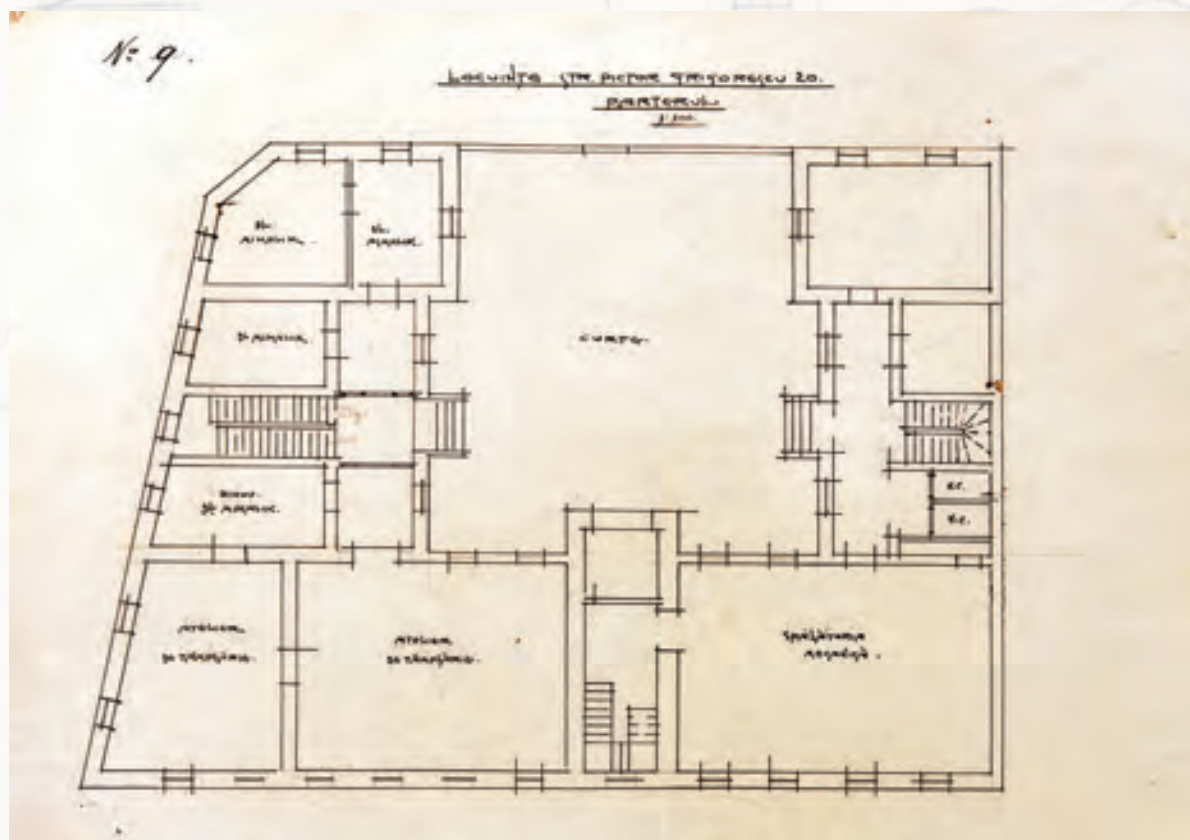
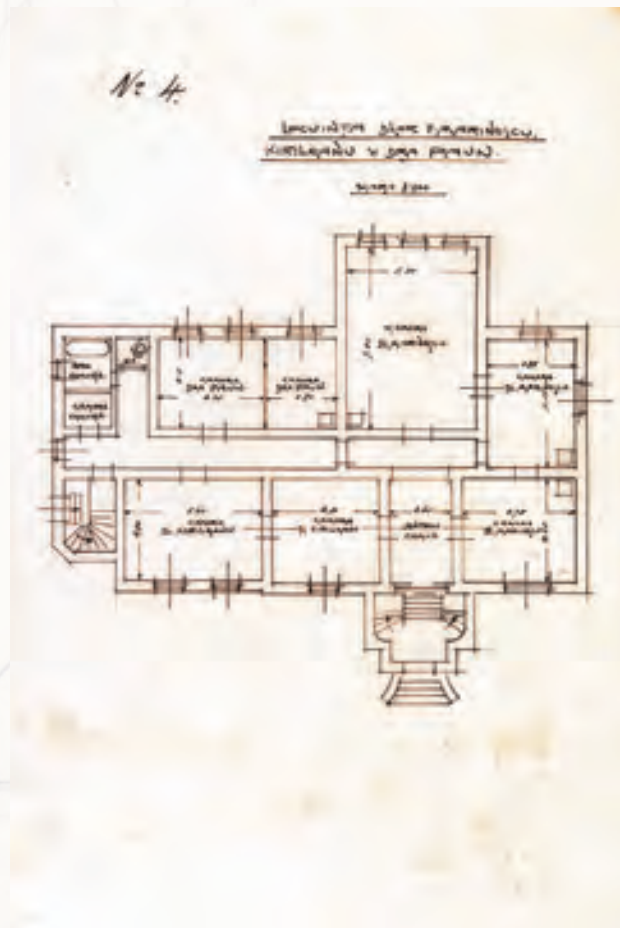
1:100

Nº 1.

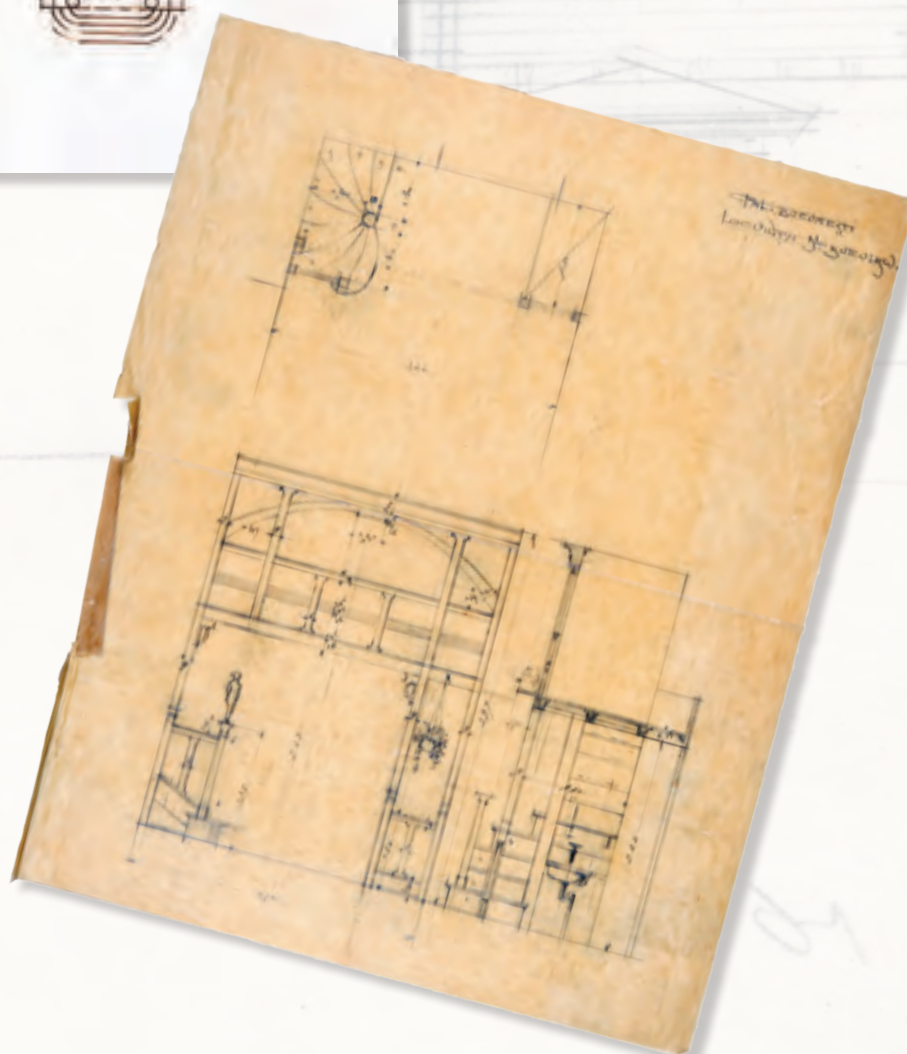
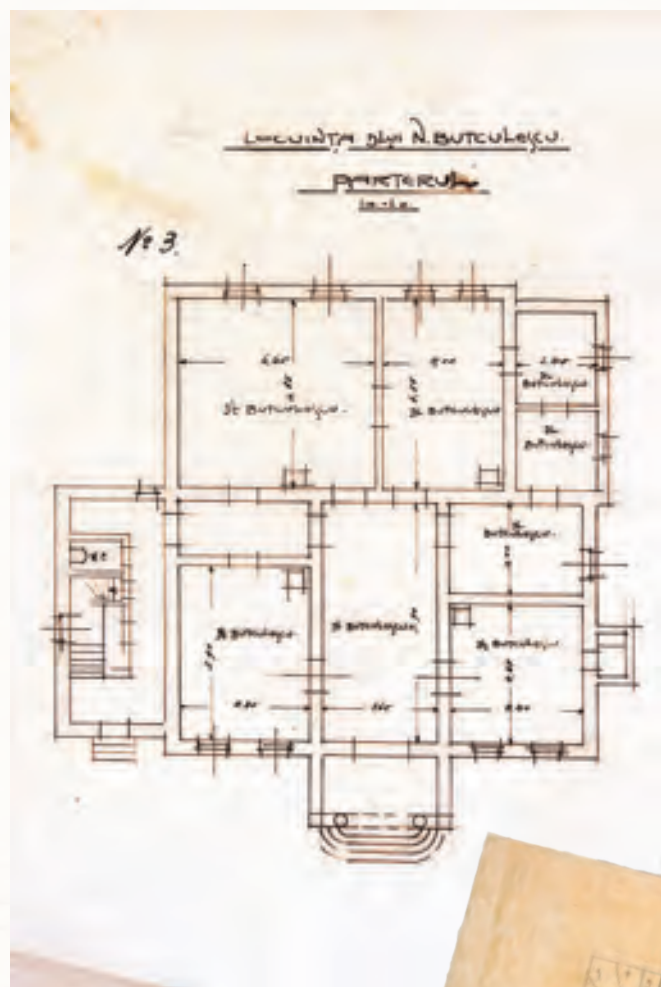
Nº 2.

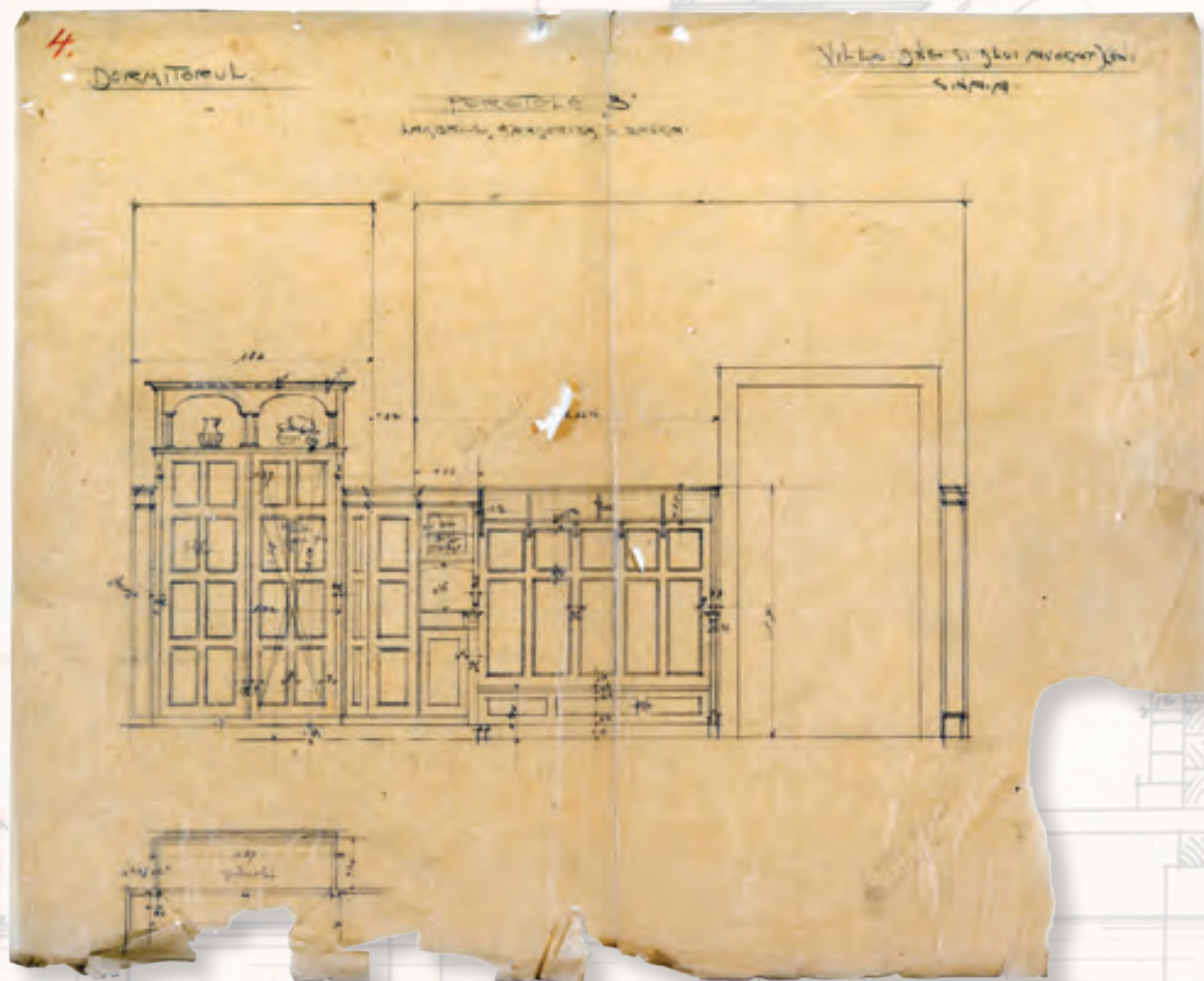

Planurile
locuinței
membrilor
Curtii Regale,
București

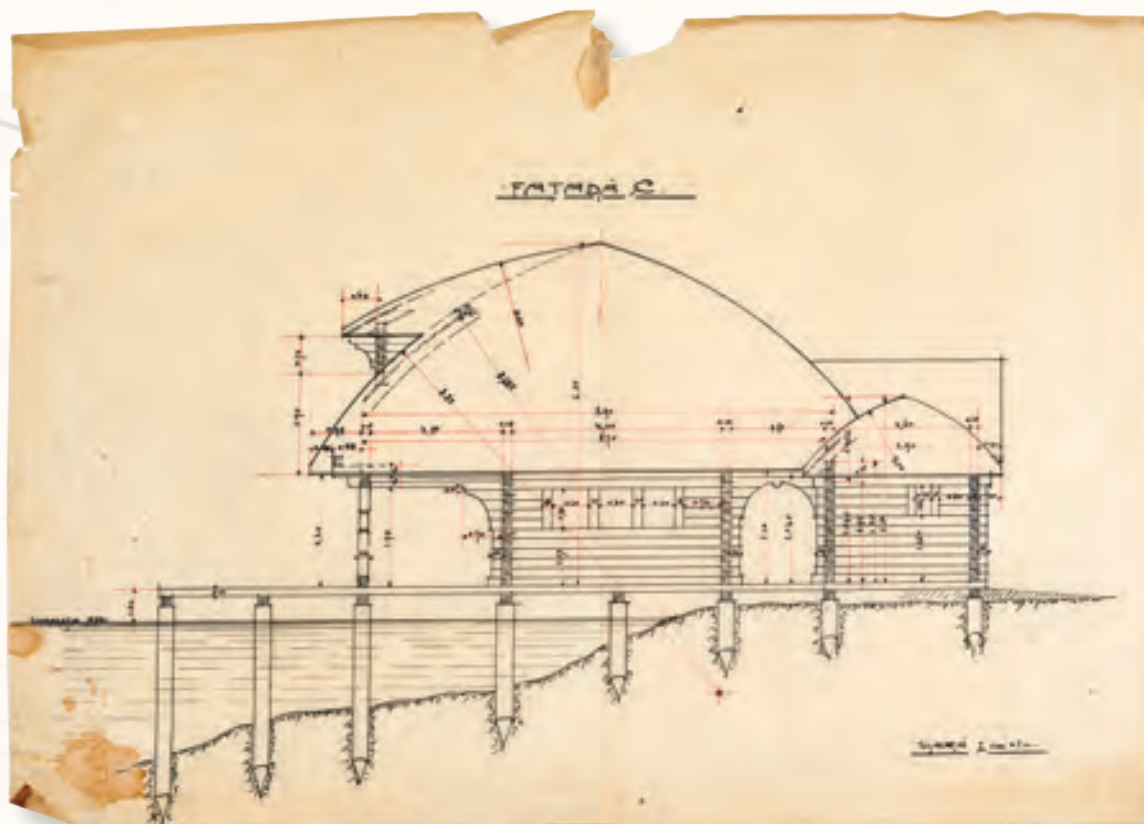
Plan și schiță
pentru
locuința
de serviciu
a lui Nicolae
Butculescu,
București

FAȚADĂ C.

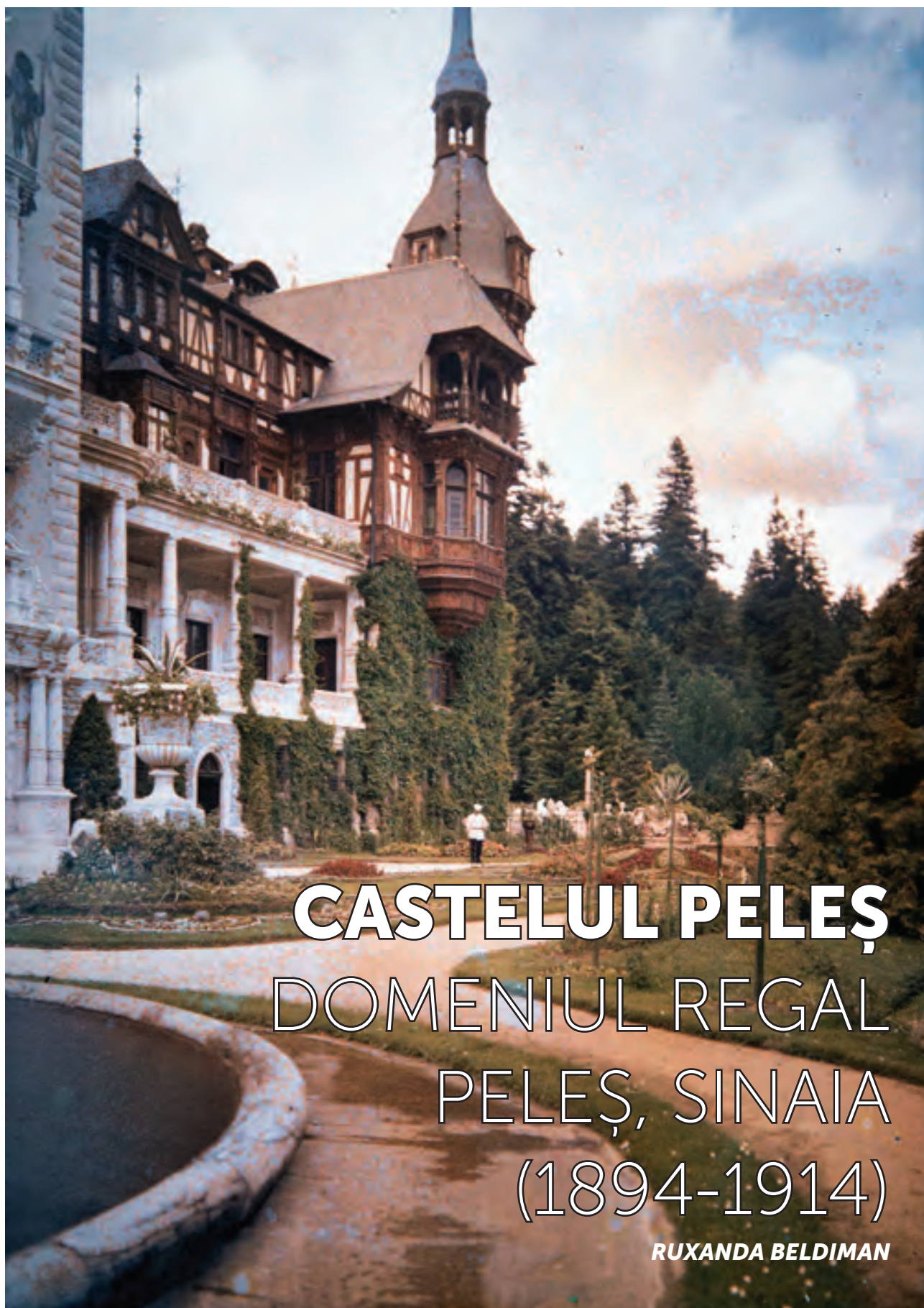
Fațadă
a Pavilionului
de băi
al reginei
Maria
de la Sovata

Studiu Casa
Sovata –
Pavilionul
de băi al
reginei
Maria,
Sovata,
cca 1925

SCARA 1 cm = 1 m.

CASTELUL PELEȘ
DOMENIUL REGAL
PELEȘ, SINAIA
(1894-1914)

RUXANDA BELDIMAN

Transformările operate de către Líman timp de două decenii (1894-1914), vor schimba radical imaginea clădirii, de la cea a unui mic castel de munte (1873-1883) - opera arhitectului Johannes Schulz și a ebenistului Martin Stöhr¹ - într-o construcție monumentală ce reflecta gustul comanditarului, evoluat în timp spre o formulă de pluralism stilistic. Ele subliniază totodată și noua poziție politică a României în Europa, urmare a proclamării regatului (1881). Castelul Peleş, deși pe de o parte reședință privată, fusese destinat de la inaugurare, reprezentării de stat, nu doar loisir-ului, însă abia acum, prin noua imagine conferită de proiectele și ideile lui Karel Líman, clădirea avea să exemplifice cu adevărat viziunea regelui Carol I. Castelul Peleş simboliza leagănul dinastiei și stabilitatea modelului politic și cultural propus de comanditar.

În plan financiar, aceste importante intervenții ale lui Líman, încurajate constant de rege, au implicat investiții importante ce proveneau din moșteniri personale ale lui Carol I, precum și din uzufructul exploatării Domeniilor Coroanei constituite în 1884. Timp de șase luni pe an - din mai până în octombrie - regele semna aici decrete și documente, iar curtea se muta la Sinaia. Karel Líman și echipa sa aveau așadar în general șase luni pe an, toamna și iarna, pentru a pune în operă de multe ori, în condiții dificile, planurile elaborate de el.

Amintim aici faptul că Líman a lucrat concomitent, în intervalul 1899-1903 și 1905-1910, pentru castelele Peleş și Pelișor, având doi comanditari exigenți, pe rege și pe principesa moștenitoare, comanditari cu viziuni diferite despre ideea de locuire, despre caracterul oficial și de loisir al unei reședințe, filosofii ce se regăseau în concepția lor despre arhitectură.

În semn de apreciere a eforturilor depuse de Karel Líman, regele îi va acorda importante decorații de merit de-a lungul anilor. Urmând o tradiție medievală, regele Carol I va aproba și inserarea portretelor autorilor - arhitectul Líman și decoratorul Bernhard Ludwig - pe scara în spirală din Hall-ul de onoare, spațiul cel mai reprezentativ al reședinței.

Cu ocazia aniversării semicentenarului Castelului Peleş (1933) și la împlinirea a trei ani de la moartea arhitectului ceh, istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurcaș, evidențiază în mod special contribuția acestuia și raporturile cu regalul comanditar:

„Constantul colaborator, însă în mărirea și prefacerea castelului și a clădirii numeroaselor anexe, a fost arhitectul Curtii Karel Líman, care ajunsese să înțeleagă și să execute întocmai intențiile regale. Carol I vizita aproape zilnic biroul de arhitectură și urmărea lucrările de lemnărie din atelierele dependințelor din Palat”². În continuare, Samurcaș apreciază Castelul Peleş drept un monument reprezentativ la nivel european, al neo-Renașterii germane³.

Planurile și detaliile de execuție au primit până spre 1904 și avizul arhitectului André Lecomte du Noüy, consilierul pe probleme de arhitectură al regelui Carol I. Inițial, numele arhitectului francez este pus frecvent în legătură cu o serie de edificii construite pe Domeniul regal, ulterior, post 1904, Líman îi va lua locul. În vederea amplificării suprafeței castelului, terenul în pantă situat în spatele clădirii a trebuit stabilizat cu ziduri și terase solide din piatră.

1. Pentru aspecte privind istoricul și arhitectura Castelului Peleş ante 1896, vezi Ruxanda Beldiman, *Castelul Peleş*, București, Editura Simetria, 2011.

2. Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Castel Peleş 1883-1933*, Editura Monitorul Oficial, (București), 1933, p. 90.

3. *Ibidem*, p. 122.

Schiță pentru
turnul central
al Castelului
Peleş,
cca 1903

Proiectul lui Líman aduce o modificare de ansamblu a proporțiilor, a înălțimii, a suprafețelor, dar și o diversificare în arhitectura și în decorația de interior, în sensul pluralismului stilistic deja amintit. La exterior, Líman formulează o variantă exuberantă a neo-Renașterii, ce presupune grefarea unor elemente de origine italiană pe elemente de arhitectură germană. Soluțiile sale pornesc în principal de la monumente germane de Renaștere (din Nürnberg, Augsburg, Rothenburg an der Tauber, Bremen, Lübeck), aceste surse fiind propuse de rege. Faptul că scenografia noilor fațade lasă să transpară vechiul desen din etapa Schulz, trebuie privit drept un element de continuitate.

Silueta generală a castelului - solid ancorată în sol, profilată pe crestele de piatră ale munților Bucegi și înconjurată de păduri - este marcată de volumetria jucată a acoperișurilor ce contribuie la întregirea compoziției.

Plastica fațadelor castelului propune o „temă a turnului”. Líman amplifică cele trei turnuri existente în vechiul Peleş atribuindu-le identitate, o logică și o estetică. Situat în zona mediană a fațadei principale, de secțiune pătrată, turnul principal cu ceas - cel mai înalt dintre volume - reprezintă pivotul central al compoziției. Acesta adăpostește mai multe spații, între care și camera

*Detaliu
al fațadei
de sud,
cca 1910*

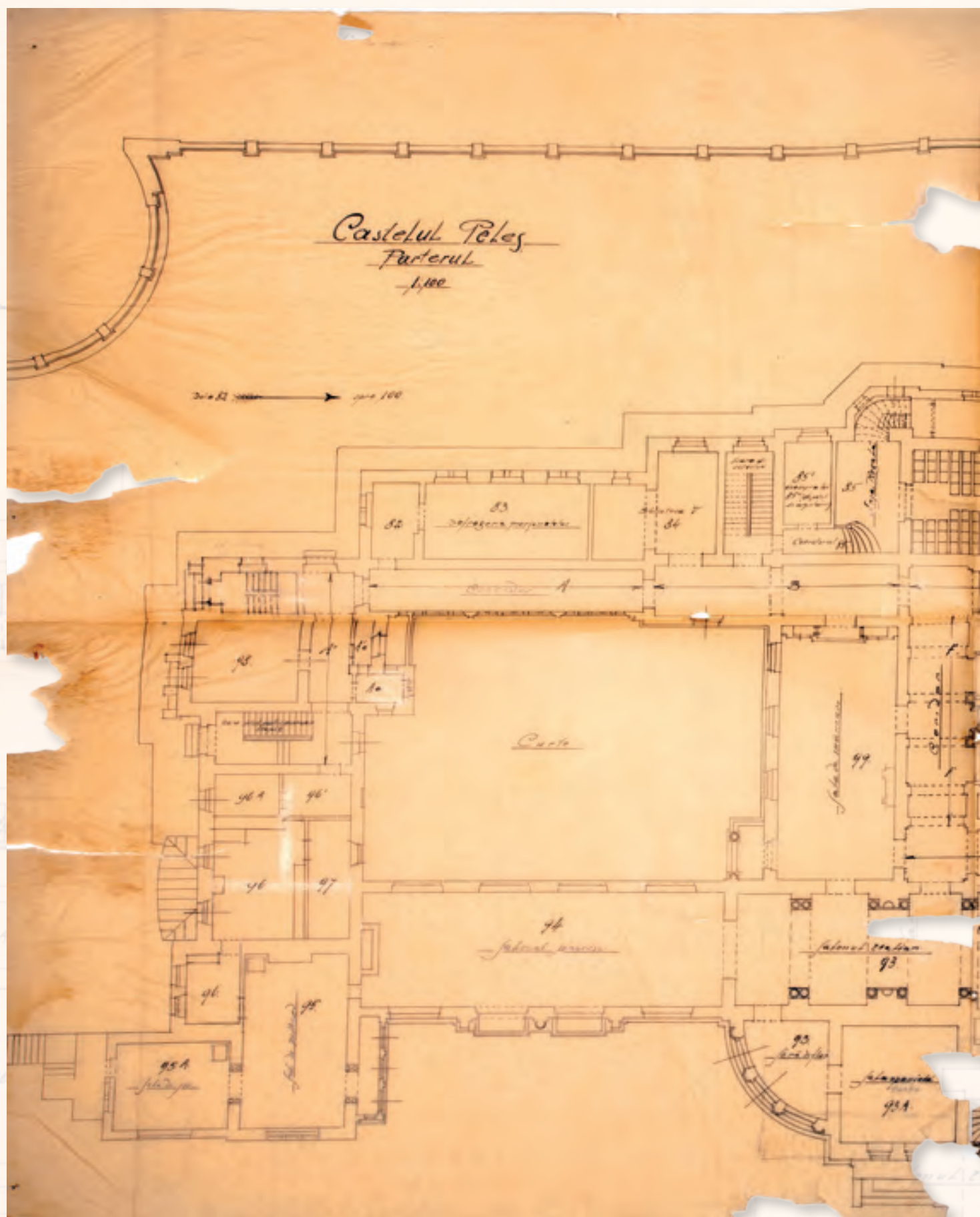
arhitectului Lecomte du Noüy, încheindu-se la ultimul nivel cu o galerie deschisă, ce permite o vedere la 180 de grade a peisajului pitoresc. Cel de-al doilea turn amplasat pe colțul de sud-est, este de secțiune circulară (la parter, parter înalt și etajul I) și hexagonală (la ultimele două nivele), o soluție plastică ingenioasă. Un al treilea turn circular, plasat inițial pe colțul de nord-est, a devenit la Líman piesă centrală a fațadei de est, pe care o prelungește spre nord. La nivelul fațadei principale (de sud), raportul final dintre volumul principal orizontal și primele două turnuri încheiate cu fleșe, devine expresia echilibrului compozițional căutat de arhitect.

Din vechiul Peleş, Líman mai păstrează soluțiile caracteristice neo-Renașterii germane, Fachwerk-ul pentru etajele superioare ce adăpostesc apartamentele (etajele I, II și mansarda). La parterul clădirii optează pentru piatră de râu și zidărie, materiale ce conferă monumentalitate și soliditate ansamblului. Piatra, zidăria și lemnul se regăsesc în armonie. Ele înlocuiesc în zona centrală a fațadei de sud, iedera verde, de inspirație romantică, vizibilă în cărțile poștale din jurul lui 1900.

Un aspect de remarcă, rod al imaginației fertile a arhitectului care știe să orchestreze scenografii, îl reprezintă exuberanța decorativă a fațadelor de sud și est, cap de perspectivă pentru vizitatorii veniți dinspre centrul orașului, pe drumul de la mănăstire.

Fațada de sud/principală a suferit modificări de substanță, însă silueta inițială cu componentele ei, este încă detectabilă. Aspectul devine mai compact, diferențierea între funcțiile corpurilor - castel și aripa aghiotanților - dispăre. Unitatea fațadei, așa cum a conceput-o Líman, este dată în primul rând de soclul din piatră de râu și pereții din zidărie (la parter și hochparterre) care străbat

Planul
parterului
Castelului
Peleş,
cca 1911

Arhitectul
Karel Liman,
pe terasa de
est, cca 1920

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

fațada de la un capăt la altul, inclusiv în zona Sălii maure pe care o remodelează⁴. Între elementele ce individualizează fațada principală semnalăm grațioasa logie italiană de inspirație renașcentistă, situată în zona mediană, ce înlocuiește vechea terasă din lemn, sau „atticul polonez” ce încununează corpul Sălii maure. Această refacere a fațadei a impus și reproporționarea și supraînălțarea turnului central, pivot al compoziției, după cum s-a afirmat mai sus. La aceeași fațadă, Líman păstrează pentru etajele superioare, formula Fachwerk. Volumele pe care le creează în lemn (balcoane, bowindow-uri etc.) imprimă ideea de arhitectură în arhitectură.

Proiectul remodelează și fațada de răsărit, care primește un volum nou (Sala de consilii, 1914) și spre nord, un corp, ușor retras (1903-1906). Segmentul anterior lui Líman, dintre Sala de consilii și turnul devenit element central al fațadei, este păstrat într-o bună măsură, chiar dacă aripa a fost supraînălțată. Arhitectul reia ideea de logie și aici, dar într-o altă formulă ce amintește de galeriile cu arcade din vechea grădină dispărută prin acest proiect. Partea nouă a fațadei primește un gang carosabil, iar la etajul superior, corespunzând spațiilor de aparat, ferestre ample cu deschidere în arc de cerc.

Pentru fațada de nord pe care o reface complet (completată până la intersecția cu fațada de vest), Líman optează și pentru inserții de copii după pietre tombale și steme, în spiritul Renașterii. Un element insolit în decor, prin dimensiuni, dar și printr-un desen Sezession, îl reprezintă fereastra mare a Atelierului de pictură al reginei Elisabeta. Líman încheiase recent lucrările de construcție și amenajare la Castelul Pelișor, unde avusese ocazia să pună în operă un astfel de vocabular decorativ.

4. Sala maură a fost construită și amenajată în perioada imediat anterioară sosirii lui Líman, între 1890-1892, probabil după planurile arhitectului Lecomte du Noüy. Pentru pereții exteriori ai acestui spațiu/corp de legătură cu mici bowindow-uri, situat între castel și Aripa aghiotanților, s-a folosit lemnul. Líman recompune fațada înlăturând lemnul și folosind piatra și zidăria.

Pentru fațada de vest care este și ea refăcută (se decelează încă vechiul desen al lui Schulz), adoptă o formulă de decor mai frustă, potrivită cu funcția administrativă de Aripă a aghiotanților.

Privite în ansamblu, fațadele remodelate de Líman, cu individualitatea voită a fiecăreia dintre ele, devin o demonstrație de unitate în diversitate.

Prin intervențiile de substanță operate de Líman, planimetria se schimbă. Planul inițial în dreptunghi se transformă într-un L neregulat, compus din: corpul central dreptunghiular având două spații centrale - o curte (prin închiderea zonei pe latura de nord) și Hall-ul de onoare (fostă curte) cu luminator - și aripa nouă (Zubau) spre nord, o construcție de tip pod cu un picior sprijinit pe hochparter și unul pe munte. Vechea mansardă este transformată într-un etaj mansardat locuibil. Dacă comparăm partiurile celor două etape Schulz și Líman, constatăm că au survenit diferențe semnificative, datorate multiplicării funcțiunilor de reprezentare, marcate prin volume pregnante și diversificate. Noile operații măresc suprafața clădirii la 3200 m². În corpul din dreapta turnului mare, în castelul propriu-zis⁵ se modifică dimensiunea spațiilor și unele funcțiuni. Ideea de anfiladă în jurul vechii curți transformată în Hall de onoare (1910-1911), se păstrează. Galeria-coridor se deschide spre Hall, vitraliile (1883) între care cele reprezentând figurile emblematice ale națiunii, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul sunt transferate la Fundația Carol din București⁶. Hall-ul de onoare devine punctul nodal al întregii clădiri prin poziție și dimensiuni - dispus pe trei nivele - prin eclerajul asigurat de luminatorul central⁷. Scara în spirală, sculptată, inspirată după un original aflat

5. Nu includem aici și Aripa aghiotanților.

6. Cele două vitralii executate de firma Zettler (München) au fost distruse în incendiul ce a afectat Biblioteca universitară Carol I în timpul Revoluției din decembrie 1989.

7. Luminatorul se poate deschide cu ajutorul unui mecanism electric.

Detaliu
al fațadei
de sud-est
a Castelului
Peleş

K
A
R
E
L

L
Í
M
A
N

la primăria din Bremen (secolul al XVI-lea) reprezintă elementul decorativ principal al încăperii. Aici sunt inserate portretele principalilor protagoniști ai lucrărilor: arhitectul Karel Líman și decoratorul Bernhard Ludwig.

O formulă relativ similară - un hall central cu luminator - dar la alte dimensiuni, fusese adoptată și la Castelul Peleșor. Lucrările de la reședința principilor moștenitori pot fi considerate drept principala probă de foc a lui Líman, înainte de a începe singur lucrările de la Peleș, fără a mai fi nevoie să ceară avizul colegului său mai vârstnic André Lecomte du Noüy. Hall-ul de onoare de la Castelul Peleș este un spațiu cheie ce face parte din seria de „reformulări fastuoase și teatrale”⁸. Opțiunea de gust a lui Carol I în privința stilului ce trebuia ales pentru spațiile oficiale, rămânea fidelă neo-Renașterii germane, adoptată de la început în decorația castelului și ca o trimitere la modelul civilizator propus de suveran. În paralel, comanditarul acceptase și formule de Jugendstil, la modă, recomandate de arhitect pentru încăperi cu destinații neoficiale.

În dreptul fațadei principale se desfășoară conform planurilor lui Líman o anfiladă de încăperi de aparat. Sala veche de muzică și Sala maură păstrate de arhitect, vor flanca pe acest tronson două spații importante, Salonul florentin și cel venețian, rezultate din recompartimentarea unor încăperi existente (1906). Acest program de inspirație italiană întâlnit și la nivelul fațadei, pe care aceste săli o lonjează, își are originea și în călătoria de documentare pe care arhitectul, poate chiar la cererea lui Carol I, o face în 1906 în peninsula. Sufrageria regală este și ea inclusă în programul

8. Marian Constantin, *Palate și colibe*, București, Editura Comania, 2007, p. 151.

*Detaliu
al terasei
de sud și
al fațadei
principale,
Castelul
Peleș*

intervențiilor, dar modificările sunt de mică importanță. Adăugarea aripii de nord introduce spații noi în planimetria clădirii. Vestibulul existent, lărgit, va găzdui Sala mare de arme și va servi drept intrare privată pentru suverani; de asemenea, anticamera veche a regelui va lăsa loc Sălii mici de arme și colecției numismatice, găzduită într-un spațiu circular, un turn puțin vizibil la nivelul fațadelor. Un ultim adaos la nivelul parterului înalt îl reprezintă volumul Sălii de consilii (1913-1914), un spațiu de colț (sud-est), decorat în stilul neo-Renașterii elvețiene.

O scrisoare datată 9/22 iunie 1903 a regelui Carol adresată fratelui său principele Fritz de Hohenzollern, vorbește despre lucrările de amploare ce au loc în clădire:

„Lucrările la castel au făcut progrese vizibile, aripa dinspre deal cu intrarea acoperită este executată în exterior, de asemenea casa scării mărită cu aspectul ei antichizant creează o impresie puternică. Acum ne ocupăm de planurile amenajării interioare, care va fi încheiată abia peste câțiva ani. Avem de-acum o sală mare de banchete cu o galerie largă în față și am câștigat totodată zece încăperi”⁹.

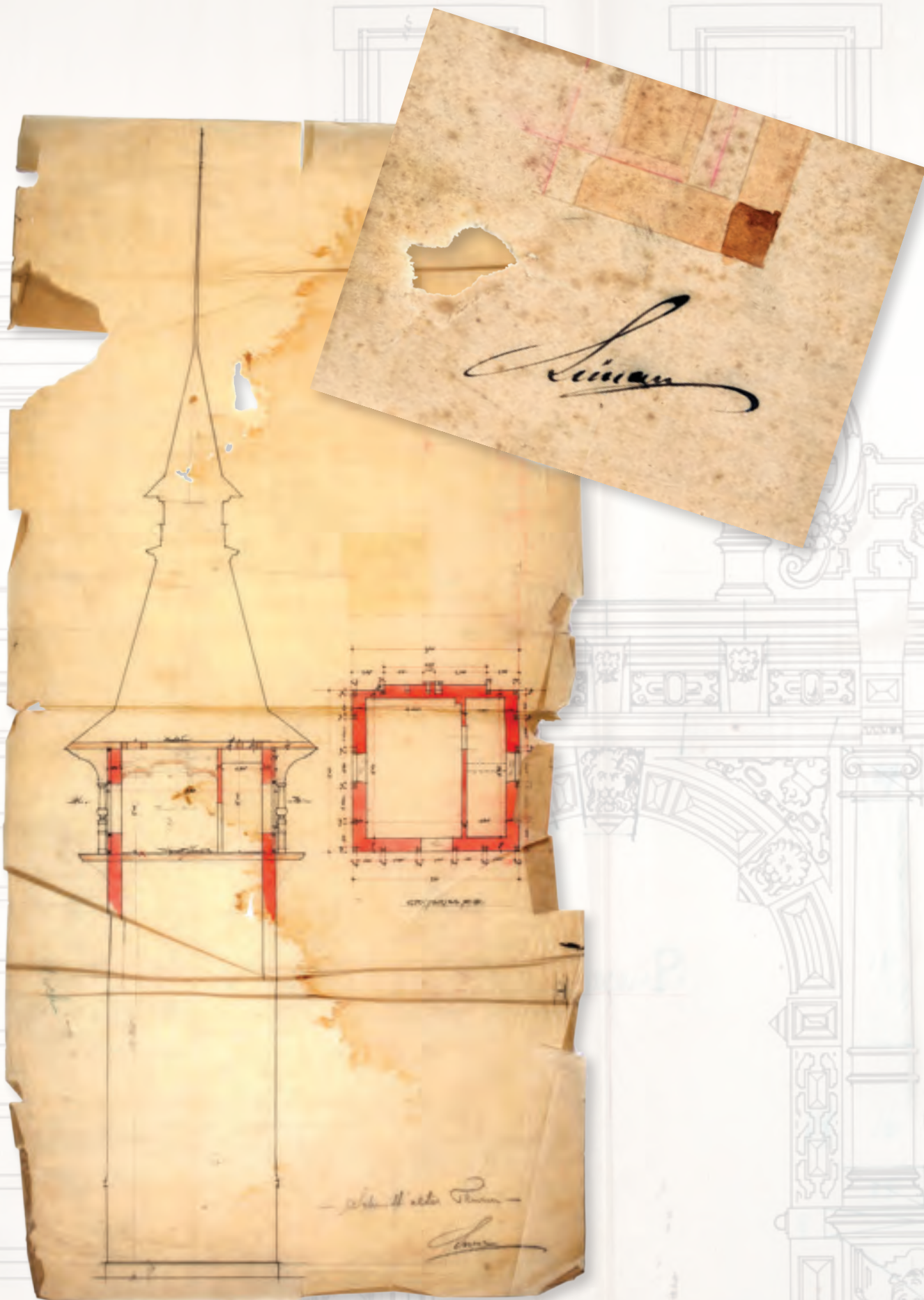
La etajul I regăsim, în mare, planimetria nouă a hochparterului. Peste anfilada de saloane oficiale de la *hochparter*, pe latura de sud, vechile apartamente de oaspeți lasă locul unor somptuoase spații pentru musafiri (1905-1906). Apartamentul imperial destinat lui Franz Joseph este compus din șapte încăperi ce înglobează și vechiul pod corespunzător Sălii maure. În aceeași anfiladă de spații se situează apartamentul cu două camere pentru principii străini de coroană. Mobilierul fix și cel mobil propun o paletă stilistică variată, dar coerentă în același timp, de la barocul

9. Sala de banchete cu galerie este desigur Sala florentină. ANIC, Fond Regele Carol I, VD 1012, apud *Carol I corespondență personală (1878-1912)*, (ediție îngrijită de) Sorin Cristescu, Editura Tritonic, București, p. 417.

Schiță
a turnului
central,
cca 1900

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

austriac, la Biedermeier și Art Nouveau. Pentru Apartamentul imperial, Líman alege surse vieneze și pragheze, extrăgând citate de plastică arhitecturală de la monumente cunoscute ale Imperiului austro-ungar, precum Theathinerkirche (München) sau clădirea Muzeului de Arte Decorative din Praga¹⁰.

Situat la același etaj, apartamentul regal este amplificat, se adaugă Capela și Sala mică de muzică. În decorația fixă sunt păstrate dar și adăugate formule variate de neo-Renaștere germană și flamandă. În capelă sunt integrate piese religioase ce exprimă apartenența cuplului regal și a micii principese decedate, la confesiuni diferite; icoanele/medalioane cu sfinți sunt pictate probabil de regina Elisabeta. În prelungirea acestui apartament se află Zubau, care include la acest nivel, Sala de concerte și foaierul acesteia, Sala de marmură. Tavanul și pavimentul somptuos din acest spațiu sunt inspirate din registrele ornamentale ale palatelor florentine. Pentru construcția și decorarea Sălii de marmură, Líman apelează la antreprenorul italian Pietro Axerio, unul dintre principalii săi colaboratori¹¹. În aripa dispusă spre curtea interioară, Líman adaugă încă patru apartamente (două de aparat). Evantaiul ornamental propus se îndreaptă în acest caz către stilurile Adam și Empire¹², un discret omagiu adus mamelor regelui și reginei.

Prezența a trei mici apartamente pe acest nivel, decorate în stil Sezession, destinate suitelor, demonstrează faptul că regele Carol era deschis și către formule stilistice contemporane momentului. Este desigur un ecou al amenajărilor întreprinse de Líman în colaborare cu Bernhard Ludwig¹³ la Pelișor, pentru principesa Maria. Structura apartamentelor cu două nivele - parter și mezanin - amintește de cea a cabinelor de vapor, prin concepția modernă a spațiilor ce înglobează multiple funcții (dormitor, salon, lavoar, garderobă, birou). Pentru tavane s-au ales soluții contemporane, plăci din ceramică sau stuc decorate cu motive florale.

Acest prim pas făcut, Líman propune la etajul al II-lea remodelat (anterior un pod) o succesiune de apartamente de mici dimensiuni destinate doamnelor de onoare ale reginei și altor musafiri, decorate în același stil Art Nouveau de inspirație austriacă¹⁴. Concepția spațială exploatează pantele acoperișului, încăperile au dimensiuni și forme variate, iar anume destinații și funcțiuni sunt sugerate prin diferențe de nivel la sol, create prin trepte.

10. Sursele au fost identificate în urma cercetărilor efectuate în Arhiva Bernhard Ludwig. Ruxanda Beldiman, Viena 2001.

11. Pietro Cillies Axerio (1855-1921). Studiază la Viena cu sculptorul DeToma. Întâlnit probabil în Elveția de către cuplul regal Carol și Elisabeta, poate în ambianța familiei Rothschild, este invitat să lucreze pentru Casa regală și devine ulterior furnizor al Curții regale a României. Lui Axerio i se datorează multiple lucrări în marmură și simili-marmură în castelele Peleş și Pelișor, în palatele din Calea Victoriei și Cotroceni. În colaborarea cu Biroul regal de arhitectură i-au revenit și alte atribuții, să contacteze pe sculptorul Raffaello Romanelli sau anticari de la Florența și Veneția. Vezi Enrica Ballare, Nicolae Lascu și alții, *La via del marmo artificiale da Rima a Bucarest e in Romania tra Ottocento e Novecento*, Milano, Ed. Magenta, 2010; vezi și Ruxanda Beldiman, *Committenze di Carlo I Re di Romania, per la Reggia di Sinaia a vari artisti e botteghe italiane, fine Ottocento inizio Novecento*, manuscris, 2003.

12. Este o aluzie la ascendența Bonaparte a bunicii materne a lui Carol I, Josephine de Baden, născută Beauharnais, fiică adoptivă a lui Napoleon.

13. Bernhard Ludwig (1866-1939). Important decorator austriac. A devenit renumit prin faptul că a fost furnizor al Curții regale a României. A contribuit la decorarea majorității castelelor, palatelor și cabanelor de vânătoare construite sau reconfigurate în timpul domniilor lui Carol I și Ferdinand I. Vezi Ruxanda Beldiman, *Castelul Peleş*, p. 164; Klaus Eggert, *Das Haus Bernhard Ludwig in Wien*, in „Steine Sprechen”, Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft Wien, Nr. 70-71, 1982, p. 7-18.

14. Rodica Rotărescu, Karel Liman. Creator al „Artei 1900 în România”, Colocviul Româno-american: „Cotroceni în istorie”, 15-18 iunie 1992.

*Efigia
arhitectului
Karel Liman
pe scara
sculptată
din Holul
de onoare
al Castelului
Peleş. La
baza scării –
efigia
decoratorului
austriac
Bernhard
Ludwig-fiul,
cca 1911*

Salonul
florentin,
1910
(detaliu)

Amenajarea
terasei de
nord
a Castelului
Peleş,
cca 1906

Parteneriatul artistic dintre Karel Líman și Bernhard Ludwig este continuat și aici, însă lucrările de amenajare și decorație interioară au fost executate și de alte firme care lucraseră și în Peleşul vechi, precum Bembé din Mainz¹⁵, Anton Pösenbacher¹⁶ din München sau Isaac Daniel Heymann din Hamburg care au rămas furnizori ai Curții Regale române. Între apartamentele cu identitate le menționăm pe cele ale doamnelor de onoare (Mavrogheni, Bengescu, Poenaru sau Văcărescu) sau Camera verde, Camera de cireș, Apartamentul pictorilor etc. Acesta din urmă se singularizează nu atât prin concepția arhitecturală sau prin mobilier, cât prin prezența unei frize de mari dimensiuni, *Muza Caliope* pictată de Gustav Klimt în 1884¹⁷, destinată inițial Sălii de teatru. Nu știm dacă pictura a fost adusă aici la sugestia arhitectului.

La apartamentul principelui Ferdinand¹⁸ păstrat din etapa Schulz, cu decor de neo-Renaștere germană executat în atelierele Bembé, Líman face modificări (la șemineu, tavane etc.) și adaugă spații adiacente pentru sporirea confortului (baie, camera de toaletă, alte servicii). Noile funcțiuni primesc mobilier Art Nouveau¹⁹.

În turnul principal, arhitectul amenajează două camere. Prima, la nivelul etajul al II-lea, este cunoscută sub denumirea de „Camera domnului arhitect Lecomte/Zimmer des Herrn Lecomte)”, după cum aflăm dintr-o serie de planuri și schițe conservate în Arhiva Muzeului Peleş. Din decorația

15. Heidrun Zinnkann, *Mainzer „Mobelschreiner der ersten Hälfte des Neunzehnten Jahrhunderts”* in „Schriften des historischen Museums Frankfurt am Main”, 1985, p. 183-184.

16. Afra Schick, *Mobel für den Märchenkonig Ludwig II und die Münchner Hofschreinerei Anton Possenbacher*, Amoldsche art Publishers, Stuttgart, 2003.

17. Pentru informații privind contribuția lui Gustav Klimt la decorația Castelului Peleş, vezi Ruxanda Beldiman, *Castelul Peleş...*, p. 64-67 și 287- 289.

18. Din 1930 este cunoscut sub numele de Apartamentul Marelui Voievod.

19. Din anul 1927 el a fost destinat micului rege Mihai, moment în care, Líman acoperă lambriul ce păstrase până atunci nuanța naturală a lemnului, cu o culoare albă.

originală a acestei camere, probabil în stilul neo-Renașterii germane, se mai păstrează doar alcovul. Se poate accede de aici pe o mică scară în așa-numita Cameră a agapelor (Weinstube), decorată cu vitralii ce etalează scene bahice, păstrate din vechiul Peleş și reintegrate de Líman.

Piesa de rezistență a etajului al II-lea o reprezintă Atelierul de pictură al reginei Elisabeta, conceput în gust Art Nouveau, pe două nivele, prin utilizarea masivă a esențelor lemnoase de frasin și molid ale căror valențe plastice sunt puse în valoare (cca 1906). Líman găsește trei elemente neașteptate pentru a face acest spațiu interesant. Sistemul structural de acoperire, inspirat din arhitectura nordică, este carcasa unei nave răsturnate ale cărei arce conferă dinamică spațiului. Soluția amintește formula adoptată de André Lecomte du Noüy la Palatul episcopal de la Curtea de Argeș (cca 1884), la a cărei punere în operă Líman va fi asistat în calitate de membru al echipei de proiectare. O altă idee o reprezintă scenografia rafinată a mării oglinzi situate sub ultimul arc al boltirii. De o mare expresivitate plastică este „rama” - friză din stuc aurit, frunzișul bogat modelat reprezentând intersectarea *pomilor vieții* ce flanchează oglinda. Printr-un efect de iluzie optică, arcul frânt din crengi aurite sugerează apartenența la sistemul de boltire. La rândul lor, arcele carcasei răsturnate se reflectă în oglindă participând la o succesiune pe verticală ce sporește efectul de iluzie optică. Motivul *pomului vieții* nu apărea pentru întâia oară în opera arhitectului, căci îl regăsim într-o altă formulă în decorația Salonului de aur de la Castelul Pelișor, conceput de Líman cu puțin timp în urmă²⁰. În fine, cel de-al treilea element, fereastra Sezession de mari dimensiuni - pandant al oglinzii - permite intrarea peisajului montan în încăpere, prin spectaculoasa vedere către Cota 2000.

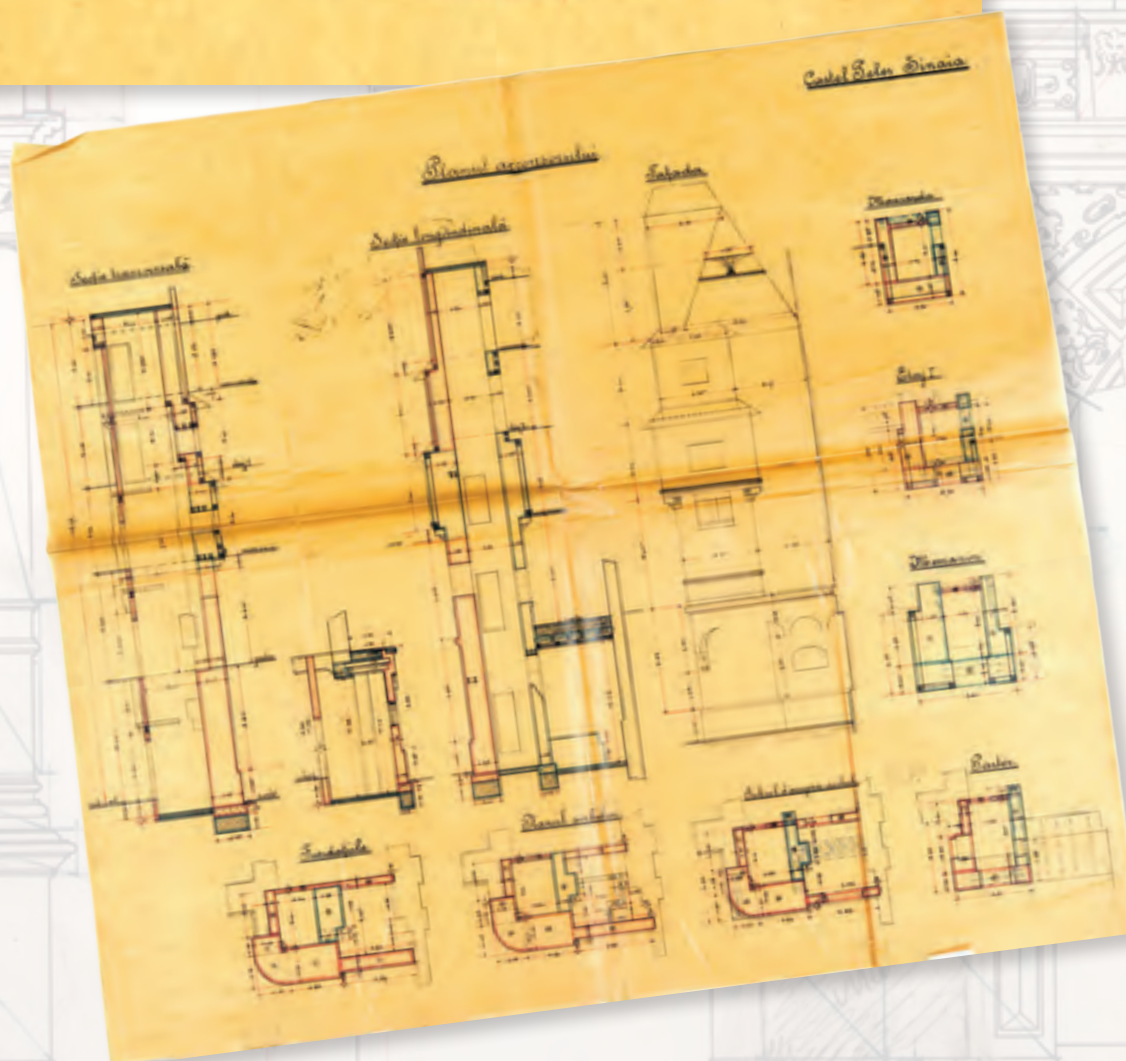
În lumina celor afirmate mai sus, adoptarea vocabularului Sezession trebuie privită drept o deschidere de gust din partea comanditarului și a arhitectului. Încăperile etajului al II-lea, un ansamblu inspirat și coerent, se constituie într-o secvență esențială a Artei 1900 în România.

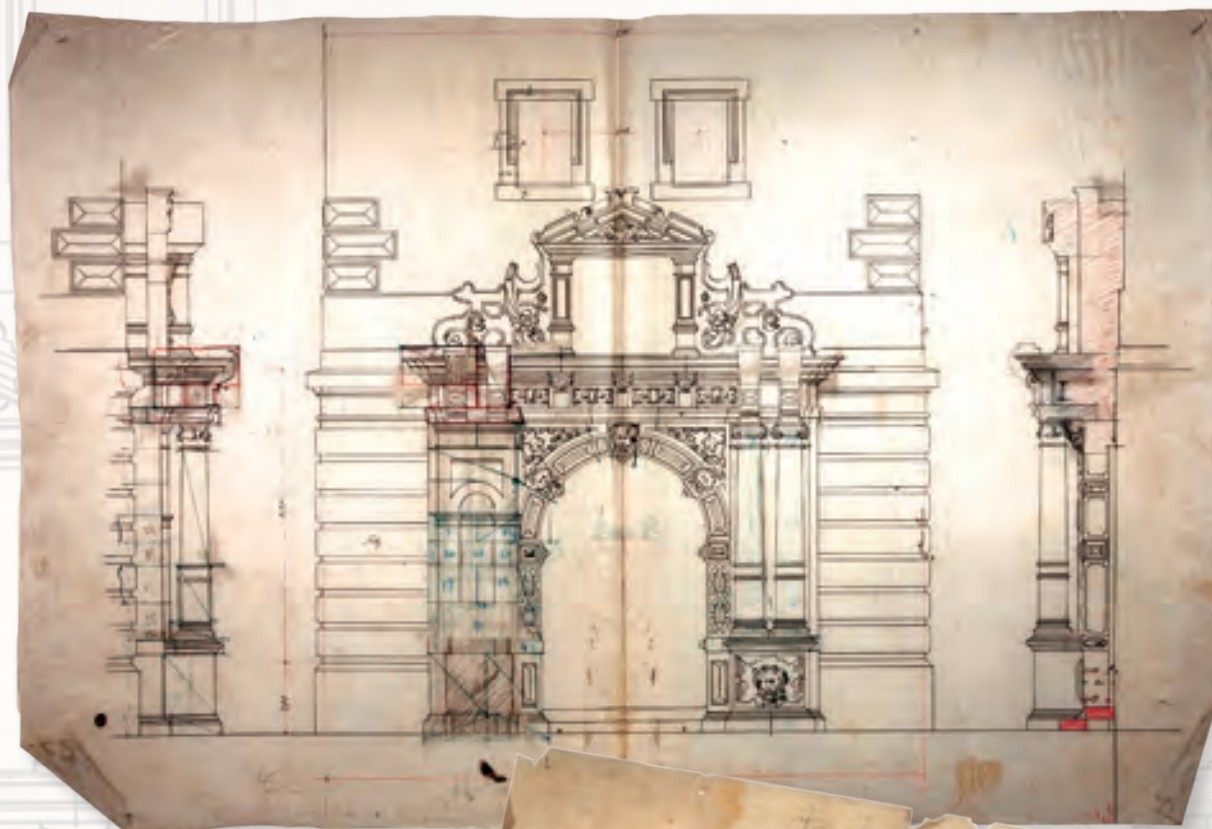
Formația müncheneză de arhitect și practica profesiei exersate la Viena, completate prin cunoștințele de ebenist moștenite din familie, au constituit, în cazul arhitectului Líman, fundamentul pentru elaborarea unei concepții savante și suple, bazate pe orientarea eclectică a epocii, din care nu lipsesc accentele de modernitate. Arhitectul imaginează un mobilier variat din punct de vedere stilistic inspirându-se dintr-o gramatică ornamentală ale cărei legi și detalii le stăpânește plener. Reformulează, îmbinând cu ingeniozitate funcția, stilul, soluțiile. Ebenistul Líman exploatează în mobilier esențe de lemn de diverse nuanțe și texturi (stejarul, frasinul, lemnul de trandafir, molid, cireș, piper, pin, brad etc.) care sporesc plasticitatea suprafețelor.

Líman creează o amplă sinteză stilistică în interiorul Castelului Peleş, elaborând neo-stiluri la parterul înalt și etaj, în timp ce la etajul al doilea evoluează pe alte coordonate, cele Sezession, contemporane începutului de secol XX. Rezultatul, o istorie a arhitecturii de la cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, pusă în operă printr-o coerență formală și stilistică.

20. Motivul Sezession al pomului pornește poate din Salonul de aur de la Palatul Cotroceni, astăzi dispărut.

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

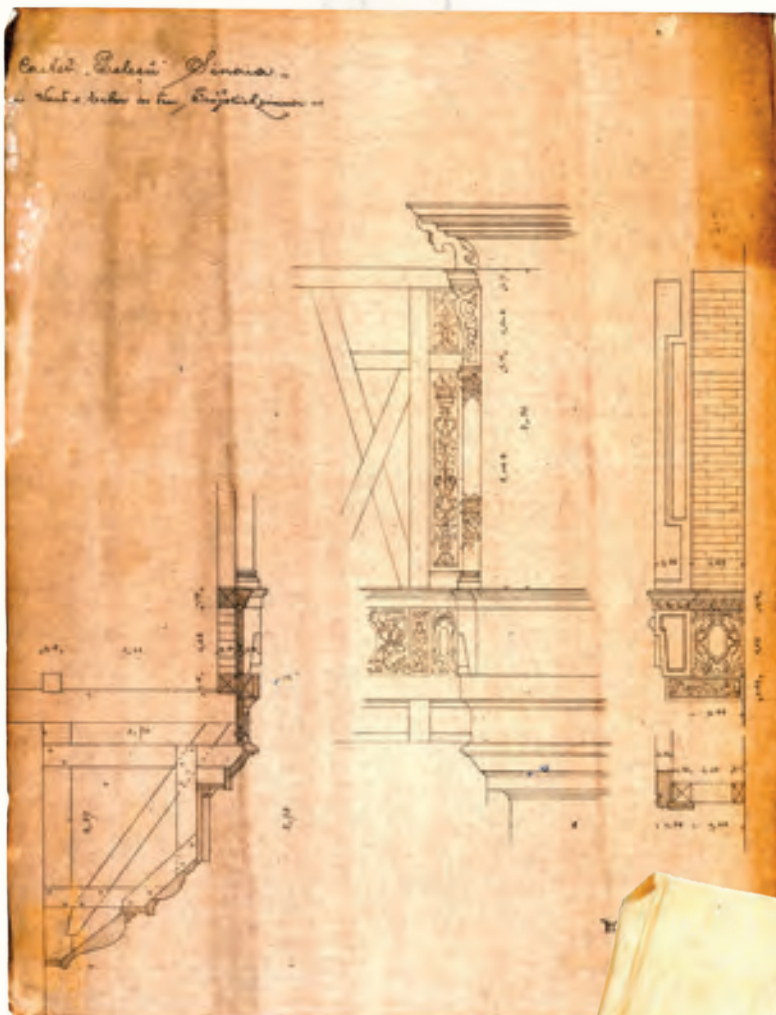

Desen
de fațadă
pentru turnul
central al
Castelului
Peles,
realizat de
arhitectul
Liman

Turnul
central

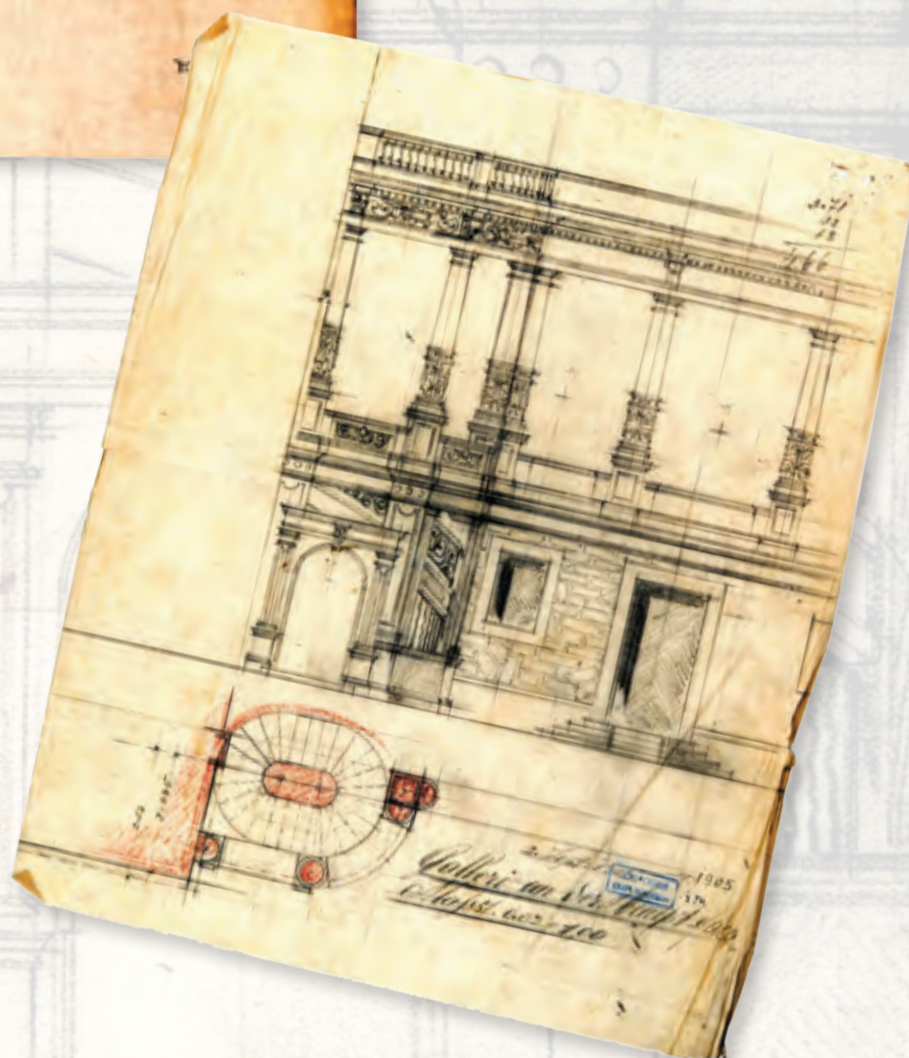
Detaliu de
arhitectură
fachwerk a
Sălii de mic-
dejun, etajul
I, fațada
principală,
cca 1912

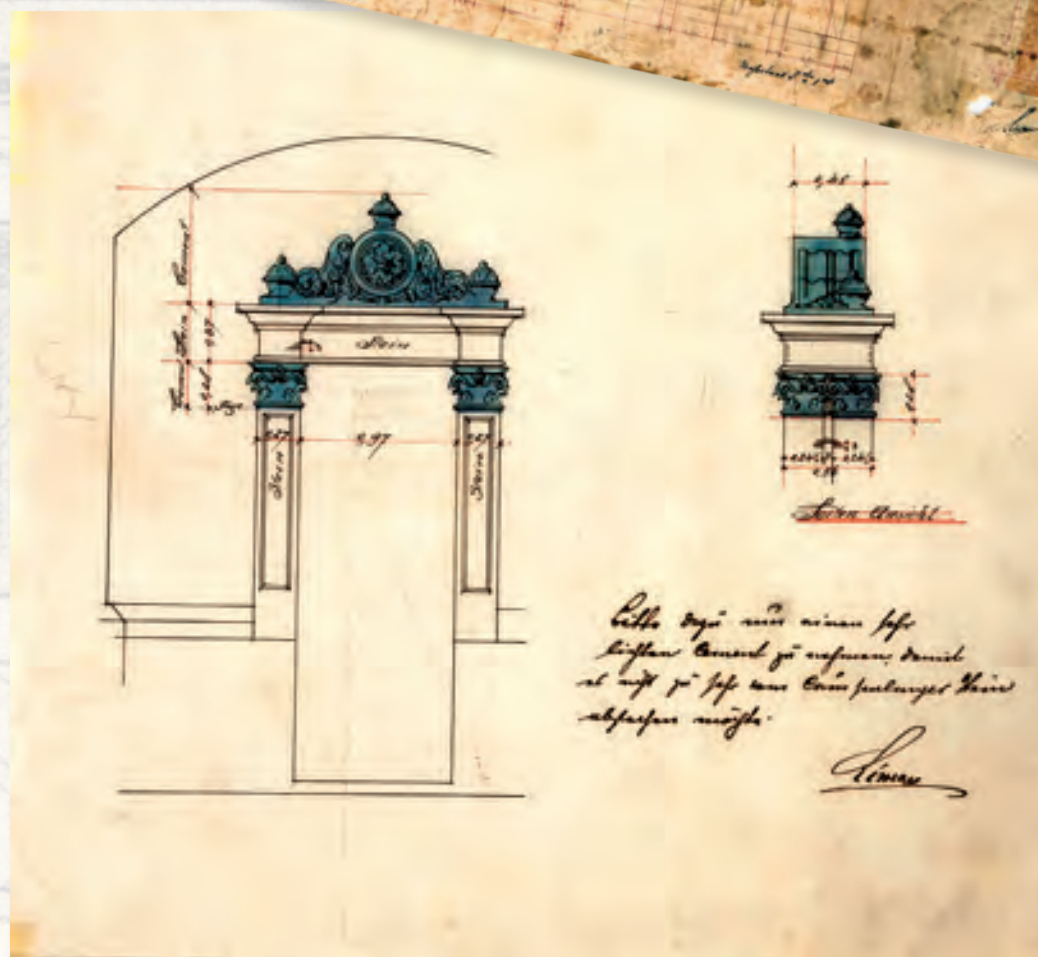
K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Galeria Sălii
Florentine
(cu scara
în spirală)

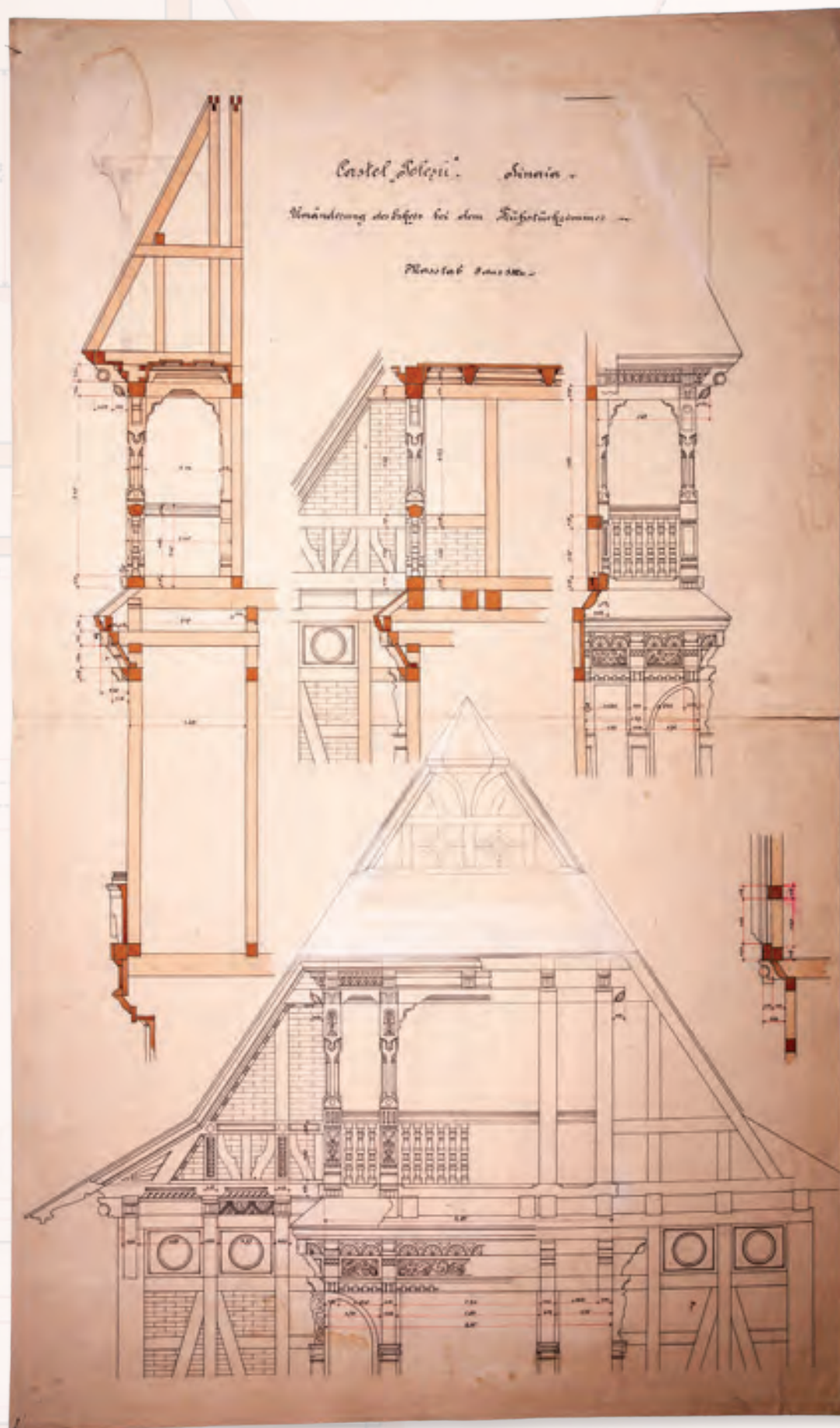
This is a detailed architectural drawing of a building's structural framework, likely a church or a large hall, showing a large central section with a gabled roof and a smaller section to the right. The drawing is on aged, stained paper with handwritten notes and a red circular mark. The main structure features a complex arrangement of beams, trusses, and supports, with a prominent central tower or steeple. The drawing is annotated with various lines, including a red circle and a blue arrow, and includes handwritten text at the top and bottom. The paper shows signs of wear, including stains and discoloration.

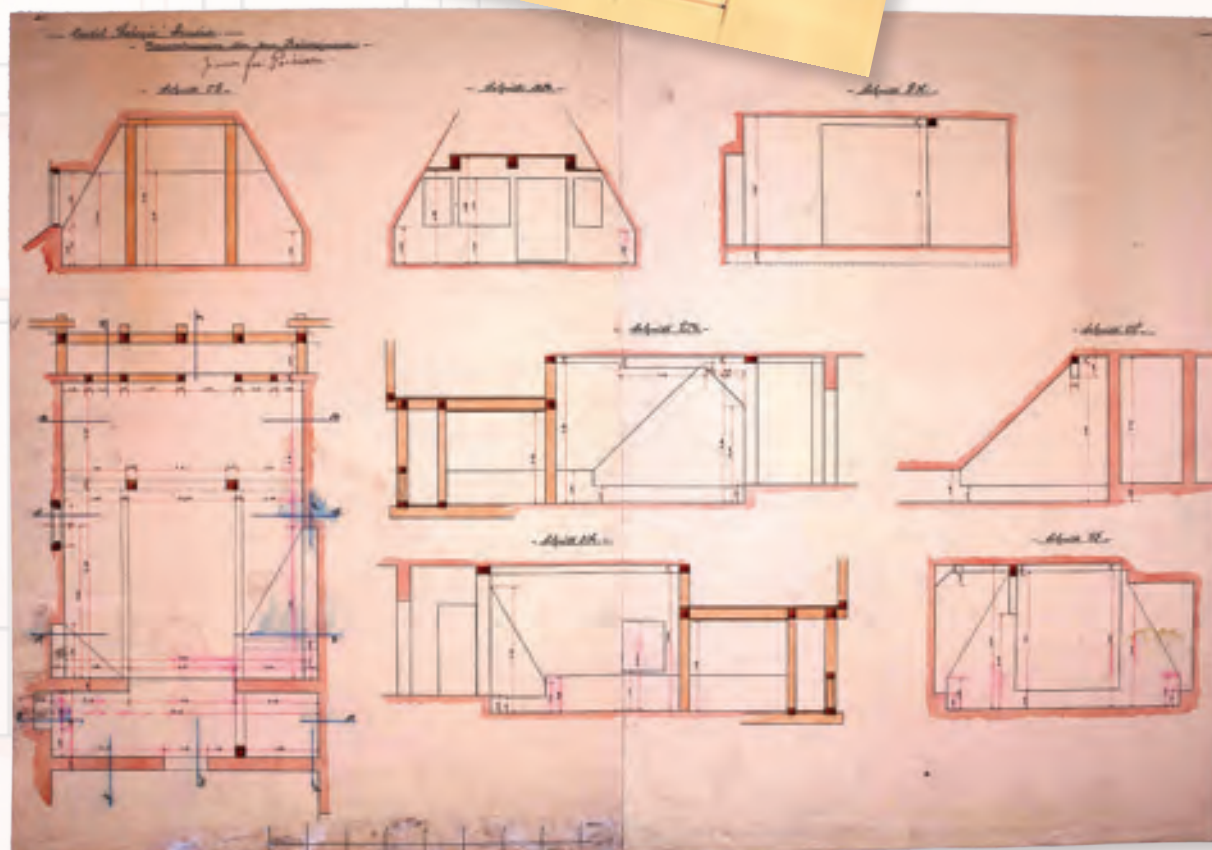
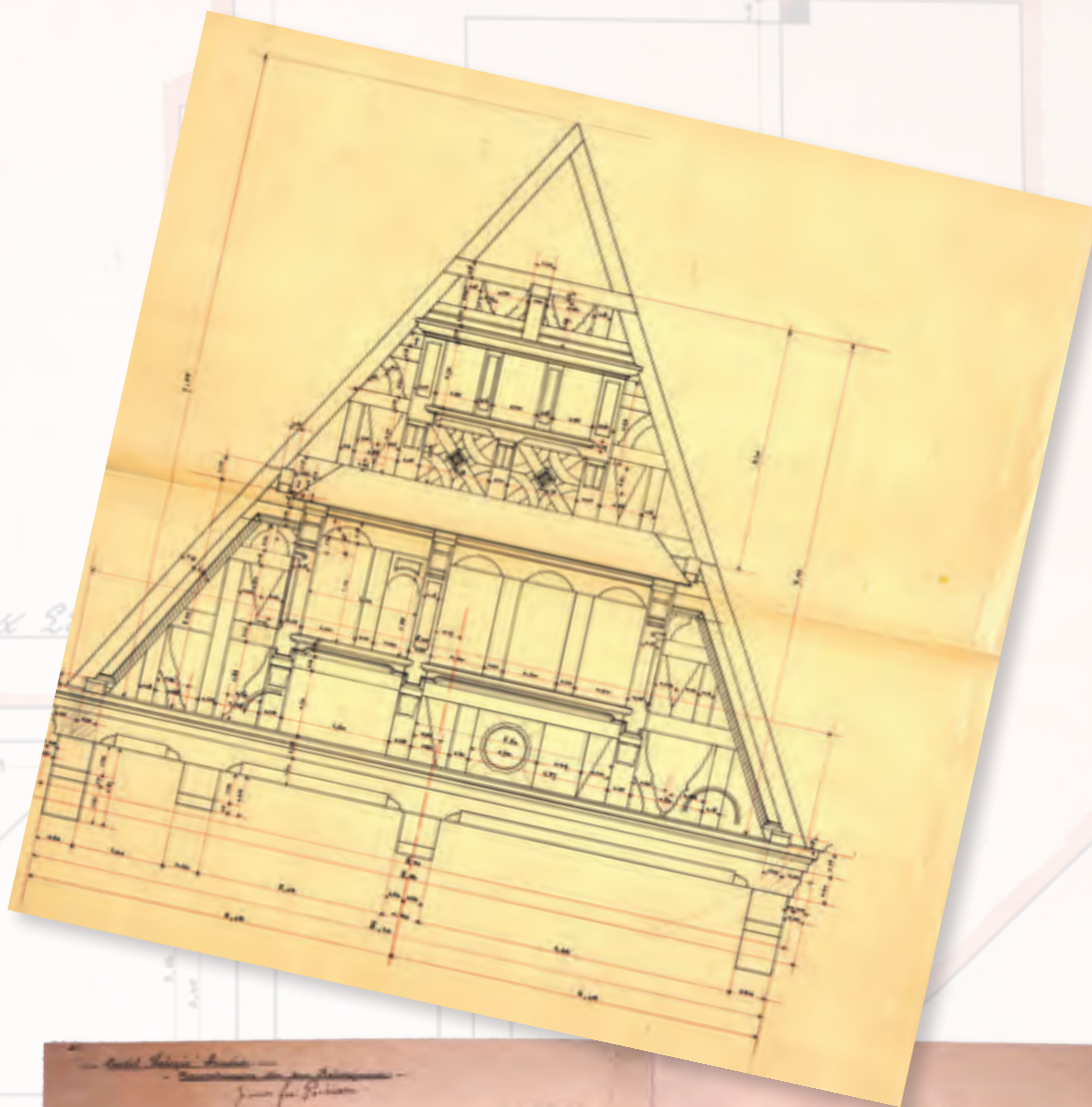
Detaliu
de fațadă
fachwerk –
Sala de
mic-dejun
(étaj I),
Castelul
Peleş

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Detaliu
de fațadă
fachwerk –
Sala de
mic-dejun
(etaj I),
Castelul
Peleş

*Detaliu
al fațadei
de răsărit,
cca 1910*

Detaliu
al fațadei
de răsărit,
cca 1914

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

*Detaliu
al fațadei
de răsărit -
Terasa
cu busturi,
cca 1912*

*Terasa
cu busturi,
cca 1912*

*Pergola
terasei
de nord-est
a Castelului
Peleș,
cca 1912*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

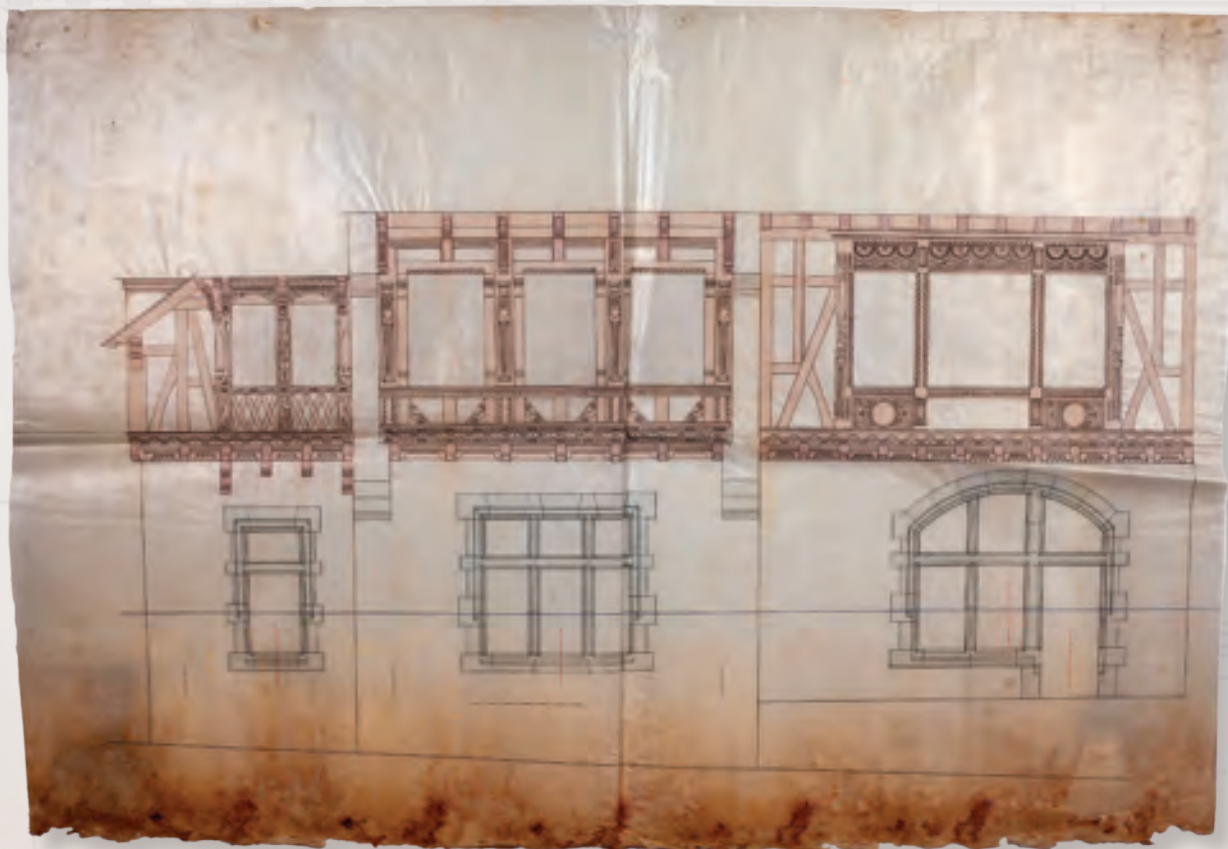
R
E
G
A
L
E

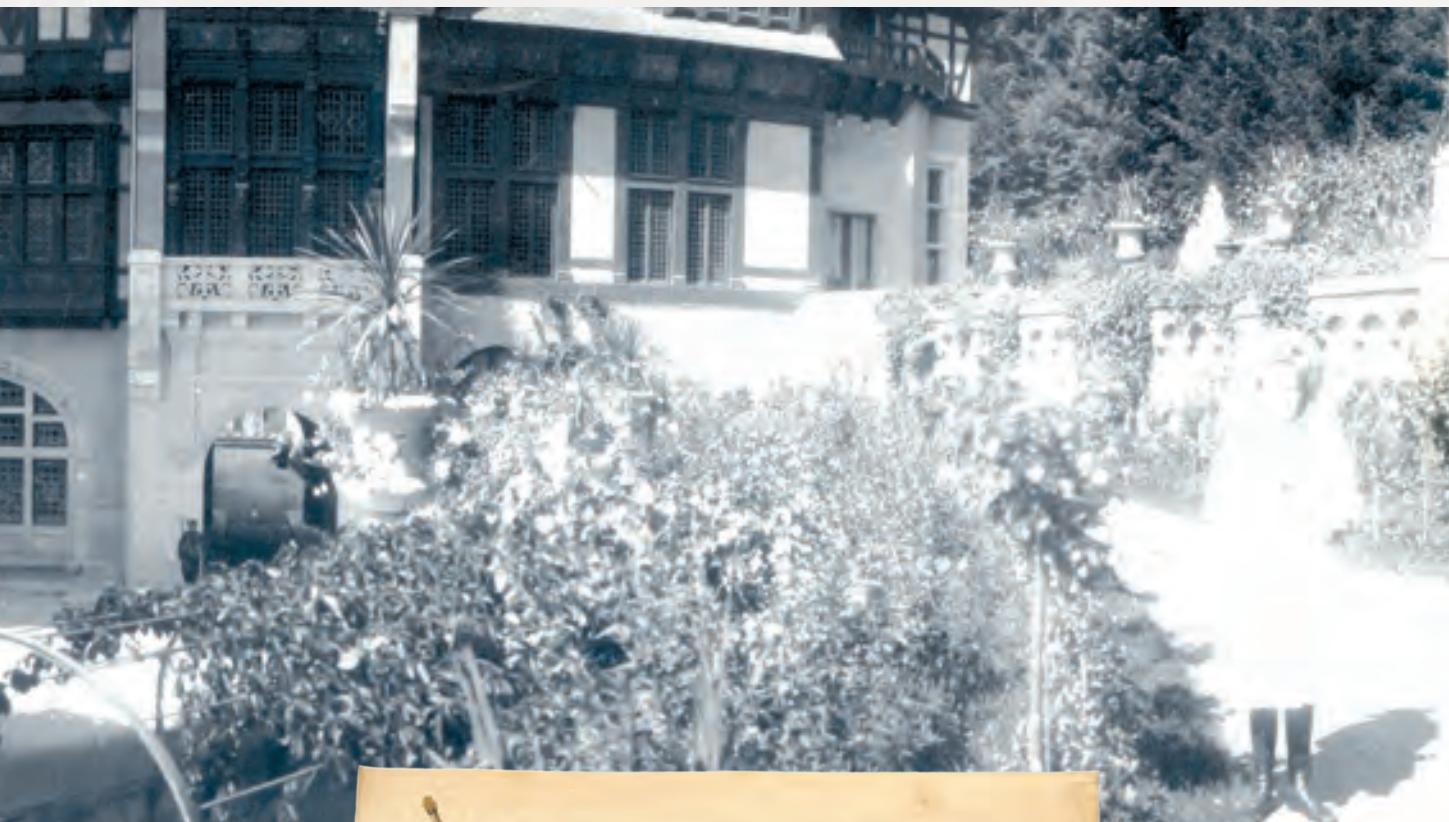
A
R
O
M
Â
N
I
E
I

*Terasa
de răsărit
văzută
dinspre
nord-est*

*Detaliu
al fațadei
de răsărit,
parter și
etaj*

Desen
pentru
statuia Sf.
Gheorghe
de pe terasa
de nord,
semnat
de sculptorul
Raffaello
Romanelli
(nerealizat)

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

*Gangul
Sălii mari
de arme,
Castelul
Peleş*

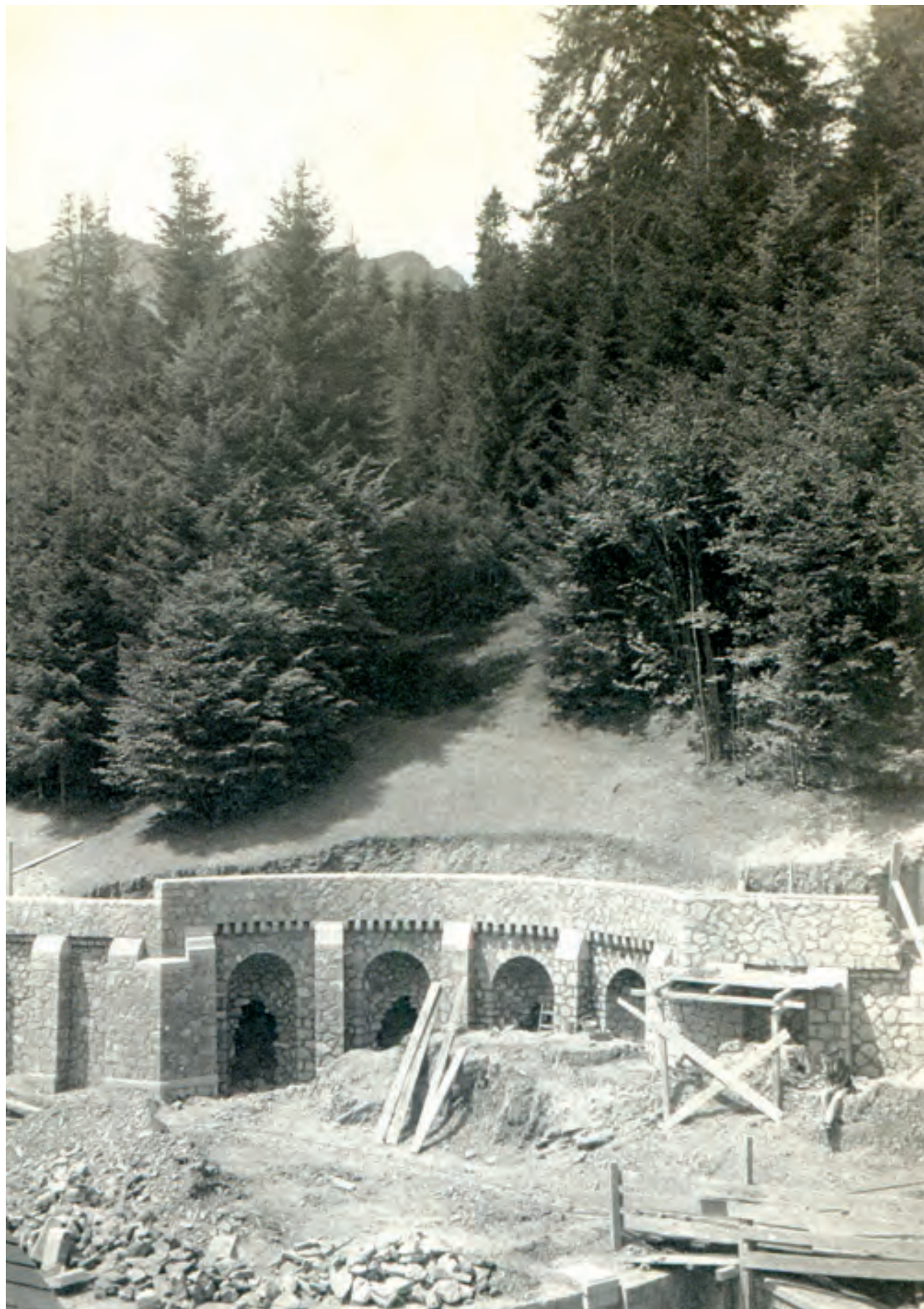

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

*Terasele
de nord
și vest ale
Castelului
Peleş*

*Terasa
de nord, în
construcție,
cca 1906*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

*Regele
Carol I pe
terasa de
nord, lângă
statuia Sf.
Gheorghe,
autor S.
Rottermun,
cca 1913*

*Fațada de
nord dinspre
terasa
de vest,
cca 1912*

*Terasa
de nord,
cu Fântâna
lui Neptun,
cca 1912*

*Holul
de onoare
de la nivelul
etajului I*

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

*Holul de
onoare,
luminatorul
creat de
firma Gridl
din Viena,
1911*

*Sala mare
de arme,
cca 1910*

*Sala mică
de arme,
cca 1910*

*Sala
florentină,
cca 1910*

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

*Studiu
pentru Sala
florentină*

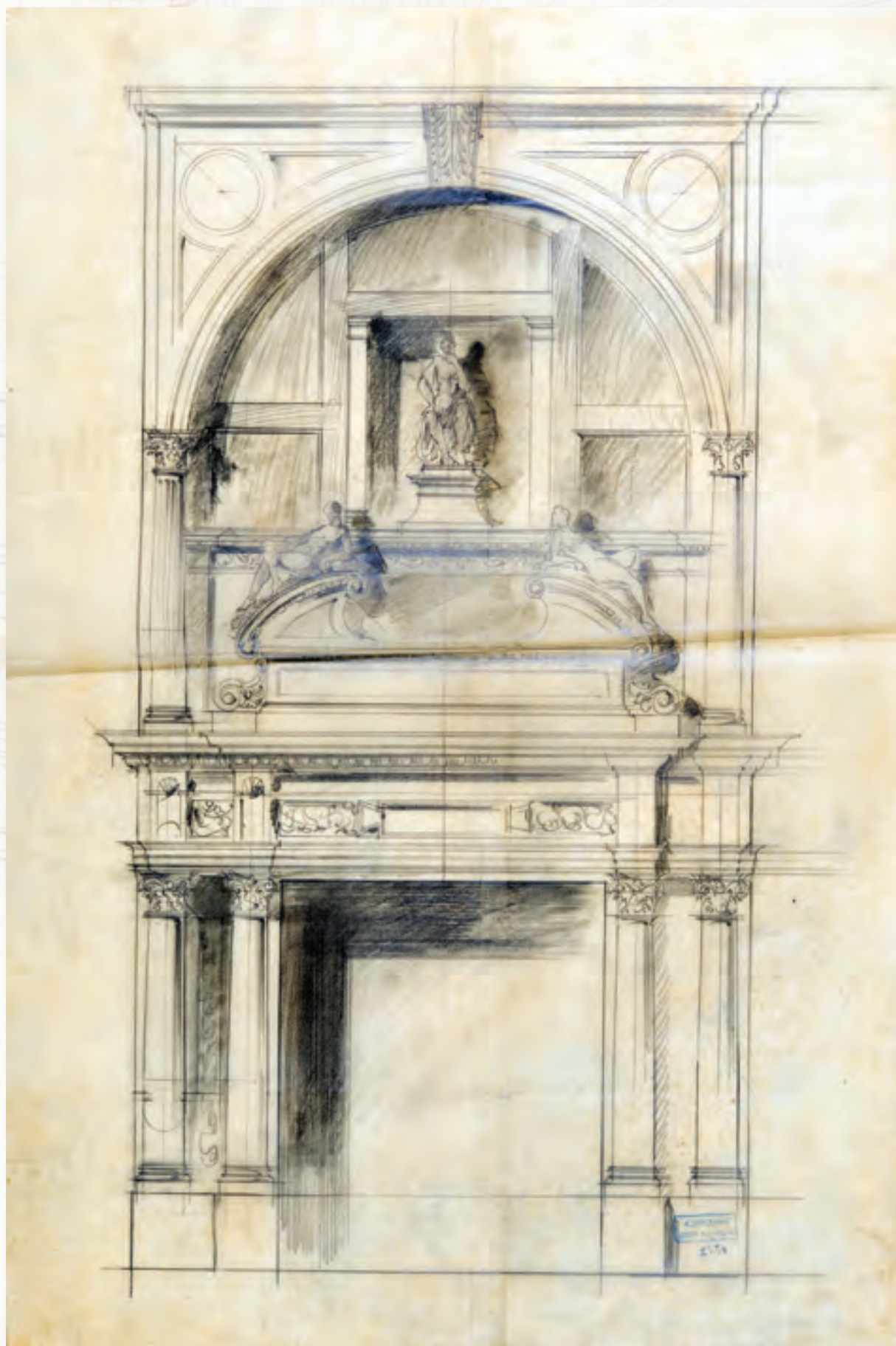

Sala
oglinzilor,
cca 1912

Studiu
pentru Sala
oglinzilor,
cca 1906

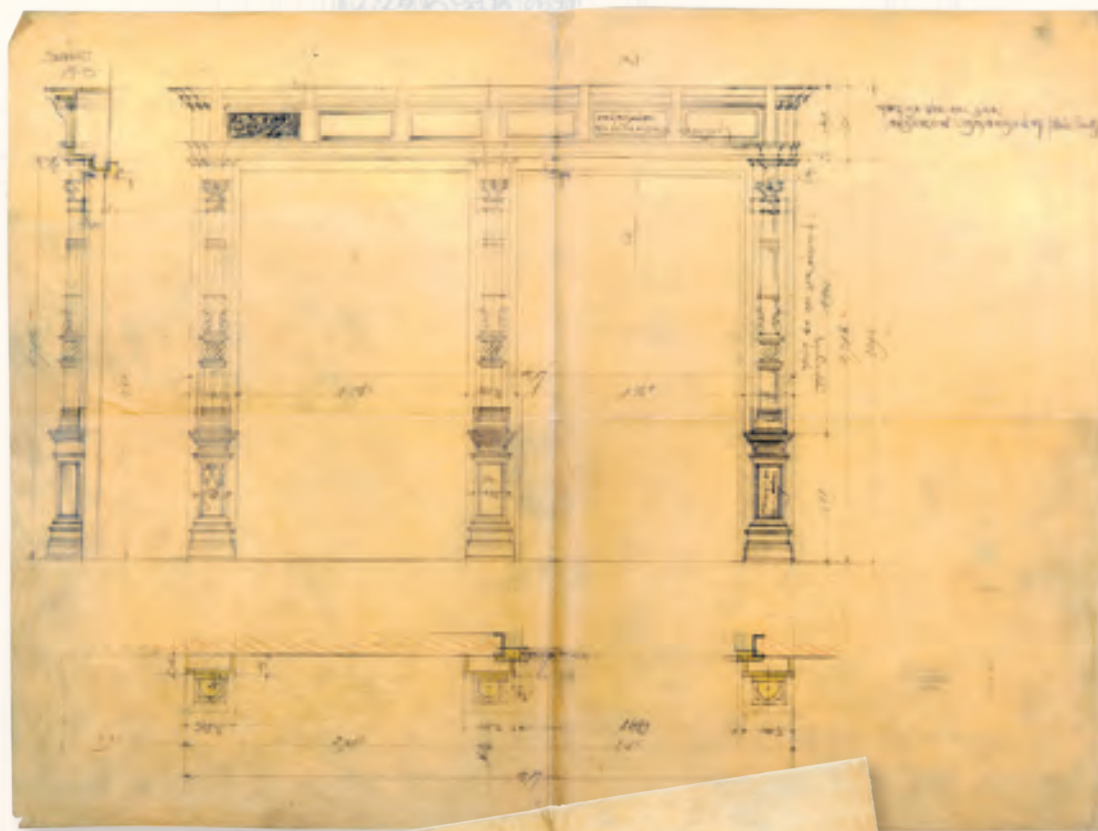
Schiță pentru
șemineul
din Sala
florentină,
autor
Ferdinand
von Tirsch,
cca 1906

Schiță pentru
șemineul
din Sala
florentină,
autor
Ferdinand
von Tirsch,
cca 1906

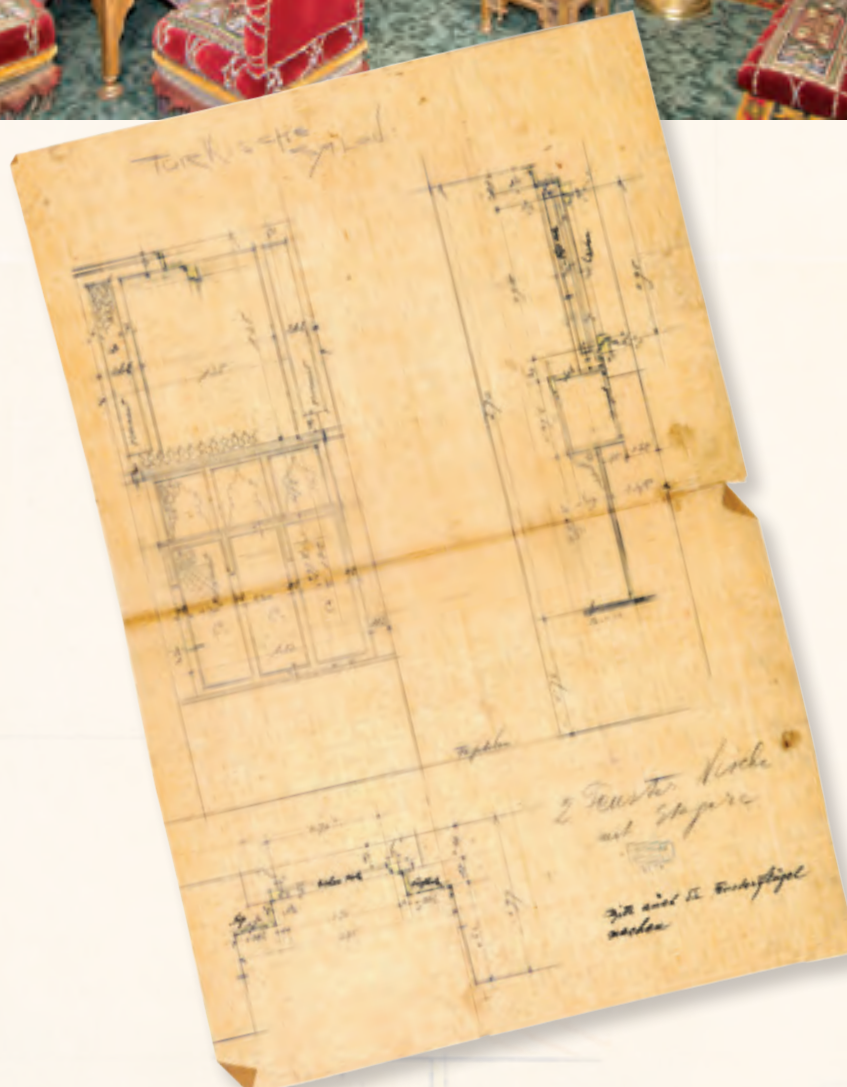

Detalii de
arhitectură
ale Sălii
coloanelor

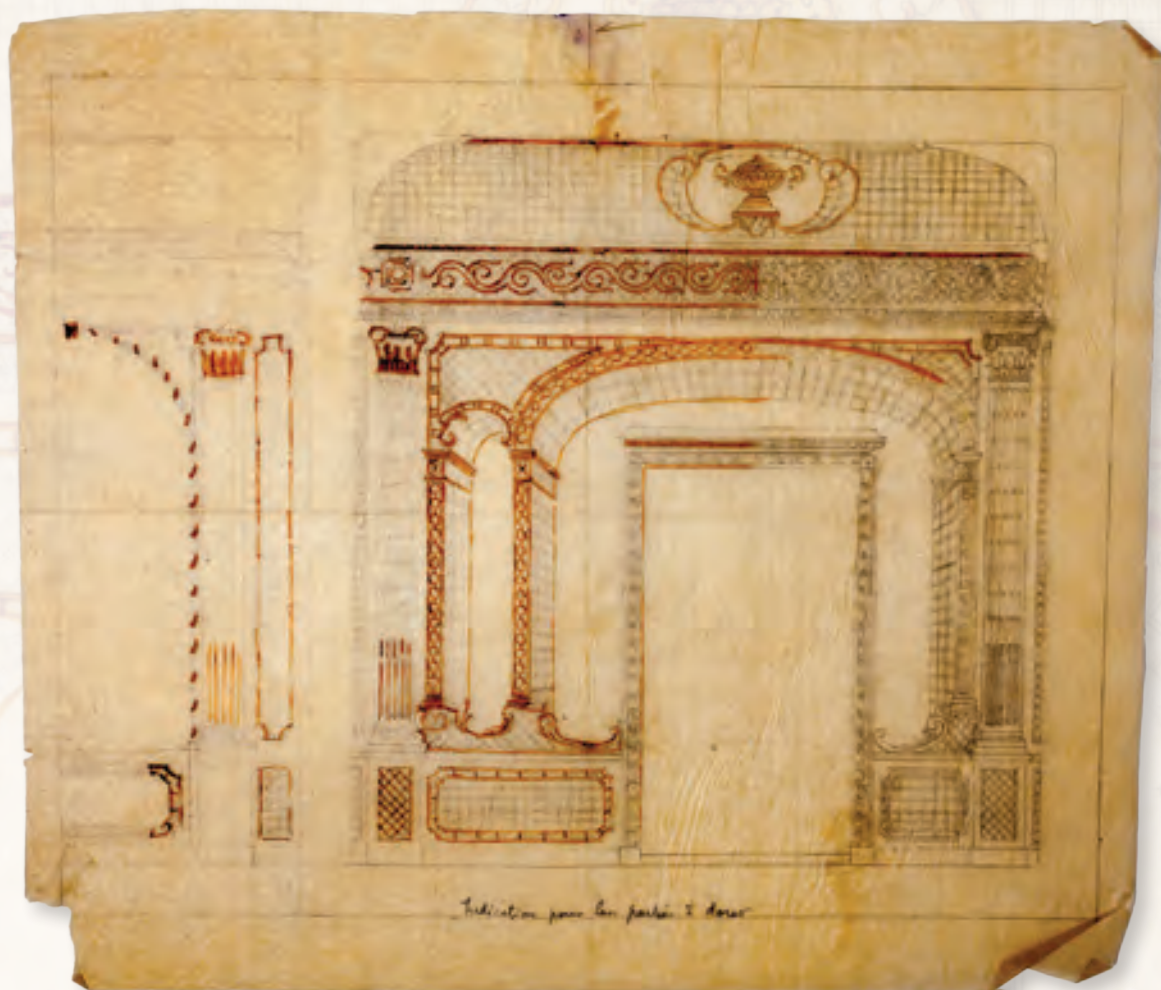

Salonul
turcesc

Schiță pentru
transforma-
rea Salonului
turcesc

Schițe pentru
sera reginei
Elisabeta
(Salonul
francez),
realizate
de firma
Bocquet,
Paris

Plafonul
Salonului
francez
(detaliu)

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

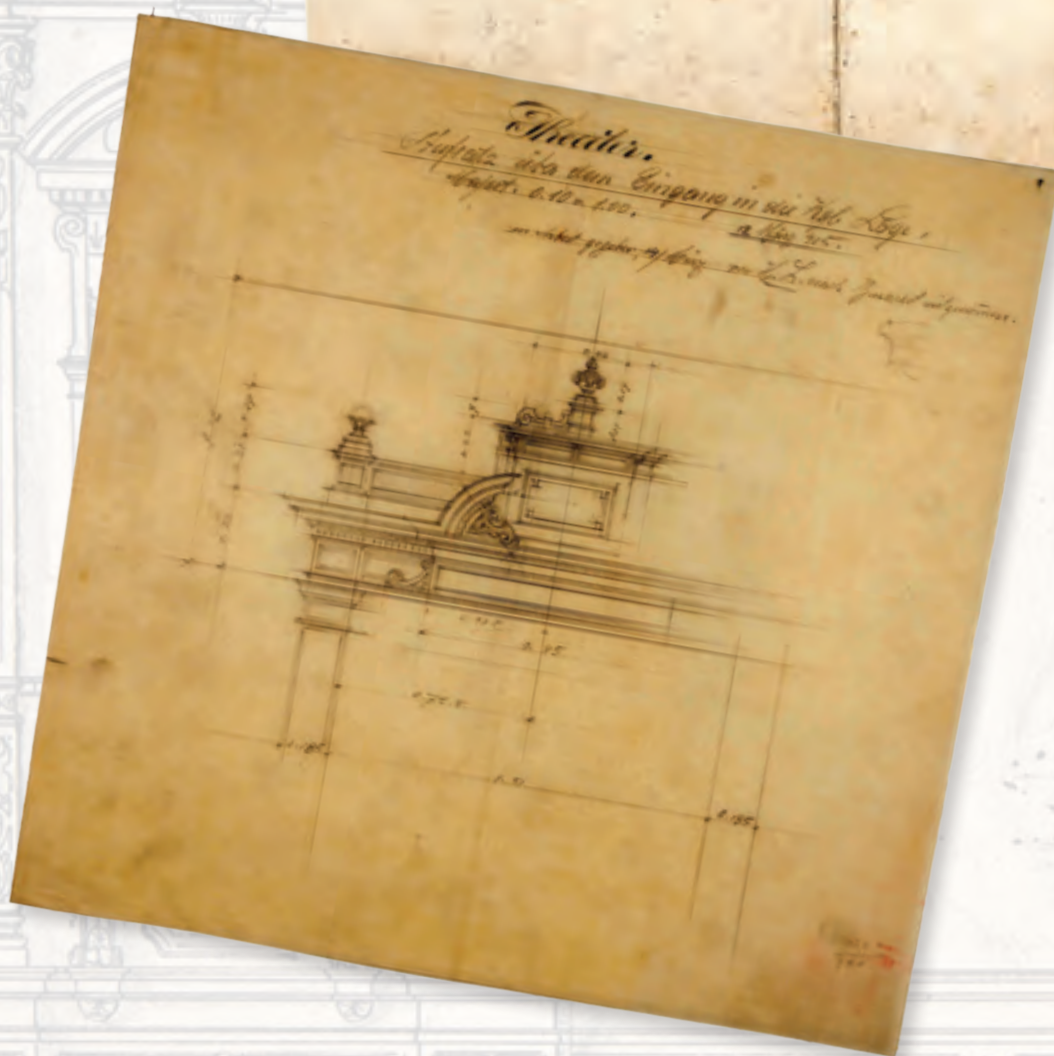
*Sera reginei
Elisabeta
(Salonul
francez),
cca 1910*

*Sera reginei
Elisabeta
(Salonul
francez),
cca 1910*

Schițe
și detalii
de arhitectură
ale Sălii
de teatru,
cca 1905

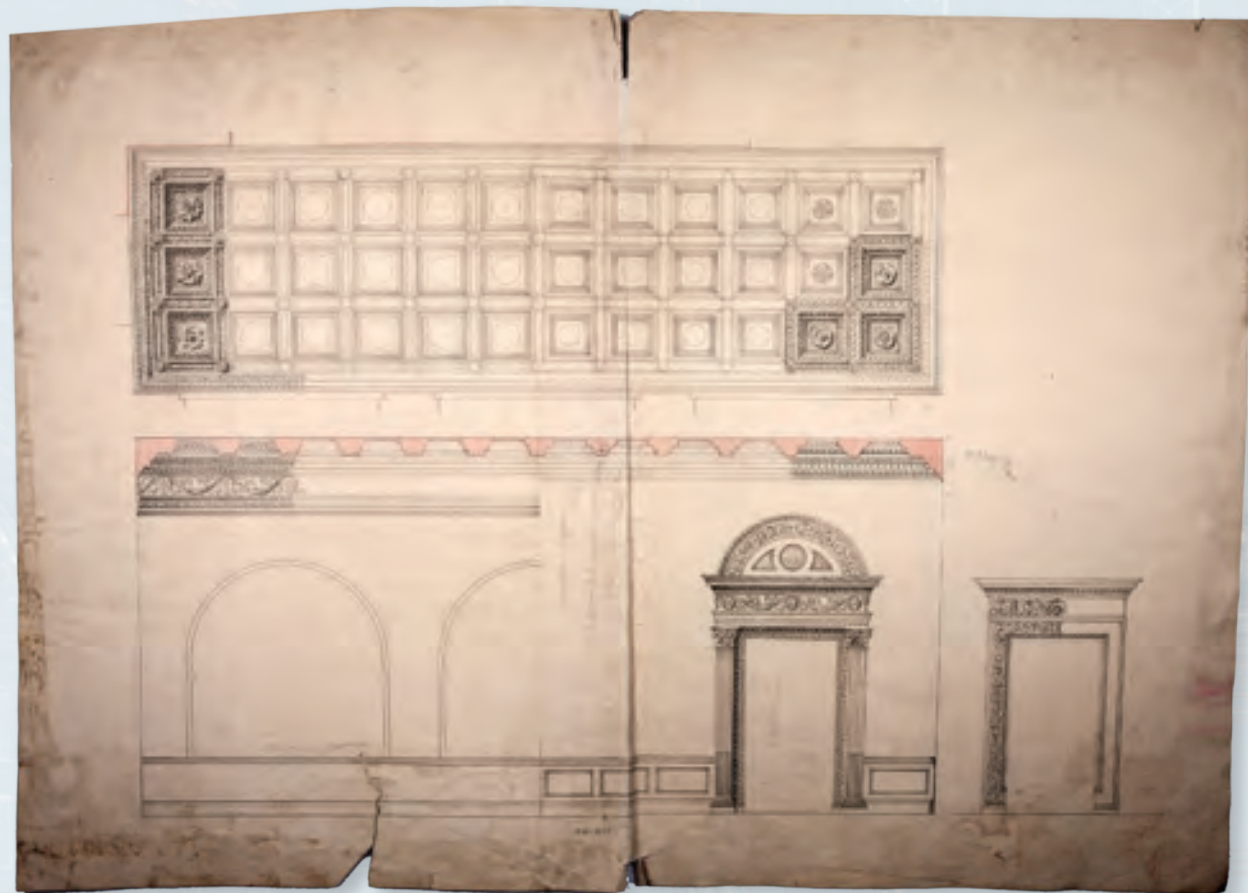

Sala
de teatru

Proiect
pentru scara
principală
de acces la
etajul I, cca
1905

Planul
și plafonul
Galeriei
de marmură

*Galeria
de marmură,
cca 1906*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

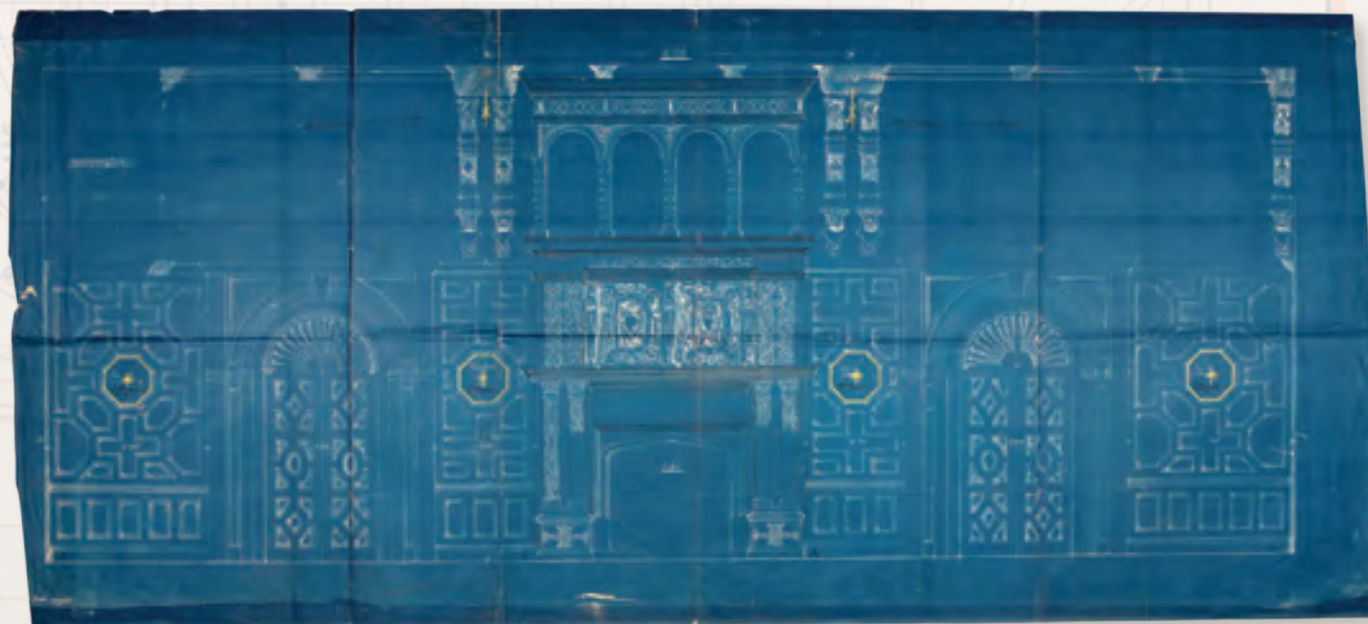
A

R
O
M
Â
N
I
E
I

Schițe pentru
Sala mare
de muzică,
cca 1906

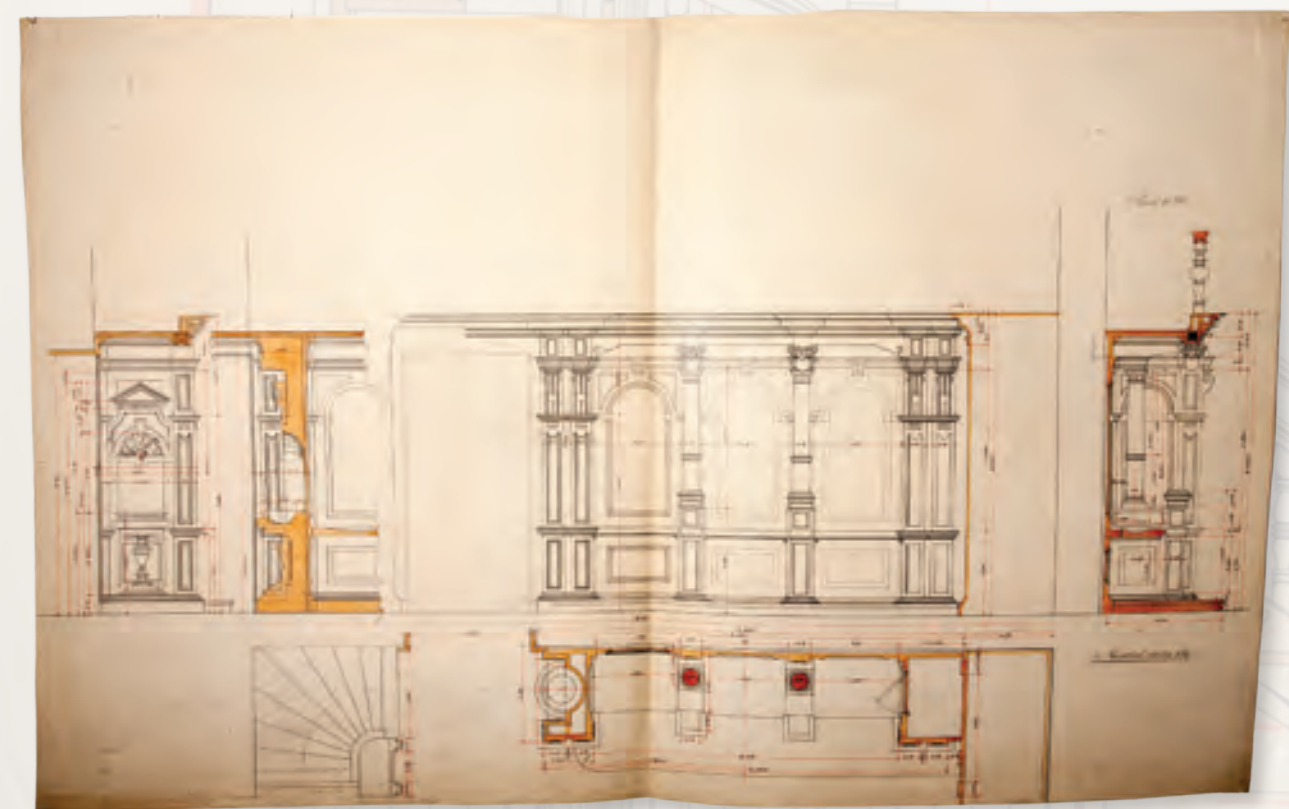
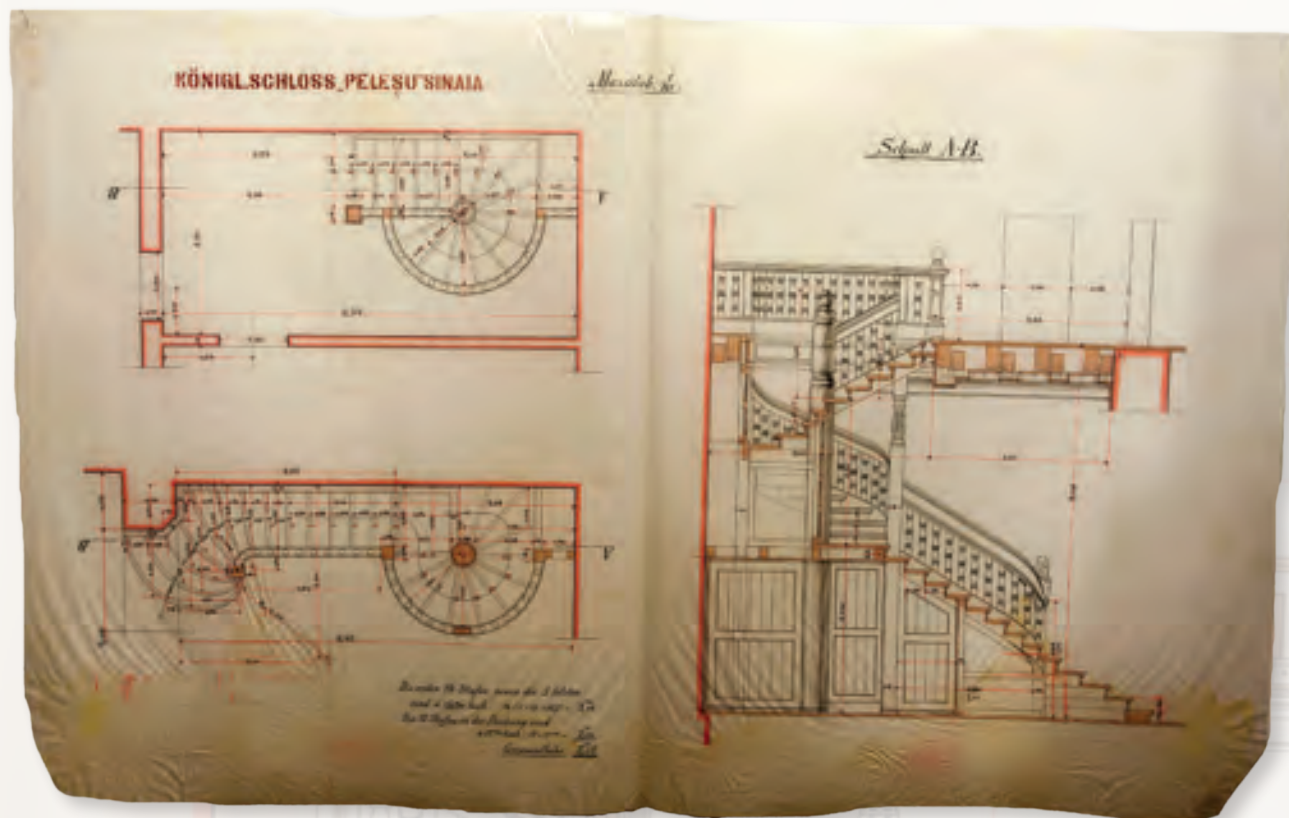
K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Die ersten 14 Stufen sowie die 5 letzten
sind à 15,9^m hoch : $14 + 5 = 19 \times 15,9^m = 3,02^m$
Die 12 Stufen in der Drehung sind
à 17^m hoch : $12 \times 17^m = 2,04^m$

Proiecte
pentru
Sala mică
de muzică,
cca 1906

*Sala mare
de concerte,
cca 1906*

K
A
R
E
L

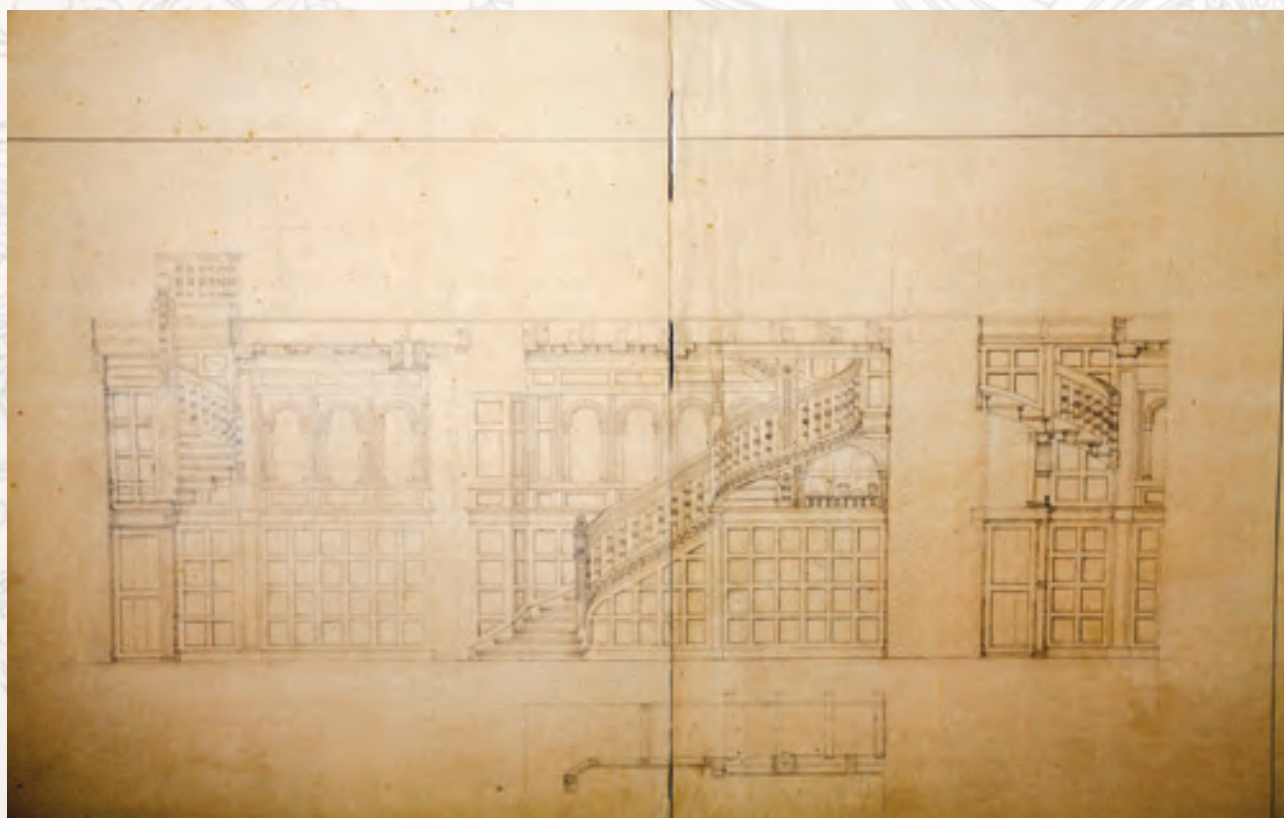
L
I
M
A
N

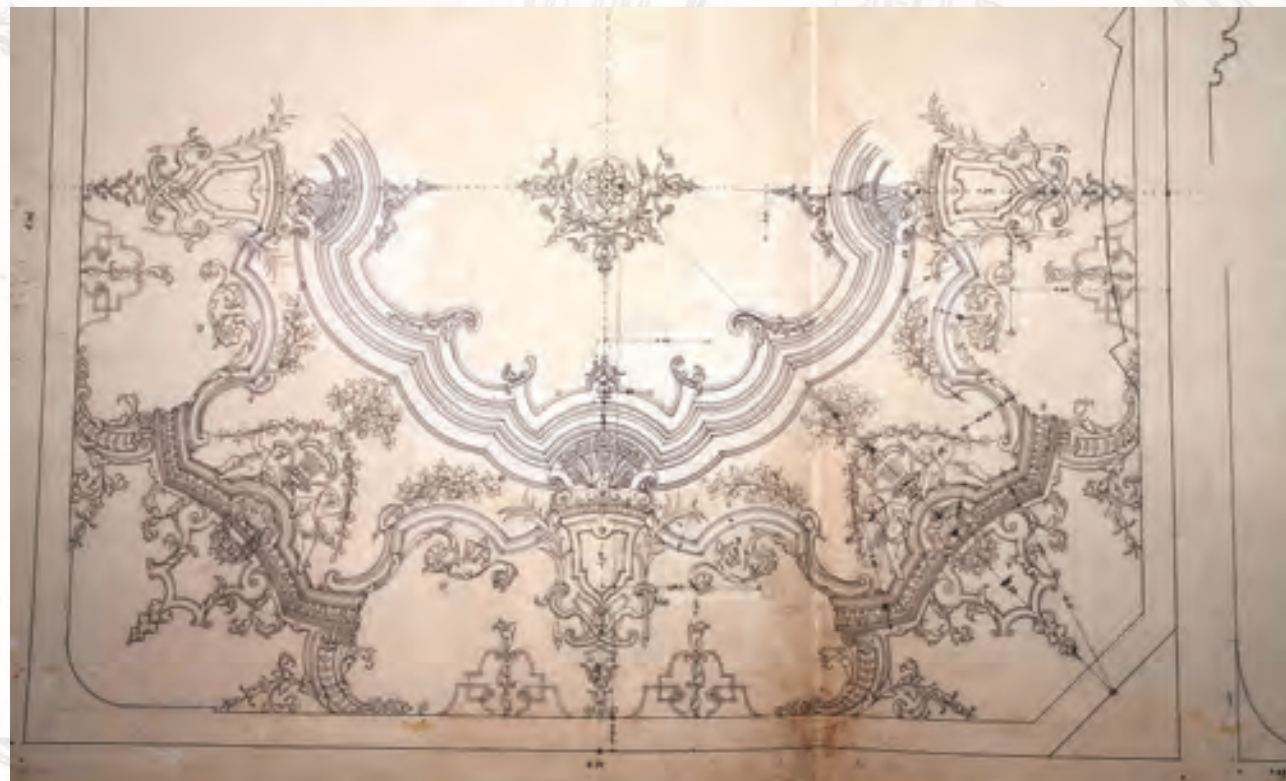

*Sala mare
de concert,
cca 1906*

Sala mică
de muzică
(fotografie
și schiță),
cca 1906

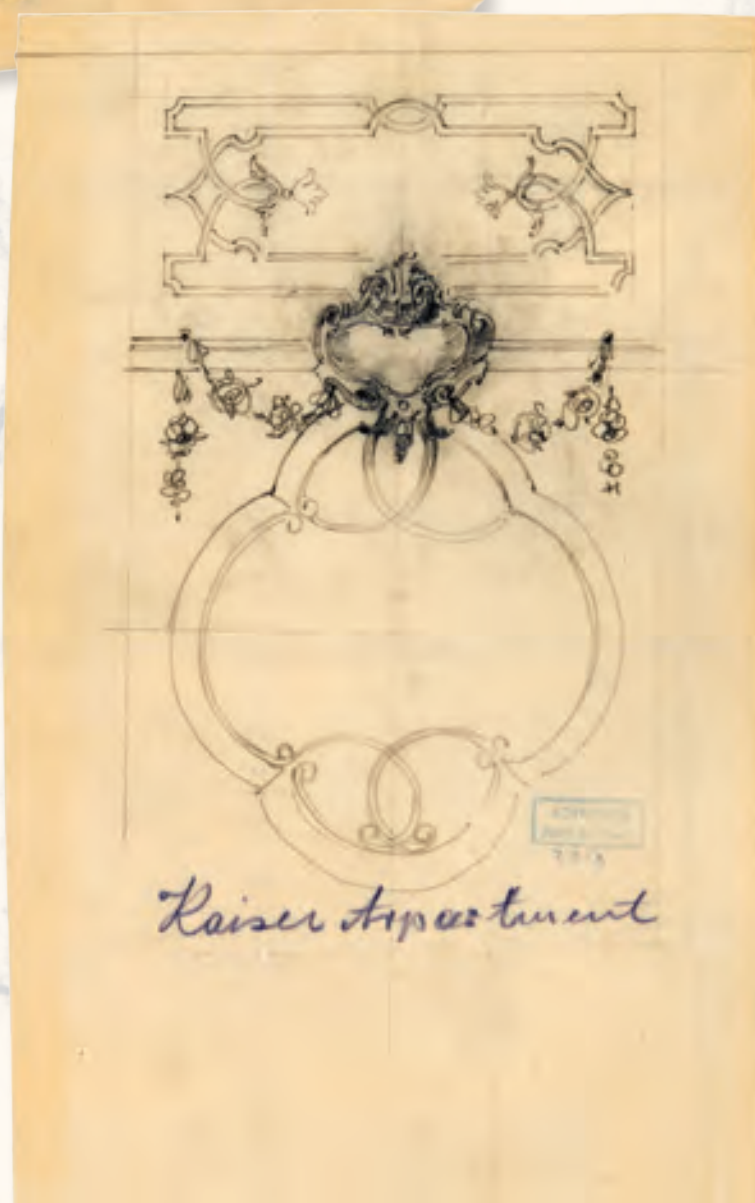
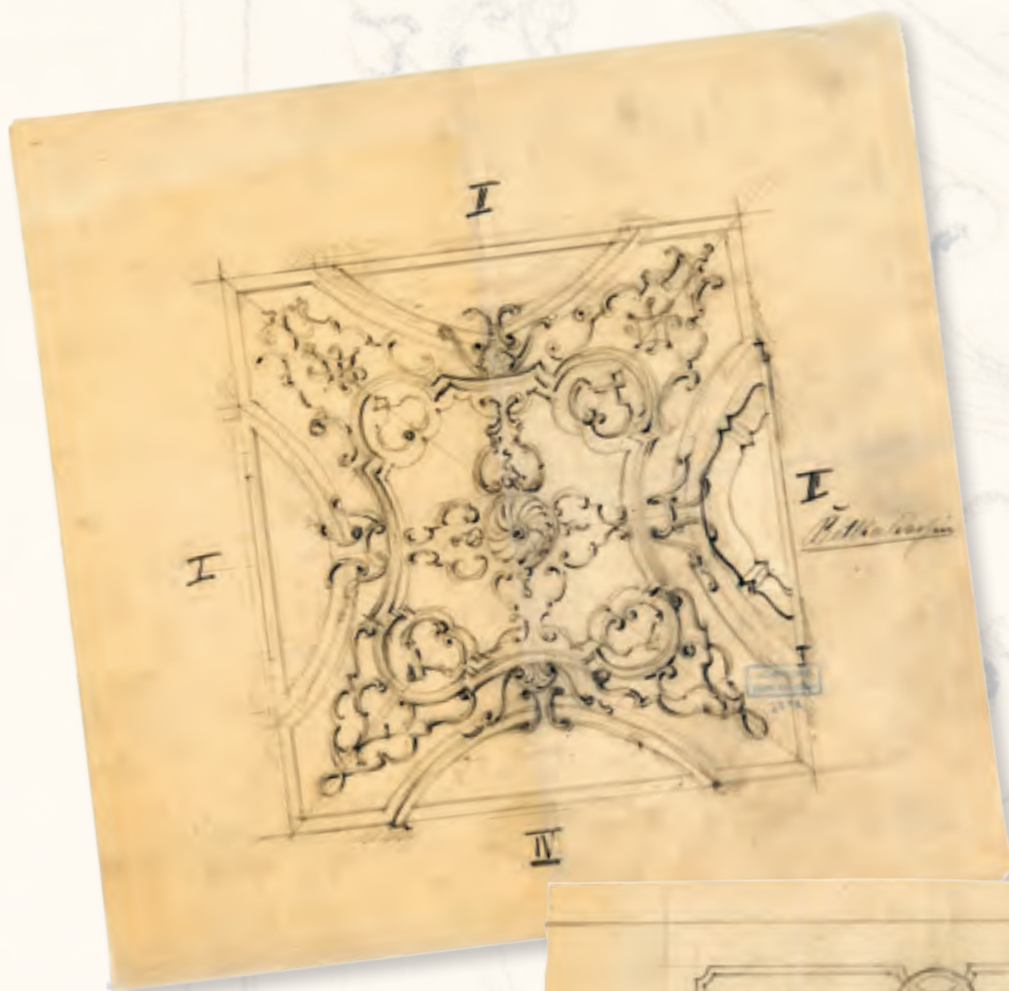

Schiță pentru
plafon
(Apartamentul
imperial)

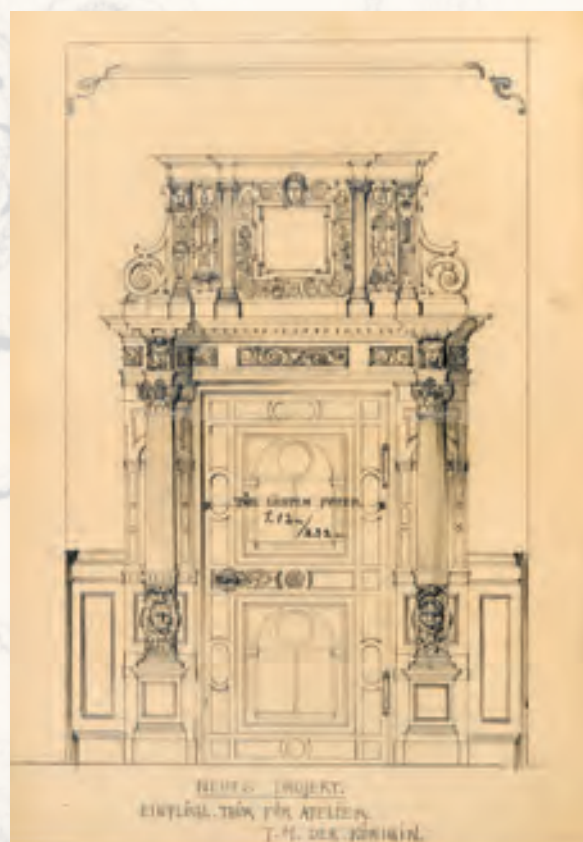
Salonul
mare al
Apartamentului
imperial

Schițe
pentru
plafonul
Apartamentului
imperial

Salonul mic al Apartamentului imperial, cca 1906

Proiectul ușii Atelierului de pictură al Reginei Elisabeta, cca 1896

Dormitorul Apartamentului imperial, cca 1906

*Schița
salonului
Apartamentului
pentru
oaspeți,
Bernhard
Ludwig,
Viena*

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

*Salonul
Apartamentului
pentru
oaspeți*

Atelierul
de pictură
al reginei
Elisabeta

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

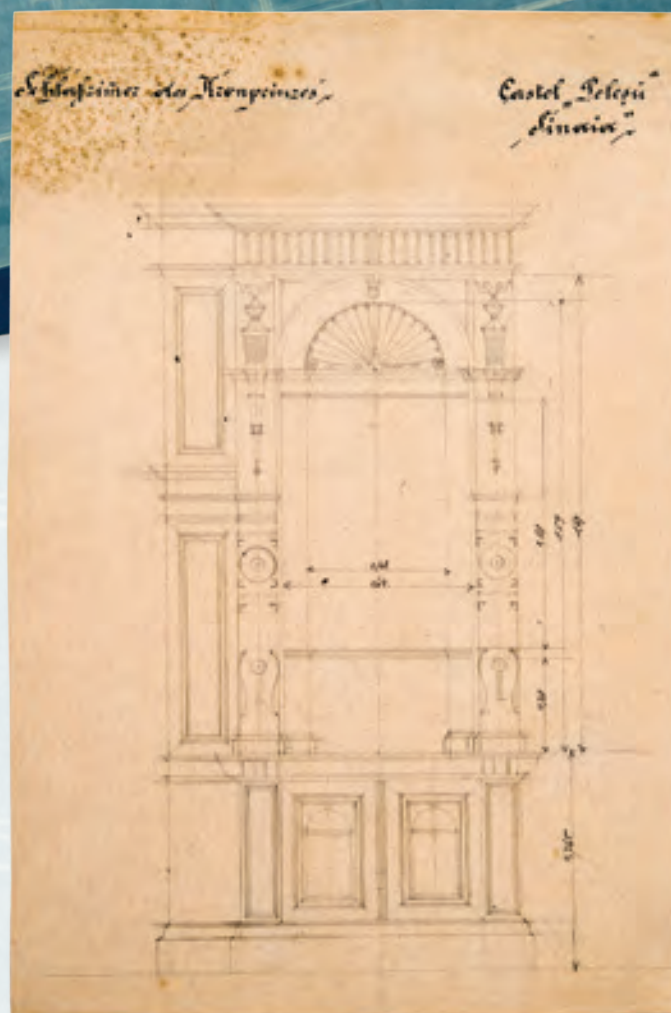
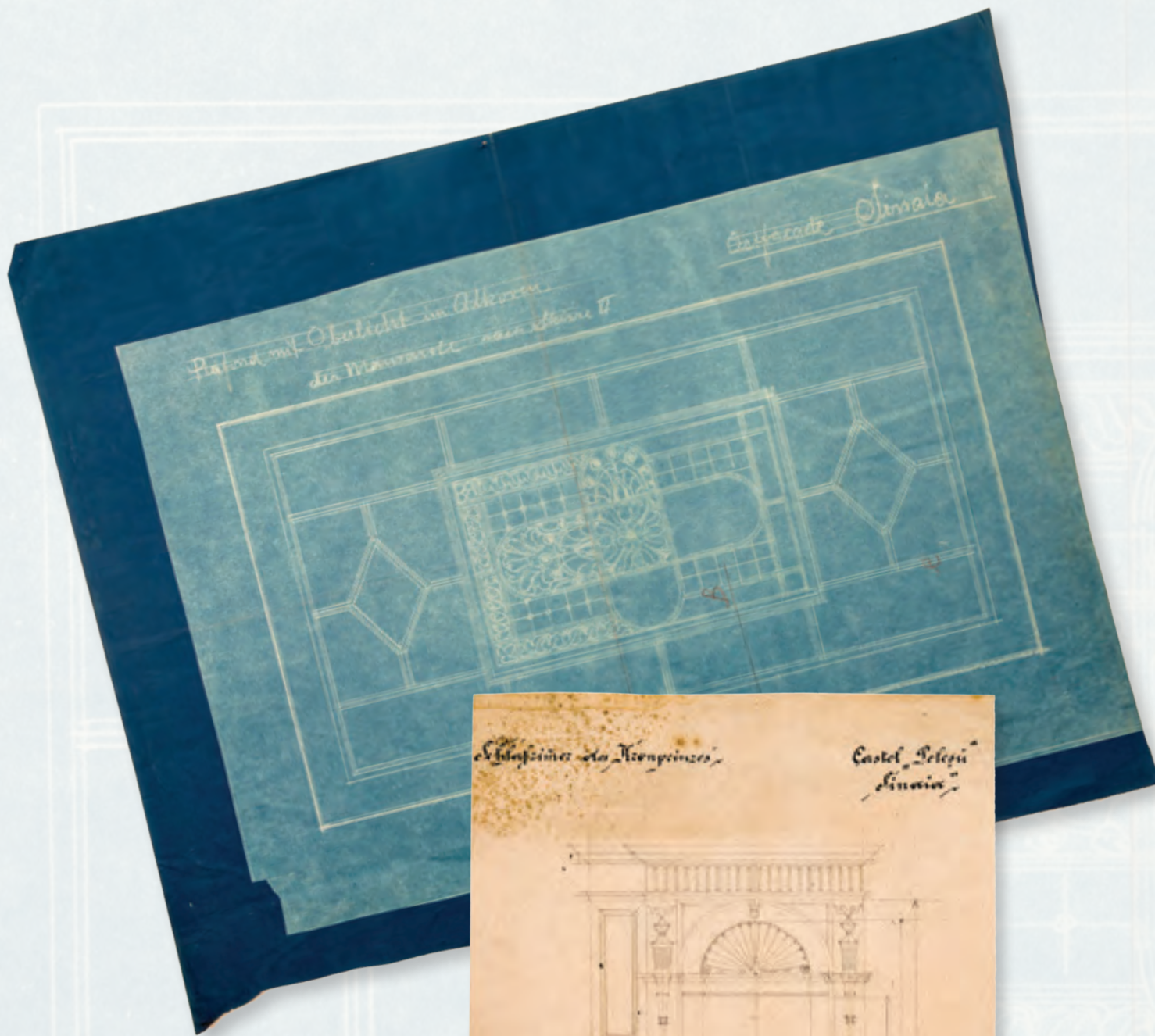
C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

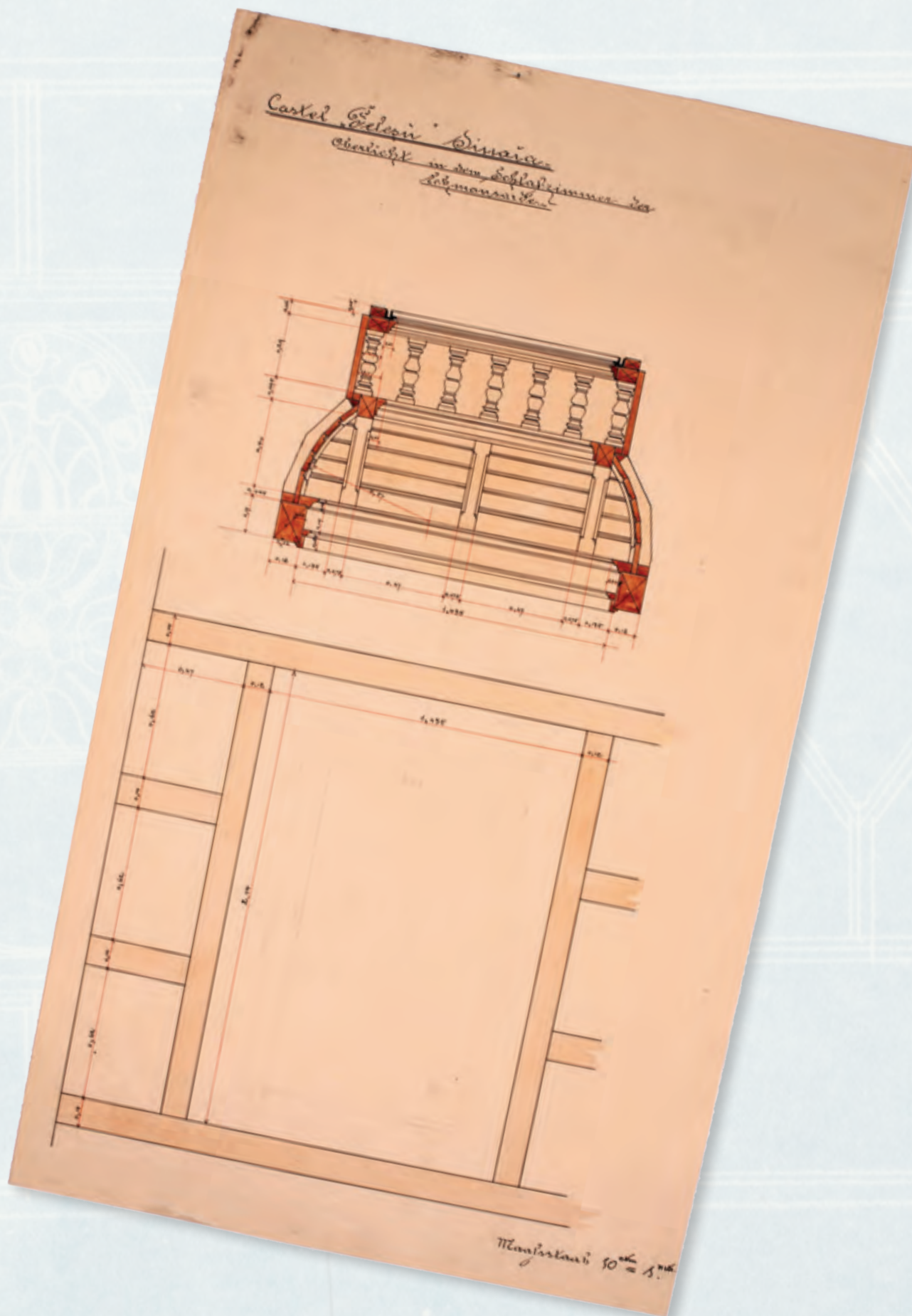
A

R
O
M
Â
N
I
E
I

Schiță pentru
luminator
și detalii de
lambriu,
Apartament
princiar,
etajul II,
Castelul
Peleş

Schiță pentru
luminator
și detalii
de lambriu,
Apartament
princiar,
etajul II,
Castelul
Peleș

*Dormitor,
Apartament
princiar,
cca 1906*

*Dormitor,
Apartament
princiar*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

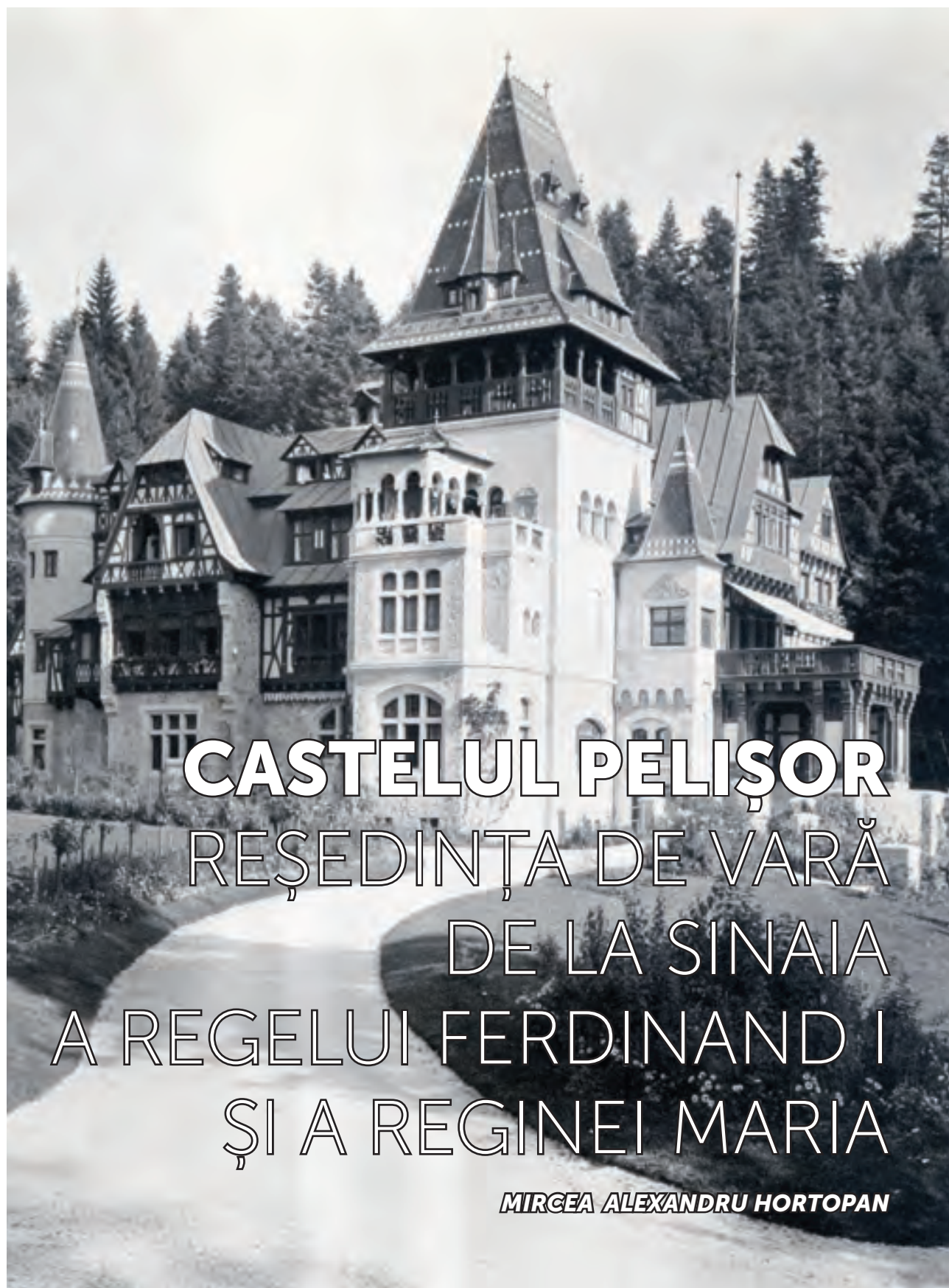
R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

*Camera
doamnei de
onoare Maria
Poenaru*

CASTELUL PELIȘOR
REȘEDINȚA DE VARĂ
DE LA SINAIA
A REGELUI FERDINAND I
ȘI A REGINEI MARIA

MIRCEA ALEXANDRU HORTOPAN

În memoriile pe care regina Maria le-a redactat și publicat la vârsta maturității¹, suverana își amintea cu neplăcere de aspectul rece și aparent auster al reședințelor regale din jurul anului 1890. Maria de Saxa-Coburg-Gotha (1875-1938), ducesă de Saxa și principesă a Marii Britanii și Irlandei, era obișnuită din copilărie cu confortul căminelor englezești. În ceea ce privea decorația de interior a Palatului Regal de pe Calea Victoriei din București, reședința de iarnă a regelui Carol I sau a Castelului Peleş de la Sinaia, reședința regală estivală, tână principesă moștenitoare a României a făcut un efort de adaptare la ceea ce ea numea „stilul Alt-Deutsch”, pe care îl respingea funciar.

La Sinaia, tână principesă Maria a sosit pentru prima oară în vara 1893, în compania soțului ei, principele moștenitor Ferdinand de Hohenzollern (1865-1927), viitorul rege Ferdinand I al României (1914-1927). Ei și-au petrecut prima vacanță de vară împreună, iar bătrânul rege Carol, atât de mândru de Peleş, ctitoria sa cea mai dragă, s-a străduit să ofere moștenitorilor tronului cel mai bun apartament din castel, apartamentul principal pentru oaspeți, aflat la etajul I pe latura de sud. În acel cadru eclectic, realizat de firma de decorațiuni interioare Isaac Daniel Heymann din Hamburg (Germania), care crease la cererea suveranului și a principalului său consilier artistic - sculptorul Curții regale Martin Stöhr, un ambient de sorginte neo-renascentistă germană, s-a desfășurat primul sejur în stațiunea de la poalele Munților Bucegi. Tot aici principesa moștenitoare Maria avea să dea naștere, la 16 octombrie 1893, principelui Carol (1893-1953), viitorul rege Carol al II-lea al României (1930-1940).

Însă amplasarea tinerei familii princiere în cel mai spațios apartament al Castelului Peleş nu a fost decât o soluție tranzitorie: necesitățile de reprezentare și găzduire a reședinței regale pe de o parte, precum și nevoia de intimitate și de un cămin propriu al tinerilor Ferdinand și Maria, l-au determinat pe regele Carol să renunțe la folosirea vechiului pavilion de vânătoare numit „Foișor”, aflat nu foarte departe de Peleş, în favoarea principilor moștenitori. Este foarte probabil ca în vederea schimbării destinației micului chalet, să se fi recurs la serviciile unor firme de decorațiuni interioare cu care Administrația Casei regale colaborase până atunci, precum firma citată mai sus sau firma August Bembé din Mainz (Germania). În perioada de redactare a primei monografii a Castelului Peleş și a reședinței regale de la Sinaia (1892-1893) de către bibliotecarul regelui Carol I - elvețianul Léo Bachelin, autorul monografiei, amintește de lucrările de mărire ale vechiului Pavilion de vânătoare, realizate după proiectele arhitecților Eisenlohr și Weiglé din Stuttgart (Germania)². Astfel, din vara anului 1894, Foișorul a devenit reședința estivală a principilor moștenitori, unde avea să se nască, la 12 octombrie 1894, cel de al doilea copil al cuplului, principesa Elisabeta (1894-1956), devenită prin căsătorie regina Greciei. În anii următori principii moștenitori aveau să folosească Foișorul, însă și această soluție a fost una tranzitorie – îndată ce condițiile financiare au fost prielnice, regele Carol I a comandat pentru viitorii suverani o nouă reședință de vară, foarte aproape de Peleş, ce avea să fie amplasată chiar pe cursul unui mic pârâu, afluent al râului Peleş – Pelișorul, de unde și numele viitoarei reședințe.

1. Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, Iași, Editura Moldova, 1990.

2. Léo Bachelin, *Castel-Peleș, Le Château Royal de Sinaia*, Firmin Didot&Cie, Paris, 1893, p. 45.

Proiect
al fațadei
de est a
Castelului
Pelișor
(nerealizat)

Din analiza documentelor din Arhiva Biroului regal de Arhitectură de la Sinaia, precum și a unor gravuri din jurul anilor 1885-1893³, observăm o mare similitudine între planul la sol al primei clădiri administrative a Domeniului regal, Casa de Economie (sau Economatul), realizat în aceeași perioadă cu Castelul Peleş, după indicațiile arhitectului Johannes Schulz von Strassnitzky. Facem această afirmație, deși compararea peisajului din zona acestei clădiri cu cel actual s-a schimbat mult – schimbările nu au fost însă fundamentale între perioada ființării primului Economat și cea a edificării castelului Pelișor. Acestea au intervenit mult mai târziu, poate după 1910, când împrejurimile Pelișorului sunt reamenajate, fiind plantați și pomi care astăzi, la peste un secol, constituie o cezură vizuală serioasă a peisajului, între aleea de acces către terasele castelului Peleş și fațada de est a castelului Pelișor.

Un alt argument ce poate susține această ipoteză este însă compararea amprentei la sol a primului Economat și cea a castelului Pelișor. Cu o marcată latură de est, dezvoltată în ax în direcția sud-nord, corpul principal al vechiului Economat se continua spre vest, după un plan în formă de „L”, cu latura lungă pe axul est-vest și cu latura scurtă pe direcția sud-nord, ca o contrapondere la corpul de est, cu care era aproape paralel. Această latură scurtă este continuată cu un mic corp perpendicular pe ea, dezvoltat din nou pe axa est-vest.

Un plan destul de centrifug, fără un punct central, fără un reper anume, generat cu siguranță de conjuncturile terenului și mai ales a stabilității acestuia, care în zona Domeniului regal este destul de precară pe alocuri, dar și de utilitățile pe care clădirea – cea mai importantă clădire anexă

3. Léo Bachelin, *Op. cit.*, p. 31, 43.

*Proiect
de fațadă
al Castelului
Pelișor,
cca 1903*

a Peleşului, în perioada 1883-1899, le impunea. Această dezvoltare planimetrică, amplificată în mare pe direcția est-vest, putea da impresia unei improvizații arhitectonice, dar constructorii au știut, cel puțin la rezolvarea fațadelor, să dea un aspect uniform construcției, mai ales că aceasta era perfect vizibilă din imediata proximitate a castelului Peleş. Această rezolvare a constat în tratarea soclului cu piatră fățuită, la nivelul fundațiilor, iar la nivelul parterului pe laturile de est, nord și sud, de prezența unei „colonade” din lemn, în maniera arhitecturii de vilegiatură, de sorginte rustică, ce a marcat aspectul orașului Sinaia, dar și al localităților învecinate, precum Bușteni, Azuga sau Comarnic. La nivelul etajului, colonada era surmontată de panouri din lemn, traforate, integrându-se fericit în aspectul general al reședinței, mai ales datorită similarităților cu plastica de pe fațada de sud a castelului Peleş.

Clădirea a fost probabil dezafectată înainte de anul 1899, când au început lucrările de edificare a noului castel pentru principii moștenitori. Într-o scrisoare din anul 1900 adresată de principesa moștenitoare Maria, mamei sale, ducesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha, se face mențiunea construirii la Sinaia a unui nou castel, destinat cu siguranță perechii princiare, deși regele Carol păstra încă discreția asupra viitoareii destinații a clădirii⁴. Aceasta figurează pe planurile păstrate la Biroul de arhitectură, ca „Prinzenbau” (Clădirea principilor). Acest termen generic amintește de palatul pe care, în calitate de prinți de Hohenzollern, Leopold (fratele regelui Carol I) și Antonia de Portugalia, părinții principelui moștenitor Ferdinand al României, îl ocupau în micul oraș de reședință a familiei, Sigmaringen.

4. A.N.I.C., Fond Regina Maria personale, V 2446/1900, ff.2-3, apud Constantin Marian, *Palate și colibe regale*.

Schița curții
interioare
a Castelului
Pelișor

Clădirea „Prinzenbau” din Sinaia, ridicată în perioada 1899-1903⁵, trebuia probabil să țină seama de traseul preexistent al fundațiilor vechiului Economat, descris mai sus. Deși în scrisoarea citată, tânăra principesă Maria menționa ca autor al planurilor pe arhitectul francez André Lecomte du Noüy, putem lesne identifica, în seturile de planuri și planșe ale Biroului de arhitectură, exactitatea matematică și complexitatea detaliilor de arhitectură datorate lui Karel Liman. Este evident că, încă din jurul anului 1900, arhitectul Lecomte du Noüy, un apropiat al regelui Carol I, avea un cuvânt greu de spus asupra destinului Domeniului regal de la Sinaia. Preferința principesei moștenitoare pentru arhitectul apropiat al familiei, pe care îl întâlnea probabil la Curte, când acesta își petrecea serile alături de bătrânul suveran la partidele de biliard, erau poate expresia acestei apropieri și familiarități pe care restauratorul Mănăstirii Argeșului o avea cu Familia regală. Acesta fusese și cel care, cu puțin timp în urmă, coordonase (avizase) lucrările pentru ridicarea „Juniperus”, micul pavilion excentric al principesei, „Casa din copac”, una dintre primele originalități arhitectonice datorate Mariei. Se poate însă prezuma, datorită studiilor recente, faptul că arhitectul Liman era nu numai prezent la Sinaia în acea perioadă, dar coordona nemijlocit, la fața locului, lucrările de construcție sau amenajare de pe Domeniul regal.

Realizarea „Prinzenbau” a fost așadar avizată de arhitectul Lecomte du Noüy, dar planurile și detaliile de execuție au fost cu certitudine elaborate de Karel Liman. Aici este momentul să marcăm încă o dată importanța traseului preexistent al fundațiilor, pentru a putea explica alegerea făcută de Liman în elaborarea planurilor. Edificiile pe care Liman le realizase deja ca arhitect principal (ne referim la casa de vânătoare a Familiei princiare de Hohenlohe, la Javorino, sau la palatul Rothschild de la Viena), arată predilecția acestuia pentru fațade principale simetrice, echilibrate, elaborate

5. Mihai Haret, *Castelul Peleş*, Editura Viața Românească, p. 89.

*Fațada
de nord
a Castelului
Peleșor,
cca 1902*

într-o ordonanță clasicizantă, subordonate unui punct central de interes. La „Prinzenbau” situația se schimbă radical – datorită atât terenului pus la dispoziție, cât și cerinței comanditarului de a integra noua clădire în peisajul natural subalpin și notei generale a arhitecturii componentelor parcului regal, unde, desigur, reperul central era castelul Peleș, în varianta sa de la 1883.

Plastica fațadelor s-a dovedit a fi extrem de complexă și elaborată. Nu numai că volumetria clădirii a dictat această complexitate, dar și elaborarea planurilor, cu diversele destinații date spațiilor, care au generat soluții pentru deschideri – uși și ferestre, nu de puține ori dublate pe fațadă de balustrade, balcoane, terase, logii. Pentru o mai armonioasă integrare a noului edificiu în trama arhitectonică a reședinței regale, arhitectul Liman a propus și a aplicat câteva soluții ce constituiseră elementele caracteristice ale vechiului Peleș – utilizarea fachwerk-ului pentru fațadele de la nivelul etajelor, căutarea cât mai multor rezolvări și ancadramente din lemn (mici logii, balcoane, galerii), dar mai ales introducerea „temei turnului”. Turnurile de la Peleș dădeau într-adevăr aspectul general de clădire elansată, dezvoltată în primul rând pe verticală. Două astfel de turnuri marcau plastica fațadelor Peleșului – turnul principal de pe latura de sud (ce avea să fie câțiva ani mai târziu supraînălțat și să primească ceasul mare), de secțiune pătrată, și turnul de pe colțul de nord-est, de secțiune circulară.

Interesant este faptul că arhitectul Liman apelează, pentru noul castel, la amplasarea a două turnuri pe fațadă. Acestea se ridică pe latura de sud a micului castel, cel de pe colțul de sud-est, de secțiune pătrată, masiv, dând clădirii un aspect monumental și adăpostind o întreagă suită de încăperi, la nivelul parterului, etajului I, etajului II și mansardei – mult mai înalt însă decât corpul principal al clădirii (la fel ca turnul central al Peleșului), acesta se continuă pe verticală cu o încăpere supraetajată, flancată de o galerie acoperită, imediat sub învelitoarea străpunsă de lucarne. Cel de

Castelul
Pelișor, în
construcție,
cca 1900

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

al doilea turn, amplasat pe colțul de sud-vest, este de secțiune circulară, el nefiind alceva decât un adaos fericit la fațadă, generând în plan, la fiecare nivel, mici colțuri intime ale camerelor de pe acest colț al clădirii.

Modelul Peleşului este foarte prezent în tratarea fațadelor noului castel. Profuziunea fachwerk-ului pe latura de est, care se vrea fațada principală a „Prinzenbau”, se contrapune utilizării mai echilibrate a procedului amintit la fațada de sud, în favoarea unor suprafețe ceva mai pline, care la nivelul parterului devin echilibrate, ușor monolitice, prin utilizarea zidăriei și a pietrei la parament și ancadramentele ferestrelor. Această aproape insesizabilă dihotomie, foarte bine disimulată de arhitect prin amplasarea volumului masiv al turnului mare, amintește și ea de plastica fațadelor Peleşului, unde bogăția lemnului de pe fațadele de est și de sud lasă loc unei oarecare sobrietăți pe fațada de nord, tratată ca fațadă secundară.

Tocmai soluțiile abordate de Liman la Pelișor fac nu numai ca aspectul general al edificiului să fie unitar, dar lasă privitorului alegerea unui unghi predilect pentru contemplare. Deși latura de est, cu intrarea cu peron, se vrea „fațada principală”, dimensiunile reduse ale corpului de clădire, profilarea din laterala dreaptă a corpurilor secundare ce se dezvoltă către vest, nu pot susține această intenție. Cea mai importantă fațadă a clădirii, prin dimensiuni și prin amplasarea celor două turnuri la colțuri, este cea de sud, însă absența deschiderilor importante și monumentale, precum și asimetria celor existente, lipsa unui punct central de interes, nu reușesc să facă nici din această fațadă, frontul privilegiat. Acesta nu poate fi decât colțul de sud-est al edificiului, direcție din

*Castelul
Pelișor,
vedere
dinspre
Sud-Vest,
cca 1901*

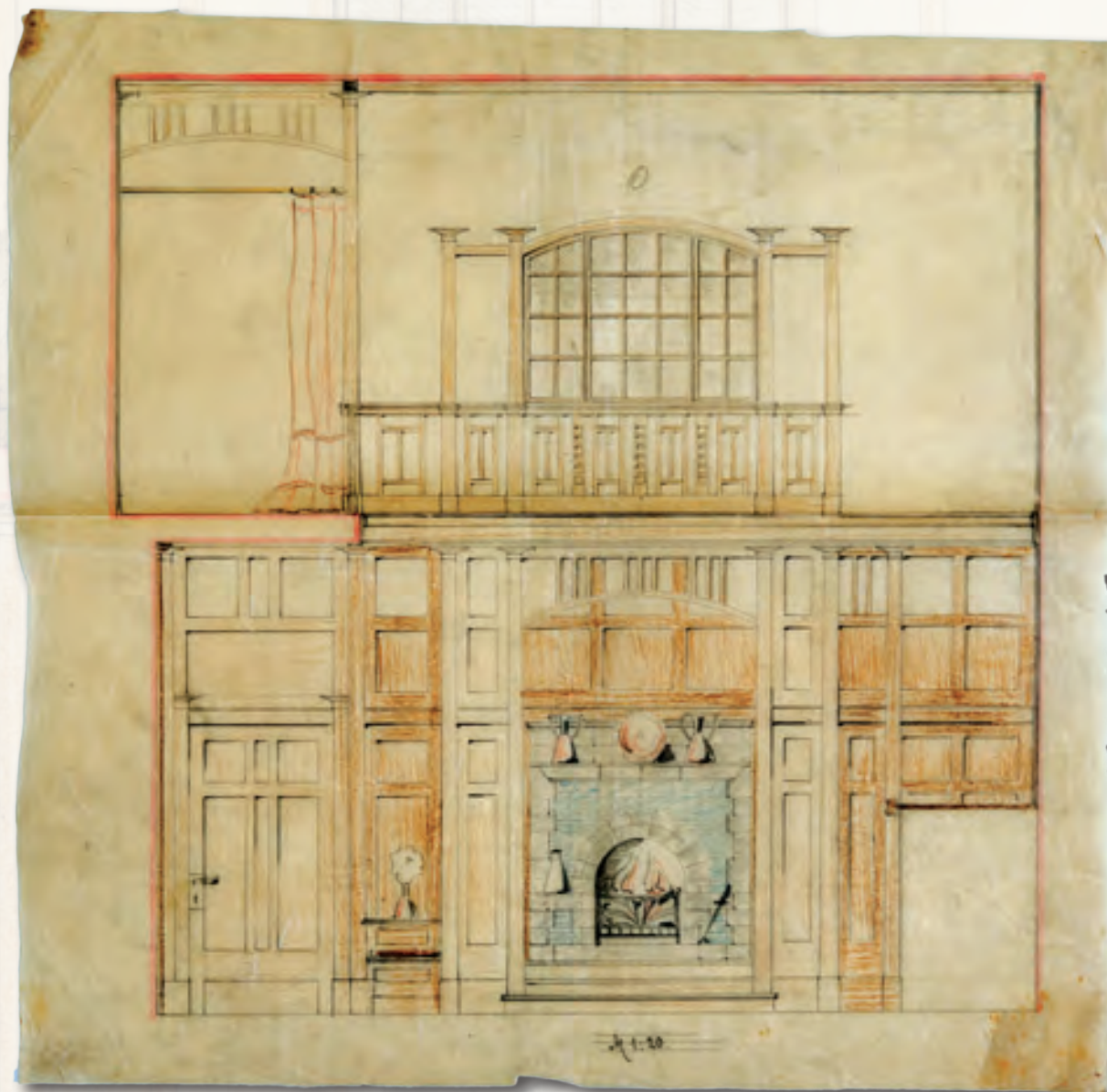
care privitorul poate cuprinde ambele fațade, făcând practic din turnul central (cu adaosurile sale), punctul central de interes. Sub acest aspect, noul castel se deosebește fundamental de castelul Peleș. Deși același aspect general este căutat și realizat (trebuie amintit faptul că transformările pe care tot arhitectul Liman le-a operat în decada 1903-1914, au modificat fundamental aspectul fațadelor Peleșului), reședința principilor moștenitori apare ca o vilă de loisir, fără pretenții de monumentalitate și reprezentativitate, fără un punct central de referință, fără a privilegia o fațadă sau alta. Este poate tocmai aspectul pe care și tânăra principesă moștenitoare Maria îl aștepta de la o reședință la poalele Carpaților, rezultatul fiind menționarea Pelișorului între „casele sale de vis”.

Din analiza schițelor de fațade aflate în fondul documentar al Muzeului Național Peleș, reiese intenția unor soluții plastice elaborate, ce încercau să dea Pelișorului o notă suplimentară de monumentalitate. Interesantă este planșa în care arhitectul Liman propune, pentru rezolvarea corpului central al fațadei de est, deasupra intrării principale, la nivelul etajului II, amplasarea unui „attic polonez”, structurat pe două registre, cel inferior cu trei deschideri, cel superior cu o singură deschidere. Deși aspectul zidăriei era oarecum compact, acesta era contrabalansat de mulurile și volutele cornișei, făcând în ansamblu corp comun cu latura de est a turnului mare, cu deschiderile sale mici, în masivul de zidărie. Soluția propusă de arhitect dădea fațadei de est un aspect mai sobru, clasicizant, în defavoarea fachwerk-ului, care totuși, a fost în cele din urmă, preferat. Pentru că tema „atticului polonez” a fost se pare dragă arhitectului, acesta avea să aplice o astfel de soluție pe fațada de sud a Peleșului, câțiva ani mai târziu, la redecorarea acestei fațade, unde, peste corpul

Schiță pentru
Holul
de onoare
al Castelului
Pelișor,
cca 1902
(nerealizat)

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

ce adăpostea Sala maură, s-a adăugat o mansardă în care au fost amenajate încăperile secundare ale Apartamentului imperial, în anii 1905-1906.

Transformările din jurul anilor 1905-1910 aveau să marcheze nu numai metamorfoza Peleşului, dar și amplificarea castelului Peleşor. Acesta, inaugurat la 24 mai 1903, avea să devină reședința de vară a tinerei familii princiere, păstrându-și statutul și după urcarea pe tron a regelui Ferdinand, în octombrie 1914⁶. Cercetările ulterioare vor stabili cu precizie data acestor transformări, care la nivelul fațadei de sud se traduc prin construirea unui corp compact, adosat zidului de vest al turnului mare. La nivelul parterului apare o mică terasă descoperită, cu balustradă din fier forjat susținută de stâlpi masivi de zidărie placată cu piatră și o mare fereastră cu ușă, ce pare dublura marelui ferestru de la același nivel de pe turnul mare. La etajul I, corpul suplimentar este tratat complet diferit, cu fachwerk și patru deschideri flancate de colonete din lemn. În plan, noul corp se traduce prin dublarea suprafețelor inițiale ale cabinetelor de lucru – cel al principelui la parter și cel al principesei la etaj. Aceasta e singura modificare majoră operată de arhitectul Liman înainte de Primul Război Mondial.

Planimetria noii reședințe de vară este și ea destul de fracturată, arhitectul Karel Liman reușind să traseze o axă est-vest, de la intrarea principală, adăpostită de un peron acoperit (ce susține la rândul său o terasă spațioasă la etajul I), până la sufrageria mare. Acest parcurs este marcat de un mic antreu, un vestibul ce separă corpul de est în două segmente egale – cel dinspre nord adăpostind apartamentul Mareșalului Curții principilor moștenitori, iar cel dinspre sud dublul salon de primiri al principelui Ferdinand și, în sfârșit, de scara principală a vilei, ce se înalță pe trei nivele (parter, etaj I și etaj II), prevăzută cu plafon vitrat, o mare fereastră pe latura de nord și o galerie subliniată de colonete pe laturile de sud și de est.

Aspectul spațial și soluția pentru rezolvarea scării amintesc de scara conacului Cliveden House, din Anglia, proprietatea familiei Astor, unde tânăra principesă moștenitoare a României era adesea primită de prietenii săi, frații Pauline și William Waldorf, Viconte Astor. Similitudinile cu spațiul de la Cliveden House (arcaturile ce despart spațiile, așezarea rampei scării) s-au amplificat în anii 1920, când locatarii regali au comandat arhitectului desființarea salonului de la parter, pentru a crea în fața scării principale a Peleşorului un mare hol de primiri. Putem afirma că dispoziția fericită a scării principale a Peleşorului face din aceasta punctul nodal al clădirii, atât prin dimensiuni și amplitudine, cât și prin luminozitatea extraordinară dată de cele două surse de lumină naturală. Și dacă soluția scării principale s-a dovedit salutară pentru crearea unui pivot central al casei, arhitectul Karel Liman avea să rețină soluția, pentru a o pune în operă – mult mai elaborat și la scară monumentală, la acoperirea curții interioare a castelului Peleş și la amenajarea aici a Holului de onoare, în perioada 1907-1910.

Etajul I al castelului Peleşor se agregă și el în jurul scării principale, Liman creând aici două anfilade, una pe latura de est, destinată micilor principese (cu cameră de joacă, sufragerie, cameră pentru guvernantă, dormitor și baie) și una pe latura de sud, constituind apartamentul principesei moștenitoare Maria, așezat chiar deasupra apartamentului principelui Ferdinand, cu care comunica

6. La inaugurarea Castelului Peleşor, la 24 mai 1903, toate personalitățile prezente – membrii Familiei Regale, ai Curții Regale, miniștri ș.a. – au semnat documentul de inaugurare, pictat de principesa moștenitoare Maria, după modelul Actului de inaugurare a Castelului Peleş, realizat de regina Elisabeta în anul 1883.

*Holul
de onoare
al Castelului
Cliveden
House,
Anglia (sursă
de inspirație
pentru holul
Castelului
Pelișor)*

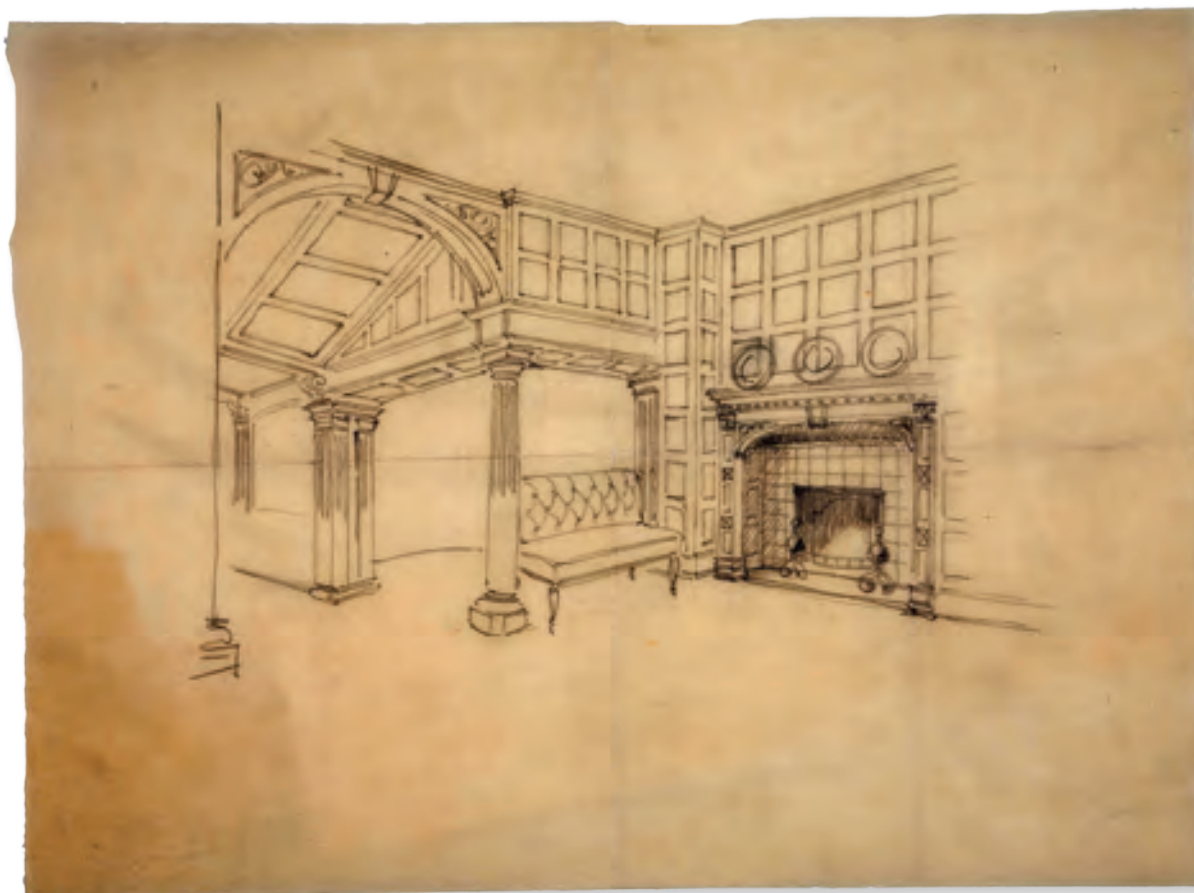

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

inițial printr-o mică scară interioară. Apartamentul principesei era format din Salon de primiri (cu o extindere remarcabilă, proiectată ca salon de marmură și, după acoperirea registrului superior al pereților cu fresce de Arthur Verona, supranumit „capela”), un mic cabinet de lucru, un dormitor și o baie. Revenind la parter, la apartamentul principelui Ferdinand, acesta avea aceeași dispoziție planimetrică, o anfiladă ce cuprindea salonul, cabinetul de lucru, dormitorul și baia. Cele două cabinete de lucru, inițial spații înguste, tratate mai mult ca piese de legătură între salon și dormitor (poate ilustrarea faptului că principii moștenitori nu aveau decât funcții de reprezentare) vor fi dublate ca suprafață odată cu adăugarea pe latura de sud a castelului a noului corp de clădire.

La etajul I, deasupra sufrageriei, au fost amenajate trei încăperi pentru doamnele de onoare ale principesei moștenitoare, iar etajul II, în parte mansardat, a fost destinat micilor principii Carol și Nicolae și personalului superior al Casei princiare. O excepție notabilă o constituie încăperea de la acest nivel amplasată în turnul mare, Camera de aur, amenajată ca boudoir al principesei moștenitoare, asupra căruia vom reveni. Și mai departe, în turnul mare, deasupra Camerei de aur a fost amplasată o încăpere supraetajată, un mic salon intim al principelui Ferdinand, flancat pe trei laturi la fațadă de o galerie-belvedere și de o mică încăpere de odihnă deasupra („empore”). Deși ideea de „Stube” este preluată de arhitectul Liman de la cunoscuta „Trinkstube” (Camera agapelor) din turnul mare al Peleşului, din punct de vedere stilistic aceasta se raportează la un repertoriu decorativ complet diferit – încercarea de redare a atmosferei epocilor apuse cu ajutorul neo-Renașterii germane la Peleş, lasă loc în sala din turn a Pelișorului, unei ambianțe de zidărie și

*Schiță
pentru
șemineul
Holului
de onoare
al Castelului
Pelișor,
1902*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

structură de lemn (realizate în manieră fachwerk) inspirată de abordările britanice Arts and Crafts, în încercarea de revitalizare a interioarelor renascentiste engleze ale stilului Tudor.

O interesantă marcă britanică a decorativismului de la Pelișor, datorată cu siguranță ascendenței principesei moștenitoare, o constituie tratarea pereților și a plafoanelor. Peste tot în spațiile importante, decorația parietală este rezolvată prin acoperirea pereților cu lambriuri simple, din lemn atent lustruit și băițuit – stejar în sufragerie, ulm în salonul principelui, brad în cabinetul de lucru al acestuia, fag în cabinetul de lucru și dormitorul principesei. Sobrietatea și simplitatea decorației parietale este contrabalansată de decorul luxuriant, uneori policromat, al plafoanelor. S-au păstrat din prima etapă de decorație a Pelișorului plafoanele din vestibul, din salonul principelui, din cabinetul său de lucru și din dormitorul acestuia, din dormitorul principesei, tocmai pentru că aceste spații nu au suferit modificări fundamentale în anii 1924 - 1929. Decorul bogat al plafoanelor, casetate în mare parte, amintește de rezolvările de boltă ale goticului englez târziu (remarcabil în acest sens este plafonul dormitorului principelui Ferdinand).

Pentru realizarea pieselor de mobilier – ce trebuia să răspundă cerințelor de modernitate ale Sezession-ului, atât de îndrăgit de tână principesă Maria – vădit influențată de sora sa preferată, Victoria-Melita și de soțul acesteia, Marele Duce Ernst de Hessen-Darmstadt (patronul coloniei artistice Matildenhöhe), arhitectul Liman a apelat la serviciile firmei Bernhard Ludwig de la Viena, care avea să livreze ansambluri de mobilier pentru aproape toate camerele vilei princiare. Astfel, decorul întregii case avea să facă notă discordantă cu decorul monumental, prețios al apartamentelor de la

Schiță
pentru
salonul
regelui
Ferdinand
din turnul
Castelului
Pelișor
(nerealizat)

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Peleș, subliniind nu numai cezura de gust între două generații, dar și intrarea artei într-un nou secol. Notabil este faptul că exact în vara anului 1903, când perechea princiară își lua reședința la Pelișor, arhitectul Liman, ce trecuse o probă de foc prin construirea și amenajarea noii reședințe, începea marea operă de mărire și redecorare a castelului Peleș, ce avea, după planurile și schițele sale, să își schimbe aproape total aspectul – interior și exterior, în decursul unui deceniu (1903 -1914). Astfel, supraînălțarea corpului principal al Peleşului – prin transformarea manasardei în etajul II, peste care avea să se ridice o nouă mansardă și poduri, deci crearea unui etaj suplimentar, avea să fie rezultatul, în materie de construcție, compartimentare și decor de interior, al experienței acumulate de Liman la construirea Pelișorului. Etajul II al Peleşului este constituit din spații de sine stătătoare, sau din mici apartamente, unități abitative perfect individualizate, prin specularea denivelărilor, opțiunile cromatice etc., totul realizându-se în același stil Art Nouveau (în varianta austriacă și germană).

Revenind însă la decorul Pelișorului în anul 1903, trebuie să remarcăm două ansambluri decorative distincte, ce se datorează fanteziei tinerei principese Maria – Salonul apartamentului său de la etajul I, în „stil bizantin” și Camera de aur, aflată în turnul mare, la etajul II, chiar deasupra salonului – un spațiu intim al principesei, flancat la exterior de o terasă, ulterior mărită și modificată. Camera de aur merită menționată nu numai pentru originalitatea decorației – pereți îmbrăcați în gips, cu motivul frunzei de ciulin (simbolul scoțian și celtic al regenerării și vieții veșnice), plafonul cu boltă terminată în caseton pătrat din sticlă pâte-de-verre, subliniat de cruce celtică aurită, dar și pentru ansamblul de mobilier, prezent și în salonul de dedesubt, realizat după schițele Mariei,

*Camera
de aur
a Castelului
Pelișor, 1905*

ce copiază sau se inspiră din reviste de decorațiuni interioare, creând un mix între decorul neobizantin, decorul celtic cu entrelac și bestiarul sculpturii vechi norvegiene. Sala, spectaculoasă și surprinzătoare, păstrată azi aproape la fel ca acum un secol, nu era singurul capriciu „în aur și argint” al viitoarei regine. Merită menționată realizarea, în jurul anului 1901, la palatul Cotroceni, reședința de iarnă a cuplului princiar, a unui „salon de aur”, prin modificarea vechiului salon de primiri al Mariei, în stil Louis XIV. Realizările de la Cotroceni și de la Pelișor sunt contemporane și merită subliniat faptul că arhitectul Karel Liman, deși angrenat în proiectele istoriste ale regelui Carol I de la Peleș, devine încă de pe acum principalul sfătuitor și realizator al demersurilor arhitectonice ale viitoarei regine Maria.

Acestea vor fi marcate de cristalizarea unui stil propriu al suveranei, mai ales după anii războiului. Deja către 1914 aceasta renunțase la experimentele vizuale șocante, se familiarizase cu stilul neoromânesc – din care va reține pastişele după modelele istorice din perioada brâncovenească, iar evoluția generală a artei, prin apariția și proliferarea curentelor de avangardă, o situau deja în rândul „conservatorilor”.

În aceste condiții „stilul regina Maria” avea să capete câteva trăsături ce particularizau noile sale demersuri arhitectonice și decorative: preferința pentru vernacular și „rustic” tradusă prin folosirea pereților zugrăviți în alb și apariția căminelor de tip „vatră”, de inspirație populară, folosirea elementelor de sculptură în piatră de inspirație brâncovenească, spargerea uniformității mobilării încăperilor, prin punerea împreună a unor piese diverse ca stil și proveniență, dar care să aibă drept

Salonul
reginei Maria,
cca 1930

rezultat ansambluri armonioase. În anul 1924 regina Maria notează în jurnalul său faptul că a fost terminată redecorarea vechiului său cabinet de lucru, transformat în dormitor⁷; vechiul dormitor, decorat la partea superioară a pereților cu friza alegorică „Anotimpurile”, datorată lui Tadeusz Ajdukiewicz, devenind cabinet de toaletă. În aceeași perioadă, anii 1924-1925 (în care lucrările la castelul Bran se desfășurau foarte alert), regina a renunțat și la decorația inițială a salonului său, spațiu adiacent noului dormitor. Noul ansamblu constituit din salon și dormitor, cu pereți albi, cu plafoane în boltă, cu arcade ample sprijinite pe coloane din piatră sculptată, constituie un aspect nou al castelului Peleș, datorat tocmai schimbării de gust în domeniul decorației de interior al reginei Maria, care se cristalizase în timpul lucrărilor de la Bran.

Un alt ansamblu în stilul „Bran” este realizat de Liman, la cererea reginei, la etajul II al Peleșului, probabil în anul 1929, unde apartamentul destinat principelui Nicolae trece prin transformări notabile și reconfigurări. În linii mari, abordările sunt similare cu cele din noile camere ale reginei – pereți albi, un mare cămin din zidărie inspirat din vetrele românești; interesant este faptul că aici, la etajul II, Liman nu mai realizează tavanele în aceeași manieră, renunțând la bolți, dar găsind o soluție pentru a conferi acestor spații un aspect particular – ușile și ferestrele, cu deschideri ample își păstrează lemnăria inițială, cu relief discret floral, în stil Art Nouveau, dar aceasta este vopsită în brun închis, aproape negru, constituind un contrast puternic cu albul zidăriei.

Putem afirma clar că prima mare operă a arhitectului ceh Karel Liman pe Domeniul regal de la Sinaia este construirea castelului Peleș. Luând drept model castelul Peleș, arhitectul Liman optează pentru soluții noi, moderne, pe care apoi le va aplica cu succes în opera de transformare a castelului regelui Carol I, în primul deceniu al secolului al XX-lea.

7. Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, 1924, p. 161.

Castelul
Pelișor în
construcție,
cca 1900

*Castelul
Pelișor în
construcție,
fațada
de vest,
cca 1901*

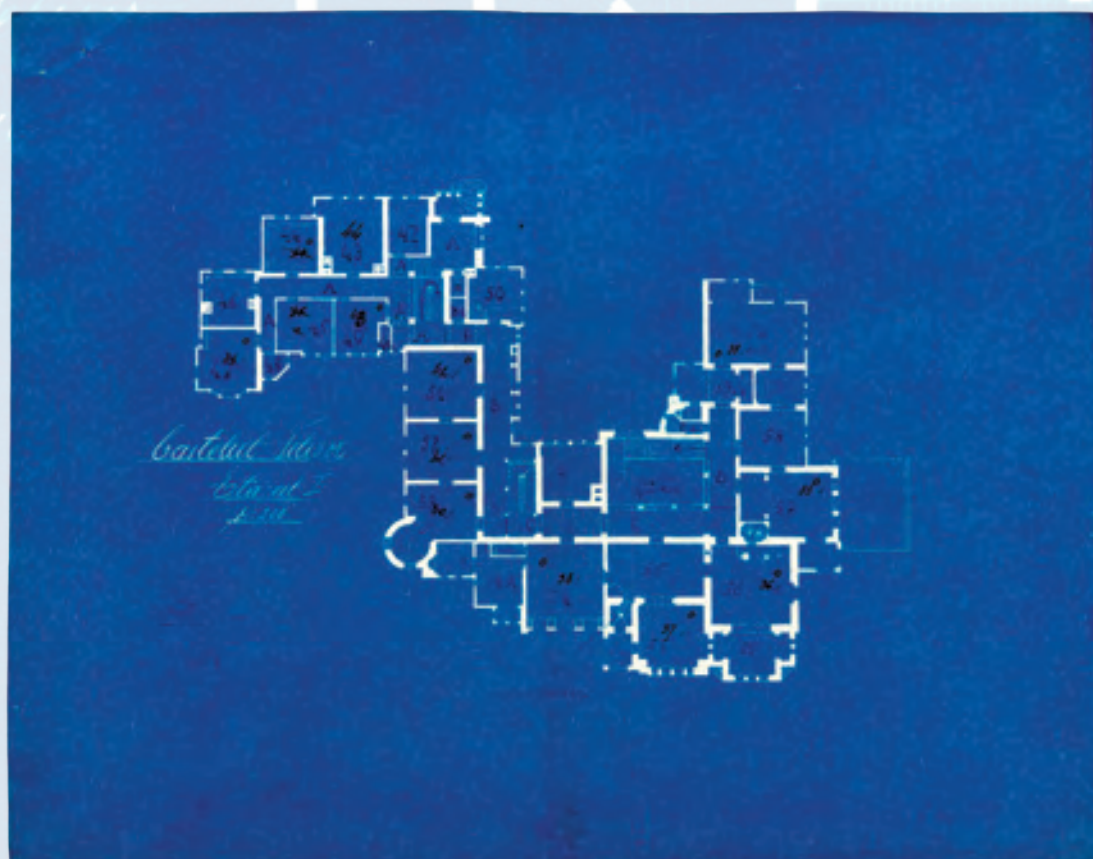
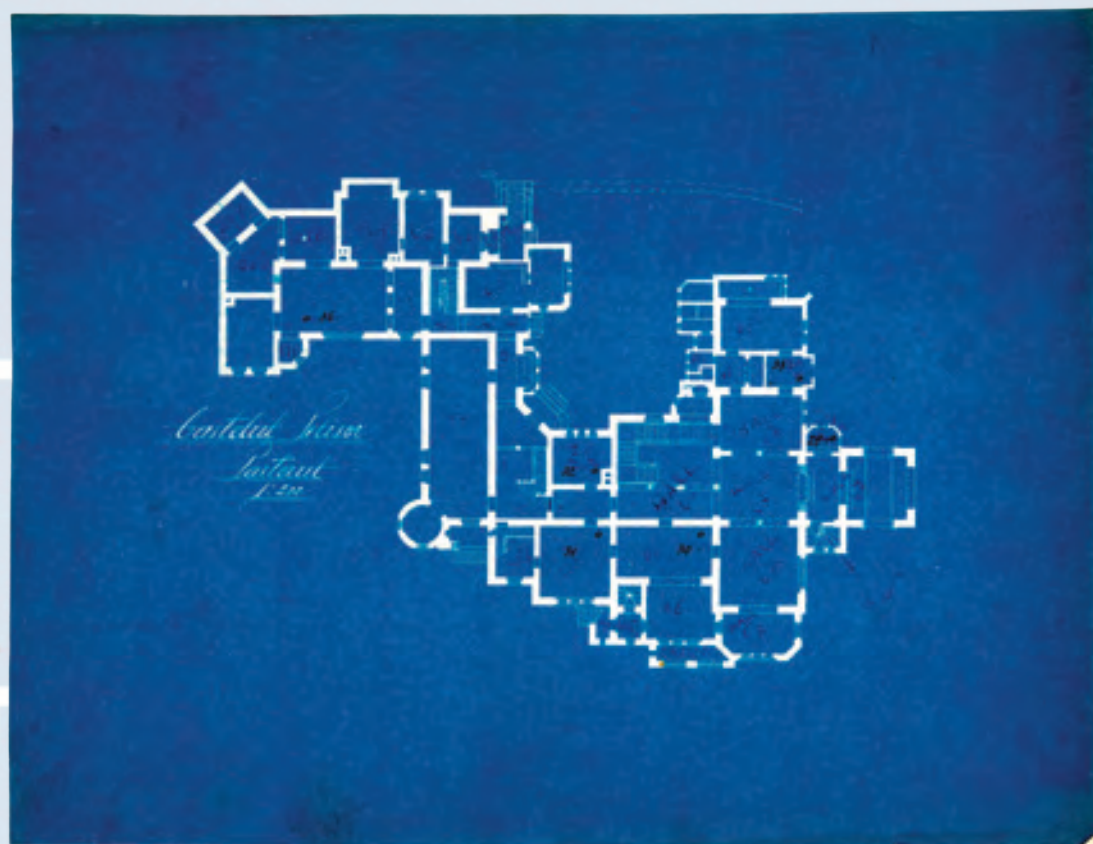
*Castelul
Pelișor în
construcție,
Turnul mare,
cca 1903*

*Castelul
Pelișor,
fațada
de est,
cca 1910*

Planurile
Castelului
Pelișor
(parter, etaj),
cca 1902

*Regina
Maria,
pe balconul
Salonului
de aur,
cca 1910*

*Regina
Maria,
la fereastra
dormitorului
său, cca
1912*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

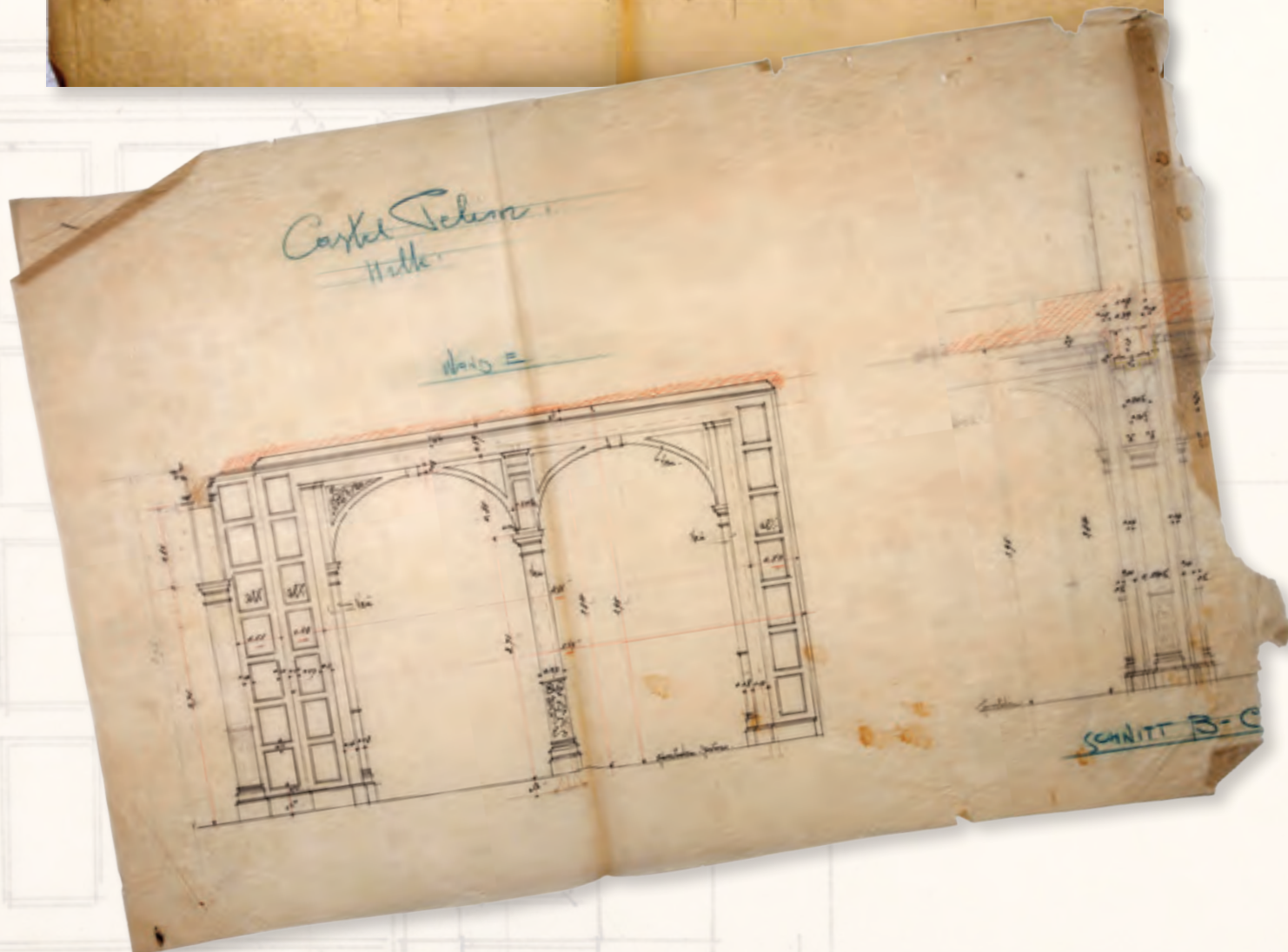
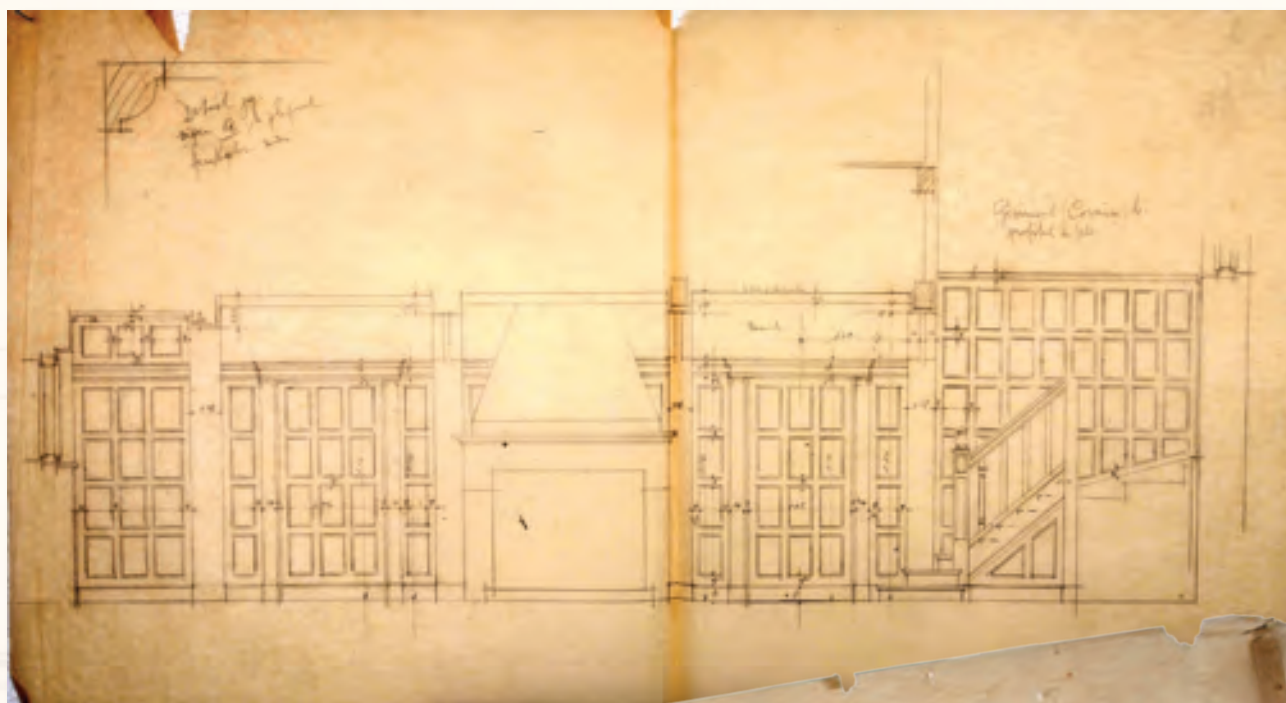
C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

Schițe
ale Holului
de onoare
al Castelului
Pelișor, 1923

ARCHITECTURAL
CASE
REGAL
AROMÂNI
E

*Regina Maria
și principele
Carol,
în vestibulul
Castelului
Pelișor,
cca 1906*

*Principele
Nicolae
pe scara
de onoare
a Castelului
Pelișor,
cca 1910*

*Holul
de onoare
al Castelului
Astor din
Cliveden,
Anglia*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

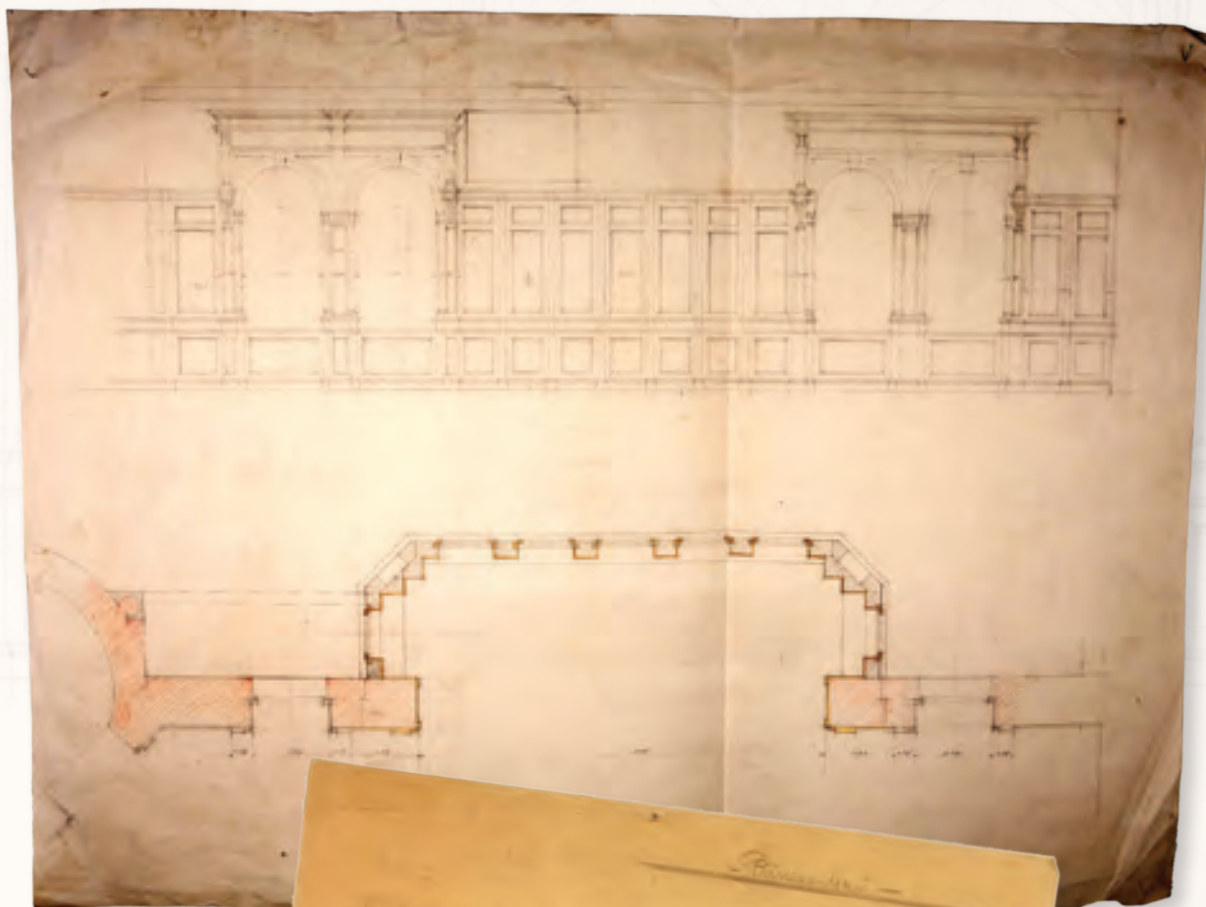
R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

Actul de
inaugurare
al Castelului
Pelișor, autor
principesa
Maria.
Acuarelă pe
pergament
24 mai 1903

Schița
Holului
de onoare
al Castelului
Pelișor,
cca 1923

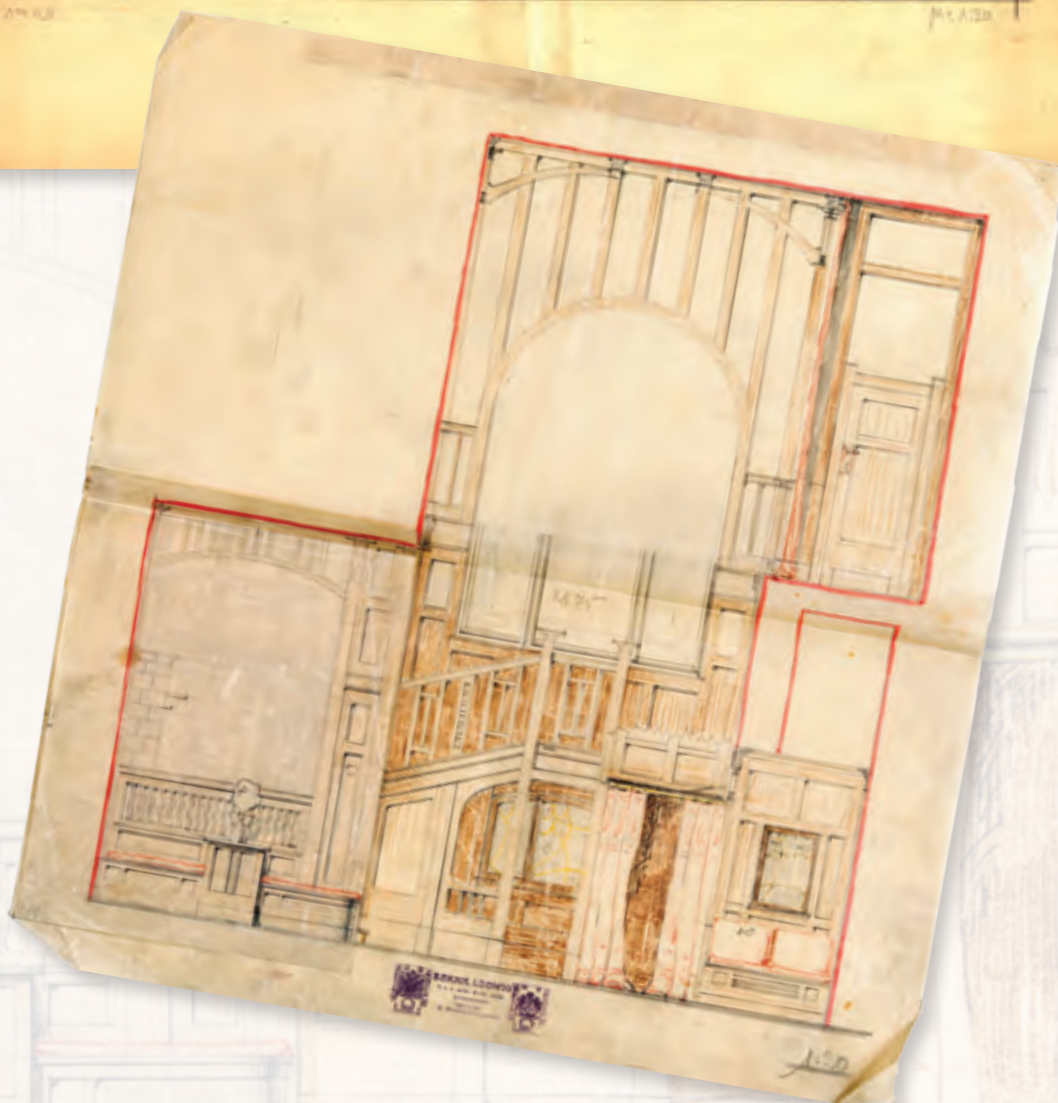

Schiță
luminator,
Holul
de onoare
al Castelului
Pelișor,
cu indicația
culorilor,
cca 1903

Acuarelă
reprezentând
proiectul
pentru
Cabinetul de
lucru
al principesei
Maria
(„Arthur și
cavalerii
mesei
rotunde”),
1903
(nerealizat)

Schiță
realizată
de Bernhard
Ludwig
pentru scara
din Holul
de onoare
al Castelului
Pelișor

*Dormitorul
reginei
Maria,
Castelul
Pelișor, 1903*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

Regina Maria
în capela
Castelului
Pelișor, 1905
(Pictură:
Arthur
Verona)

Schița
Salonului
nou al
reginei
Maria, 1923

Prinzenbau Sinaia

Schițe pentru
ferestre
Secession,
Castelul
Pelișor

Camera
Marii Ducese
Victoria
Melita
de Hessa,
Castelul
Pelișor

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

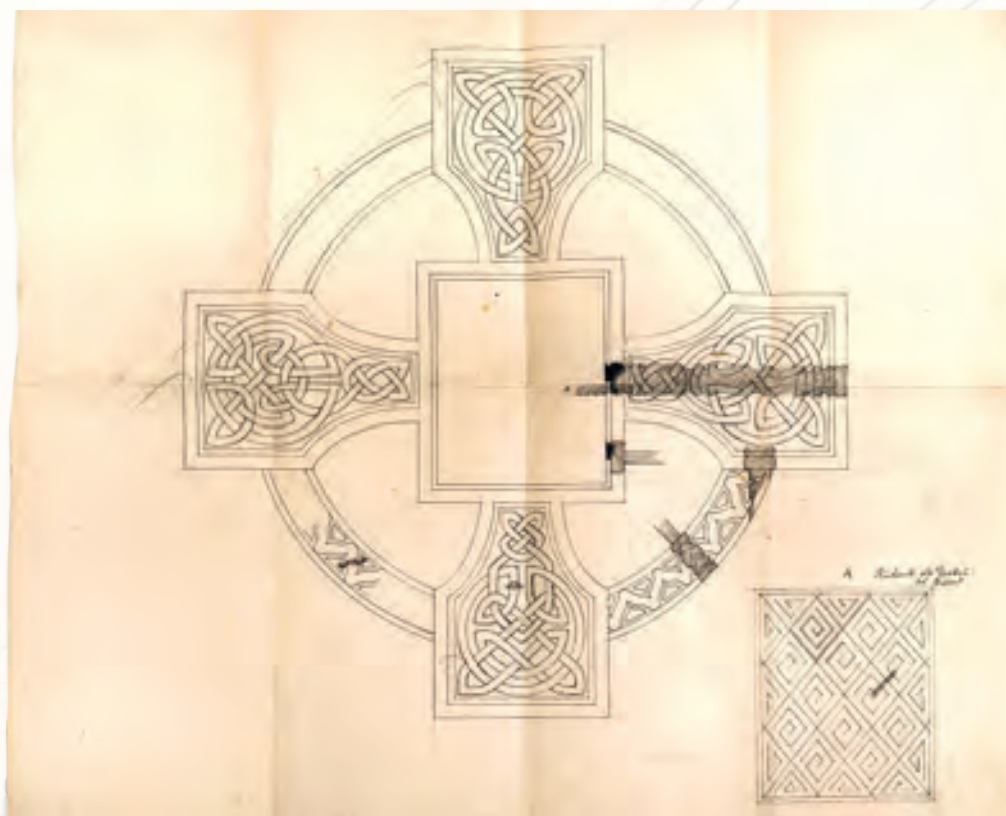
Atelierul de
pictură al
principesei
Maria,
Castelul
Pelișor, 1903

Schița
Salonului
din turn
al regelui
Ferdinand,
Castelul
Pelișor

Schițe
realizate
de Karel
Liman pentru
Camera
de aur a
reginei Maria

Camera
de aur
a Castelului
Peleș

Detaliu
de plafon,
cca 1910

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E

*Ähnliche als Deckel
des Bibles?*

*Camera
de aur,
Castelul
Pelișor,
cca 1910*

Schița
Salonului
din turn
al regelui
Ferdinand,
Castelul
Pelișor

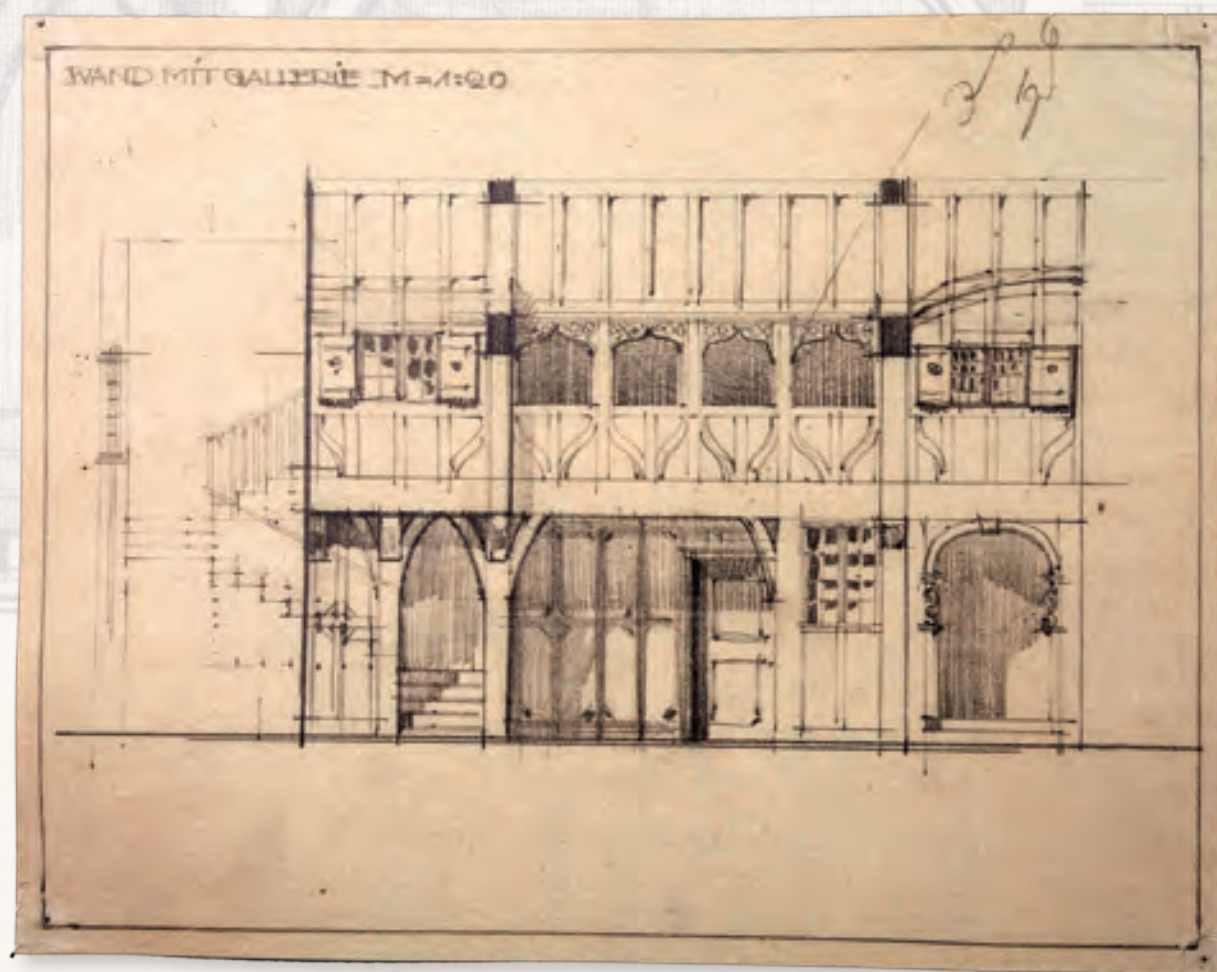
A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

**CUIBUL PRINCIPESEI,
JUNIPERUS, DAS NEST**
DOMENIUL REGAL
PELEȘ, SINAIA
(DISTRUS ÎNAINTE DE PRIMUL
RĂZBOI MONDIAL) 1898

RUXANDA BELDIMAN

Tânăra principesă Maria era energică și doritoare de emancipare, mai ales dacă ne gândim că, în acea epocă, se afla sub atenta supraveghere a regelui Carol I. În ceea ce privește gusturile sale în domeniul arhitecturii, ele nu se armonizau cu stilul oficial promovat la curte (Beaux-Arts și neo-Renaștere germană). Viziunea ei se regăsește începând cu 1898 în micile *folies* sau „case de vis” pe care le imaginează cu entuziasm, între care se numără și Cuibul principesei din pădurea regală de la Sinaia. În opinia Mariei, o casă trebuie să fie „cuibul, adăpostul, retragerea”¹.

Este interesant de semnalat că regina Maria amintește, în *Memoriile* sale, de faptul că arhitectul Lecomte du Noüy, încântat de această amuzantă idee, este cel care a schițat planurile pentru Cuib². În ce măsură Lecomte du Noüy se va fi implicat într-un proiect de o mică anvergură nu știm. El a putut sugera încredințarea lucrării (cca 1898) tânărului arhitect Líman, aflat în serviciul regal deja de doi ani. Lecomte du Noüy va contrasemna, alături de Liman, toate facturile³. Participarea lui Karel Líman la proiectarea și realizarea micului ansamblu din lemn – ce cuprindea un turn, un pod mobil și o cabană în miniatură, ridicată între trunchiurile unor brazi –, este confirmată de trei surse din epocă. Prima sursă provine de la Karel Líman însuși⁴.

Între dificultățile întâlnite de arhitect în timpul lucrărilor⁵, mărturisite de Líman scriitorului Paul Lindenberg, este faptul că în facultate nu a învățat să imagineze tipul acesta de case, că ritmul de execuție a fost foarte rapid, lucrându-se zi și noapte, inaugurarea urmând să aibe loc cu ocazia vizitei principelui Ferdinand al Bulgariei la Sinaia. O problemă de conștiință a arhitectului a fost faptul că nu apucase să verifice rezistența întregului ansamblu. Frământat de îndoieli, în timpul recepției de la inaugurare, s-a plasat el însuși sub construcție pentru că, în caz de prăbușire, să-și răscumpere greșeala prin sacrificiul propriei persoane⁶. Conștiinciozitatea profesională și devotamentul față de Familia regală a României au fost două dintre calitățile morale pe care arhitectul le va demonstra pe tot parcursul vieții.

* Das Nest - denumirea curentă în epocă a acestei construcții, figurând ca atare pe planurile căsuței (arhiva Muzeului Peleş).

1. Maria Regina României, *Casele mele de vis*, în „Boabe de grâu”, an 1930, p.65-67

2. „Această idee hazlie încântă pe Lecomte du Noüy arhitectul unchiului, așadar îmi desenă o căsuță drăgălașă, care trebuia proptită sus în cer, între brazi uriași”. Vezi Maria Regina României, *Povestea...* p. 303.

3. Lucrarea va fi executată de următorii furnizori ai Casei Regale: E. Constantinescu (cherestea, ciment și var); V. Neguț (chereseta); B. Gaiser (zinc); E.Wolf (structuri metalice); Ziegler (vitrării).

4. „Es fiel nicht, am nächsten Morgen jedoch entdeckte ich bei mir die ersten grauen Haare. (...) Ja solche Häuser zu bauen lernt man auf keiner Hochschule. Als mir die Frau Prinzessin den Wunsch nach diesem waldigen Haus äusserte, ging ich frisch ans Werk. Aber weit wars noch von seiner Vollendung entfernt, da kam die Frau Prinzessin zu mir und meinte in vierzehn Tagen müsse Alles fix und fertig sein, da komme der Fürst von Bulgarien, und als Überraschung wolle Sie dem Fürstenpaare das „Nest” zeigen. Das war nun eine harte Arbeit. Tag und Nacht wurde geschuftet, aber zur bestimmten Zeit war das Nest fertig mit allen inneren Holztafelungen samt Küche und Turn”. „Nu a căzut, însă în dimineața următoare am constatat că îmi apăruseră fire albe. (...) La facultate nu înveți să construiești astfel de case. Când doamna prințesă si-a exprimat dorința în legătură cu o căsuță în pădure am început imediat lucrul. Mai era mult până la încheierea lucrărilor, atunci doamna prințesă mi-a comunicat că trebuie ca totul să fie gata în termen de paisprezece zile pentru vizita principelui Bulgariei, căruia dorea să îl arate. La data convenită Cuibul era gata cu toate lambriurile, inclusiv bucătăria și turnul”, traducere Ruxanda Beldiman.

Vezi *Schwere Stunden eines Baumeisters*, fără autor. Julie Vlasáková, *Foileton, Nástěva Česky u Carmen Sylvy/ În vizită la Carmen Sylva*; Vezi și Drož, O vizită...

5. Lucrările încep în aprilie 1898 și se încheie cel mai târziu, în luna iunie, ansamblul fiind asigurat. ANIC, fond Castele și Palate, dosar 404, f. 7, 16, 18, 21, 24, 40, 411, 102, 111.

6. *Schwere Stunden*...Liman mărturisește că în acest context tensionat i-au apărut primele fire albe.

*Cuibul
principesei,
în
construcție,
1898*

Schiță pentru
Cuibul
principesei,
cca 1897

Shona Kallestrup (2006) și Marian Constantin (2007) afirmă că proiectul inițial pentru Nest îi aparține arhitectului britanic George Baillie Scott (1865-1945)⁷, pe care prințesa Maria îl întâlnise în ambianța coloniei artistice de la Darmstadt, patronată de cumnatul ei, ducele Ernst de Hessen-Darmstadt.

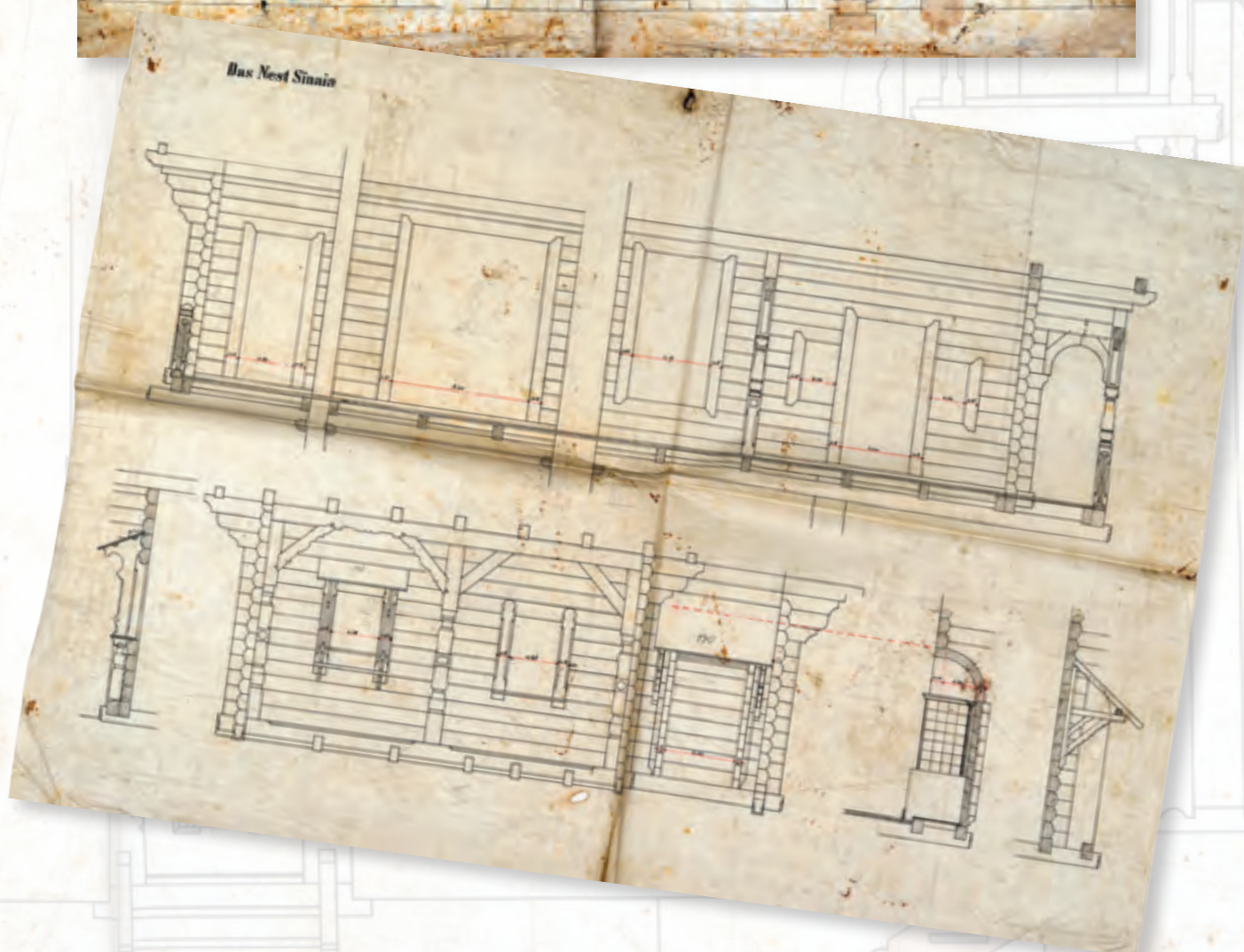
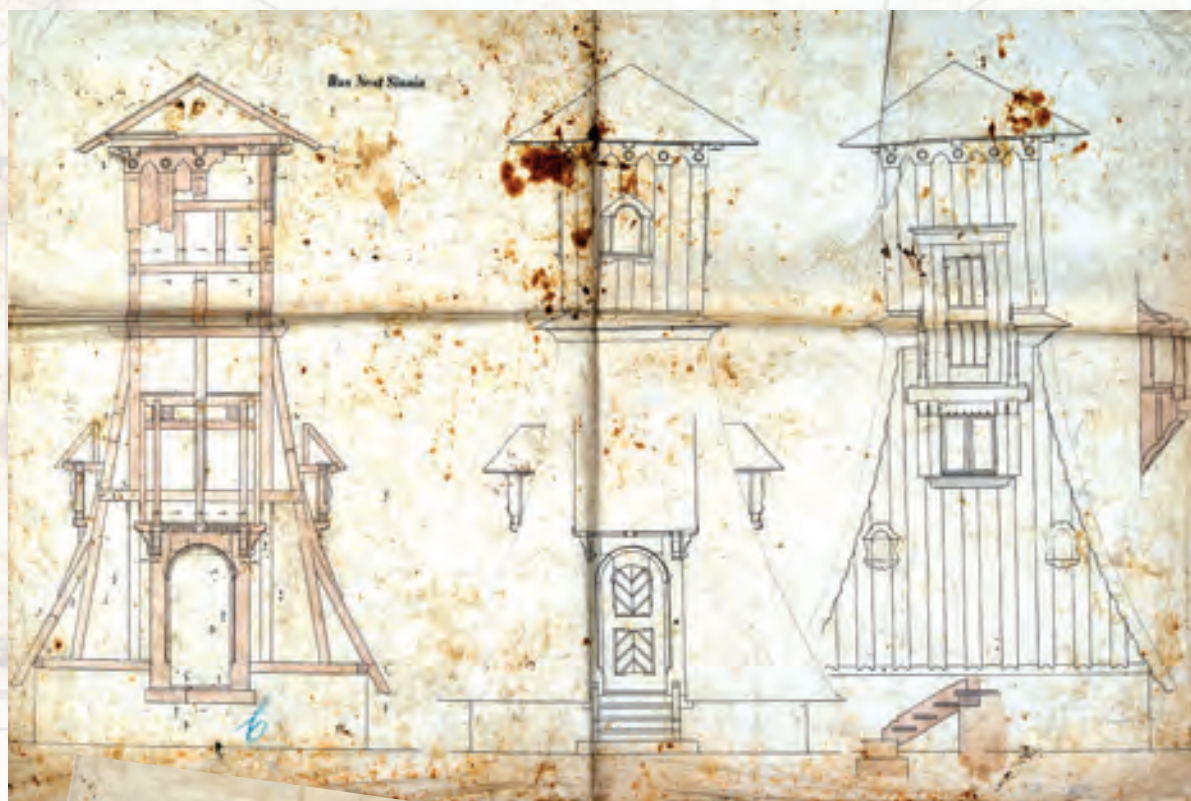
Se știe că desenele, parte conservate în Arhiva Bernhard Ludwig de la Viena, nu au fost puse în operă decât în mică măsură. Baillie Scott publică în 1906 în „The Builder” un articol intitulat *Interior-Le Nid*, text ilustrat de schițele elaborate pentru această mică fantezie regală. În *Palate și colibe regale*, Marian Constantin afirmă că proiectele lui Baillie Scott au fost „dejucate” de regele Carol, care a preferat probabil un control direct asupra proiectului ce dovedea tendințe prea moderne și în ton cu gustul epocii⁸.

În ce a constat exact contribuția lui Líman, în cazul că i se datorează tot proiectul, nu doar dificila punere în operă? Desenele conservate în arhiva Muzeului Național Peleş - cu detalii de uși, ferestre și tâmplărie, inspirate din arhitectura vernaculară central-europeană – conțin și însemnări de mână ale lui Karel Líman. Das Nest se compunea dintr-un turn, un pod mobil și o căsuță cu cerdac și cu trei încăperi (un salonaș, un dormitor și o bucătărie).

7. Kallestrup, *Art and Design...*, 2006, p.44-51; Marian Constantin, *Palate și colibe...*, 2007, p. 162-169. Vezi și Ian Macdonald-Smith, *The houses and gardens of M.H.Baillie Scott*, Rizzoli International publications, New York, 2010, p. 8

8. Marian Constantin, *Palate și colibe...*, 2007, p. 168

Schițe
pentru
Cuibul
principesei
(fațadă
și turn
de acces),
cca 1897

Un aspect interesant, legat de modelul pentru turn despre care comanditara afirma că este inspirat de „clopotnițele noastre țărănești”⁹, îl aflăm dintr-un articol din presa cehă a vremii¹⁰. Aici se afirmă, desigur din sursa Líman, că turnul din lemn este inspirat de silueta străvechii clopotnițe de la Jabkenice (Boemia, sfârșitul secolului al XVI-lea)¹¹, de fapt foarte asemănătoare cu imaginea bisericilor de lemn din Maramureș și Oaș. O schiță în creion, păstrată în arhiva Muzeului Național Peleş, demonstrează similitudini între turnul lui Líman și modelul de la Jabkenice – siluete elansate, cu acoperișul din șită venind în pantă până jos, ca poalele unei fuste evazate. Líman a știut să identifice și să aleagă o siluetă de monument ce aparținea tipologic mării familii a arhitecturii în lemn din zona central-europeană. Din această familie fac parte și Boemia și Transilvania, două repere unind pe artist și pe regalul său comanditar. Despre casa din copac se afirma în același articol că este „în stil cehesc”¹². Interesantă această discretă opțiune stilistică, dezvăluită de Líman doar presei din Cehia.

O fotografie de interior de la Nest (arhiva Muzeului Peleş) indică soluția adoptată de arhitect, decorație fixă din panouri de lemn vopsit alb, ce face înconjurul încăperii. O friză pictată cu maci, de inspirație Jugendstil, se remarcă în zona superioară, conferind personalitate acestui interior. Principesa Maria practica tehnica acuarelei, concepea piese de mobilier, mai întâi în ambianța creatoare de la Neues Palais din Darmstadt, mai târziu la București și Sinaia. Este posibil ca friza din încăperea de la Cuib să fi fost chiar opera comanditarei¹³.

Acest mic proiect este probabil primul dintr-un șir de colaborări dintre Líman și principesa, mai apoi regina Maria, care se va încheia treizeci și unu de ani mai târziu, cu intervențiile de la Castelul Bran.

9. Maria Regina României, *Povestea...*, 1991, p.304

10. Vlasáková, *Foileton*..

11. Monument de la sfârșitul secolului al XVI-lea considerat reprezentativ pentru arhitectura religioasă vernaculară a acelei epoci. Localitatea Jabkenice este situată la 18 km de Mladá Boleslav.

12. Vlasáková, 1907

13. Opinia noastră pare a fi confirmată de însemnările de călătorie ale lui Léo Claretie: (Principesa pictase ea însăși) „maci în floare pe o suprafață de lemn”. Vezi Léo Claretie, *Feuilles de route en Roumanie*, vol. II, Sansot et Cie, Paris, 1912, vol. II, p. 39, apud Kallestrup, p. 212.

Principesa
Maria la
Juniperus,
1898

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Interior
realizat de
arhitectul
scoțian
Baillie Scott

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

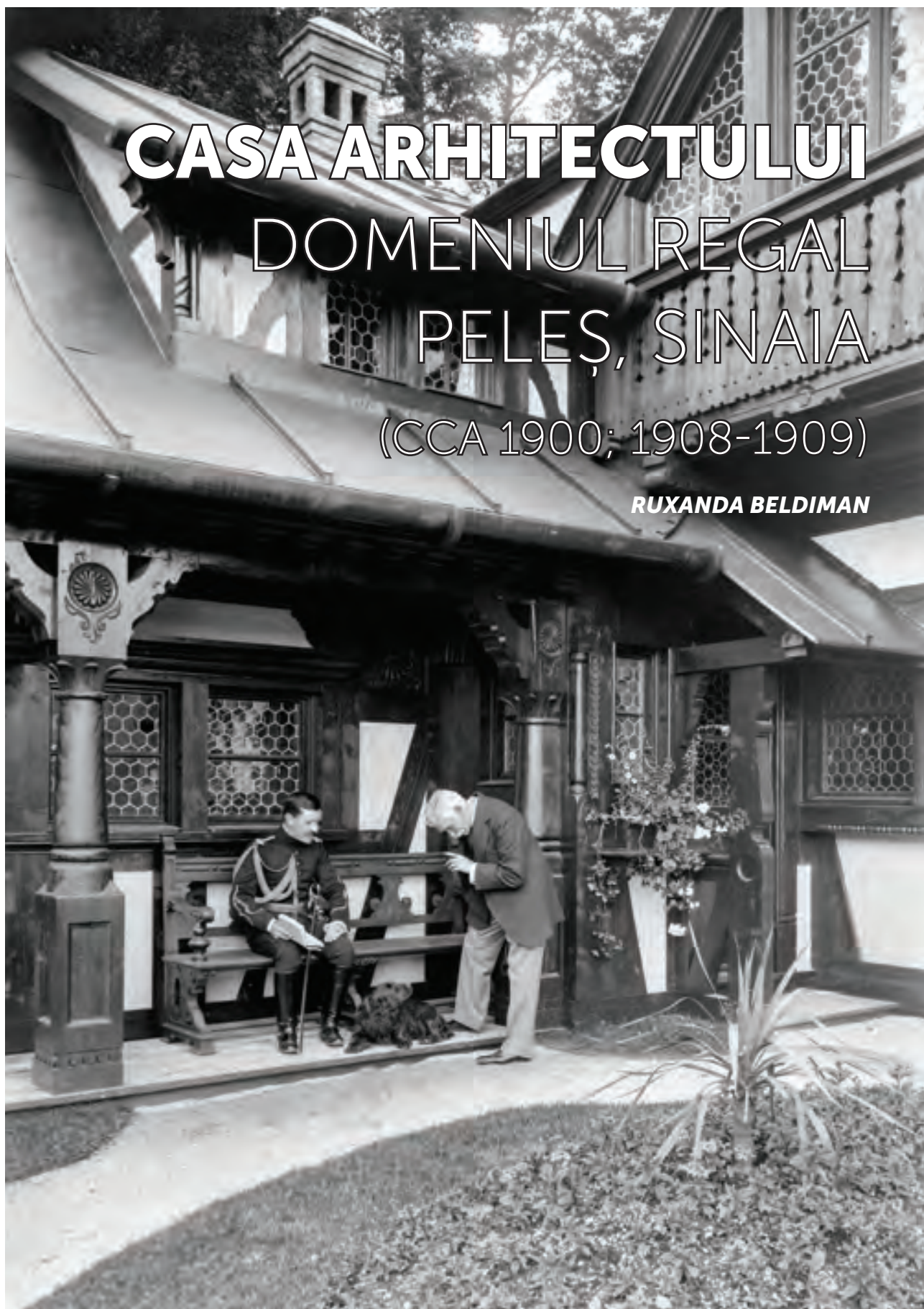
Cuibul
principesei,
Juniperus,
cca 1900

CASA ARHITECTULUI DOMENIUL REGAL PELEȘ, SINAIA (CCA 1900; 1908-1909)

RUXANDA BELDIMAN

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Clădirea aflată în apropiere de pâraul Peleş, ce curge în stânga, face parte dintr-un ansamblu de clădiri administrative ale Domeniului regal, fiind amplasată în imediata vecinătate a Corpului de gardă, a Economatului și a Garajelor noi. Clădiri cu arhitectură de tip Fachwerk, ele sunt construite în jurul unei piațete de tipicul așezătorilor germane medievale. Proiectată de către Karel Líman, casa a fost destinată încă de la bun început a găzdui biroul regal de arhitectură, dar și locuința de serviciu a arhitectului șef. Din 1929, de la moartea lui Líman, apartamentul a fost preluat de către succesorul său, arhitectul Jean Ernest.

Casa proiectată către 1900 a suferit modificări ulterioare, probabil către 1908-1909. Într-o primă etapă, după cum se poate constata dintr-o fotografie conservată în arhiva arhitectului, clădirea se compunea dintr-un volum compact cu trei nivele - parter, etaj și mansardă, de plan dreptunghiular având două intrări, deserving fiecare câte unul dintre nivelele principale.

Ulterior, clădirea a fost amplificată prin adăugarea unui nou volum de plan trapezoidal neregulat, având tot atâtea nivele ca și cel original. Corpul cel nou, alipit, se distinge printr-o amplă terasă construită peste un garaj, peste care s-a adăugat un alt volum retras față de restul clădirii.

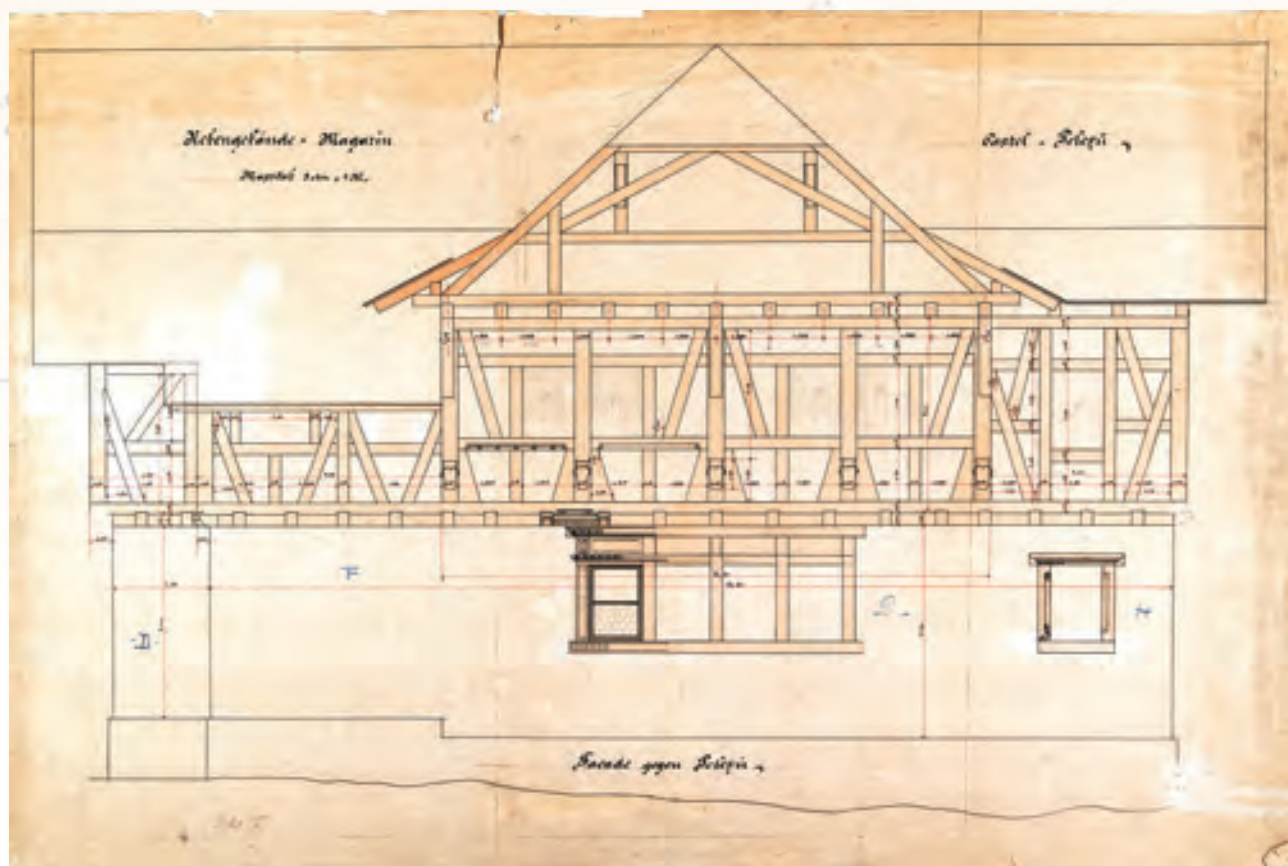
Este terasa pe care Líman, intrat de curând în serviciul noilor suverani, se lasă fotografiat în 1915, albit și copleșit de gânduri, căci după moartea lui Carol I și declanșarea Primului Război Mondial, se profila un viitor incert.

Silueta armonioasă a clădirii se compune dintr-un joc de trei volume compacte, imbricate, surmontate de acoperișuri în pantă și balcoane mansardate. Densitatea semnificativă a decorației o întâlnim la parter pe ușile garajului, ornate cu basoreliefuli inspirate din lumea basmelor germane sau alte motive provenind din universul neo-Renașterii germane (atlanți, nișe decorative, etc.)

Proiect de fațadă a Casei arhitectului, 1900

Schițe
pentru Casa
Arhitectului

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Fațada
de nord
a Casei
Arhitectului

Proiect
de uşă, Casa
Arhitectului
(sediul
Biroului de
arhitectură
şi locuinţa
arhitectului
Liman)

Karel Liman
pe terasa
Casei
Arhitectului,
1915

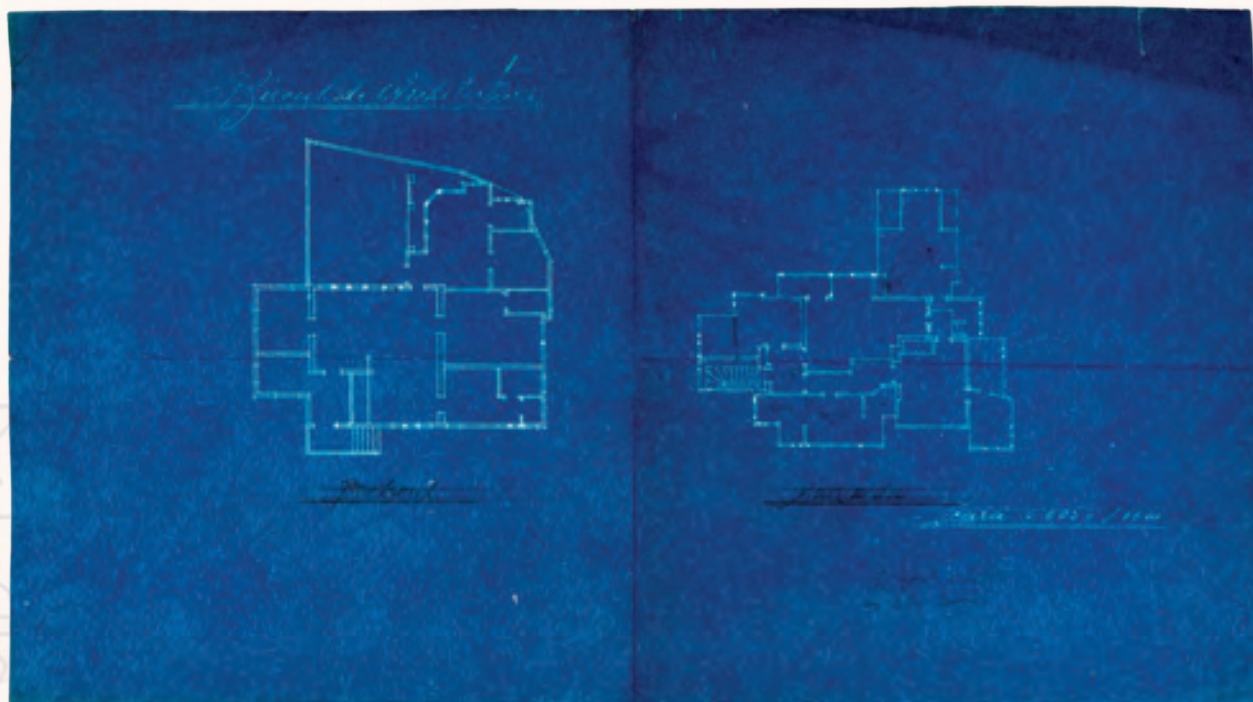
*Casa
arhitectului
Liman, în
construcție,
cca 1909*

*Casa
Arhitectului,
cca 1909*

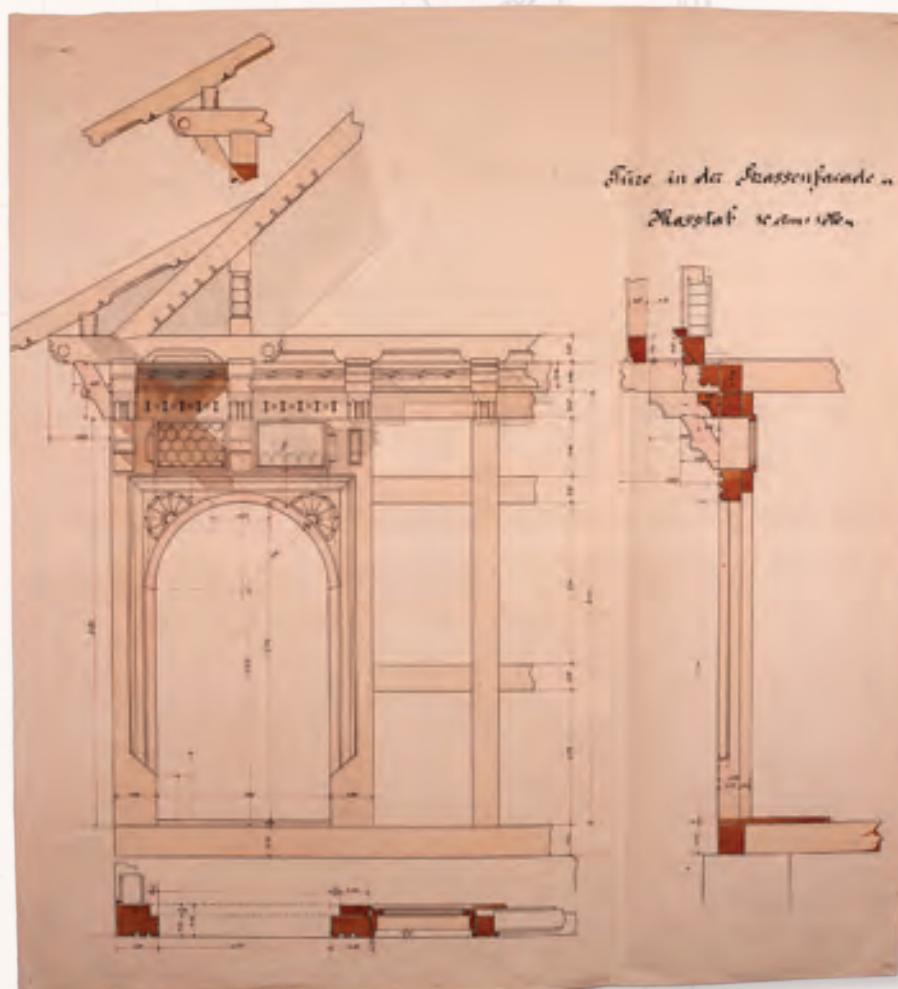

Maștab 10 cm = 1 m

Planurile
Casei
Arhitectului

Schiță
pentru ușă

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

CORPUL DE GARDĂ

DOMENIUL REGAL

PELEȘ, SINAIA

(CCA 1884; 1908-1909)

RUXANDA BELDIMAN

La momentul angajării în serviciul Casei Regale, în 1894, Líman găsește în zona anexelor două clădiri administrative: Economatul și Corpul de gardă. Odată cu importante intervenții inițiate de arhitectul ceh și întreprinse la Castelul Peleş, post 1900, se impunea și refacerea clădirilor anexe și armonizarea acestora cu noile fațade ale castelelor. Clădirile existente în zona administrativă vor fi reconfigurate și se vor adăuga Casa Arhitectului, dar și noile garaje, toate grupate în jurul unei piațete cu fântână.

Actualul Corp de gardă, refăcut după planurile lui Líman, are ca punct de plecare vechea planimetrie a clădirii elaborată de arhitectul Johannes Schulz, care a fost amplificată și căreia i s-a dat veșmânt nou. În zona centrală se pot identifica elemente din vechea fațadă. Clădirea gândită a se desfășura pe trei nivele, parter, etaj și mansardă, se triplează ca suprafață, primind un plan dreptunghiular ușor neregulat. Acoperișurile înalte coborând în pante cu înclinații variate pe de o parte și materialele de construcții alese (lemnul, piatra, zidăria) pe de alta, imprimă clădirii o alură solidă, bine ancorată în sol. Totodată, prețiozitatea unor motive decorative sculptate dantelat în lemn, inserția unor reliefuri cu scene religioase sau panouri cu steme la nivelul fațadelor conferă clădirii o alură aparte față de restul clădirilor administrative. Explicația o găsim în faptul că acest edificiu servea în mod simbolic de poartă și graniță între zona publică a parcului regal și zona de servicii, motiv pentru care edificiul va primi două fațade principale, una spre palat, alta spre piațetă.

Fațada cu alură monumentală dinspre castelul Peleş, în care regăsim și elemente inspirate din arhitectura militară (corpul masiv din piatră, cu donjon și gang carosabil, zona centrală cu fronton amplu crenelat, turnul de pe fațada dinspre piațetă) conferă clădirii, în această zonă, aspectul unei cetăți, marcând intrarea spre piațetă. Anumite zone ale fațadei, la nivelul etajului și al mansardei, realizate în sistem Fachwerk (lemn și zid), sunt decorate cu motive sculptate de inspirație renascentistă (frize, rozete, busturi de personaje medievale în nișe, portrete de domnițe și cavaleri, panouri cu steme etc.). Cea de a doua fațadă, spre curtea atenanselor, are ca element distinct un turn de plan pătrat cu gang pietonal, care reia la o altă scară, turnul castelului. De altfel, întreaga fațadă este inspirată din arhitectura rezidențială germană. Jocul de volume și înălțimi (acoperișurile, bowindowurile puternic decroașate, din lemn sau cărămidă, balcoanele) este mai pregnant în acest segment. Suprafețele de Fachwerk și cele de zidărie, raportul dintre plin și gol sunt atent cântărite în economia ansamblului. Regăsim și aici frize decorative sculptate, ca și medalioane cu scene religioase. Un aspect de remarcă este inserția unei plachete memoriale cu inscripție în latina medievală (deasupra gangului pietonal), demers adoptat și în decorația Castelului Peleş, la scară mai largă¹. La interior, Líman folosește tot spațiul avut la dispoziție, inclusiv încăperile de la mansardă, creând nișe, retrageri, bowindow-uri, grilaje din lemn discret ornamentate, pentru a delimita diferitele funcții. Este o formulă de design interior ce amintește, într-o manieră simplificată, amenajarea mansardelor din castele.

* Până în anul 1948, aici funcționau corpul de gardă al castelului cu birouri pentru ofițeri (garnizoana avea sediul în vecinătate, pe vârful dealului Furnica), oficiul de poștă și telegraf, locuințe de serviciu.

1. Inscripția face referire la un edificiu datat 1664 aflat în stare de colaps și renovat de către o echipă de meșteri italieni.

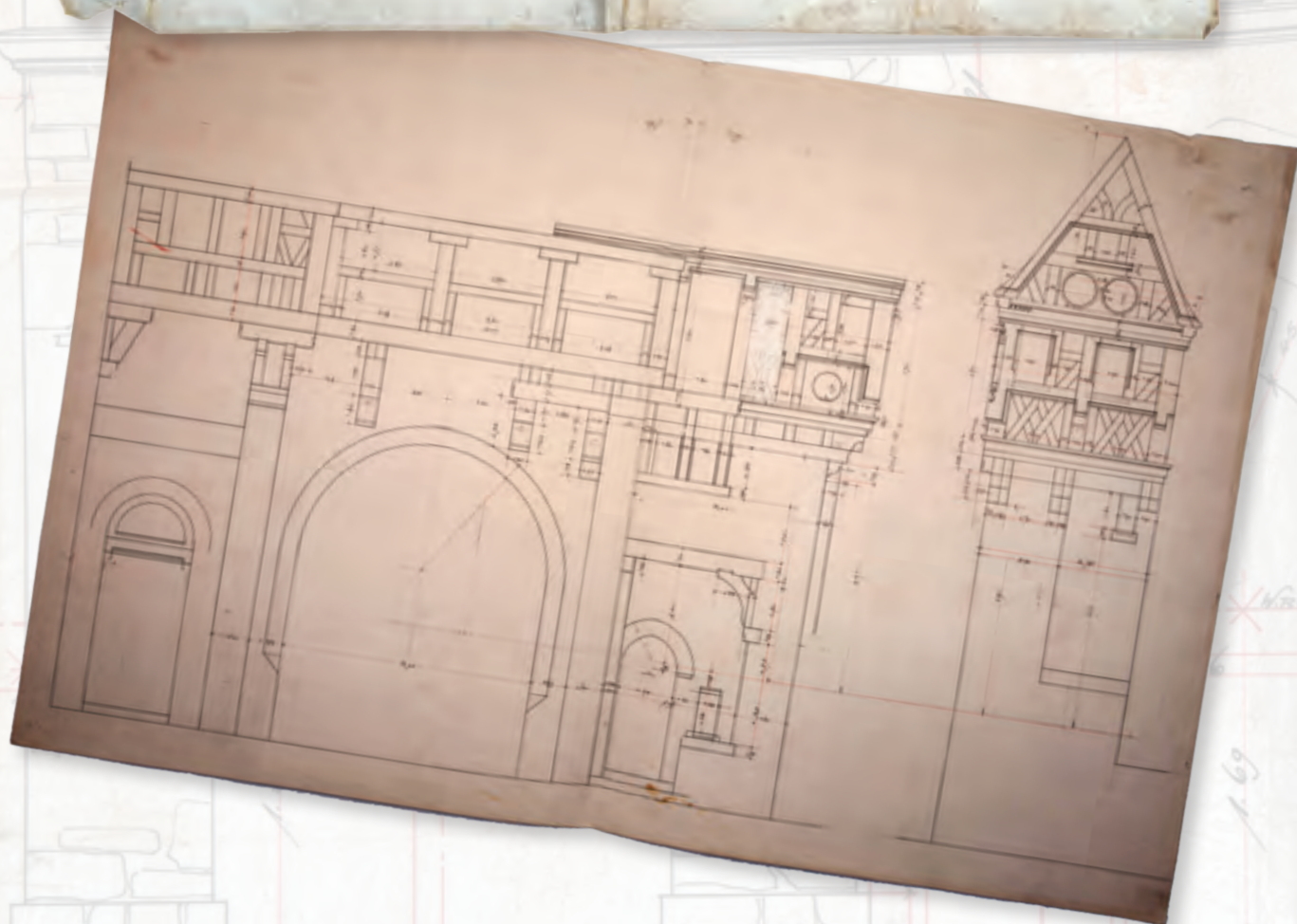
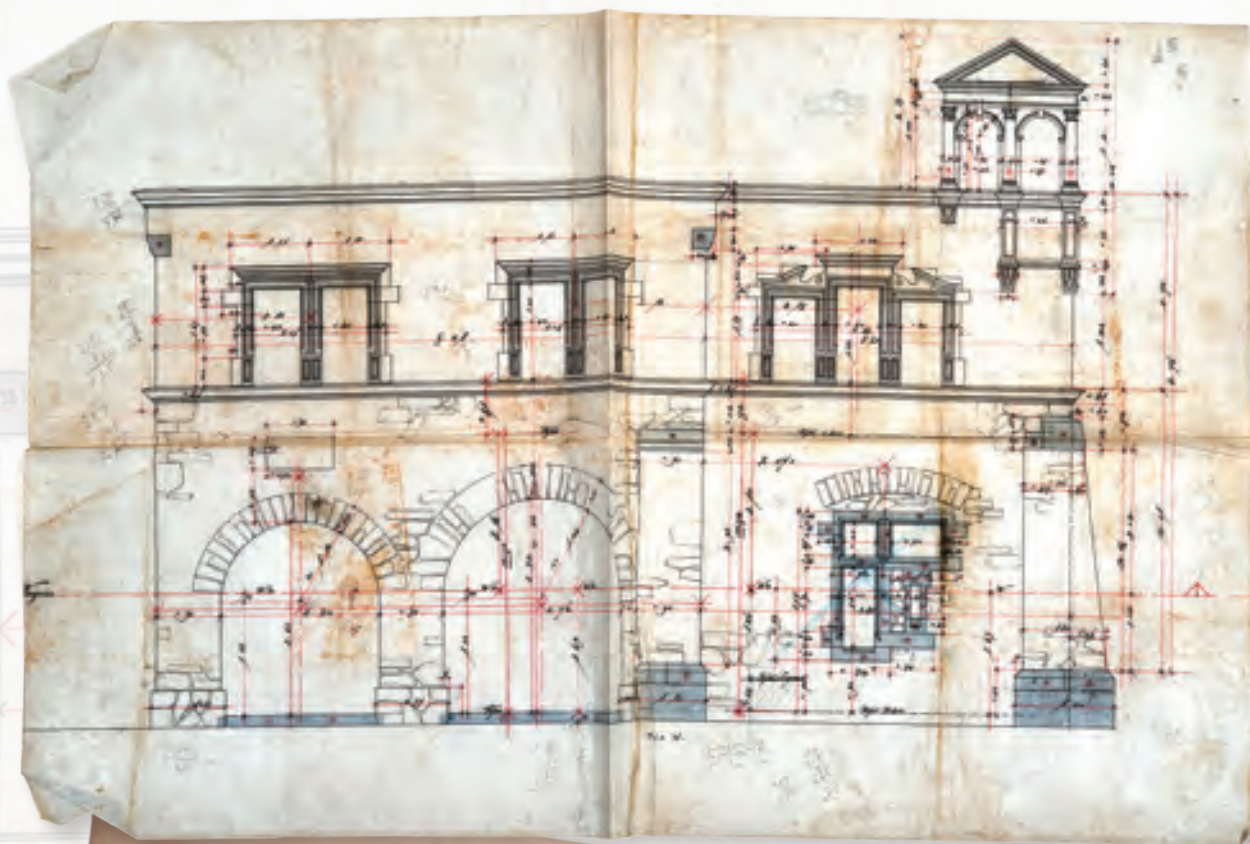
*Propuneri
pentru
decorul
pictat al
noului Corp
de gardă,
cca 1908*

„Attic
polonez”
decorat cu
Sf. Gheorghe
(nerealizat)

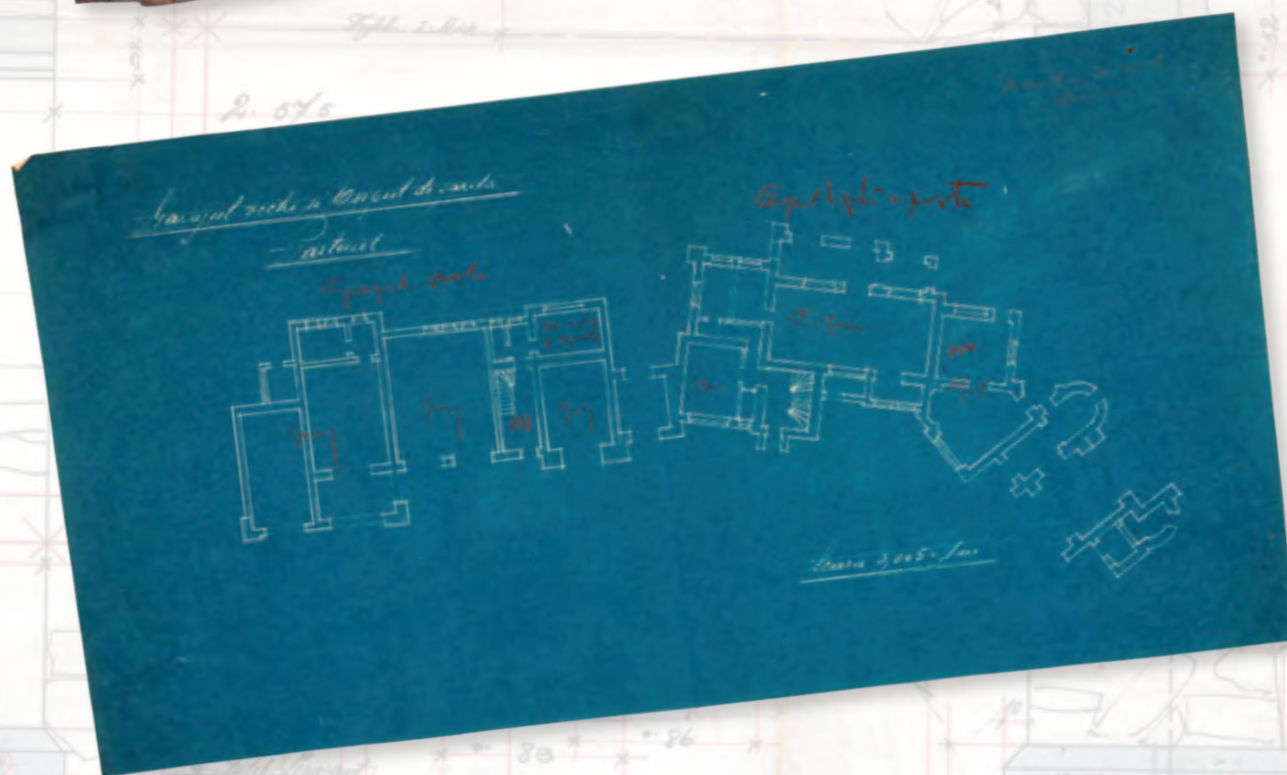
Detalii
de arhitectură
pentru
Corpul de
gardă

Planul
vechiului
Corp
de gardă

Planul
noului Corp
de gardă,
1908

Arhitectul
Liman
la turnul
Corpului
nou
de gardă

*Fotografii
de epocă
ale vechiului
și noului
Corp
de Gardă*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

ECONOMATUL

DOMENIUL REGAL

PELEȘ, SINAIA

(1900; 1908-1909)

RUXANDA BELDIMAN

Prima clădire a Economatului, ce deservea reședința regală de la Sinaia, a fost construită în același timp cu Castelul Peleş, după planurile arhitectului Johannes Schulz von Strassnitzky. Aceasta a deservit domeniul regal, adăpostind nu numai locuințele personalului auxiliar, dar și spații de depozitare și ateliere (precum cel de tâmplărie).

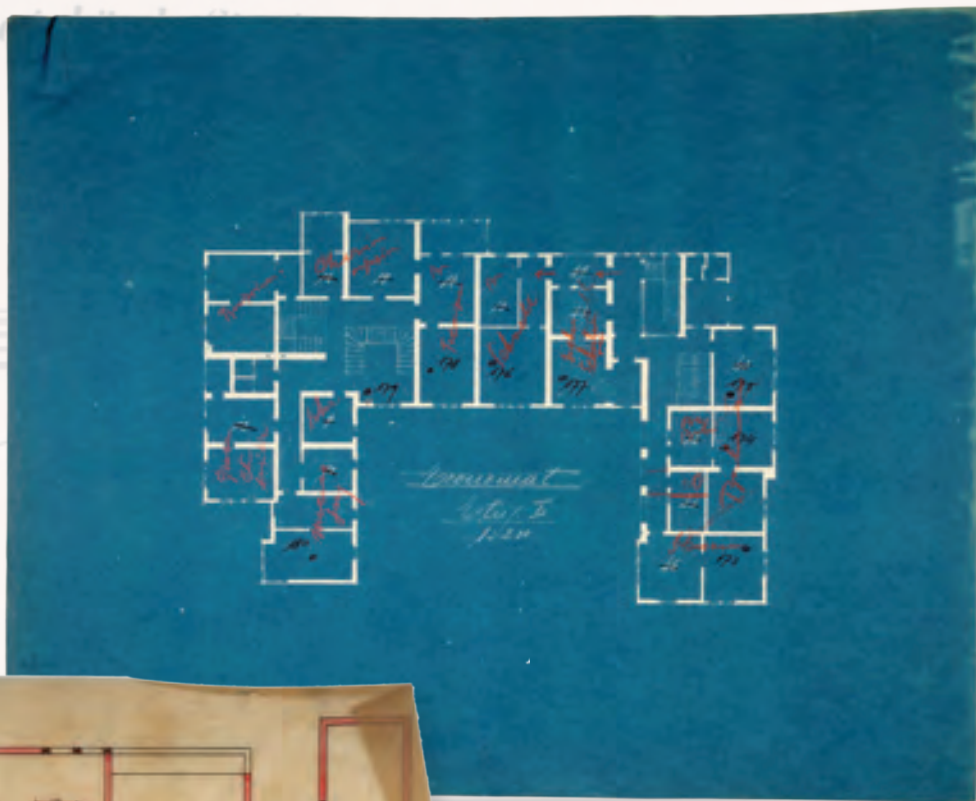
Similaritățile în plan ale vechiului Economat cu cel al Castelului Pelișor, precum și ilustrațiile din epocă, ne îndreptățesc să afirmăm că actualul Castel Pelișor, reședința de vară a celui de-al doilea cuplu regal al României, a fost edificat pe amplasamentul și fundațiile vechiului Economat. În aceste condiții, utilitățile oferite de clădire au fost imediat preluate de un nou Economat, construit probabil în același timp cu Pelișorul.

Planurile realizate în acest scop de arhitectul Karel Líman sunt ale unei clădiri mici, cu amprenta la sol aproape dreptunghiulară, ce avea să fie amplasată în spatele Corpului de gardă al palatului. Însă existența unui nou set de planuri, mai ample, corespunzând, în mare, actualei planimetrii a Economatului, ne poate duce la concluzia că noul Economat, edificat în jurul anului 1900 într-o formă preliminară, avea să fie amplificat în forma de astăzi în jurul anilor 1908-1909, când au fost întreprinse și lucrările de mărire și transformare a fațadelor Corpului de gardă. După un plan foarte coerent, în spatele acestei clădiri, devenită și ea emblematică pentru reședința regală, s-a creat o adevărată piațetă de burg renascentist german, în care clădirea Economatului trebuia să susțină prin masivitatea volumelor și plastica fațadei, latura de sud a acestei piațete, vis-a-vis de Corpul de gardă, ce primise acum și el un turn monumental, dotat cu ceas.

Clădirea, în formă de U, lasă loc, între cele trei corpuri de clădire – central, nordic și sudic, unei curți de intrare, închisă cu zid de piatră, prevăzut în ax cu poartă de acces, monumentală. Toate cele trei corpuri au parter, etaj I și etaj II, iar corpul de nord, supraînălțat, are și mansardă. Corpul central se agregă în jurul unei săli la parter și a unei scări – scara principală, iar corpurile laterale sunt și ele prevăzute cu scări de acces între nivele. Căile de acces pe fiecare nivel sunt constituite de coridoare pe fiecare aripă, planurile inițiale arătând că între diversele corpuri nu existau căi de comunicare.

În acest context, Economatul devine, prin amplificări și redecorări, o clădire reprezentativă a domeniului, deși amplasarea sa este mai degrabă, una periferică: arhitectul urmărește, prin dimensiunile apreciabile, să răspundă necesităților sporite de spații de locuit pentru personalul reședinței regale (inclusiv pentru familii), cele 60 de camere adăpostind și cantina angajaților, ateliere de tâmplărie și fierărie, iar prin aspectul fațadelor să întrească impresia de pitoresc a domeniului.

Planuri
ale noului
Economat

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

*Noul
Economat,
în construcție,
cca 1908*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

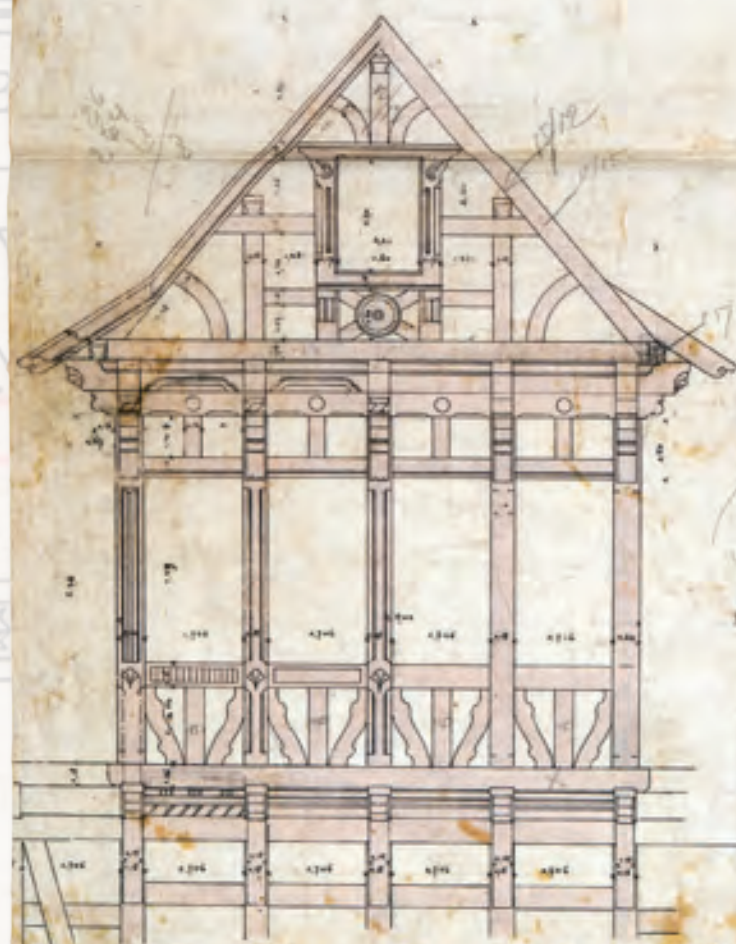
Noul
Economat,
curtea
interioară,
1909

Neues Ökonomiegebäude

Schiță
de fațadă,
Noul
Economat,
cca 1908

Neues Ökonomiegebäude Sinaia

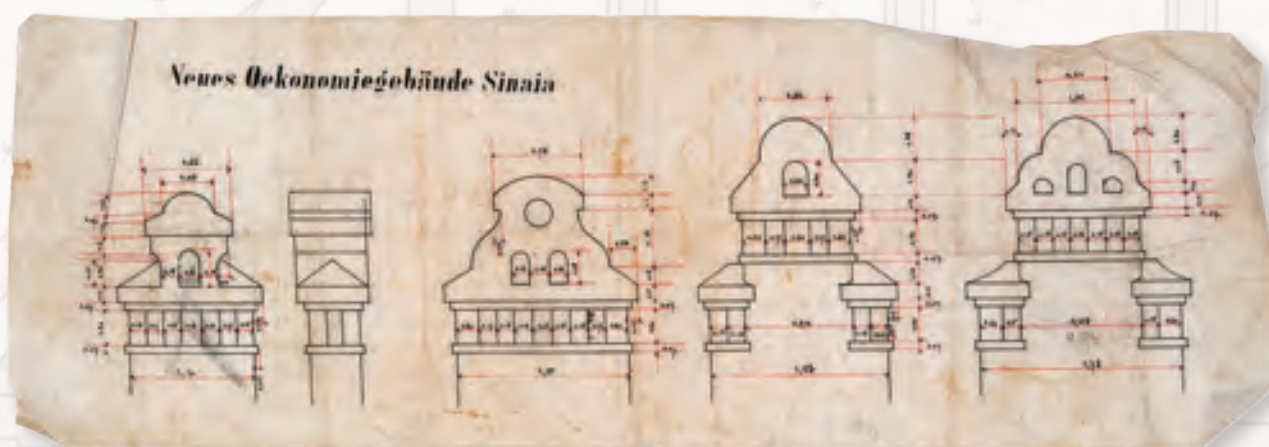
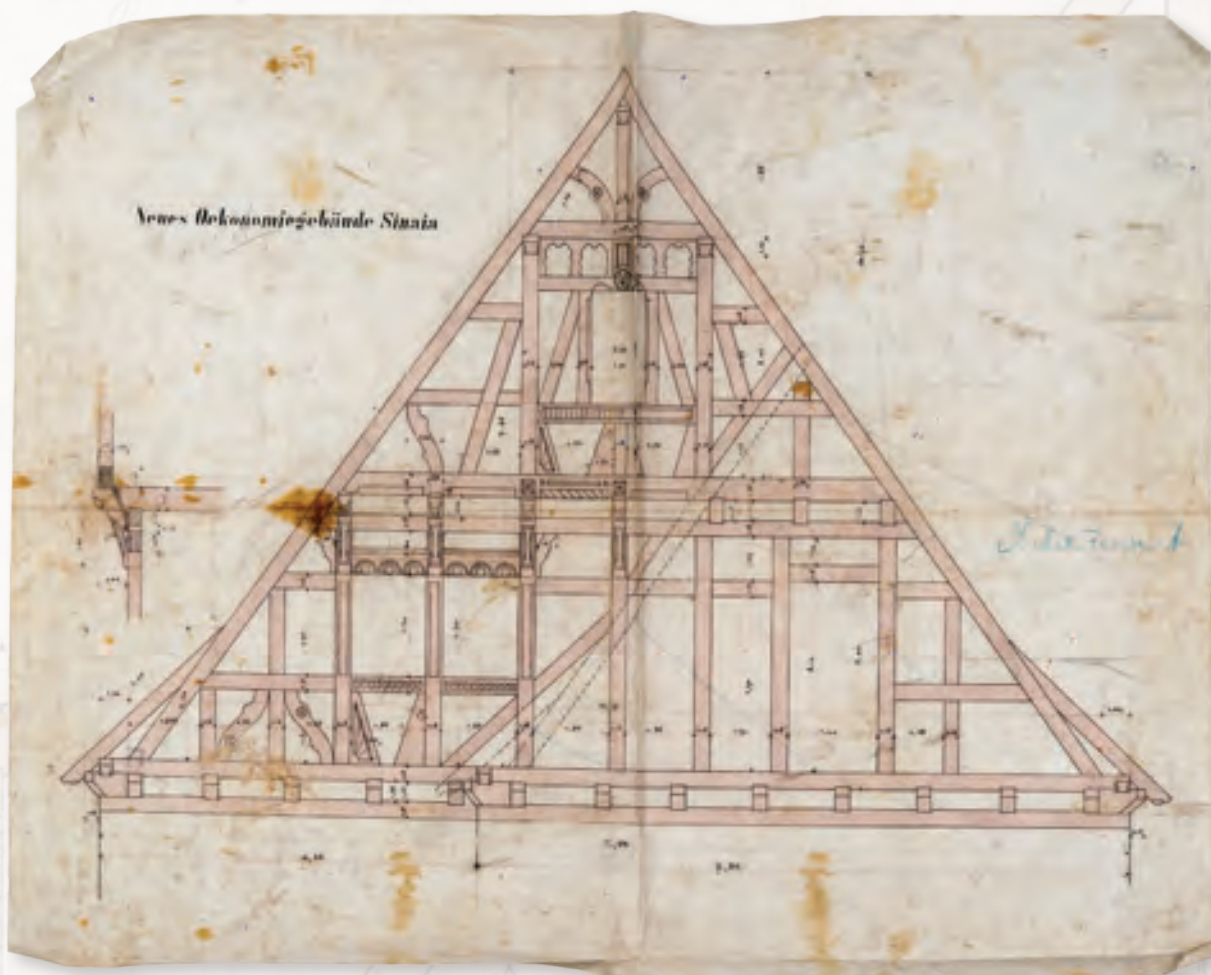
Mittel kleiner Giebel
facade E.

Graf. Sep. 1908

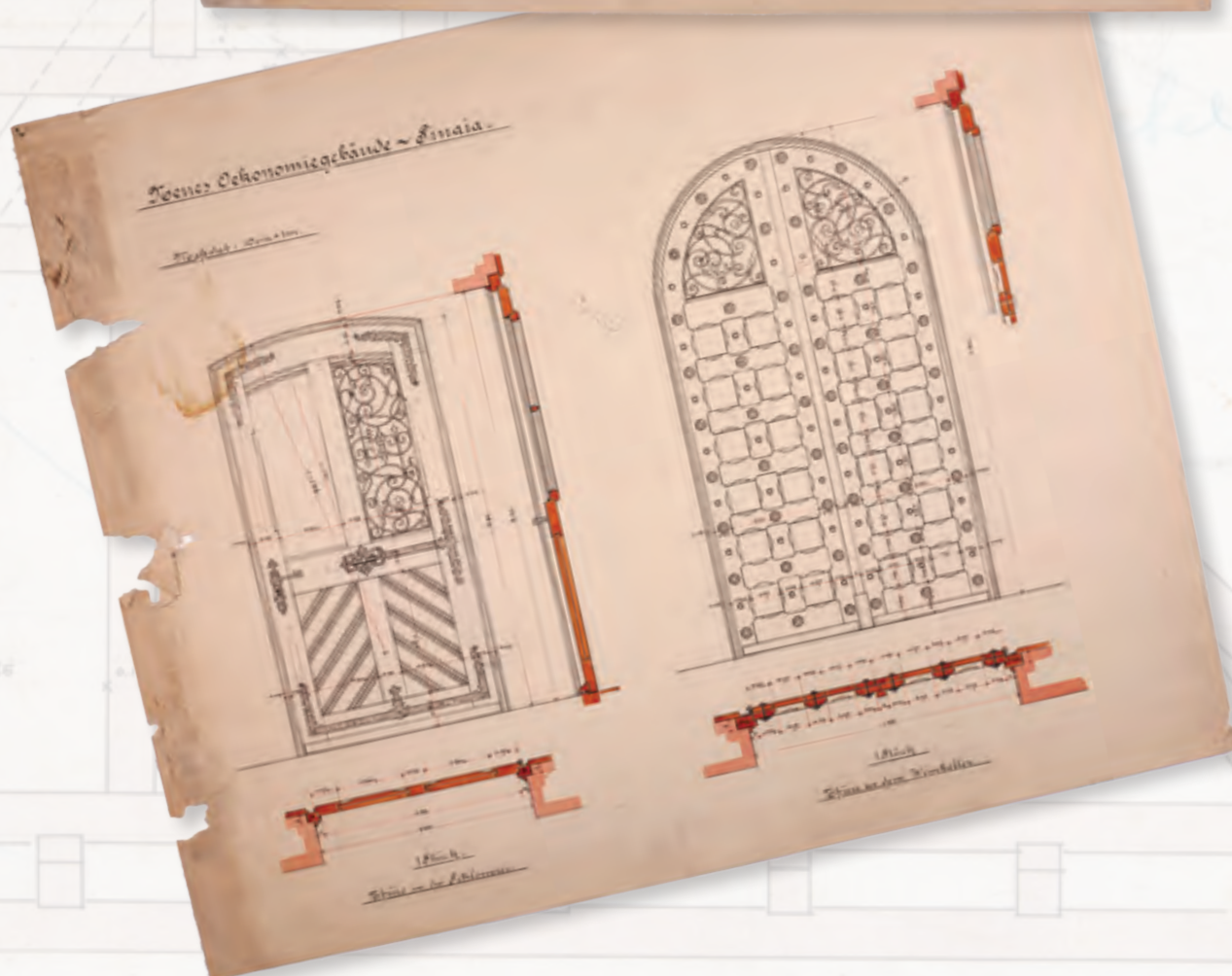
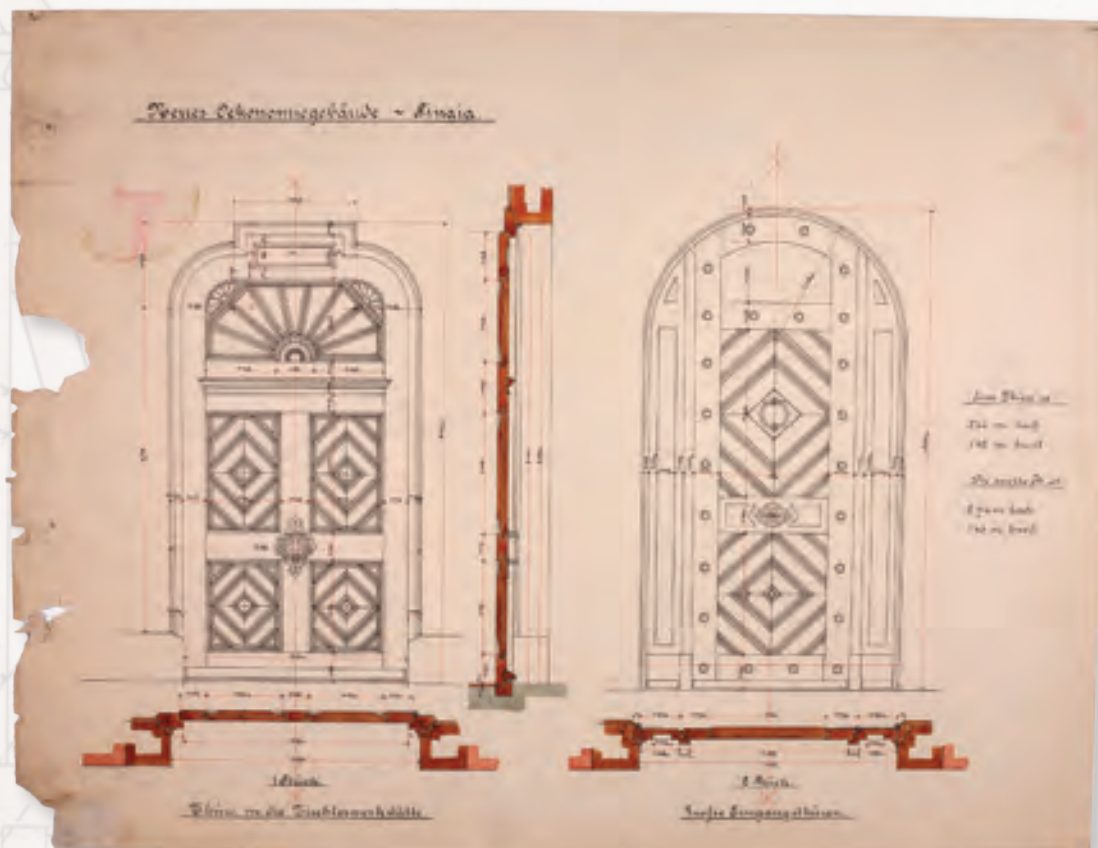
A
R
H
I
T
E
C
T
U
L
C
A
S
E
I
R
E
G
A
L
E
A
R
O
M
Â
N
I
E
I

Detalii de
arhitectură
ale noului
Economat,
cca 1908

Neues Ökonomiegebäude Sinaia

Schițe de uși
ale noului
Economat,
cca 1908

GRAJDURILE NOI DE LA FURNICA

DOMENIUL REGAL PELEȘ, SINAIA (CĂA 1910-1912)

RUXANDA BELDIMAN

*Grajdurile noi,
cca 1912*

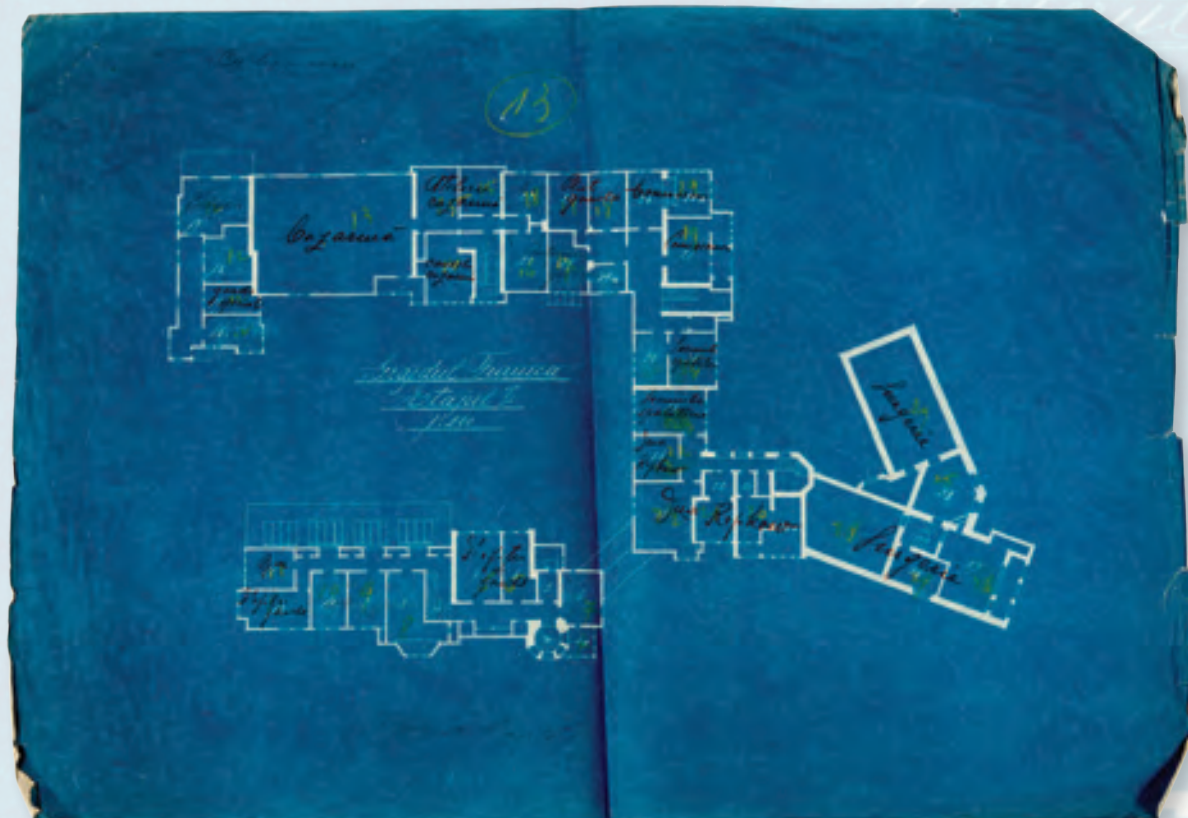
Este un ansamblu de clădiri cu alură monumentală, pe care arhitectul Karel Líman îl proiectează pe un loc viran, un platou situat la limita domeniului, în vecinătatea unor vile din orașul Sinaia. Mai multe imobile sunt grupate în jurul unor curți interioare, deservite de trei intrări amintind parcă de porțile din zona Transilvaniei.

Volumele sunt compacte, aspectul general este sobru, concordând și cu destinația. Arhitectul găsește formule variate pentru a conferi identitate fațadelor (bowindow-uri, cornișe, scări exterioare cu balustrade din fier forjat, stâlpi din lemn, frontoane etc.). Porțile și detaliile de tâmplărie încastate în zidărie sunt ornate ca și la celelalte edificii cu motive sculptate (frize, rozete, motive vegetale, etc.). Silueta generală a acestui ansamblu se încadrează stilistic în aceeași familie a arhitecturii de tip Fachwerk, ca și restul edificiilor regale de la Sinaia.

* Ansamblul a adăpostit până la naționalizare grajdurile, alte atenanse și locuințe de serviciu ale personalului. Ulterior a servit drept unitate hotelieră.

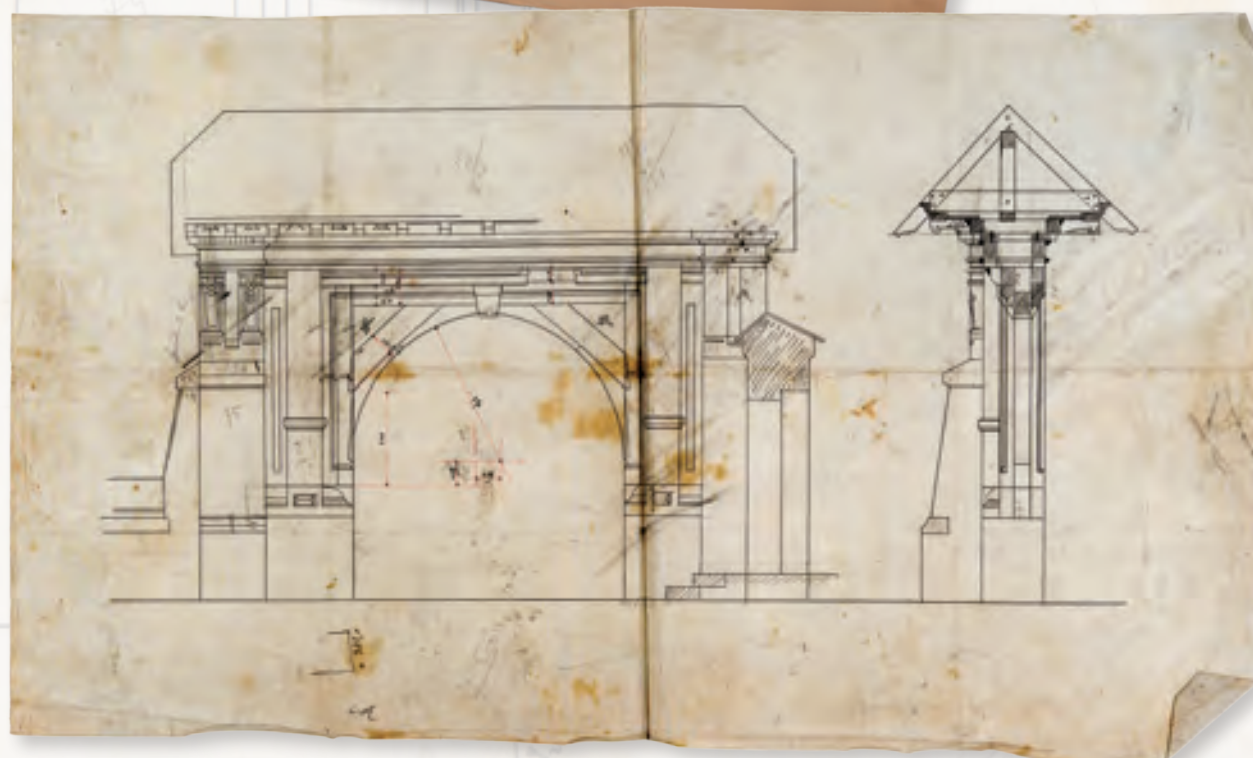
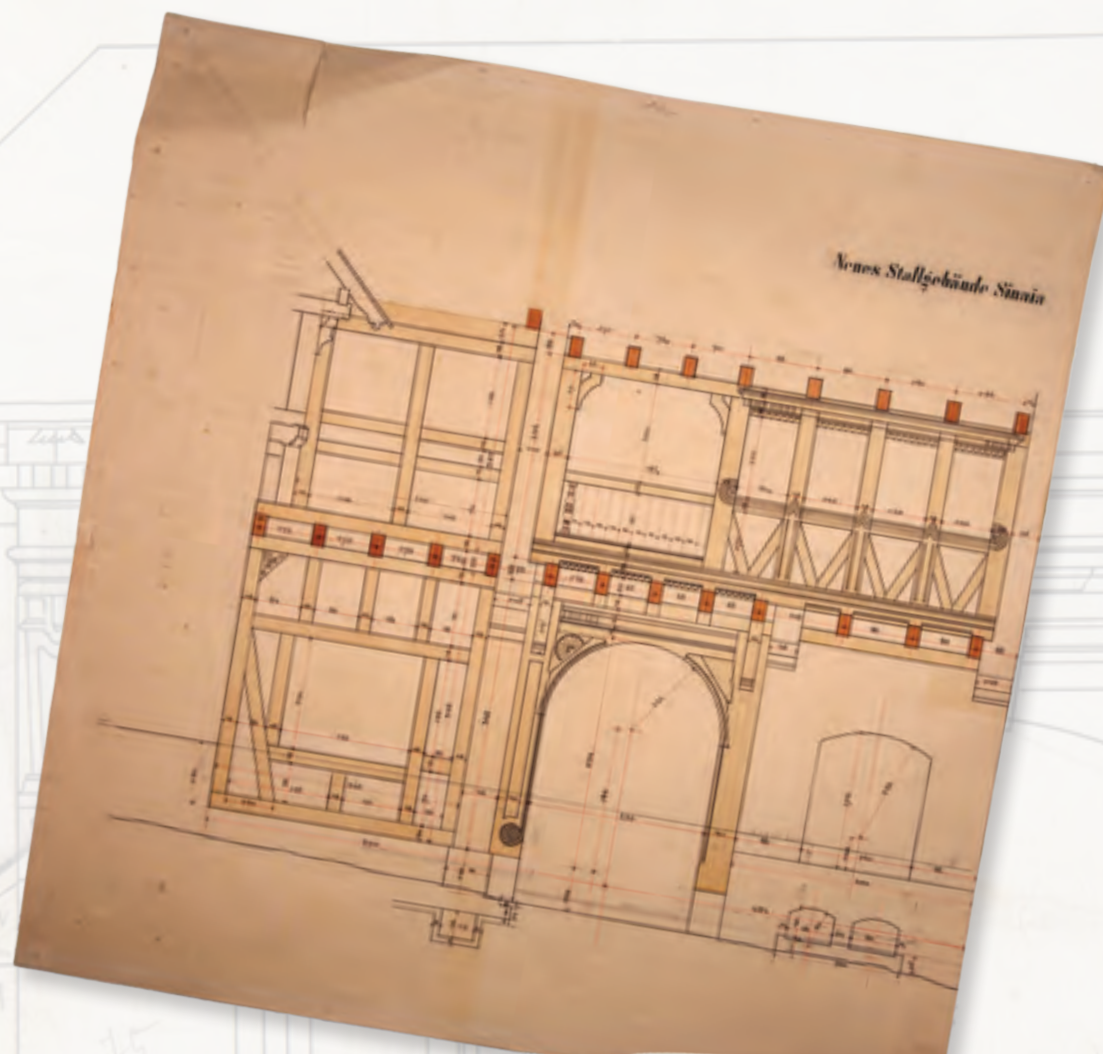
K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

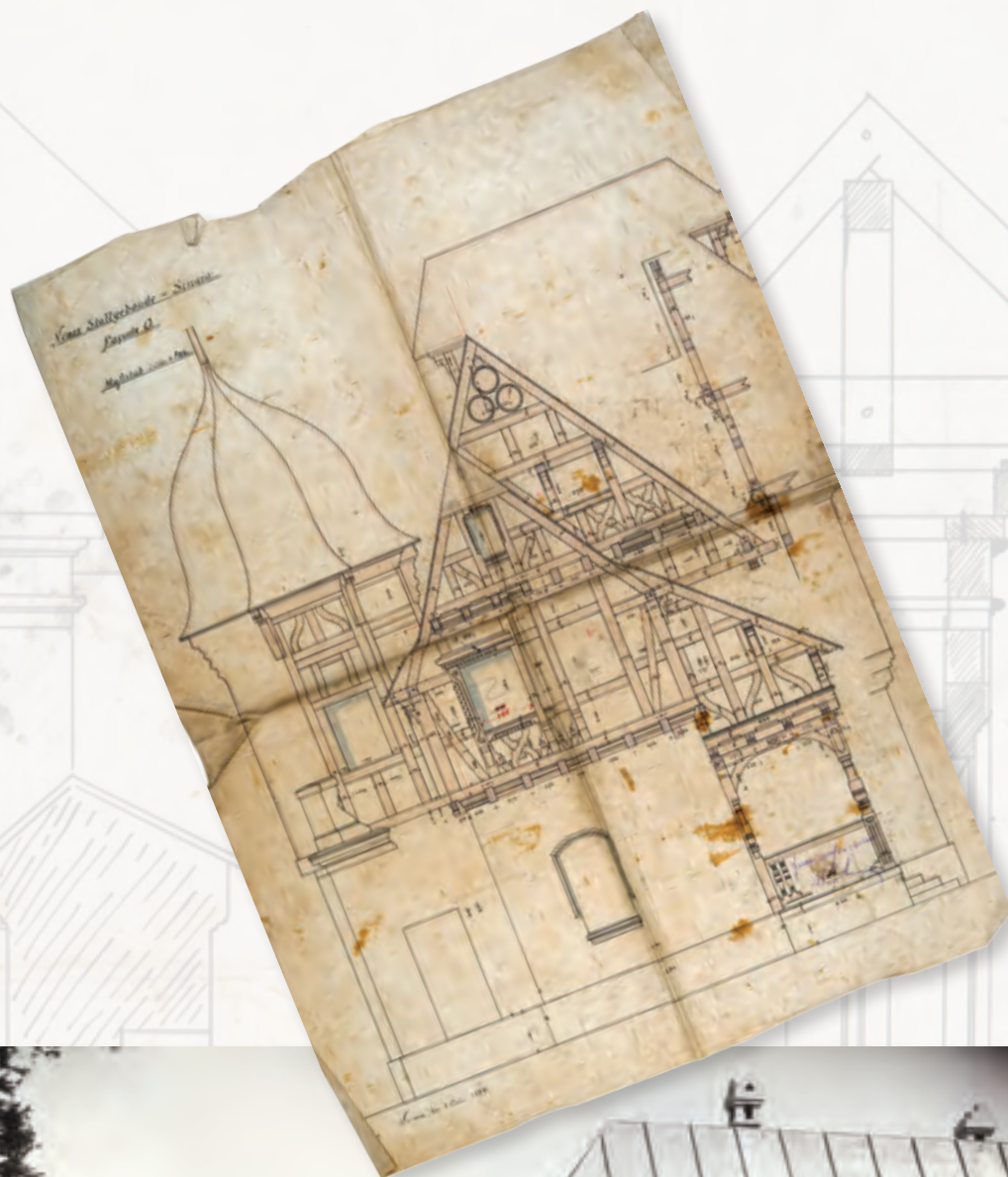
Grajdurile
noi, cca 1912

Schițe
pentru
Grajdurile
noi

Schiță pentru
Grajdurile
noi

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

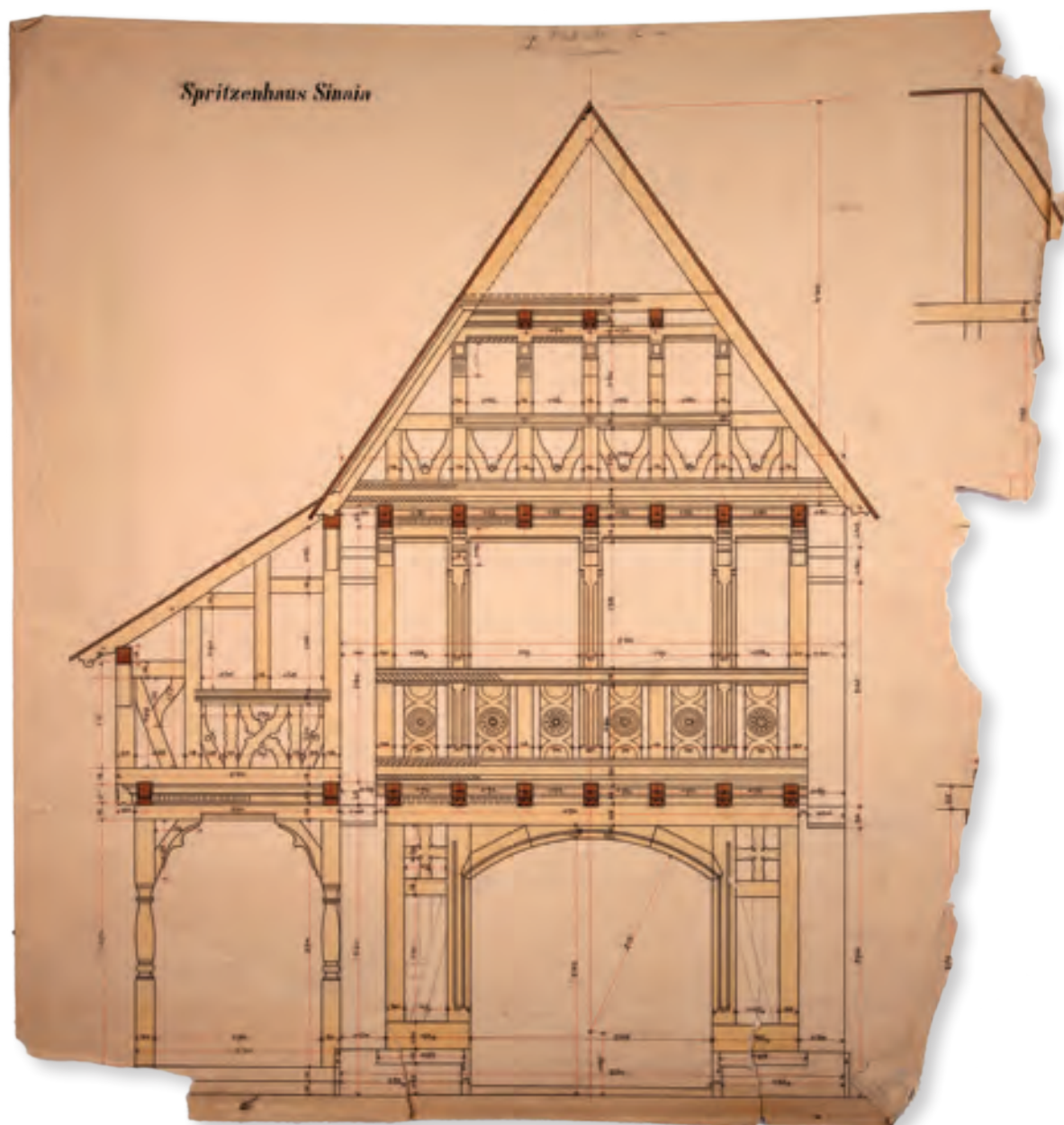
C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

Fațada
Grajdurilor
noi (detaliu)

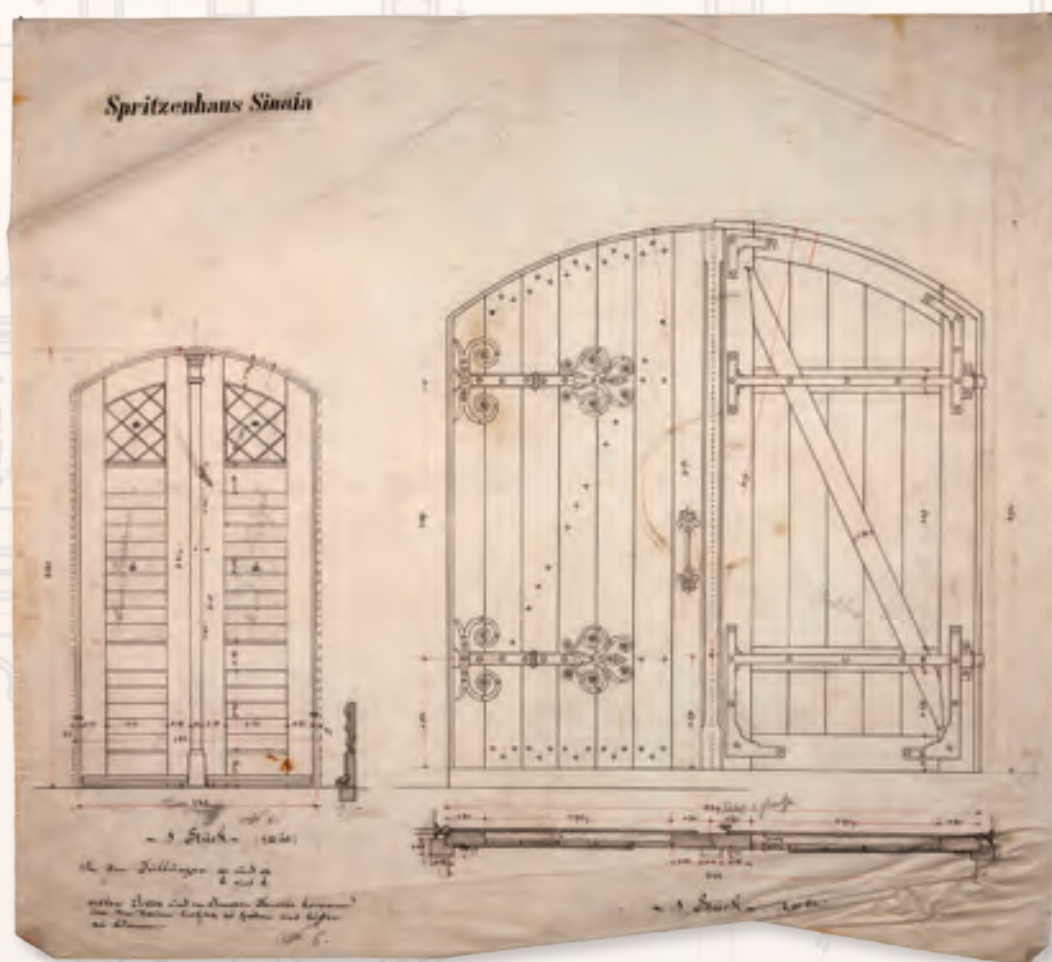
GARAJELE NOI

DOMENIUL REGAL PELEȘ, SINAIA

(CCA 1908-1909)

RUXANDA BELDIMAN

Aparținând stilistic de familia arhitecturii Fachwerk, clădirea de dimensiuni relativ reduse a fost construită pe un teren viran în pantă, astfel că diferențele de nivel se regăsesc și în planimetrie. Concepută pe trei nivele, parter (cu spații ample destinate garajelor), hochpater și mansardă, construcția de dimensiuni relativ reduse, are un plan în L ușor neregulat. Fațada principală orientată spre Economat, se evidențiază prin silueta unui pion ondulat ce încununează volumul general în extremitatea stângă și prin decorul în lemn al celor două pridvoare dispuse lateral. Arhitectul folosește lemnul pentru valoarea lui constructivă, decorativă, cromatică, regăsindu-se aici motive din repertoriul neo-renascentist al întregului ansamblu (sirene, rozete, palmete, coloanele cu fus sculptat etc.).

*Schițe
pentru ușile
Garajelor noi*

* Clădirea a primit de la început două destinații, garaj și remiza de pompieri, care s-au păstrat până la 1948. Denumirea de pe planuri este „Spritzenhaus” (remiza de pompieri).

CAMERA NORVEGIANĂ

PALATUL COTROCENI, BUCUREȘTI (1910)

RUXANDA BELDIMAN

Princesesa Maria nu s-a acomodat cu stilurile „Altdeutsch și rococo rău imitate”¹ ale apartamentului pus la dispoziție de regele Carol I în Palatul regal din Calea Victoriei. Gustul eclectic al Mariei, neconfigurat deocamdată într-o viziune coerentă, descindea dintr-o expresie artistică anglo-saxonă de sfârșit de secol XIX, în care se pot identifica repere Arts and Crafts, elemente celtice, scandinave, neobizantine etc.

La puțin timp de la sosirea ei în țară (1893), arhitectul Paul Gottereau va fi însărcinat să reamenajeze încăperile Palatului Cotroceni destinat drept reședință oficială principilor moștenitori. Diferitele variante de eclecticism francez (neo-Henri II, neo-Louis XIV, Napoléon III etc.), pe care i le propune Gottereau, s-au dovedit a nu fi pe placul Mariei. După realizarea camerei în stil neo-Louis XIV, ea va cere modificarea planurilor pentru apartamentele sale și remodelarea spațiilor în „încăperi mobilate în mare parte în stil englez”². Decelăm, încă de la început, dorința prințesei de a regândi concepția arhitecturală pentru propriile camere de la Palatul Cotroceni, în spiritul unei case britanice de la 1900.

În epocă se afirma că originea etnică a englezilor se găsea în lumile celtică, saxonă și scandinavă, idee preluată și de Romilly Allan, un autor citit de princesesa Maria și de Karel Líman. Elemente decorative ale acestui vocabular se regăseau în spațiile gândite de princesesa Maria la Cotroceni, probabil și în ideea de a-și configura un stil între ale cărui surse să fie și propriile „rădăcini”.

În ce măsură arhitectul Karel Líman a fost implicat în aceste prime variante ale interioarelor prințesei moștenitoare este o întrebare la care găsim doar parțial răspuns. Din ansamblul ce cuprindea Camera verde (cca 1900), Salonul de aur (1901), Dormitorul de argint (1905)³ și Camera norvegiană (1910) se mai păstrează astăzi doar ultimul spațiu, operă certă a lui Karel Líman, după cum aflăm din corespondența prințesei Maria⁴. În perioada celor zece ani când s-au realizat cele patru încăperi de la Cotroceni, Líman era implicat în primul rând în proiectarea și construcția Castelilor Peleş și Pelișor. Atmosfera spațiilor amintite de la Cotroceni indică o viziune artistică încă necoagulată a comanditarei, cu excepția Camerei norvegiene, de fapt boudoir-ul prințesei. Concepția acesteia, privind arhitectura de interior, își va găsi mai târziu formula decantată în „stilul Reginei Maria”, pe care îl va gândi în principal, în directă și susținută colaborare cu arhitectul ceh.

„La Cotroceni, Líman mi-a creat o adorabilă cameră norvegiană, care este marea mea desfătare, pentru care am adunat în acest an toate lucrurile de la München. Deasemenea, cele 1000 de mărci de la tine au fost cheltuite pe obiecte pentru această creație prețioasă, care-mi umple inima de infinită satisfacție”, îi mărturisește princesesa Maria mamei sale într-o scrisoare datată octombrie 1910⁵.

Spre deosebire de celelalte încăperi unde dominau stucul aurit (Salonul de aur) și simili-piatra vopsită în argintiu (Dormitorul argintiu), aici, în boudoir-ul prințesei, se optează pentru lemnul

1. Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, traducere de Margarita Miller-Verghi, ediție îngrijită de Ioana Cracă, Editura Eminescu, București, p. 24.

2. ANIC, fond Casa Regală, dosar 37/1897 f. 387. f. 6, apud Marian Constantin, *Palate și colibe regale...*, p. 143.

3. Nu se cunoaște numele arhitectului care a realizat în jur de 1900 amenajarea celor trei camere numite mai sus, desigur după gustul reginei Maria marcat de Jugenstil și de alăturarea elementelor celtice și neobizantine.

4. Scrisoare a prințesei Maria către mama sa Maria Alexandrovna, ducesă de Coburg, ANIC, fond Regina Maria, doc. V 2268/1910, f. 6, apud Marian Constantin, *Palate și colibe regale...*, p. 193.

5. Scrisoare a prințesei Maria către mama sa Maria Alexandrovna, ducesă de Coburg, ANIC, fond Regina Maria, doc. V 2268/1910, f. 6, apud Marian Constantin, *Palate și colibe regale...*, p. 193.

Salonul
norvegian,
Palatul
Cotroceni,
1911

sculptat de pin (în nuanțe naturale), în panouri, arcade, frize și grinzi ornamentate cu motive vegetale în entrelacs și animale fantastice.

Ambianța era inspirată, după cum afirmă comanditara, de „fermele norvegiene”⁶, dar, mai degrabă, se pot evoca drept modele interioarele decorate în lemn ale bisericilor din țările nordice. Shona Kallestrup identifică în decorația încăperii, reperele directe pentru uși (lemn și fier forjat) și ornamente parietale (lemn), de la bisericile din Faaberg, Thorpe din Hallingdal (ambele din Norvegia), sau Björksta din Västmanland (Suedia), reluate însă la altă scară⁷. Ușile, probabil și restul decorației sculptate în lemn, au fost executate la Viena, în atelierele lui Bernhard Ludwig⁸, colaboratorul fidel al lui Karel Límán timp de două decenii. Documentația pe care prințesa și arhitectul au consultat-o era alcătuită în principal din articole dedicate arhitecturii religioase a țărilor nordice publicate în „The Studio” (1897, 1898), revistă la care Curtea regală era abonată, și volumele *The Viking age* (Paul B. Du Challu, 1889) și *Early Scandinavian wood carvings* (J. Romilly Allan, 1897)⁹. Soluțiile arhitectului pornesc de la aceste multiple surse, însă noutatea constă în redimensionarea, respectiv micșorarea

6. „After that I sobered down and my next creation was a quaint carved room in dull brown wood of the colour of a good cigar. The ceiling was low with heavy beams, the doors heavily decorated with rough iron designs. This room was inspired by pictures I had seen of Norwegian farmhouses” în ANIC, fond Regina Maria, III/79, p. 18-19, apus Kallestrup, *Art and Design...*, p. 59.

7. Kallestrup, *Art and Design...*, p. 60.

8. Marian Constantin, *Palate și colibe regale...*, p. 194.

9. Kallestrup, *Art and Design...*, p. 59

acestora și amplasarea într-un interior de dimensiuni reduse, un spațiu dreptunghiular având un mic alcov. O arcadă de mari dimensiuni conferă monumentalitate nișei. De semnalat este că în Camera norvegiană, pe lângă elementele ce se circumscriau universului celto-saxon introduse la cererea Mariei, Líman inserează și unul de sorginte locală, o vatră țărănească. Este un element de design interior în care arhitectul va excela, el va mobila casele Mariei, dar și cabanele de vânătoare ale regelui Ferdinand cu variate formule de sobe românești. Decorația sculptată în lemn era pusă în valoare printr-o altă soluție a arhitectului, o scafă ce adăpostea un sistem de iluminat, conferind ansamblului atmosfera voită de penumbră¹⁰.

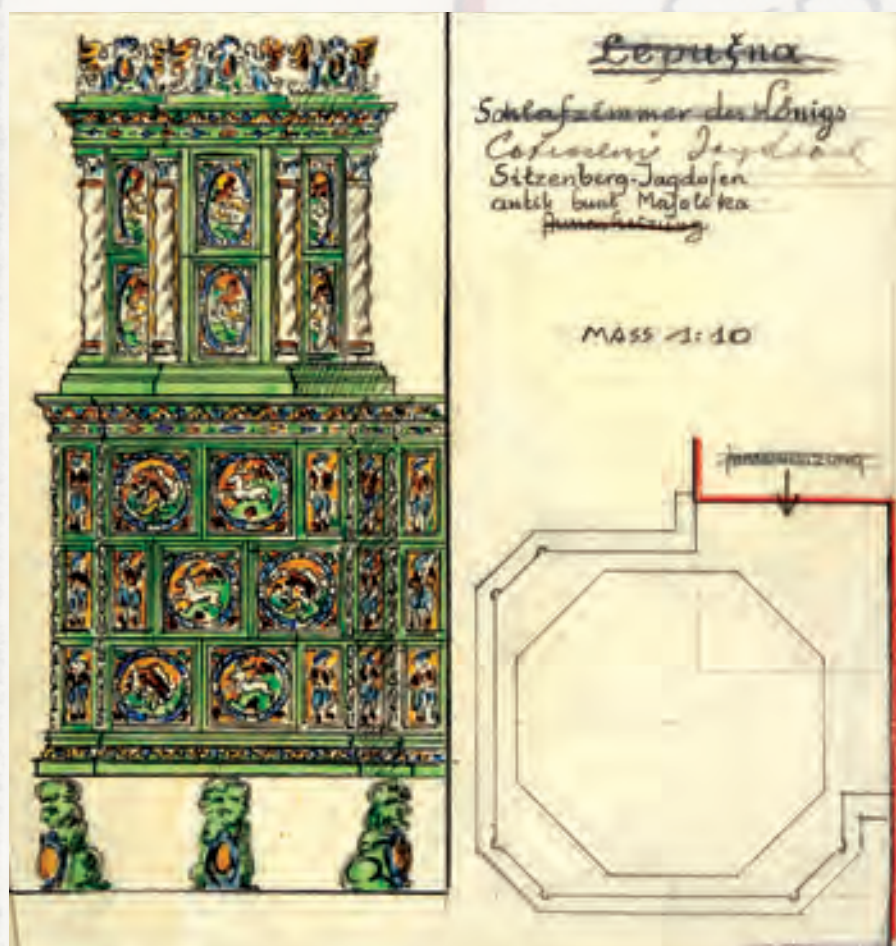
Camera norvegiană reprezintă cu siguranță un exemplu coerent între interioarele imaginate de principesa Maria în această perioadă¹¹, contribuția arhitectului Karel Líman având un rol decisiv.

O altă creație remarcabilă a lui Liman, realizată târziu, în 1926-1927, este salonul de vânătoare, aflat în anfilada estică a parterului palatului Cotroceni. Păstrat intact până astăzi, acest spațiu de primiri al regelui Ferdinand preia, la scară monumentală, stilul decorativ al cabanei de vânătoare de la Lăpușna, construită în aceeași perioadă.

10. Restaurările anilor '70 nu au mai reluat acest sistem de iluminat, s-a adoptat atunci soluția clasică a unei surse de lumină amplasate pe tavan.

11. Kallestrup, *Art and Design...*, p. 59.

Schițe pentru
sobă, Salonul
de vânătoare,
Cotroceni
(proiect
inițial pentru
Lăpușna)

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Schiță pentru
intrarea
și arcada
din Salonul
de vânătoare

DOMENIUL REGAL BRAN

VISUL UNEI REGINE ȘI AL UNUI ARHITECT

NARCIS DORIN ION

Dintre toate reședințele regale din România, Castelul Bran a fost castelul preferat al reginei Maria, care mărturisea – la 20 iulie 1924, într-un elogiu adresat vechii cetăți – „bucuria de a mă trezi la Bran, în Branul cel mult iubit, în unicul meu capriciu, în mica mea locuință aparte, atât de diferită de orice altceva, atât de bizară și în același timp atât de frumoasă, cea mai frumoasă care poate exista. (...) De fiecare dată simt aceeași bucurie când mă trezesc. Bucuria de a fi acolo, bucuria de a fi eu singura și necontestată posesoare a acestui castel neînchipuit de minunat”¹.

Istoria castelului Bran ca reședință regală începe la 1 decembrie 1920, când brașovenii – prin glasul primarului dr. Karl Schnell – au făcut un gest de curtoazie față de noii suverani ai României Mari, dăruind castelul reginei Maria. Aceasta a fost și șansa castelului Bran de a reveni la viață, căci fără restaurarea făcută – din ordinul reginei – de arhitectul Karel Liman, edificiul ar fi împărțit probabil soarta altor monumente medievale pe care indiferența oamenilor și trecerea timpului le-au dus la ruină. La 1 decembrie 1920 – consemna regina Maria în *Însemnările zilnice* – „municipalitatea din Brașov mi-a telegrafiat ca să-mi ofere frumosul castel de la Bran. Am acceptat cu plăcere. Acum Liman și cu mine avem cu ce să ne distrăm”².

Preluarea castelului de către regina Maria s-a făcut în prezența întregii comunități din Bran, evenimentul fiind o adevărată sărbătoare. „A urmat un moment miraculos când m-am dus să iau în posesie micuța mea fortăreață – își amintea suverana – iar toți țărani veniți de prin satele din jur s-au bucurat împreună cu mine, prezența mea fiind un eveniment binecuvântat în viețile lor monotone, apăsate de griji. Acum micuța fortăreață singuratică, fără suflet și fără stăpân, se va trezi la viață, va privi în jos de pe stânca ei, va deveni dintr-o dată un punct de gravitație, un ocrotitor ce va veghea asupra destinelor lor. Au venit pâlcuri, pâlcuri să mă întâmpine, înveșmântați în costumele lor de sărbătoare, ca să-mi ureze noroc, sănătate, viață lungă”³.

CASTELUL REVINE LA VIAȚĂ

După ce a intrat în posesia reginei Maria, între 1920-1938 castelul Bran a suferit o serie de transformări arhitecturale, în dorința de a se face din el o modernă reședință de vară. Lucrările au fost conduse de arhitectul șef al Casei Regale, cehul Karel Liman, care a lucrat și la castelele Peleş și Pelișor. În aceste condiții, castelul Bran a devenit locul perfect în care colaborarea dintre arhitectul Karel Liman și regina Maria a României a dus la transpunerea în realitate a imaginației creatoare a celor doi artiști. Peste ani, regina Maria își amintea cu nostalgie acele momente de început ale colaborării cu arhitectul Liman: „Aveam un scump bătrân arhitect al casei noastre, moștenit de

Fațada sudică a Castelului Bran, după transformările făcute de Karel Liman, anii '30

1. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1924)*, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, vol. VI, p. 346 și 348.

2. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1920 - decembrie 1920)*, traducere de Sanda Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2006, vol. II, p. 333-334.

3. Maria regina României, *Țara pe care o iubesc. Memorii din exil*, cu ilustrații de regina Elisabeta a Greciei, traducere din engleză și postfață de Maria Berza, București, Humanitas, 2016, p. 155-156.

Carte poștală
- Vedere
cu Cetatea
Branului,
cca 1900

pe timpul regelui Carol. Și el mereu visase că-i va fi dat într-o zi să repare un vechiu castel; acum această mica și fantastică clădire a devenit munca sa preferată. El s-a instalat acolo, ca o bufniță într-un zid vechiu, și își pune toată dragostea, toată îndemânarea să facă un adevărat giuvaer din mica mea comoară. Dar noi nu ne grăbim să isprăvim lucrul, suntem ca niște copii cu o jucărie ce ne e dragă și de care nu ne săturăm niciodată; în fiecare an, noi refacem câte ceva, fără a ne permite să schimbăm aspectul original al clădirii. Mica cetate a rămas deci puternică și semeață⁴. Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai familiei regale, Eugeniu Arthur Buhman – care a „vizitat locașul de mai multe ori, în toate fazele sale de refacere, și-l cunoștea cu deamănuntul” – consemna în *Memoriile* sale colaborarea perfectă dintre regina Maria și arhitectul Liman: „Cu gustul original al Reginei și cu simțământul artistic al arhitectului Liman, s-a ajuns la o amenajare care să poată împăca vechiul stil al clădirii cu nevoile vieții moderne, dar cu toate silințele și cu toată râvna depusă a rămas tot un cuib de cucuvele și nu invidiez pe nimeni care ar fi silit să locuiască acolo mai mult de trei zile”⁵. La scurt timp de la primirea castelului Bran, în ziua de 6 ianuarie 1921, regina Maria a avut la Palatul Cotroceni „o lungă întrevedere cu Liman despre grădini și despre Bran, pentru care a făcut deja mai multe planuri de îmbunătățiri. Dar, vai, în prezent prețul pentru orice este extrem de mare”⁶. Primele planuri pentru restaurarea și reamenajarea castelului Bran i-au fost prezentate reginei Maria de către arhitectul Liman în ziua de 26 februarie 1921⁷.

4. Regina Maria, *Dinainte și după război*, București, Librăria Socec & Co. S.A., 1925, p. 32 (extras din „Convorbiri Literare”, nr. 1/1924 și 1/1925).

5. Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii. 1898-1940*, ediție îngrijită de Cristian Scarlat, prefată de Florin Constantiniu, București, Editura Sigma, 2006, p. 248-249.

6. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1921 - decembrie 1921)*, vol. III, traducere de Sanda Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2006, p. 20.

7. Dat fiind numărul mare de note infrapaginare ale acestui studiu și spațiul tipografic limitat, am optat pentru eliminarea notelor cu referire la volumele de *Însemnări zilnice* ale reginei Maria în situațiile în care este menționată în text data la care regina consemnează în

Castelul
Bran, vedere
dinspre
Vamă,
cca 1900

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

Arhitectul Karel Liman s-a dovedit a fi nu numai inspirat în planurile de reamenajare a castelului Bran, dar a împărtășit cu regina Maria același entuziasm creator care a transformat vechea cetate într-o reședință regală unică. La 9 iunie 1921 regina Maria împreună cu doamnele de onoare și arhitectul Liman ajung la Bran, unde pun câteva covoare în camere, așează câteva piese de mobilier și merg să vadă „toate îmbunătățirile ce vor începe în acest an. Am notat cu atenție totul. Bunul prieten [Liman – n. n.] se bucură de asta la fel de mult ca și mine și este gata să fie de acord cu orice originalitate, fără proteste sau imposibilități”. Conștientă de rolul lui Liman în realizarea visului de la Bran, regina Maria recunoaște că „n-aș fi reușit niciodată să aranjez Branul, cum am făcut-o, dacă n-ar fi fost el. El știe să profite de fiecare colțșor și continuă să amelioreze micul loc fără a-i strica câtuși de puțin stilul”. Bucuria transformării vechii reședințe a fost reciprocă pentru regina proprietară și arhitectul restaurator. „Inima mea e mândră de locul acesta ca a unei mame de copilul ei!” – mărturisea regina Maria, în timp ce arhitectul Liman „era bucuros și emoționat ca un magician care simte că e aproape de descoperirea aurului”⁸.

Pe măsură ce lucrările de reamenajare avansau, colaborarea dintre regină și arhitect a devenit perfectă. Cel mai adesea arhitectul Karel Liman intuia gândurile și planurile suveranei privind amenajările de la castelul Bran. „Liman – scria regina, la 7 octombrie 1921 – întinerește de plăcerea amenajării acestui locșor vechi. L-am făcut să înțeleagă exact stilul rustic al locului. Vreau să-l păstreze și la fiecare mișcare el reușește acum să accentueze acest stil, dând în întregime la o parte obiceiurile sale *Altdeutsch*”. În plus, la fiecare vizită pe șantier, regina Maria era plăcut surprinsă de ideile și realizările arhitectului Liman. „De fiecare dată când am venit – își amintea regina Maria –

jurnalul său evenimentele respective.

8. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 311-312.

Vechea
Curte
interioară
a Castelului
Bran

mi-a pregătit o surpriză: un colțișor nou obținut din spargerea unui zid, o fereștrică originală care dă lumină și farmec unei camere, o odăiță furată de nu știu unde”. Una dintre zilele de mare bucurie și satisfacție pentru suverană a fost 7 octombrie 1921, când arhitectul Liman a descoperit scara secretă care făcea legătura între Salonul mare (de la primul etaj) și Sala de muzică de la al treilea cat al castelului: „L-am găsit pe Liman emoționat și bucuros că făcuse câteva descoperiri: o mică scară secretă în spatele peretelui camerei mele mai mari, care duce la camera mare de sus, și o nouă intrare jos, o intrare în ceea ce va fi sufrageria, în hol și în sufragerie. Acesta era ultimul plan, dacă nu cumva apare ceva mai bun care să înlocuiască idea aceasta, ca urmare a descoperirilor făcute de Liman”.

În anul 1922, arhitectul Liman a finalizat amenajarea parțială a curții interioare a castelului Bran, motiv de mulțumire pentru suverană, care scria că „forma curții continuă să devină din ce în ce mai plăcută, fiecare colțișor poate fi utilizat în modul cel mai aparte al lui Liman, al cărui mare talent este să facă din cămăruțele mici, întortocheate și nostime, cu băi, locuri imprevizibile. El niciodată nu neglijează un detaliu și-și pune tot sufletul în ceea ce face”⁹. Bucuria reginei Maria de a vedea restaurată curtea interioară era cu atât mai mare cu cât, în momentul preluării castelului, găsisse o „curticică interioară închisă peste tot de ziduri înalte și foarte groase, străpunse ici și colo

9. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, traducere de Sanda Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2006, p. 202.

*Noua Curte
interioară
a Castelului
Bran,
anii 1930.
Foto Emil
Fischer*

Deviz
de cheltuieli
pentru
Castelul
Bran, 1929
realizat de
Karel Liman

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Plănuirea, via și ton de bancă
 în Brașov Germanen fete

 Ton Life 1928 și în de Casa
 gebühren . . . 44,556-80
 April 11 fete unde de bancă ge-
 nerationen . . . 80,000 -
 April 19 fete unde de bancă ge-
 nerationen . . . 100,000 -
 Mai 13. Unde de bancă und:
 generationen . . . 100,000 -
 Mai 23. Unde de bancă und:
 generationen . . . 100,000 -

 Total geld begeben 424,556-80

 Bran 28 Iunie 1929
 Liman

11. Juli 1929
 1871 77

de mici ferestre; galerii șubrede de lemn, unele așezate chiar sub acoperiș, se află dedesubtul acestor ziduri”¹⁰. La 4 octombrie 1922, Liman „a finisat mai multe detalii în curte, a lărgit parțial galeria din lemn de deasupra, astfel încât acum arată ca o cameră, iar o parte pe care a făcut-o drept suport pentru o porțiune din ea a transformat-o într-un adorabil mic altar, în care a plasat o foarte veche statuie, în lemn, a Fecioarei cu Pruncul”.

Lucrările de amenajare a curții interioare au continuat și pe parcursul anului următor, la 19 noiembrie 1923 regina Maria consemnând în memoriile sale că „bucuria de a urca scările de piatră și de a intra în curtica mea a fost mare”¹¹. Motivele erau date de progresele făcute în amenajarea unor noi spații în castel: bucătăria din curtea interioară și sufrageria pentru servitori. „Liman a făcut mai multe îmbunătățiri, mai ales în zonele utile – scria regina. El a folosit două vechi bucăți de coloane ca să sprijine o parte de acoperiș, care iese în afară deasupra scărilor și duce până la bucătăria provizorie pe care o utilizăm acum, dar care, ulterior, va deveni anticamera servitorilor. Am mutat și *entrée*-ul în curte, ca să se obțină un nivel adecvat de coborâre în viitoarea noastră sufragerie, pe care el o scoate în afară, tăind o fereastră într-un zid gros de trei metri! A obținut o mică sufragerie cochetă, pentru servitori, dintr-un spațiu din jurul turnului și deasupra ei o cameră de rufărie pentru Frau Kopkow, renunțând la fosta cameră de rufărie, ca să facă un fel de încăpere în care oamenii lui Lupin și Krämer să-și poată vedea de treburile lor și cel mai important lucru dintre toate este holul de la intrare”¹². În plus – preciza regina – „din spațiul nefolosit al castelului [Liman] a realizat o bucătărie spațioasă și completă, cu toate anexele necesare. Această bucătărie va avea propria sa intrare, așa încât să nu facă murdărie în curtea pe care eu vreau, în mod deosebit, să o protejez”. În aceste condiții, aprecierea reginei Maria pentru arhitectul Karel Liman nu putea fi decât una superlativă: „El este realmente un geniu în găsirea soluțiilor practice”. Exemplificările în acest sens sunt edificatoare: „Sus, a finisat camerele, a făcut mobilier rustic, a inventat dulapuri în locuri neobișnuite, a montat chiuvete etc., cu adevărat minunat și totul într-un mod aparte, neașteptat și surprinzător, ca într-un basm. Nimic n-ar putea fi mai încântător sau mai inspirat”. „El este uimitor de iscusit în a folosi fiecare bucățică de spațiu și în a face totul minunat de neașteptat. Îi place din ce în ce mai mult locul, dar nu se împacă cu grădinarul” – nota regina Maria în 5 septembrie 1923. Cu un alt prilej, în 20 noiembrie 1923, regina Maria reia ideea că „Liman este un adevărat geniu în utilizarea fiecărui spațiu și în găsirea unor soluții practice, dar extrem de amuzante, la toate problemele concrete”. De data acesta exemplul dat era o terasă amenajată la ultimul etaj al castelului: „Sus pe acoperiș, în fața apartamentului lui Nicky, se află o mică grădină cu de toate, unde dl. Liman a construit cel mai adorabil colțisor acoperit, unde poți sta protejat de soare, ploaie sau vânt”.

Astfel amenajat, castelul Bran căpăta – în opinia reginei Maria – caracter de reședință unicat: „Este cea mai aparte, deosebită și neconvențională locuință pe care orice poet sau regină, cu imaginație, și-ar putea-o dori. Nu doresc decât să-l aduc aici pe Sandro¹³, ca să vadă și el toate modificările. Sunt sigură că-l va încânta”¹⁴. Cu altă ocazie, vizitând „mult iubitul Bran” – pe care-l

10. Regina Maria, *Dinainte și după război*, p. 27.

11. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. V, traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2006, p. 427.

12. *Ibidem*, p. 427-428.

13. Este vorba de ginerele reginei Maria, regele Alexandru I Karadjordjević al Iugoslaviei, căsătorit cu principesa Maria (Marioara).

14. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. V, p. 428

Regina
Maria,
în curtea
interioară
a Castelului
Bran, 1924.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

găsește „scăldat în soare din toate părțile, prin ferestrele largi, lumina punând în valoare fiecare colțișor, fiecare vas cu frunze roșii” – regina Maria notează că „întregul Bran este o minune. Sunt unghiuri splendide și surprize neașteptate, firide căutate. Mai târziu, trebuie să fac fotografii detaliate”¹⁵. Una dintre ședințele foto a avut loc în ziua de 21 iulie 1924, când a fost invitată la castelul Bran „doamna Guggenberger, ca să fotografieze unele colțuri noi și pe Ileana dragă a mea, așa cum este acum”. A doua zi – consemna regina Maria – „noi am petrecut o parte a dimineții noastre făcând fotografii cu Frau Guggenberger și am găsit câteva colțuri în grădina mea din curte. Ileana și cu mine ne-am îmbrăcat în costumele noastre din Bran și au avut un efect profund răsăritean în lumina soarelui puternic. Sper că vor fi un succes și, de asemenea, am încercat noi locuri care nu existau atunci când am făcut primele fotografii”. A treia zi, 23 iulie 1924, este dedicată fotografierii interioarelor castelului Bran. „Mi-am petrecut o parte a dimineții cu doamna Guggenberger, care a fotografiat diferite colțuri ale prețioasei noastre locuințe, profitând de numeroasele unghere și de efectele schimbărilor produse de soare și de umbra din unele locuri, găsind întotdeauna noi subiecte. Ileana, fiind foarte mult folosită ca prim plan, înveșmântată în ceea ce noi numim costumul Bran, apare ca o superbă figură biblică. Are incredibile poziții grațioase și naturale. Ochii îi sunt magnifici, astfel încât este o plăcere să o ai drept model”. Alături de atelierul Guggenberger-

15. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 325.

*Regina Maria
și principesa
Ileana,
în curtea
interioară
a castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

Mairovits din Sibiu¹⁶, un alt fotograf oficial al Curții Regale era artistul fotograf Emil Fischer (1873-1965), care a realizat imagini splendide ale tuturor reședințelor regale, inclusiv castelul Bran¹⁷.

Pentru sumele de bani necesare cumpărării materialelor folosite la renovarea castelului Bran, la 27 iulie 1925 administratorul Domeniilor Coroanei, Barbu Știrbey, îl înștiința pe arhitectul Karel Liman că a deschis la Banca Generală a Țării Românești din Brașov un credit de 500.000 lei. „Veți binevoi a ridica sumele necesare treptat, contra chitanțelor dvs., în dublu exemplar – transmitea Barbu Știrbey – iar conturile și chitanțele de cheltuieli binevoii a [le] trimite, ca și până acum, Administrației Casei Regale”¹⁸. Dintr-un document datat 22 august 1929, întocmit de arhitectul Ion (Jean) Ernest, asistentul lui Liman, reiese că „cheltuielile lucrărilor Castelului Bran din vremea regretatului arhitect șef C. Liman, de la 30 mai 1929 până la 3 august 1929” erau în valoare de 500.304 lei¹⁹. Totalul cheltuielilor de la 1 ianuarie până la 3 august 1929 era de 1.152.108 lei, din care 480 000 lei erau „banii primiți de arh. șef Liman în anul curent de la onor Administrație prin Banca din Brașov”, 230.000 lei erau „banii primiți de la d. colonel Zwiedinek”. Au fost și situații obiective în care arhitectul Liman s-a împrumutat de la persoane private pentru a putea plăti lucrările efectuate

16. Gudrun-Liane Ittu, *Atelierul fotografic Guggenberger-Mairovits, fotograf al Curții Regale*, comunicare prezentată în cadrul ediției a IV-a a Simpozionului științific „Regina Maria”, desfășurat la Muzeul Național Bran (19-20 iulie 2007).

17. Vezi, pe larg, Dorina Negulici, Nicușor Dănuț Ivănuș, *Reședințe ale Casei Regale din România în colecția de fotografii Emil Fischer*, Brașov, Editura Ecran Magazin, 2007, p. 58-85 (fotografii reprezentând reședința regală de la Bran).

18. A.N.I.C., fond Casa Regală - Cabinet, dosar nr. 27/1925, f. 229.

19. A.N.I.C., fond Casa Regală - Regina Maria, dosar nr. 110/1929, f. 119.

Arhitectul
Liman
pe terasa
de la etajul I
al Castelului
Bran

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

la castelul Bran. „Răposatul arhitect șef Liman fiind bolnav – scria arhitectul Ion Ernest în raportul său – n-a putut ridica toți banii depuși pe numele lui de Casa M. S. Reginei la Banca din Brașov și a fost silit să împrumute de la dna Ștefanovici 323.029,79 lei, iar după moartea lui am mai plătit și eu din Casa Castelului Peleş 41.018,96 lei spre a achita cheltuielile până la 3 august 1929, data când administrarea castelului Bran a încetat să mai fie condusă de arh. șef Liman”²⁰. Până în 1941, pentru lucrările executate la castel se vor cheltui peste 100.000.000 lei²¹.

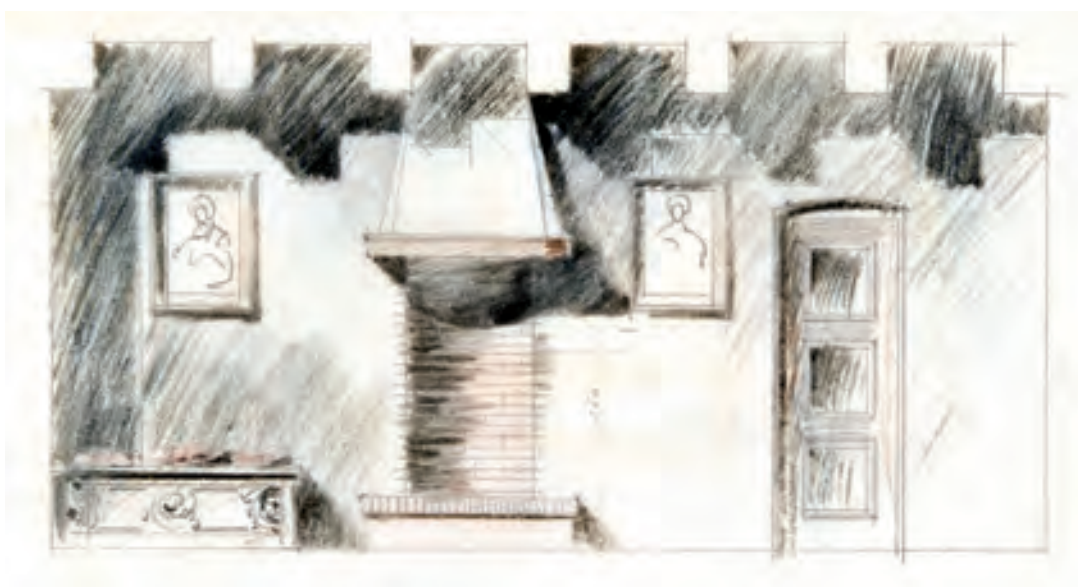
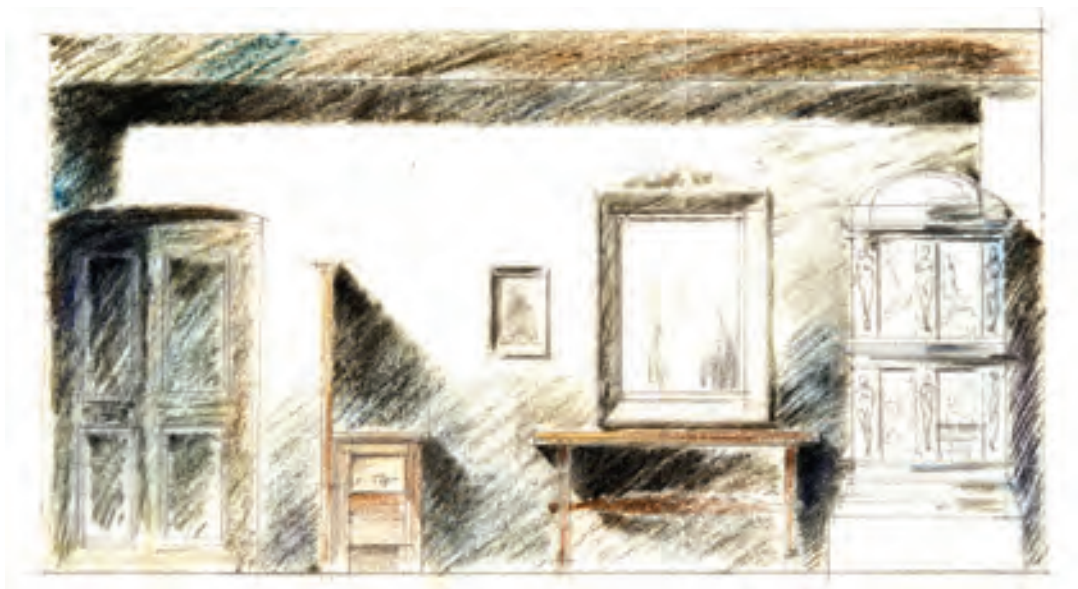
Sub coordonarea arhitectului Liman la castelul Bran s-au executat, între 1921 și 1929, lucrări de construcție și completare a reședinței regale – au fost adăugate două turnuri pentru scări și băi –, lucrări de amenajare și transformare a interioarelor (unele dintre elementele de arhitectură medievală – metereze și guri de tragere – au devenit ferestre), sobele și vetrele au fost transformate în cămine moderne, concepute după desenele arhitectului Liman. „Branul – își amintea regina – însemna un nou câmp de lucru, chemarea la viață a unui nou vis de frumusețe. Ajutată de un bătrân arhitect de încredere [Karel Liman – n.n.], tot așa de însuflețit ca și mine, am început să dau viață zidurilor moarte, să dau suflet vechii cetăți care nu trăise niciodată într-adevăr. Am trezit-o din lunga toropeală, am făcut dintr-un lucru orb un cămin cu ochi mulți privind peste lume. Adormită, depărtată, neajunsă cum era, nu s-a lăsat mai puțin să fie schimbată într-o locuință tihnită și plăcută”²².

20. *Ibidem*, f. 119-120.

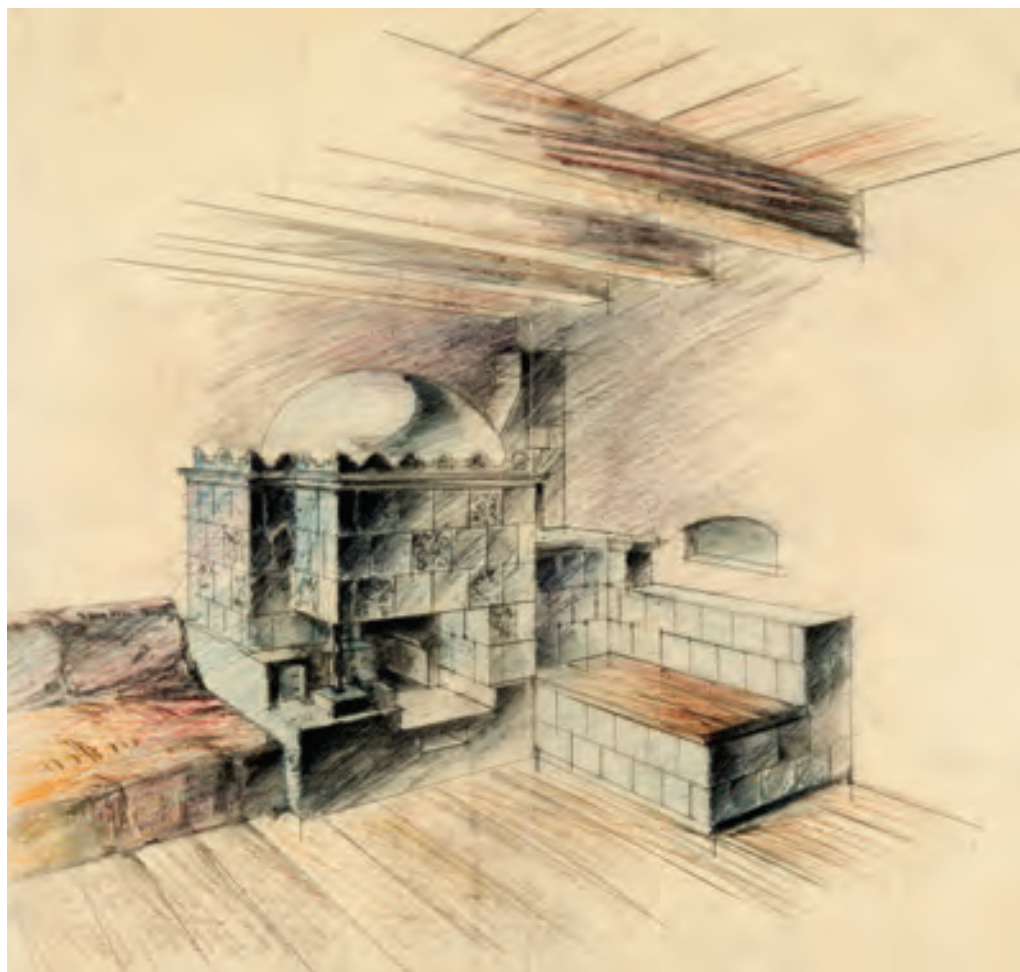
21. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 27/1941, f. 15-18.

22. Regina Maria, *Casele mele de vis*, p. 66.

Proiecte
de amenajări
interioare
realizate
de arhitectul
Liman pentru
Castelul Bran

Proiectul
de șemineu
pentru
Salonului
regelui
Ferdinand

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Târziu, regina consemna „cu câtă bucurie și interes m-am apucat să fac castelul locuibil, instalând un anume confort, lăsând mai multă lumină să pătrundă, reparând galeriile șubrede, construind noi încăperi în unghere neobișnuite; am reușit să utilizez podul spațios, cu grinzi solide, am transformat spații nefolosite, am adus la lumină mici galerii și scări secrete, am făcut saloane din foste temnițe ciudate, totul cu mare grijă de a păstra aspectul auster și primitiv al locului”²³. Cu un alt prilej, după trei ani de amenajări și restaurări la Bran, regina Maria mărturisea despre castel că „îl pot înfrumuseța după cum îmi place, să-l numesc al meu, dar imaginația nu are margini, dă frâu liber gustului meu pentru neobișnuit, face ca fiecare încăpere să fie un colțișor plăcut, aparte și bizar, dar eu trebuie să mă temperez”²⁴. Castelul Bran a fost – alături de castelul de la Balcic – reședința cea mai dragă reginei Maria, care, cu fantezia-i cunoscută, a transformat solida și, aparent, neprimitoare cetate într-o modernă și confortabilă locuință de vară. Prima dorință a reginei a fost să modernizeze castelul, pentru a putea fi locuit confortabil. „La Bran – nota regina Maria, în 2 aprilie 1921 – vom construi mai întâi micul turn pentru băi și vom sparge în zid o fereastră, în camera mare de sus. Vom obține, astfel, un mare balcon acoperit în față, unde putem lua ceaiul sau să stăm să citim”. Ideea este reluată în timpul unei vizite la castelul Bran, la 18 mai 1921, suverana fiind însoțită de arhitectul Liman, de aghiotantul Gaetan Denize și câteva doamne de onoare. „Prima îmbunătățire

23. Maria regina României, *Țara pe care o iubesc*, p. 156

24. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VI, p. 348.

Salonul
regelui
Ferdinand
de la
Castelul Bran

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

pe care vreau să o fac este să adaug un mic turn în care vor fi baie, garderoba etc., de la toate cele trei etaje. Apoi vom pune șemineuri ori sobe artistice, dar care să nu fie doar de decor”.

În vara anului 1921 lucrările de amenajare a castelului Bran au continuat, progresele înregistrate fiind consemnate – la 22 septembrie – cu satisfacție de către augusta proprietară a castelului: „Ei bine, Liman a muncit după așteptările noastre! A schimbat casa scării, astfel încât să se câștige atât ușurință cât și spațiu. A înaintat mult cu lucrările de amenajare a curții, iar construcția turnului suplimentar destinat sălilor de baie și debaralelor e într-un stadiu înaintat. A îmbunătățit scările care duc la camera mare de sus de tot și odăile au fost perfect văruite. Camera mare de zi a lui Nando [regele Ferdinand I – n.n.] are o a treia fereastră, care dă mai multă lumină. Camera rotundă din turn a fost mărită și i s-a făcut o nouă fereastră. Sunt și o serie de alte mici îmbunătățiri. Tavanele au fost refăcute, grinzile puse fiind de culoare potrivită și totul de un gust perfect, menținând stilul frust pe care doresc atât de mult să-l păstrez. Am fost încântată și am instalat cu plăcere obiectele noi pe care le adusesem cu mine”. În timpul unei noi vizite la castelul Bran, în 17 octombrie 1921, regina Maria constată că „practic, nimic nou nu s-a făcut de la ultima mea vizită, cu excepția vetrei din camera mare, care este terminată, de asemenea, cele două ferestre ale camerei, care au o deschidere diferită, în funcție de grosimea zidurilor. Scara care duce la turn, care era o biată scăriță de lemn, a fost reconstruită și, cu fiecare îmbunătățire, Liman reușește să folosească micile colțuri

Regina Maria
și principesa
Ileana, pe
terasa de la
etajul IV al
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

plăcute și fridele neașteptate, respectând, în totalitate, capriciile stâncii pe care este construit castelul”. Cum regina Maria se sfătuia mereu cu arhitectul Liman, în privința planului de lucru și a amenajărilor de la castel, următoarea idee comună ce trebuia pusă în practică era „să facem o terasă deschisă deasupra camerei mari de muzică, în fața a ceea ce numim cămăruța cocoțată a lui Nicky. Astfel terasa va deveni un fel de turn de observație, cu o vedere magnifică din toate părțile. Este o mare plăcere să faci lucrurile încet-încet, deși fără îndoială ard de nerăbdare să-l văd terminat”. Astfel a luat naștere marea terasă deschisă de la etajul al IV-lea al castelului, ce oferea o perspectivă minunată asupra zidului și clădirilor Vămii Medievale, pe partea stânga a drumului spre Pitești, și – pe partea dreaptă – asupra locului unde vor fi amenajate uzina electrică, capela și spitalul „Inima Reginei”. Peste patru ani, în luna mai 1925, arhitectul Liman finalizează amenajarea a două terase spre munte, podite „cu șipci de lemn pe care le vom înlocui cu timpul”²⁵. În același timp – consemna regina Maria – „Liman a terminat și încântătoarea mea cameră din față, cea care este lângă camera galbenă. Este frumoasă”.

Lucrările de amenajare a castelului Bran au înaintat foarte încet în prima jumătate a anului 1923, datorită prețului mare al materialelor de construcție și costului ridicat al manoperei. Regina Maria și arhitectul Liman au fost mâhniți și nemulțumiți de această situație. „Am fost foarte dezamăgită – consemna regina Maria la 28 mai 1923 – să aflu că Liman n-a făcut aproape nimic,

25. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1925)*, vol. VII, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, p. 115-116.

*Regina Maria
în Sala de
muzică a
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

pentru că prețul tuturor lucrurilor, și mai ales al muncitorilor, a crescut atât de imens încât n-a îndrăznit să întreprindă nici o lucrare mai mare fără aprobarea mea. Sperasem atât de mult să găsesc gata camera mică de toaletă și baia din turn, lucru pe care-l doresc în mod special, dar, din păcate, nu făcuse nimic. El n-a putut să găsească nici măcar un cioplitor în piatră, nimic! Toți cer prețuri imposibile. Bătrânul [Liman] era absolut disperat și se jeluia. (...) Chiar și oamenii care vin să monteze sobele cer asemenea prețuri, încât eziți în fața celei mai neînsemnate lucrări. Este atât de greu să faci ceva în asemenea condiții". Lucrurile s-au schimbat în bine în cursul anului 1924. Amenajările la castelul Bran au continuat într-un ritm mai susținut, eforturile arhitectului Liman și rezultatele muncii sale fiind apreciate laudativ de proprietara castelului. „Este incredibil cât de mult a muncit Liman – constata regina Maria la 7 iulie 1924. Extraordinar! A curățat toate subsolurile și a făcut minuni pentru toate bucătăriile, spălând locurile, pivnița, camera pentru argintărie, cămara de provizii etc. Ce mai muncă! Și totul atât de bine gândit, atât de practic. O imaginație practică genială. (...) El [Liman] a construit, în marea mea cameră de zi, o minunată sobă, combinată cu o vatră, astfel încât să se poată încălzi bine și să aibă și un foc deschis. A făcut mobilierul pentru diferitele camere și a completat galeria de jur împrejur, astfel încât poți merge acum în jurul castelului, prin galerie. A pavat mica grădină a castelului și grădina de jos, astfel încât să o putem transforma într-o adevărată grădină englezească. De jur împrejurul galeriei sunt ghivece cu mușcate și năsturei, în cantități mari, care se lasă în jos dând o frumoasă tentă de culoare pe fondul zidurilor vechi. A vopsit piesele din

Regina Maria
fotografiată
în Camera
de gardă a
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

lemn din marea cameră de muzică, a făcut un nou mic coridor, ca oamenii să poată ajunge la băile lor etc... a făcut imens de multe”.

Căminele, sobele și șemineele din castelul Bran au fost realizate după planurile arhitectului Karel Liman, urmând atent sugestiile reginei Maria. „Eu prefer la Bran – mărturisea regina în 23 septembrie 1924 – *vetrele* mele și Liman m-a răsfățat și le-a montat diferit în fiecare încăpere, ceva unic, și creează un efect pitoresc greu de imaginat”. Astfel, au fost amenajate în camerele și holurile castelului vetre albe în stil rustic românesc, dar și sobe sau șeminee decorate cu cahle săsești din secolul al XIX-lea, pictate în albastru, cu motive fitomorfe, pe fond alb-gălbui. Doar în dormitorul regelui Ferdinand I a fost montată o sobă monumentală, realizată în 1762, din plăci de faianță de Favona în camaieu albastru, ilustrând peisaje despărțite de reprezentări grafice ale viturților. La 17 septembrie 1922, regina Maria vizitează castelul Bran împreună cu doamnele de onoare Simona (Simky) Lahovary și Elena Mavrodi, care sunt subjugate de farmecul locului „așa că draga mea Mavrodi a avut sentimentul că a ajuns, pe negândite, în locul visurilor sale”. Chiar și suverana are parte de o plăcută descoperire în dormitorul său: „Ca o surpriză pentru mine, de data aceasta, am găsit în dormitorul meu cel mai adorabil șemineu mic și de bun-gust cu un foc ce ardea și încălzea întreaga încăpere. Nu fusese nici urmă de el când am fost ultima dată acolo! Într-adevăr, Liman este splendid! M-am așteptat să-l găsesc foarte prost dispus, din mai multe motive, dar nimic din toate acestea. El era surâzător și în cea mai bună dispoziție și firește că am făcut totul ca să-i întrețin această stare”. Peste numai o lună, la 31 octombrie 1922, Liman are încă două surprize pentru suverana sa: „un nou șemineu, făcut în cămăruța mea, spațiul deschis din fața camerei de muzică a fost boltit etc”.

În toamna anului 1922, la 6 noiembrie, regina Maria și principesa Ileana ajung la Bran, unde găsesc „iubitul mic castel într-un nor alb și a continuat să ningă tot timpul”. Bucuria reginei este că „mai multe încăperi au acum șeminee, așa că în prezent sunt locuri încălzite în casă și farmecul este de nedescris. Este ca într-un basm. O lume apusă și complet bizară, în multe privințe, îți pătrunde în inimă și în suflet. Deși nu o poți numi o instalație modernă de încălzire, fiind cotită și îmbinată, și puțin caraghioasă, aceasta este însă încântătoare”. Satisfacția suveranei este cu atât mai mare cu cât și dormitorul său putea fi încălzit acum, datorită talentului arhitectului Liman în a crea șeminee. „Dormitorul meu se încălzește cel mai bine, cu cel mai bizar șemineu – constata regina Maria. Am stat acolo și am fost pe deplin fericită, cu Rock și cărțile mele și cu Ileana, intrând din când în când. Noaptea s-a lăsat foarte repede și noi ne-am aprins lumânările. Am acum chiar două lămpi, care au venit de la Rosenau (Coburg), și ne-am luat ceaiul și cina acolo, în fața focului meu. Mi-a plăcut, am fost fericită și liniștită, departe de tot, în micul nostru turn de solitudine. Afară zăpada cădea neîncetat și luna, deși nu se vedea, făcea să fie o noapte albă de basm – extrem de poetică și misterioasă”.

Regina Maria și arhitectul Liman au ales motivele populare săsești nu numai pentru decorarea unor șeminee, ci și pentru pictarea unor uși și grinzi, așa cum este cazul salonului regelui Ferdinand, în care decorul celor două uși pictate este armonizat cu motivele geometrice și florale de pe grinzile tavanului, care au fost decorate – între anii 1927 și 1930 – la capete cu blazoane și steme ale Transilvaniei sau ale unor orașe din această provincie: Sighișoara, Sibiu, Brașov. De altfel, obloanele montate la ferestrele castelului au fost și ele decorate cu steme și blazoane ale provinciilor istorice românești, ale familie regale române sau ale unor familii înrudite cu aceasta. În anul 1932, Otto Potpecan-Müller a realizat pentru castelul Bran opt obloane „vopsite și pictate”²⁶. Multe piese de mobilier rustic – realizate în

*Regina Maria
fotografiată
sub portalul
Camerei
de Gardă.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

26. Nicolae Pepene, *Reședința particulară din Bran a reginei Maria a*

*Regina Maria
fotografiată
lângă
șemineul din
Salonul
galben al
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

secolele al XVIII-lea și al XIX-lea de către meșteri austrieci, germani și sași – au fost pictate în stil popular, într-un registru ornamental de influență renașcentistă, barocă sau rococo. De pildă, în salonul regelui Ferdinand I a fost montat un pat austriac cu baldachin, pictat cu scene religioase, datând din anul 1782²⁷. În castel regina Maria a amenajat și o cameră tiroleză „cu pereții căptușiți cu lemn, decorați cu tablouri din viața tiroleză, ca depunerea jurământului de Ferdinand Hodler și cu mobilierul vechi și interesant”²⁸.

Domeniul predilect al reginei Maria a fost decorarea interioarelor saloanelor castelului Pelișor din Sinaia sau ale palatului Cotroceni din București purtând și ele amprenta stilului impus de suverană. Nici Branul nu a scăpat unor asemenea transformări, deși arhitectura rigidă a castelului nu a permis prea multe modificări ale interioarelor. „Îmi place pur și simplu să aranjez camerele – este una dintre cele mai mari plăceri ale mele. Mă gândesc la armonia locului și simt unde ar trebui să fie pus fiecare obiect. În sfârșit – conchidea regina Maria la 6 iunie 1921 – am găsit un decor care mi se potrivește perfect, ceea ce mă încântă. Liman este, de asemenea, tot numai agitație și plăcere”. Bucuria amenajării interioarelor este consemnată în jurnalul suveranei, la 18 mai 1921: „Camerele au forme încântătoare, a le aranja constituie o provocare, cu pereții lor groși, văruiți în alb, unele plafoane fiind boltite, altele din grinzi grele”. În timpul vizitei din 6 iunie 1921, regina scrie entuziasmată că „forma camerelor, înălțimea lor, grosimea pereților și o anumită simplitate a liniei arhitecturale și a detaliilor constituie un încântător cadru ce poate fi prelucrat”. Momente de mare satisfacție pentru regina Maria au fost cele dedicate mobilării castelului Bran, gustul proprietarei fiind aici suveran. La 18 mai 1921, regina consemna că „am fost mai încântată ca oricând de iubitul meu castel. Trimisesem înainte un camion mare cu o întreagă colecție de mobile de tot felul și câteva vase vechi de cupru și alamă, precum și farfurii vechi chinezești cu albastru și alb, atât cât să punem câteva lucruri în cele două camere ale mele”. În 4 octombrie 1921 regina proprietară a castelului Bran mărturisea că „iubitul meu locșor mă umple de extaz întotdeauna și fiecare îmbunătățire adusă îmi bucură inima. Fiecare lucru în plus este prețios. Am deja acolo obiecte foarte frumoase și tot ceea ce adaug are o valoare deosebită, întrucât cadrul este minunat. Lucrurile de mare eleganță nu se potrivesc stilului [castelului]”. Cu un alt prilej, la 20 noiembrie 1923, „după un mic dejun matinal – mărturisea regina Maria – am făcut mai întâi turul casei, lucru de care nu mă satur niciodată, inspectând fiecare colțișor și adăugând lucruri. Aici un vas, acolo o pernă, un covor, un scaun, un tablou, astfel încât fiecare încăpere să fie artistică și cât mai îmbietoare posibil, cât mai completă cu putință, păstrând totuși aspectul și stilul ei frust”.

După zece ani de lucrări la castel, în pofida dificultății demersului de restaurare și reamenajare, augusta proprietară consemna cu satisfacție grija de a păstra nealterată arhitectura medievală a castelului: „N-am făcut nimic care să-i ia înfățișarea feudală, n-am prefăcut iuțeala scârilor, n-am înălțat acoperișul pridvoarelor, nici n-am îndreptat odăile strâmbe. Ușile au rămas așa de joase încât, intrând, ești silit să-ți pleci capul, pereții sunt groși de mai mulți coți, grinzile grele încing

României, în „Țara Bârsei. Revistă de cultură”, Brașov, nr. 2, 2003, p. 83.

27. Nicoleta Petcu, *Decorarea interioarelor de epocă*, în loc. cit., p. 64.

28. Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului. Monografie istorică, geografică, turistică, pitorească, descriptivă*, introducere de Simion Mehedinți, București, Editura Asociației Turing-Clubul României, 1930, p. 100 (aceleași pagini și în ediția a II-a a lucrării, reeditată anastatic, în 2008, de Editura Grafoanaytis din Ploiești).

Regina Maria
la Castelul
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

tavanele care nu sunt boltite și atâtea niveluri te întâmpină în castel încât anevoie știi la ce cat te afli²⁹. „Aspectul aspru, rustic al Branului, a fost păstrat”, mărturisea regina, „cu numeroasele scări tot abrupte și întortocheate, cu încăperile având forme inegale, construite în funcție de stânca pe care se sprijină, aproape fiecare la câte un alt nivel. Trebuie mare grijă să nu te împiedici de un prag, să nu dai cu capul de pragurile scunde ale ușilor, de fapt, trebuie să fi atent tot timpul, deoarece mereu ți se întâmplă să apară câte un colț neașteptat și nu știi niciodată când îți iese în cale o treaptă, un tavan jos, o grindă nedisciplinată. Unii vizitatori aparținând generației mele au clătinat din cap când au venit, dezprobând gustul meu pentru o locuință atât de nepractică. «La vârsta ta!», au spus într-un târziu destul de nedelicat!”³⁰. În urma tuturor acestor transformări, Branul devenise „un mic muzeu plin de comori rare aduse din toate țările”, după cum scria chiar suverana. Cât despre decorarea și mobilarea interioarelor, regina Maria mărturisea, în 19 iulie 1924, că „tot ceea ce am pus în el este neobișnuit, nu foarte riguros, ca și locul însuși. Sunt puține lucrări de artă cu adevărat valoroase, dar totul este neobișnuit, la locul potrivit, părând că acolo sunt dintotdeauna și n-ar putea fi în altă parte. Mobila, tablourile, vasele, oalele, cămile și vasele, covoarele, micile perdele de la ferestre, vasele de alamă și cupru, icoanele simple ale vechilor sfinți bizantini, ungherele, (...) firidele reprezintă întru totul Branul. Branul mult iubit”. Pentru augusta proprietară „dragul mult iubit Bran” avea „atmosfera sa proprie”, care era una benefică. „Este altfel decât suntem obișnuiți să

29. Regina Maria, *Casele mele de vis*, p. 66.

30. Maria regina României, *Țara pe care o iubesc*, p. 157

*Regina Maria
admirându-și
florile pe
logia Sălii
de muzică.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

vedem – nota suverana la 19 iulie 1924. Este o bizarerie, dar una pozitivă, pe care nu poți să nu o iubești. Este ceva aparte, dar nu poate fi clasificat decât ca fiind frumos”.

MODERNIZAREA REȘEDINȚEI REGALE DE LA BRAN

Pentru a putea fi locuit de familia regală, castelul Bran a fost dotat cu toate utilitățile necesare unei adevărate reședințe regale. Inițial, în vremurile medievale și moderne, alimentarea cu apă era asigurată de fântâna săpată în curtea interioară a castelului, la o adâncime de 57 m. În noile condiții, era evident că se punea problema alimentării castelului cu apă dintr-o rețea modernă, care să asigure apa curentă la băile și bucătăria din castel. La 14 mai 1927, regina Maria vine la castelul Bran „pentru o treabă importantă: să stabilesc cum putem introduce cât mai bine și mai ieftin apa și electricitatea”³¹. În luna iulie 1928, Societatea Anonimă Română „Energia” a realizat proiectul pentru instalația de apă rece și de scurgere la castelul Bran, care prevedea montarea în podul castelului a unui rezervor pentru apă de mari dimensiuni (2,5 m lungime x 2,25 m lățime x 1,64 m înălțime)³². Pentru executarea lucrării a fost aleasă o altă societate. În 25 decembrie 1928, firma Siebag din Mediaș a fost însărcinată cu „instalarea apei la castelul Bran”, după cum scria arhitectul Liman. Contractul – în valoare de 627.000 lei – prevedea ca societatea să depună 40% din suma

31. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1927)*, vol. IX, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, ediție îngrijită de Olga-Silvia Turbatu, Polirom, 2012, p. 153.

32. Nicolae Pepene, *Reședința particulară din Bran a Reginei Maria a României*, loc. cit., p. 85.

de comandă³³. Pentru ca Societatea Siebag să poată începe lucrările, la 29 decembrie 1928 Banca Generală a Țării Românești a virat – din contul reginei Maria în contul firmei deschis la Banca „Albina” din Mediaș – suma de 150.000 lei, drept acout pentru lucrările de instalație de la castelul Bran³⁴.

În anul 1927 în castel a fost instalată rețeaua de electricitate, pentru iluminarea artificială. Pentru realizarea instalației a fost chemat inginerul Dimitrie Leonida și „un prieten al lui, un expert suedez”. „Domnii mei importanți – nota regina Maria în jurnal, la 14 mai 1927 – se pare că au înțeles cum poate fi adusă apa și electricitatea la castel, cu minimum de cost și de dificultate. Acest lucru va fi o imensă binecuvântare și o încununare a muncii mele”. Lucrurile au prins contur în vara anului 1927, la 5 iulie regina Maria și inginerul Leonida stabilind locul unde vor fi amplasate corpurile de iluminat și rețeaua electrică: „Am mers prin apartamente cu Leonida, ca să stabilim definitiv cum să fie luminată fiecare cameră și colțișor, pentru că nu vreau o lumină puternică nicăieri. Vechiul castel trebuie să-și păstreze misterul”. Lucrările de montare a instalației electrice au început la 16 iulie 1927, disconfortul creat fiind astfel descris de regină: „castelul meu iubit este puțin cu susul în jos, din cauză că se montează rețeaua electrică”. Abia peste cinci ani, în luna mai 1932, regina Maria a ordonat construirea unei uzine electrice cu turbină, la care au fost racordate și comunele Bran, Șimon și Moeciu, „comune sărace, pur românești și care într-un viitor apropiat n-ar fi putut avea acest avantaj”, după cum se aprecia într-o scrisoare de mulțumire adresată de locuitorii celor trei comune reginei Maria³⁵. Turbina – fabricată de firma Voith din St. Pölten – avea o capacitate de 80 CP și a fost pusă în funcțiune pe 29 august 1932. A doua zi, după montarea generatoarelor electrice, regina Maria era înștiințată de reprezentantul firmei Voith, Franz Simbach, că „lumina electrică produsă de acest grup hidro-electric este conform dorinței dumneavoastră, fixă, fără oscilațiuni și de o frumoasă intensitate luminoasă”³⁶. A mai fost construită și o centrală hidroelectrică de 85 CP pe râul Turcu, în decembrie 1932, pentru iluminarea castelului și a împrejurimilor³⁷. Instalația electrică a fost realizată de firma „Robert Roth”, din Brașov, specializată în lucrări de electricitate³⁸. Uzina electrică avea un generator Siemens, un generator A.E.G. (Allgemeine Elektrizität Gesellschaft) și două turbine marca Frith³⁹. Comunicarea cu exteriorul era facilitată de existența a trei posturi telefonice în castel.

Cum castelul avea subsol, parter și patru etaje, el a fost prevăzut și cu un ascensor, precum castelul Peleş⁴⁰. Liftul – marca „Stigler” – a fost amenajat în iulie 1937, de către firma „Frații Pörn” din București, pentru a ușura deplasarea reginei din parc în castel⁴¹. Pentru aceasta, a fost folosită vechea fântână, adâncă de 57 m, accesul la lift făcându-se printr-un tunel din parcul castelului. Ioan Chițu din Bran, unul dintre cei care au lucrat la castelul Bran în acea perioadă, își amintea că „în curtea castelului era o fântână, se mai vizita și am văzut cum licărea apa în fundul fântânii, se

33. A.N.I.C., fond Casa Regală – Regina Maria, dosar nr. 102/1928, f. 306.

34. *Ibidem*, f. 304.

35. A.N.I.C., fond Castele și palate, Castelul Bran, dosar nr. 17/1932.

36. *Ibidem*, f. 74.

37. *Ibidem*, f. 74-75.

38. *Ibidem*, f. 96-100.

39. *Ibidem*, dosar nr. 34 bis/1928, f. 45.

40. *Ibidem*, dosar nr. 23/1938 (*Actul de evaluare a Domeniului regal Bran*)

41. *Ibidem*, dosar nr. 22/1937, f. 31.

*Regina Maria
în Salonul
galben al
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

aruncau bani acolo. Apoi a adus niște meșteri italieni care au perforat tunelul pentru că a făcut Casa de ceai aici la intrare. Se făcuse și un funicular⁴². Pentru o mai ușoară comunicare cu Casa de ceai a fost instalat un funicular, cu ajutorul căruia era transportată de la bucătăria castelului mâncarea pe care regina o servea cu oaspeții săi, în cadrul tradiționalului *five-o'clock tea*. Casa era prevăzută cu instalație de apă rece și caldă, lumină electrică și canalizare, fiind special amenajată pentru mini-recepții într-un cadru natural⁴³. În Casa de ceai au fost primiți și soții Valentina și Constantin Argetoianu, la 22 septembrie 1937. „Regina – își amintea Constantin Argetoianu – ne-a primit la poalele castelului, unde a construit un mic pavilion, o sală de mâncare și o bucătărie, printre daliile înflorite. Seara, se urcă în castel cu un ascensor care a fost instalat într-un vechi puț. Ne-a explicat că toate scările care despart camerele o obosesc și că preferă să-și petreacă ziua într-un jeț, printre flori...”⁴⁴.

CONSTRUCȚII NOI PE DOMENIUL DE LA BRAN

Și la Bran, ca și în cazul altor palate și castele, fantezia reginei Maria în domeniul arhitecturii s-a manifestat din plin. Astfel, au fost construite o casă de vânătoare (cu salon și cameră de baie), o bisericuță din lemn, o casă de lemn (cu 7 camere) și ... două bordeie (unul pentru regină, altul pentru prințesa Ileana)⁴⁵. În seria transformărilor patronate de regina Maria la Bran se înscrie și construirea unor dependințe în jurul castelului: Casa de ceai, construită din bârne de lemn (144 m²), Casa de musafiri, zidită din piatră brută (78 m²), Casa copiilor prințesei Ileana (43 m²), Casa personală nouă (176 m²), locuința personalului (378 m²), grajduri pentru cai și șase garaje (în care se aflau șase automobile, o camionetă „*Fargo*” și o mașină „*Plimouth*”)⁴⁶. Casa de oaspeți a fost finalizată în anul 1927, după planurile arhitectului Liman, care „a completat-o cu mici sobe adorabile, din faianță saxonă”⁴⁷.

În 28 octombrie 1925, arhitectul Liman a terminat de „construit cel mai încântător *cottage* Hänsel și Grätel, cu niște brazi în spate, chiar la poalele colinei castelului, și se amuză ca un bătrân magician, dorind să-l facă să arate ca într-o poveste minunată”. Această „colibă a vrăjitoarelor” – cum o numea regina, în 4 noiembrie 1925 – a fost decorată „absolut minunat” în interior: „o vatră splendidă, cu tot felul de intrări și ieșiri. Mici dulapuri ciudate, scaune cu trei picioare, mese țărănești cu adevărat vechi și lăzi. El este, într-adevăr, inventiv și se bucură de tot ca și cum ar juca singur un mic joc. Agățase chiar și o veche colivie de păsări și un minunat mic porumbar. Un om inteligent. Firește că Branul a devenit domeniul său”. Inaugurarea colibei are loc în 9 noiembrie 1925, Liman lăsându-i reginei Maria bucuria de a deschide ușa. „Acolo – scrie regina – era o căsuță complet aranjată, focul ardea și, lângă el, un sul de lână pe o extraordinară depănătoare de lână țărănească și o foarte, foarte bătrână femeie-vrăjitoare, vreo țărancă bătrână cotoaroanță pe care el a dus-o în colibă ca să-și aranjeze perfect tabloul lui vibrant. Adunase cea mai amuzantă colecție de mobilier

42. Ioan Chițu, relatare din anul 2000, *apud* Emil Stoian, *Regina Maria în amintirile Branului*, Baia Mare, Editura Marist, 2012, p. 49.

43. A.N.I.C., fond Castele și palate, Castelul Bran, dosar 23/1938 (*Actul de evaluare a Domeniului regal Bran*).

44. Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. III, (1 iulie - 31 decembrie 1937), ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2001, p. 121.

45. A.N.I.C., fond Castele și palate, Castelul Bran, dosar 23/1938 (*Actul de evaluare a Domeniului regal Bran*).

46. *Ibidem*; vezi și dosarul nr. 34 bis/1938, f. 47.

47. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IX, p. 215.

*Principesa
Ileana
fotografiată
în fața
„colibei
vrăjitoarelor”
din parcul
Castelului
Bran, 1926*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

țărănesc autentic, vechi, dintr-un loc sau altul, și totul era mai mult decât veritabil față de ceea ce produsese el și care se poate imagina”. În parcul castelului Bran regina Maria a construit, în vara anului 1924, un mic bordei, situat „între doi aluni mari”. „Intenționez – scria regina, la 2 august 1924 – să pun pământ pe acoperișul lui și o să cresc iriși pe el, ca în povestirile mele. Acesta va fi un alt colțișor de încântare în iubita mea grădină, fiecare nou motiv dându-mi șansa de a face o nouă grupare a florilor și culorilor”. Peste trei săptămâni, la 23 august 1924, regina Maria constata că „Liman aproape a terminat bordeiul meu de pe acoperiș, unde vreau să cultiv irișii pe care urmează să mi-i dea Barbu [Știrbey], de la Buftea, de ziua mea”. În acest bordei din parc regina servea adesea ceaiul, până când a fost construită Casa de ceai. Un al doilea bordei a fost amenajat pentru principesa Ileana. Ca piese de mobilier, bordeiul reginei Maria conținea două mese, un fotoliu, un scaun, două taburete rotunde, două icoane, trei oale, două covoare românești, două fotolii de lemn, în timp ce bordeiul prințesei Ileana era mobilat cu un pat de lemn, cu rogojină, două mese, două etajere, două bănci de lemn, patru scaune, două cuiere, un sfeșnic, trei icoane, patru vase de pământ (din care trei ... sparte!), un covor pictat cu sfinți și ... două traiste vechi românești⁴⁸.

CASA DE CEAI A REGINEI MARIA

Cea mai importantă construcție din parcul castelului a fost *Casa de ceai* a reginei Maria, amplasată lângă lacul mare din parc și construită la cererea suveranei, cu destinația de loc de servire a ceaiului. Clădirea a fost concepută inițial într-o formă rustică simplă, prin transformarea unei construcții existente, după planurile arhitectului Karel Liman. Inițial, în iulie 1921, intenția reginei Maria a fost de a transforma un „vechi hambar” în „cameră de ceai”, cu o mică grădină țărănească în jurul lui, după cum i se destăinuia Marthei Bibescu în timpul unei vizite la Bran⁴⁹. Lucrările de construire a Casei de ceai au început în anul 1923 și au durat până în 1929, în prima etapă arhitectul Liman optând pentru amenajarea unui spațiu de recepție amplu, prin supraînălțarea principalei încăperi a clădirii și accentuarea în interior a structurii din lemn decupată pe fondul zidăriei, folosindu-se tehnica fachwerk. Casa de ceai a fost construită din lemn ecarisat, căptușit în interior cu zidărie de cărămidă. Șarpanta a fost realizată din lemn, iar învelitoarea din țiglă. La restaurarea din anii 1980-1990, s-a optat pentru realizarea unei învelitori din șită, dar documentele de epocă (inventarele din 1938 și 1948) și imaginea din anul 1934 (realizată de Wilhelm Tobien și publicată în National Geographic) dovedesc clar că în epoca reginei Maria și a principesei Ileana clădirea a fost acoperită cu țiglă.

Pentru a se crea atmosfera romantică dorită de regina Maria, în sufrageria Casei de ceai a fost construit un frumos cămin-șemineu din zidărie și teracotă veche, săsească, cu cupolă, care dă acestui spațiu de recepție o notă de eleganță în plus. Lângă șemineu a fost montată o bancă din brad pe picioare de zidărie, cu spătarul din teracotă. După anul 1934, clădirea a fost extinsă, prin amenajarea unei noi încăperi, pe latura de nord-est a construcției, spațiu amplu ce comunică direct cu parcul castelului prin amenajarea unei terase placată cu piatră. Tot în această perioadă au fost realizate și instalațiile de apă și canalizare, precum și branșamentul de instalație electrică,

48. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938, f. 43-44.

49. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 214.

*Casa de ceai
a reginei
Maria
din parcul
Castelului
Bran.
Foto color
de Wilhelm
Tobien,
National
Geographic*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

clădirea fiind alimentată cu energie electrică furnizată de microcentrala Siemens-Schukert de pe râul Turcu. În urma acestor transformări, Casa de ceai avea o suprafață de 180 mp și cuprindea următoarele încăperi: două saloane mari (o sufragerie și un salon de recepții), o bucătărie, două grupuri sanitare și un vestibul. În inventarul clădirilor și bunurilor din comuna Bran, aparținând principesei Ileana a României, realizat la 27 februarie 1948, Casa de ceai a fost evaluată la 1.323.000 lei. În această Casă de ceai regina Maria și invitații săi serveau, după obiceiul englezesc, ceaiul de la ora 5, gustările fiind pregătite la bucătăria din castel și transportate la Casa de ceai cu ajutorul unui funicular Montplats lung de 300 m (evaluat în 1948 la 500.000 lei), ce comunica direct cu bucătăria Casei de ceai. La 31 decembrie 1937 au fost inventariate obiectele aflate în Casa de ceai, o serie de piese de patrimoniu fiind trecute la categoria „inventar special”: „scaun vechi din lemn de ulm; masă din lemn de nuc; vas ceramică smălțuită; castron verde Toledo, ceramică smălțuită; scaun din lemn sculptat, nuc; serviciu de ceai, marca Talavera, Spania, compus din 12 cești, 10 farfurii mici, 12 farfurii desert, zaharniță cu capac, un ceainic și o farfurie cu stemă; icoană lemn sculptat, bronzat, cu 7 fețe de sfinți, anul 1823; vas de lut cu ornamentație în relief; icoana Maica Domnului, pictată în culori închise; icoana Sfântul Nicolae, pictat pe lemn; icoana Maica Domnului, pictată pe lemn; icoană pictată pe lemn, Iisus răstignit, și poliță; casetă de lemn în formă de casă”⁵⁰. Alături de minunatul serviciu de ceai marca Talavera - Spania, păstrat și astăzi în colecțiile Muzeului Național

50. A.N.I.C., fond Ministerul Artelor și Informațiilor, Direcția Administrativă, dosar nr. 439/1948, f. 201-203 (*Inventar al clădirii „Casa de ceai”, proprietatea fostei Principese Ileana din comuna Bran, jud. Brașov, la data de 31 decembrie 1947, semnat de Ion D. Ion și C. Soare*).

Castelul Bran
și clădirile
Vămii
medievale,
anii '30

Bran, au mai fost inventariate un „serviciu de ceai din ceramică smălțuită (compus din 22 farfurii, 23 căni, 11 farfurioare, 2 castroane și un vas cu coadă)”, decorat cu „flori albastre și păsări”, un „serviciu de ceai din ceramică smălțuită, compus din 6 farfurioare, 6 cești cu coadă, un ceainic cu capac” și un „serviciu compus din 17 farfurii întinse, 11 boluri și 11 farfurioare de ceramică smălțuită cu desen albastru”⁵¹.

VAMA MEDIEVALĂ BRAN

Altă componentă importantă a domeniului regal Bran, la a cărei amenajare arhitectul Karel Liman a avut un rol esențial, a fost ansamblul de clădiri *Vama Medievală Bran*. Primele construcții ale acestui ansamblu arhitectural datează din secolul al XIV-lea, fiind ridicate în aceeași perioadă cu castelul Bran, etapa decisivă de construcție fiind realizată în secolul al XVIII-lea. Aflat în posesia reginei Maria, din 1921 ansamblul arhitectonic Vama Medievală Bran va intra într-un vast proces de restaurare și amenajare, lucrările fiind conduse de arhitectul Karel Liman. Constantin Soare, care a lucrat în administrația castelului Bran în perioada interbelică și a locuit chiar în corpul central al Vămii Medievale, își amintea că înainte de venirea reginei Maria clădirea Vămii avea doar parter – prevăzut cu „un pod cum au șurile” – și era locuită de pădurari care aveau „diferite lucruri și semințe de pomi”, printre aceștia fiind și „un inginer Albrich de la Brașov”, care „a lucrat în mai multe rânduri pentru Majestatea Sa Regina, la aranjarea pădurilor de la castelul Bran”⁵².

51. *Ibidem*, f. 201-102.

52. Nicoleta Petcu, *Casa Vămii de la Bran în perioada interbelică*, în volumul „Țara Bârsei. Revistă de cultură”, Brașov, serie nouă, nr. 2, 2003, p. 90.

Principesa Ileana își amintea că „pe vremea mamei mele toată clădirea aceasta fusese cartierul general pentru cei cu care lucra – aghiotantul, secretarul, ofițerul de poștă – și care veneau cu ea peste tot. De asemenea erau aranjate în ea camera de oaspeți pentru cei care nu îi erau prieteni intimi, dar cărora dorea să le ofere o vacanță la munte, în aer proaspăt”⁵³. Pentru a se crea mai mult spațiu, pavilionul central al Vămii Medievale a fost mansardat, în stil neobaroc. Ca și în cazul celorlalte creații ale sale – castelele Peleş și Pelișor din Sinaia și castelul Bran – arhitectul Liman a optat pentru tehnica de construcție „fachwerk”, în care lemnul este nu numai element de construcție, ci are și un pronunțat rol decorativ. Cele șase corpuri de clădiri ale Vămii Medievale aveau destinații dintre cele mai variate: corpul central era destinat apartamentelor personalului din suita reginei Maria, fiind denumit în epocă „Casa Suitei”, alte clădiri fiind amenajate ca garaje, fânar, grajduri, ateliere de tâmplărie, cameră de gardă. În urma restaurării, în 1944, ansamblul Vămii Medievale era descris astfel de către noua proprietară, principesa Ileana: „Erau de fapt două case cu etaj, unite printr-o pasarelă largă, pe care noi o foloseam ca sufragerie. Pereții erau groși, tavanul jos, iar podelele erau făcute din scânduri late și închise la culoare. Tot interiorul era vopsit în alb, ca mai toate casele românești. La ferestre erau ghivece cu Condurul Doamnei și, în general, era un loc foarte agreabil pentru ceea ce credeam noi atunci că va fi doar o locuință temporară. La fiecare capăt, această casă cu două corpuri se continua cu ziduri înalte. La un capăt acestea formau o curte ca de fermă, în care țineam niște pui, găște și animalele copiilor – iepuri, inclusiv un iepure alb de Angora, miei, o pisicuță roșcată de Angora și un pui de cerb orfan. La celălalt capăt, între zidurile înalte, erau adăpostite un garaj și camera de gardă, căci, cum se obișnuiește la orice reședință regală, aveam o mica gardă cu noi întotdeauna și câte o santinelă la fiecare poartă”⁵⁴.

După moartea arhitectului Karel Liman, în 1929, colonelul Eugen Zwiedinek, aghiotantul reginei Maria, a fost „însărcinat cu direcția lucrărilor de la Bran”, între acestea fiind și cele privind amenajarea clădirilor Vămii Medievale. Pentru anul 1929, colonelul Zwiedinek considera necesară suma de 250.000 lei pentru continuarea lucrărilor la „Casa suitei – o casă completă cu șase camere”⁵⁵. Cu acel prilej a fost introdusă apa curentă în clădirile Vămii Medievale, obținută prin captarea unor izvoare din dealul Măgura. În 1932 a fost introdus și iluminatul electric, odată cu inaugurarea microcentralei de pe râul Turcu. În urma acestor amenajări, în 1930, corpul central al Vămii Medievale, denumit „Casa Suitei”, avea următoarea structură interioară: „magazie; camera doamnelor de onoare; apartamentul colonelului Zwiedinek, cu dormitor și birou; camera Soare 1; camera Soare 2; camera șoferilor; camera pentru oamenii de serviciu; apartamentul pentru doamnele de onoare”⁵⁶. Din 31 mai 2009, corpul central al Vămii Medievale a fost amenajat ca muzeu, aici fiind expuse piesele de patrimoniu care au ilustrat – până la retrocedarea castelului Bran către succesorii principesei Ileana a României – expoziția permanentă a Muzeului Național Bran.

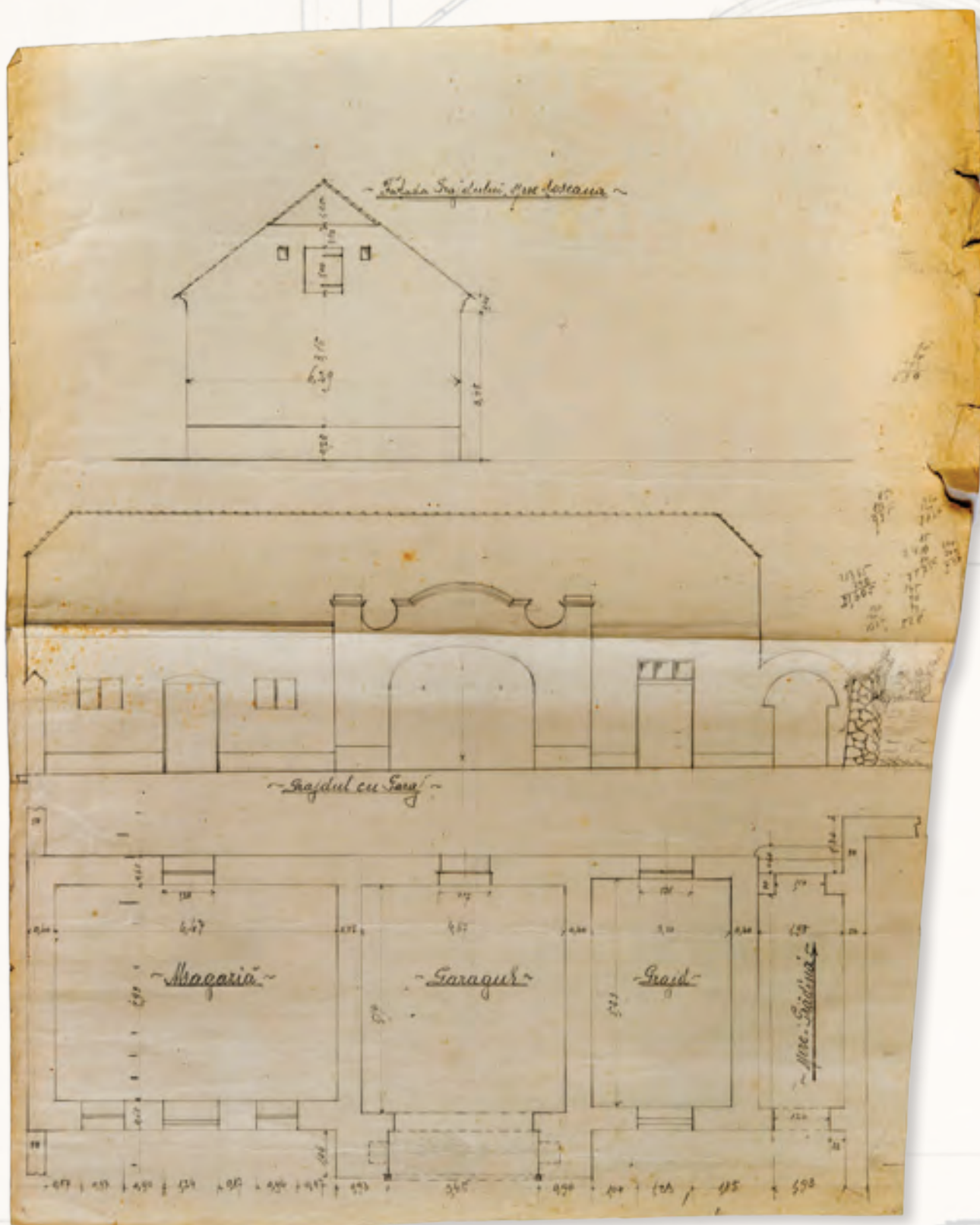
53. Ileana, principesă de România, arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, traducere din engleză de Agra Baroti-Gheorghe, prefață de Al. Paleologu, București, Humanitas, 2005, p. 169-170.

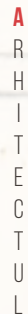
54. Ileana, principesă de România, arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, p. 169.

55. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 13/1929, f. 142.

56. Nicoleta Petcu, *Casa Vămii de la Bran în perioada interbelică*, loc. cit., p. 90.

Proiectul
Grajdului
cu garaj
din cadrul
ansamblului
arhitectonic
Vama
Medievală
Bran

A

ROMÂNIE

INTERIOARELE DE EPOCĂ ALE CASTELULUI BRAN

Castelul a fost locuit doar de unii membri ai Familiei regale, cărora li s-au amenajat apartamente separate. Între ei se detașează regina Maria, care ocupa un apartament la primul etaj al castelului compus din *Hall* (cuprinzând două dulapuri din lemn sculptat, un iconostas de lemn, trei tronuri sculptate, o masă ovală, o oglindă cu ramă de lemn, șase sfeșnice, patru candel, șaisprezece vase din alamă, zinc și pământ, șase icoane, 184 de cărți), *cameră de toaletă* (cu un pat din lemn sculptat, un dulap, o toaletă de lemn cu oglindă la mijloc, două fotolii, două sfeșnice de fier, opt vase de alamă, un tablou de Otilia Michail-Oteteleşanu, intitulat *Poartă de biserică*, un covor românesc, 13 cărți), *Salonul galben* (cuprinzând o somieră cu saltea de lână, o masă mare octogonală, un paravan de lemn sculptat, un tron înalt sculptat, trei fotolii cu husă de creton, două scaune de lemn sculptat, nouă sfeșnice, o cădelniță de argint, o oglindă rotundă cu ramă și suport de argint, unsprezece icoane, o statueta de metal reprezentând-o pe *Maica Domnului*, autor Em. Frémiet, cu postament de marmură roșie, patru covoare românești, 13 cărți), *Salonul mare* (cu un dulap aurit, sculptat, o canapea cu husă și trei perne de creton, o masă italienească, o masă octogonală, două tronuri mici sculptate, trei etajere, șase sfeșnice, un candelabru de fier, în formă de cerc, cu douăsprezece becuri, o oglindă cu ramă de lemn aurită, o casetă din argint, vase de alamă, zinc, argint, lemn și pământ, treisprezece icoane, 19 cărți), *dormitor* (mobilat cu o somieră cu saltea de lână, un iconostas de lemn sculptat, mai multe mese din lemn sculptat, două fotolii din lemn, trei scaune, opt sfeșnice din alamă și argint, patru candel de argint, patru pahare de argint, vase de aramă, zinc, sticlă, pământ, metal, piatră și lemn, patru cruci din lemn și metal, șaisprezece icoane reprezentând-o pe *Maica Domnului*, o statueta din lemn reprezentând un călugăr benedictin, 20 de cărți), *baie, antreu, a doua cameră de toaletă*⁵⁷.

Primele amenajări la ceea ce va deveni apartamentul reginei Maria au fost făcute în vara anului 1921, la 6 iunie, suverana începe să mobileze apartamentul, consemnând în jurnal că „a fost extraordinar, ne-am agitat și am aranjat mai mult sau mai puțin cele două camere ale mele. O să fac din ele o minunăție, deși, fără îndoială, mai sunt încă multe de făcut, șemineuri, repararea dușumelelor, refacerea ușilor uzate, vopsirea grinzilor îngălbenite, văruierea din nou a pereților. Marile mele fotolii englezești sunt exact ceea ce trebuie. Nu poate exista nimic mai divin de confortabil. (...) După câteva modificări, cele două camere de zi arătau mai intime și plăcute la vedere, ca să nu spun *mai artistic*. În micul meu dormitor foarte original am pus patul, dar nu m-am decis încă asupra mobilierului, dorind să păstrez detaliile aproape exagerat de simple; vreau ca fiecare obiect să fie impecabil ales”. Cu două săptămâni înainte, la 18 mai 1921, în timpul unei vizite la Bran regina Maria fusese plăcut surprinsă să vadă – în camera mare a apartamentului de la etajul I al castelului – „așezată enorma mea sofa englezească în fața viitorului șemineu, un fotoliu mare alături de o măsuță neagră sculptată și, pe măsuță, o farfurie chinezească în albastru și alb. Într-un alt colț, un scrin vechi, de asemenea cu o farfurie albastră. În mijloc, un vas de alamă. În alt colț, un birouaș sculptat pe care trona un enorm vas vechi din cupru, o masă mare și grea în spatele sofalei – totul începe, deja, să arate omenește”. La 25 iunie 1921 regina Maria, împreună cu principesa Ileana, arhitectul Karel Liman și doamna Kopkow au vizitat castelul Bran, într-o „zi fără soare și friguroasă”.

57. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938 (*Inventarul castelului Bran*), f. 24-32.

*Dormitorul reginei Maria din Castelul Bran.
Foto Emil Fischer*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

Salonul mare al apartamentului reginei Maria din Castelul Bran, 1931

„Cu o extraordinară promptitudine – consemna regina cu bucurie – micile mele capricii au fost puse în aplicare în camera mea. Numai că, în prezent, pereții păreau târcați; nu fuseseră încă zugrăviți, pentru că fuseseră tăiate micile nișe și ușile fuseseră modificate, așa că totul era încă proaspăt și umed”. În toamna anului 1922, la 7 noiembrie, când dormitorul începea deja să prindă contur, regina Maria consemna că „forma adorabilă, stranie și neobișnuită a camerei mele continuă să mă încânte, cu tavanul ei boltit și neregulat”. „Dar ce oare nu mă încântă pe mine, aici, la Bran?” se întreba retoric augusta proprietară a castelului.

Ziua de 25 iunie 1921 a fost, totuși, importantă pentru regina Maria, deoarece atunci s-a finalizat amenajarea budoarului (*salonul galben* – cum a fost cunoscut în perioada interbelică), care era „o comoară de culoare, cu gust și simplitate, încât ființa mea se destinde când stau în el”. În memoriile sale, regina Maria descrie cu satisfacție nedisimulată această nouă amenajare interioară de la castelul Bran, detaliile oferite stând mărturie asupra bunului gust al suveranei: „Am pus un mare divan, care poate fi folosit ca pat și este acoperit cu un delicios creton galben, imprimat cu grupuri de lalele de culoare violet și indigo închis, o armonie de culori deosebit de reușite. Vechi icoane pe pereți și nișe, pereții bineînțeleși albi și piese vechi negre și maro de mobilă sculptată cu pricepere, cu multe vase de aramă, lustruite, câteva vase vechi, chinezești, albastre și albe, câteva obiecte vechi de argint pe mese și vechiul *Truhen* [cufăr] – pe podeaua ce va fi vopsită indigo, două covoare românești galbene cu margini albastru închis, strălucitor – asortându-se cu cretonul meu. Ușile vor fi din lemn maron-închis încrustat. Ușile și podeaua nu sunt încă gata și nici draperiile nu sunt prinse. Ele vor fi din mătase groasă, galbenă, pentru a se sorta cu cretonul. Pe o parte, deasupra divanului meu, sunt trei candelă de argint ce atârnă din tavan la diferite înălțimi, lângă icoane. Mai este un minunat suport de fier pentru lumânări, aranjat pentru mai multe lumânări, de care am atârnat o serie de vase vechi din argint pentru flori”. Concluzia reginei Maria era că „am realizat o armonie perfectă în acea odăiță, dar, de altfel, trebuia să fiu cu adevărat lipsită de gust ca să nu reușesc să obțin ceva adorabil dintr-o asemenea cămăruță, având cadrul existent”. Admirația reginei Maria pentru acest spațiu interior al castelului Bran își păstrează aceeași intensitate în timp. În 22 iulie 1924 „în loc să stau în patul meu ca să scriu – notează, ironic, regina – m-am sculat și m-am dus în mica mea cameră tapetată cu creton galben și care are covoare românești galbene cu bordura albastru-deschis. Cretonul este diferit față de tot ceea ce am văzut vreodată, pe un fond ocru-deschis, cu buchete de lalele indigo și violet-închis pe el, dar lalelele sunt puse într-un fel de recipiente înalte prin care se văd rădăcinile lalelor sau ale bulbilor.

*Regina Maria
și principesa
Ileana
fotografiate
în Salonul
galben al
Castelului
Bran*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

Regina Maria
în Salonul
galben.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

Frunzele sunt cenușii, dar sunt și ghirlande de un verde-pal dintr-un alt soi de frunze, care prind la un loc diferite grupuri de lalele. Ca descriere, sună nostim, dar este extrem de armonios ca ansamblu!”.

În 12 iulie 1921 – „o zi perfectă, nici prea cald, nici prea rece” – regina Maria vizitează castelul Bran, însoțită de fiicele sale, principesele Ileana și Marioara (Mignon) și de nora sa, principesa Elena (Sitta). Invitată de onoare va fi castelana de la Posada-Comarnic, Martha Bibescu, care „este o mare admiratoare de lucruri frumoase și totodată are ochi și înțelegere pentru lucrurile ieșite din comun”. Bucuria dublă a reginei Maria a fost că „mult iubitul meu [castel Bran] a fost apreciat la justa lui valoare, mai ales de către Martha” și că „Liman a lucrat splendid”. Progresele făcute în decorarea interioarelor sunt notate atent de regină: „Dormitorul meu are deja montată mica fereastră adusă din Grecia, iar sus deschiderea pentru fereastră lungă din camera mea este și ea făcută, așa încât acea minunată încăpere este perfect luminată acum. S-au mai adus câteva mese, iar cel de-al treilea covor galben dat de Barbu [Știrbey] pentru camera mea se potrivește perfect”. Înainte de plecare – mărturisirea regina – „am notat cu Liman diferitele îmbunătățiri care mai trebuie făcute în timpul absenței mele”, după care i-a făcut Marthei Bibescu un tur al proprietății, arătându-i „diferitele mele posesiuni, căsuțele de jos, unde sper să plantez o grădină de flori, pajiștea mea, livada mea, vechiul hambar pe care vreau să-l transform în cameră de ceai, așa cum vreau să fac și o mică grădină țărănească în jurul lui”.

Amenajările la apartamentul reginei au continuat în următorii ani, în 27 iulie 1923 suverana scriind că „întotdeauna găsesc ceva de făcut și, în general, mă obolesc foarte mult, alergând în sus și în jos, pe micile mele scărițe abrupte, aranjând, îmbunătățind, inspectând, planificând, până

când, ruptă de oboseală, mă cufund în unul din confortabilele mele fotolii, ca să mă odihnesc". Deși regina Maria s-a implicat profund în amenajările interioarelor castelului Bran, preferințele sale erau unele subiective: „Cele trei încăperi preferate ale mele sunt: mica cameră boltită cu perdele de creton galben și covoare galbene, dormitorul, și el boltit și plin de obiecte aparte, în cea mai mare parte vechi, și apoi lunga sală de muzică cu adorabila ei loggie în față". În iarna anului 1923, amenajările de la apartamentul reginei erau aproape finalizate, suverana putând să consemneze în jurnal, la 23 noiembrie, satisfacția de a avea un dormitor decorat așa cum își dorise: „Am dormit de minune în micul dormitor adorabil pe care-l iubesc, cu plafonul lui boltit și scund, cu ferestrele sale cu nișe adânci, cu frumosul covor chinezesc albastru, cu fantasticele icoane vechi, cu piesele de broderie, cu mobilierul rustic și obiectele deosebite, sculptate în lemn, cu interesantele sale exemplare de vase vechi de pământ și argintărie, cu cele două ferestre perforate în marmură din Grecia, cu șemineul de o formă aparte, care încălzește atât de bine, și cu frumosul meu călugăr din lemn pe piedestalul lui vechi de piatră, de pe capitelul unei coloane, care străjuiește totul. Nu ar putea exista o cămăruță mai armonioasă și mai neobișnuită. Patul meu este spațios și confortabil, scund, pur și simplu o imensă somieră cu saltea, pusă pe podea. În partea din față a patului am pus o tăblie frumoasă cu încrustații, pe care o am de la Muzeul Britanic, o piesă de sculptură indiană. În timpul zilei, o minunată cuvertură veche, italiană, brodată toată în culori palide, pe un fond maro și auriu, acoperă patul care devine o canapea plină cu perne de catifea în tonuri palide, care se armonizează perfect cu restul. Pe peretele de la capul patului este o mică nișă, unde se află o icoană veche a Fecioarei (un mic triptic) și o colecție de cărți mici. Această cameră minunată este lată și ajungi la ea urcând mai multe scări și trecând printr-un antreu dublu. Vântul șuieră cu putere în jurul ei și are o vedere amplă spre văi și munți, iar jos asupra satului și râului. Îmi place să mă trezesc dându-mi seama că mă aflu în această dragă cămăruță". Doi ani mai târziu, în vara anului 1925, arhitectul Liman a făcut unele modificări apartamentului reginei, care notează – la 5 septembrie 1925 – că „în interiorul iubitului castel, Liman a făcut o îmbunătățire extraordinară. A transformat cele două antreuri ale mele într-unul singur și a realizat un fel de hol mic, aranjat perfect cu piese vechi de mobilier, vase de ceramică și covoare, absolut încântător, o reușită mai mare nici că se putea. Camera mea de îmbrăcăminte este și ea gata, multe uși sunt finisate și mai sunt și alte nenumărate îmbunătățiri".

Deși regele Ferdinand I nu a manifestat nici un fel de interes pentru castelul Bran și nici nu a dormit vreodată aici, regina Maria i-a amenajat totuși un apartament demn de rangul său, situat la etajul al II-lea al castelului. Apartamentul era format dintr-un antreu, un dormitor mic (pe care îl folosea, rar, Miss Woodfield, fosta bonă a principelui Mircea), dormitorul regelui, un salon, un antreu mic, camera tiroleză și o baie. În 1930 profesorul Ioan Moșoiu prezenta astfel apartamentul regelui Ferdinand I: „Din anticamera aranjată cu mobilier în stil german, pe pereți cuiere mari de lemn, de care atârnă o colecție frumoasă de vase, voind să vizităm întreg apartamentul trecem prin camera de primire, prin camera de culcare, în care privirile ne sunt atrase de patul cu baldachin, de lavițele, scaunele, dulăpioarele și pupitrele, toate cu încrustații în stil florentin și pereții decorați cu picturi florentine. Prin sala de lucru (salon și biuro), în care e de remarcat ca mobilier deosebit un dulap tip boem, cu multe sertare și cu mosaic în lemn, care deschizându-se poate servi și ca masă

Un colț
al salonului
regelui
Ferdinand
din Castelul
Bran

de scris, străbătând un mic antreu ajungem într-o altă camera de culcare, în care între alte mobile e de remarcat un pat tot cu baldachin, tip german, cu o învelitoare somptuoasă lucrată în fir, precum și un frumos dulăpior florentin cu mozaicuri în os, cari reprezintă diferite scene mitologice⁵⁸. Lucrările de amenajare a spațiului nu au fost complicate, în 22 septembrie 1921 arhitectul Liman realizând în camera mare „o a treia fereastră, care dă mai multă lumină”. Cu același prilej „camera rotundă din turn a fost mărită și i s-a făcut o nouă fereastră”. Ceea ce a dat însă un plus de valoare apartamentului întâiului rege al României Mari a fost mobilierul cu totul special ales de regina Maria pentru camerele soțului său. De departe, cea mai spectaculoasă piesă de mobilier din întreg castelul Bran a fost impresionantul pat cu baldachin, piesă de patrimoniu de categoria Tezaur, unică în România și în Europa, datând din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Patul cu baldachin și prie-Dieu-ul au fost dăruite reginei Maria de către actrița Marioara Voiculescu⁵⁹. Unele elemente decorative – reprezentând două scene religioase sculptate pe tăblia de căpătâi a patului (*Nașterea lui Iisus Hristos* și *Închinarea Magilor*) – provin de la un vechi altar german, iar altele sunt realizate într-un atelier din Italia, în stil baroc: coloanele în torsadă, capetele de personaje și de animale înscrise în scoici, personaje în costume renaștentiste, purtând cornul abundenței sau un stindard. Alte ornamente sculptate ale patului cu baldachin (blazonul de pe frontonul patului sau personajele

58. Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 100.

59. Cf. scrisorilor din 22 august 1994 și 25 iulie 1995, trimise conducerii Muzeului Bran de către Ana Ionescu, nora Marioarei Voiculescu (documente păstrate în Arhiva Muzeului Național Bran).

*Dormitorul regelui Ferdinand.
Foto Emil Fischer*

în costume de epocă) au fost reluate în pictura ușii dinspre salonul regelui, în timp ce cealaltă ușă a dormitorului a fost decorată cu ornamente sculptate preluate din decorația băncii cu ladă și spătar înalt, realizată în secolul al XIX-lea într-un atelier italian⁶⁰.

Dintre cei cinci copii ai reginei Maria, principesa Ileana și principele Nicolae vor fi cei care se vor atașa mai mult de castelul Bran. Castelul a fost în timpul reginei Maria nu numai reședință de vară, ci și loc de petrecere, aici organizându-se recepții și oștețe cu adevărat regale. De pildă, în august 1934, la un asemenea dineu s-au consumat: un iepure, șapte porumbei, cincisprezece pui, o sută douăzeci de ouă, zece kg nisetru, șapte kg pepeni⁶¹. Vinurile se păstrau fie în „pivnița” castelului, fie în ghețarie. În 20 iunie 1922, oaspeți ai reginei Maria la castelul Bran au fost sora sa, infanta Beatrice a Spaniei, soțul său Alfonso de Orleans y Bourbon, și principesa Elena a Greciei. Aceștia au fost invitați de regina Maria la masă „afară, pe stânca din fața castelului, unde am pus o enormă masă solidă, special construită de Liman, cu scaune minunate care se potrivesc cu ea. În locul unei mici fețe de masă, am pus un covor vechi, în tonuri palide de alb și roșu, pe fond crem, pe care l-am găsit, și care acoperă masa și atârână puțin de fiecare parte, iar ca element decorativ sunt trei vechi farfurii chinezești, plate, albastru cu alb, pline cu trandafiri sălbatici. Cu porțelanul

60. Vezi Nicoleta Petcu, *Decorarea interioarelor de epocă*, în *loc. cit.*, p. 65; Nicoleta Petcu, *Ghidul castelului Bran*, în volumul *Castelul Bran. Muzeul și colecțiile sale*, autori Daniel Tiberiu Apostol, dr. Narcis Dorin Ion, Nicoleta Petcu, editat de Muzeul Național Bran, 2007, p. 79.

61. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 19/1933-1934.

Sala mare
de muzică a
Castelul Bran

meu albastru și paharele care arată ca bulele de săpun, a fost cu adevărat foarte frumos”. Tot aici, sub copacii de pe stâncă, regina Maria îi va oferi un prânz regelui Ferdinand I în prima sa vizită la Bran, la începutul lunii iulie 1922. Din păcate, regele nu era deloc pasionat de castelul Bran, deși regina îl rugase, în 16 iulie 1922, „să controleze tot ceea ce facem, dar el nu are un interes real și spontan pentru construcții, nu are în el spiritul lucrurilor. N-a făcut decât să se uite la scările abrupte și să mormăie, să bombăne și să râdă și n-a fost deloc politicoasă. L-am certat și după aceea a devenit mai amabil, dar mi-am dat seama că *am stricat orzul pe găște* și că el niciodată nu se va bucura cu adevărat de acest loc”. În ziua de 7 noiembrie 1922, regele Ferdinand I împreună cu principele Nicolae revin la castelul Bran, unde regina Maria a „pregătit un festin pentru ei în marea cameră de muzică de sus, unde ardea un foc viu. Am pus pe masă ultimele gălbenele și, în curând, au sosit, mai întâi Majestatea Sa, apoi Nicky și cele două surori [Elisabeta și Marioara]. Le-am oferit o masă excelentă la care au participat și Liman și Rebhuhn. Toți au mâncat cu poftă”. Cu un alt prilej, la 20 octombrie 1924, regina Maria oferă un prânz în loggia castelului, la care participă regele Ferdinand I, prințul Friedel Hohenlohe-Langenburg, prințesa Mașka (Maria, fiica Victoriei Melita, sora reginei Maria), arhitectul Liman, generalul Rasoviceanu și colonelul Stoilov.

Principele Nicolae este cel căruia, în 1930, regina Maria dorea să-i lase moștenire castelul Bran⁶². Ideea era mai veche, încă din 27 aprilie 1922, regina Maria scriind în *Jurnalul* său că pe principele Nicolae „îl interesează locul în mod deosebit, întrucât eu spun întotdeauna că intenționez să i-l las lui”. În plus – adăuga suverana – „Nicky este un perfect companion. El nu a mai fost aici de când lucrările au avansat atât. M-a ajutat să mut mobila și s-a făcut util în mai multe privințe”. Tocmai de aceea, fiind atât de atașat de o reședință care îi fusese promisă ca moștenire, principele Nicolae va avea un apartament amenajat la etajul al IV-lea al castelului, format din: dormitor (cu un pat din lemn sculptat, un scrin din lemn, două statuete din bronz și piatră, un tablou de Sile Ionescu), salon (cu o somieră, două dulapuri din lemn, un birou, cinci fotolii de lemn, un scrin-etajeră din lemn, două sfeșnice, două puști turcești înscrustate cu sidef, un tablou intitulat *Vatră*, de H. Molzer, douăzeci și patru de tablouri reprezentând vederi românești, 56 de cărți) și baie⁶³. „Apartamentul rezervat A.S. Prințului Nicolae – își amintea profesorul Ioan Moșoiu – se compune din o cameră de culcare și din o cameră de lucru; pereții acestei camere sunt îmbrăcați în lemn de brad lucrat cu mult gust și cu mobilier în genul celorlalte camere. Din această cameră se poate ieși pe terasa de unde se deschide o largă perspectivă spre Branul de sus”⁶⁴. Amenajări importante s-au făcut la apartamentul principelui Nicolae în lunile august și septembrie 1923, când arhitectul Liman a realizat câteva „îmbunătățiri, punând planșeu de lemn pe acoperișul turnului și, astfel, un mic colțisor pentru odihnă apăruse ca din senin. Una din micile camere de oaspeți avea patul ei și nișă etc... totul potrivit-se admirabil, iar la etajul lui Nando și la cel de deasupra se făcuseră locuri pentru bar”⁶⁵.

Alte încăperi amenajate în castel în acea perioadă erau: odaia „principesa Mașka” (care avea un pat de lemn cu baldachin, două dulapuri, un birou, un scrin de lemn, două fotolii, trei sfeșnice, piese de ceramică, o icoană, un tablou intitulat *Interior de biserică*, pictat de Grant, 47 de cărți), odaia de musafiri (având un pat de lemn, o toaletă, o etajeră, un dulap, o masă, un scrin, două fotolii, trei sfeșnice) și odaia săsească (cuprinzând un pat săsesc pictat, un dulap, un cuier, un sfeșnic, un covor românesc, două mese, patru etajere, 212 cărți)⁶⁶. La parterul castelului a fost amenajată *Sufrageria regală*, care – la 7 iulie 1924 – era „în întregime scoasă la lumină și arată ca o splendidă cameră mare pe care intenționăm să o boltim și să o facem toată albă, ca să fie cât mai luminoasă”. Lucrările de amenajare a sufrageriei au continuat, fiind aproape gata la sfârșitul lunii august 1924 „cu excepția pardoselii de cărămidă”. Ca piese de mobilier pentru sufrageria amenajată la baza turnului de est al castelului, regina Maria a ales un bufet și două servante sculptate în meplat, un bufet masiv din lemn de stejar, o masă din stejar cu opt scaune din lemn de nuc, cu spătar înalt, un ceas cu pendul⁶⁷. Între obiectele de artă decorativă din sufragerie regăsim menționate, în inventarele de epocă, vase de pământ, boluri de onix, șase covoare basarabene, în timp ce pereții erau decorați cu farfurii din faianță pictată, dar și cu două tablouri reprezentând „Vas cu flori” și „Struguri”.

62. Regina Maria, *Casele mele de vis*, p. 66.

63. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938, f. 2-4.

64. Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 101.

65. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. V, p. 352.

66. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938, f. 2-9.

67. Vezi, pe larg, Nicoleta Petcu, *Sufrageria regală de la castelul Bran*, în volumul *Studii și articole de istorie și istoria artei*, editat de Muzeul Național Cotroceni, coordonatori dr. Diana Fotescu, Marian Constantin, Editura Sigma, 2001, p. 353-358.

Sala mare
de muzică a
Castelul Bran

Camera cea mai importantă a castelului era *Salonul de muzică*, care în 1930 avea „bibliotecă mare, spațioasă și foarte valoroasă prin bogăția și aranjamentul ei artistic. Pe doi pereți are dulapuri pline cu cărți, frumos legate, din toate domeniile, iar deasupra lor sunt așezate numeroase vase. Ici un fotoliu, colo o masă pe care zac cărți, albume și opere ale Majestății Sale Regina Maria, precum și diferite caiete de muzică. Ca mobilier: cămin cu lavițe împrejurul vetrei, prin colțuri divane acoperite cu învelitori moderne și pianul, ca instrument muzical. Plafonul de lemn e susținut de doi stâlpi de lemn, în formă de coloană, încrustați la capitele, iar pe jos covoare și piei de urși”⁶⁸. Primele amenajări la Salonul de muzică au început în vara anului 1921, arhitectul Liman respectând indicațiile reginei Maria, date cu prilejul vizitei din 18 mai 1921: „Apoi în camera enormă, de sus de tot, vom deschide pe una din părți o fereastră largă și o mică galerie în față, ca să dea lumină. Această cameră mare va deveni un fel de cameră de zi, funcționând și ca bibliotecă, și pentru muzică și lectură. Va avea o masă imensă la care fiecare persoană poate face ce dorește, după propriul gust. Vreau să pun și un pian mare și un șemineu mare”. Corpurile de bibliotecă din Sala de muzică au fost realizate în luna mai 1923, după proiectul arhitectului Liman. „Singurul lucru pe care l-am găsit terminat – scria regina Maria în 28 mai 1923 – au fost foarte frumoasele rafturi din stejar pentru cărți, pentru partea de bibliotecă din camera de muzică, care sunt de foarte bun-gust și frumos lucrate, doar că ele fac încăperea puțin mai mică, așa încât pianul nu mai poate rămâne acolo unde îl pusesem eu”. Conform inventarelor de epocă, Salonul de muzică era mobilat cu două canapele, două noptiere și patru fotolii, iar ca obiecte de artă decorativă regina Maria a ales pentru acest spațiu artistic cinci sfeșnice, zeci de vase din pământ, alamă, argint, opt tablouri semnate de

68. Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 101.

Fr. Roubaud, Iosef Brandt, Wunsch, Stöckler sau Kaulbach, covoare oltenești și basarabene⁶⁹. Ca instrumente muzicale erau un pian mare marca Bösendorfer și un Harmonium, la care au cântat, adesea, George Enescu și Cella Delavrancea, spre încântarea suveranei și a oaspeților săi. De altfel, în această Sală de muzică (amenajată parțial și ca bibliotecă) regina Maria, însoțită de Elisa Brătianu și doamna de onoare Irina Procopiu, l-au avut ca oaspete – în 26 iulie 1923 – pe George Enescu, care „a cântat divin la vioară, până la ora ceaiului”. În bibliotecă au fost inventariate, în 1938, 837 de cărți, dintre cele mai variate domenii, marea majoritate a acestora păstrându-se și astăzi în biblioteca Muzeului Național Bran. Pentru a putea admira Branul și împrejurimile lui din înaltul castelului, în anul 1931 regina a ordonat meșterului Jozsef Schnell să amenajeze un balcon din piatră de Câmpulung, la care se accede din Salonul de muzică de la etajul al III-lea al castelului⁷⁰. Priveliștea este într-adevăr unică și încântătoare.

Principesa Ileana a iubit foarte mult reședința regală de la Bran, a cărei proprietară a devenit după moartea mamei sale, în 18 iulie 1938. De fiecare dată, bucuria revederii castelului Bran este notată cu emoție în *Însemnările zilnice* ale reginei. „Apropiindu-ne de Bran – scria regina la 22 septembrie 1921 – Ileana și cu mine am simțit că ne bat inimile de plăcere și de speranță și ne-a cuprins un sentiment minunat de a fi acasă. Îndeosebi ea și cu mine adorăm Branul mai mult ca orice”. Principesa Ileana va avea un apartament compus din salon (cu o masă sculptată, un scrin, două fotolii, cinci icoane, un covor basarabean, 15 cărți), cameră de toaletă, dormitor (având în componență un pat de lemn sculptat, cu somieră și saltea de lână, un dulap de lemn sculptat, un scrin de lemn sculptat, două sfeșnice, patru candelă, șapte icoane, un covor românesc) și mai multe dependințe⁷¹. Primele amenajări la apartamentul principesei Ileana datează din vara anului 1921, când regina Maria și fiica sa vizitează castelul. „Ileana – nota regina în jurnal, la 25 iunie 1921 – a fost încântată, deși nu a avut ocazia să vadă Branul în starea lui cea mai bună. (...) Ea era, oricum, impresionată, mai ales că i-am aranjat cămăruța ei, ducând împreună aproape toată mobila necesară ca să o completăm”. Un an mai târziu, în iulie 1922, regina Maria are ideea de a dăruii principesei Ileana un apartament în castelul Bran, amenajat după planurile lui Liman. „El a făcut în turnul rotund, lângă mansardă, cel mai adorabil mic apartament – scria regina în jurnalul său. I l-am dat Ilenei și bucuria ei nu cunoaște margini. Imaginația sa aleargă acum să vadă cum să aranjeze acest loc prețios”⁷². Lucrările de amenajare a apartamentului prințesei Ileana s-au finalizat în luna mai 1925, regina Maria consemnând că „apartamentul Ilenei a fost finisat minunat, în stilul Bran al lui Liman, aparte și foarte special”⁷³.

După revenirea pe Tron, în 1930, pentru regele Carol al II-lea – pasionat vânător – a fost reamenajat în castel apartamentul regelui Ferdinand I, pe care fiul său îl ocupa doar când venea la vânătoare în zonă. Apartamentul era compus din dormitor (cu un pat italian din lemn sculptat, un dulăpior, o masă sculptată de atelier italian, un scrin pictat, două fotolii italiene sculptate, o bancă sculptată cu capete de lei, o garnitură de toaletă din cristal, șapte tablouri), salon (având două

69. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938 (*Inventarul Castelului Bran*), f. 2-9.

70. Nicolae Pepene, *Reședința particulară din Bran a reginei Maria a României*, loc. cit., Brașov, p. 82.

71. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938 (*Inventarul Castelului Bran*) f. 16-20.

72. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, p. 219.

73. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VII, p. 116.

scrinuri, două mese, o somieră, o canapea, patru mese, două fotolii, două scaune din lemn sculptat, cinci sfeșnice din fier, alamă și argint, trei tablouri semnate Bartels și Szatmary, două statuete și patru covoare oltenesti), o odaie tiroleză (cu un tron de lemn încrustat, o etajeră, un fotoliu, un scaun, o candelă de zinc, un sfeșnic din fier, o oglindă cu ramă de lemn) și o cameră de musafiri „Doria” (numită așa deoarece aici se afla un pat cu baldachin din lemn – îmbrăcat cu draperii, având brodată pe fundal bătălia de la Lepanto din 1571, condusă de Juan de Austria și amiralul Giovanni Andrea Doria –, un scrin venețian, trei tronuri italiene sculptate, patru fotolii, trei sfeșnice, două icoane, o statueta reprezentând un episcop)⁷⁴. Vizitele regelui Carol al II-lea la castelul Bran sunt consemnate în *Cartea de onoare* a castelului: 7 septembrie 1931 (împreună cu Friedel Hohenlohe), 17 septembrie 1931 (cu fiul său Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, și cu Friedel), 17 septembrie 1932, 26 septembrie 1932 (cu regina Maria, principesa Ileana și arhiducele Anton de Habsburg), 20 septembrie 1933 (împreună cu fiul său, principele moștenitor Mihai), 27 ianuarie 1934, 1 august 1934, 9 august 1935, 20 august 1936, 21 septembrie 1937 (cu Marele Voievod Mihai), 15 iulie 1939⁷⁵.

MOBILAREA CASTELULUI BRAN

Multe dintre piesele de mobilier și obiectele de artă decorativă cu care au fost amenajate interioarele castelului Bran proveneau de la celelalte reședințe regale, între care se detașează castelul Peleş. La 7 iunie 1921, pe o vreme ploioasă și friguroasă, regina Maria – însoțită de fiica sa Marioara (Mignon) și nora sa Elena (Sitta) – a făcut „o incursiune în castelul Peleş, pe care aș numi-o «o expediție de șterpelire», adică ne-am dus să luăm tot felul de fleacuri pentru celelalte case ale noastre. Era nevoie de câteva mese pentru Foișor, mie îmi trebuiau niște dulapuri și vase pentru prețiosul meu Bran. Liman nu a făcut obiecții, recunoscând că anumite părți ale Peleşului erau o adevărată *rumpelkammer* (debara – n.n.) de unde puteau fi luate lucruri fără a face pagubă”. A doua „expediție” la Peleş are loc în 29 aprilie 1922, regina Maria notând cu satisfacție momentul în *Jurnal*: „Numesc toate aceste incursiuni în castel companiile mele de *raubzüge* (jaf) întrucât, în general, spre marea bucurie a copiilor, iau câte ceva, în special, pentru Bran! Găsesc lucruri minunate ascunse, care nu au nici un rost în Peleş și-și primesc locul cuvenit în locșorul meu. Am descoperit astăzi, cu mare emoție, două foarte vechi picturi din perioada iconografică, zăcând în beznă, întrucât nu le observasem niciodată. Le-am luat imediat, una pentru Bran și una pentru sufrageria noastră de aici, unde se potrivește ca și cum ar fi fost anume făcută pentru ea!”.

La 15 august 1927 a fost întocmit un inventar – semnat de regina Maria – cuprinzând piesele de mobilier și obiectele de artă decorativă care au fost preluate de la castelul Peleş din Sinaia, între anii 1922 - 1927, pentru a decora interioarele castelului Bran. Documentul de arhivă menționează nu numai denumirea obiectelor, ci și locul pe care ele îl ocupau în castelul Peleş. De pe coridorul de la parterul castelului Peleş au fost preluate trei lăzi (truhe), de pe coridorul de la etajul I au fost luate patru scaune din lemn de nuc, iar de pe coridorul de la mansardă un dulap mare săsesc „cu

74. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar 34 bis/1938, f. 12-14; despre interioarele de epocă vezi și Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 96-102; Nicoleta Petcu, *Decorarea interioarelor de epocă*, în catalogul de expoziție *Casele de vis ale Reginei Maria. Castelul Bran*, Muzeul Național Peleş, Muzeul Național Bran, 2012, p. 54-73.

75. *Cartea de onoare a castelului Bran* (aflată în posesia arhiducesei Elisabeth Sandhofer, fiica principesei Ileana și a arhiducelui Anton Habsburg-Lothringen, care ne-a permis consultarea acestui prețios document).

*Sufrageria
de la parterul
Castelului
Bran*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

pictură”. Din Sala de arme și biroul alăturat au fost preluate pentru castelul Bran o masă mare în opt colțuri, trei mese tiroleze, șase scaune din lemn de nuc și un dulap simplu din lemn ars. Foarte multe piese de mobilier au fost preluate pentru castelul Bran din apartamentele și coridoarele de la mansarda castelului Peleș: un cabinet din lemn de stejar sculptat, un dulap din lemn de nuc cu intarsii, un cabinet cu intarsii, un dormitor complet compus din 12 piese, un pat din lemn de frasin cu baldachin, somieră și saltea, o comodă din lemn de frasin, noptieră din lemn de frasin, două etajere din lemn de frasin și un cabinet din lemn de stejar⁷⁶. Din Sala de muzică de la etajul I al castelului Peleș a fost preluat faimosul pat Doria – „complect, cu stofele și somiera”. De la castelul Pelișor au fost luate șase mobile din lemn ars, un cabinet italian cu masa lui și statueta din lemn de nuc reprezentând un călugăr, în timp ce de la castelul Foișor a fost trimisă la Bran o dormeză cu somieră și saltea⁷⁷. Din apartamentul reginei Elisabeta au fost mutate la castelul Bran un paravan din lemn de stejar, două dormeze și două cuverturi.

Tot castelul Peleș a furnizat pentru castelul Bran mai multe servicii, farfurii și obiecte necesare sufrageriei regale: un serviciu din argint pentru ouă, patru servicii din argint pentru ceai, un serviciu de porțelan, un serviciu de porțelan „cu coroană”, un pocal aurit din camera de lucru a regelui Carol I, un coș de argint pentru pâine, zece solnițe și douăsprezece lingurițe de argint, două spărgătoare din argint pentru nuci, cinci solnițe și cinci lingurițe din argint aurit, nouă farfurii „Faenza, în stil japonez”, douăzeci și două de farfurii de zinc și una de aramă⁷⁸. „Șaptesprezece vase de Faenza strânse din diferite camere” ale castelului Peleș au ajuns tot la reședința regală din Bran,

76. A.N.I.C., fond Regina Maria – Personale, vol. I, Mod de viață, dosar nr. IV/1927, f. 1-2 (*Inventarul obiectelor luate de la Castelul Peleș și trimise la Castelul Bran*).

77. *Ibidem*, f. 2.

78. *Ibidem*, f. 1-2.

Regina Maria
fotografiată
la masa de
pe logia Sălii
de muzică.

Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

În timp ce de pe coridoarele de la etajul I al Peleşului au fost aduse douăzeci și trei de vase diferite, iar din camerele de la mansardă au fost luate încă nouă farfurii de Faenza. Din coridoarele de la mansarda castelului Peleş au fost mutate la Bran treizeci și una de „diverse vase albastre”, iar din camera doamnei Poenaru au fost luate două icoane pentru a decora dormitorul reginei Maria de la castelul Bran. Mai multe sculpturi au fost mutate de la reședința regală din Sinaia la cea din Bran: șase „figuri din piatră de pe coridorul de la parter”, o fântână (puț) de piatră de pe terasa castelului Peleş, care a fost montată în curtea interioară a castelului Bran. Se adăugau acestora șase tablouri din saloanele castelului Peleş, cinci „felinare vechi de la magazie pentru lumină”, două oglinzi din camerele de la mansardă, o oglindă cu ramă de argint din toaleta Regelui Carol I și o oglindă cu rama din metal, provenind tot din colecția primului rege al românilor⁷⁹.

Și Palatul Cotroceni a devenit sursă de aprovizionare cu mobilier și obiecte de artă pentru reședințele regale din Bran și Copăcenii. La 13 iunie 1921 regina Maria petrecând o zi liniștită în care „am bântuit prin casă și am pus lucrurile în ordine, împărțind obiectele de rezervă pe care le adunasem între Bran și Copăcenii, care trebuie de asemenea aranjat, măcar în parte, în acest an”⁸⁰. Palatul Regal din București a fost și el vizat de campania de colectare a obiectelor de artă pentru a decora castelul Bran. În 21 septembrie 1926, directorul Reședințelor regale, locotenent-colonelul N. Drossu, constata, printr-un proces verbal, că – „din înaltul ordin al Majestății Sale Reginei” – s-au expediat „domnului arhitect șef al Casei Regale, Karel Liman, la Sinaia, pentru castelul Bran, patru tablouri lucrate pe pânză, reprezentând epoca împărătesei Maria Tereza”, tablouri care „se găseau

79. *Ibidem*, f. 2.

80. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, p. 195.

până la această dată în Palatul Regal din Calea Victoriei, la antreul de la scara Regina Elisabeta”⁸¹. În aceeași zi, mai multe piese de mobilier (mese, scaune, canapele, bufete, covoare) au fost mutate din Palatul Regal din București la reședința regală din Mamaia (vila Cara-Dalga), din ordinul reginei Maria⁸².

Numeroase piese de artă decorativă au fost achiziționate de regina Maria în diversele sale călătorii în străinătate sau au fost oferite suveranei de către prieteni fideli. „Branul este copilul inimii mele, cu adevărat propria mea posesiune și tot ceea ce cumpăr pentru el pare să aibă o valoare specială” – mărturisea regina Maria la 22 septembrie 1921. De la Veneția regina a cumpărat un set de pahare, pe care l-a pus în bufet în prezența generalului Traian Moșoiu – figură legendară a Branului – care a fost „încântat că mă vede la Bran, care este locul lui de baștină, plin de viață și vigoare. (...) Dragul bătrân grăsan era încântat să mă vadă că-mi fac singură treaba”. Deși, în 22 septembrie 1921, castelul Bran era „deja plin de lucruri frumoase și în același timp practice, sticlărie, porțelanuri, pânzeturi etc.”, planul reginei Maria era de a „mai aduna treptat cele necesare și sper să obțin chiar niște argintărie din moștenirea de la Coburg, astfel încât să nu fiu obligată să transport nimic când vin aici, ci să am totul complet”. O lună mai târziu, în 17 octombrie 1921, „înainte de a pleca – consemna regina Maria – am mai avut plăcerea de a primi colecția de mobilă veche săsească pictată, pe care am cumpărat-o vara aceasta într-un sat de lângă Sibiu”. În cursul unei vizite la Atena, la 22 mai 1922, regina Maria îl duce pe regele Ferdinand „la micile magazine de antichități”, unde găsește „câteva icoane vechi de felul celor pe care le colecționez pentru Bran”, deși „prețurile însă au crescut foarte mult de anul trecut”. În toamna anului 1922, la 31 octombrie, regina Maria și arhitectul Liman opresc „o clipă la primărie, la Brașov” pentru a-i înmâna primarului „fotografia de la încoronare, ca mulțumire pentru un vechi portal de piatră pe care mi-l oferise pentru Bran. El a fost flatat și încântat. Scena a avut loc în stradă, așa că publicul a participat, spre marea lui satisfacție”. Amenajarea și mobilarea saloanelor castelului Bran a continuat și în anii următori, la 27 aprilie 1926 regina Maria constatând că „în castel nu mai este multă noutate, doar așezarea câtorva mobile clasice aduse de la Triest. Totul este completat. Primul hol este acum complet aranjat cu lucruri de epocă și cu un tablou clasic aparte, care înfățișează un episcop, tabloul având o ramă gotică. Îl luasem de la Paris, de la bătrânul evreu spaniol. Și scaunele de piele pe care le-am luat tot de acolo sunt foarte reușite”.

O sursă des frecventată de regina Maria pentru achiziționarea unor piese de mobilier sau artă decorativă a fost magazinul de antichități al lui Alexandru Rösner din Brașov, de unde suverana cumpără – în 23 septembrie 1924 – „două sfeșnice de argint vechi, stil Empire, și două icoane vechi, frumoase pentru *bordeiul* meu de la Bran”. Cu un alt prilej – consemna regina Maria în jurnal, la 11 septembrie 1924 – „pe drumul prin Brașov, am oprit la Rösner, magazinul de antichități, de unde am luat o frumoasă cataramă săsească veche, una din acelea mari și rotunde. Aceasta este mai frumoasă decât oricare din cele pe care le-am văzut vreodată și are un frumos email pe partea exterioară”. Peste doi ani, în 27 aprilie 1926, regina Maria face „o mică vizită la Rösner, ca să iau niște icoane vechi transilvănene, și apoi la Bran”. Alte piese de mobilier și artă decorativă au

81. A.N.I.C., fond Castele și Palate, dosar nr. 61/1926, f. 6.

82. *Ibidem*.

Salonul
principesei
Ileana din
Castelul Bran

fost oferite reginei Maria de către prieteni apropiați, cum ar fi colonelul canadian Joe Boyle care îi dăruiește suveranei o „enormă masă veche masivă”. „Este tot ce mi-am putut dori – nota, cu bucurie, regina Maria – imensă, masivă, foarte simplă și cu adevărat antică. Arată frumos în prima mea cameră”⁸³. Cu un an înainte, în 7 octombrie 1921, regina Maria împreună cu arhitectul Liman și principesa Ileana avuseseră plăcerea să despacheteze „diversele cutii pe care unchiul Joe [Boyle] mi le trimisese de la Constantinopol, cu nenumărate mărunțișuri prețioase și deosebite pe care le cumpărase de acolo special pentru Bran. Numai că a privit prea departe, pentru că printre altele mi-a trimis un imens *divan* sculptat și aurit, un adevărat *Heiliger Divan*, care a aparținut unui sultan – dar, fără îndoială, prea mare și fantastic pentru modestul și micul Bran. O să-l iau la Copăceni – unde am o cameră mare și goală și unde va constitui splendida piesă centrală”. Un alt prieten drag, Barbu Știrbei, îi oferă reginei Maria, la 12 iulie 1921, trei covoare, dintre care unul galben care „pentru camera mea se potrivește perfect”. În 17 august 1922, Nora Steriadi îi face cadou reginei Maria – care i-a vizitat atelierul – „o adorabilă vază imensă, pentru Bran”. Un an mai târziu, în 5 septembrie 1923, ministrul ceh la București, Ferdinand Wewerka, îi dăruiește reginei Maria un set de lambriuri din lemn, care vor fi montate în anticamera apartamentului regelui Ferdinand de la castelul Bran.

O serie de piese de mobilier au fost realizate de meșterii locali, din lemn de brad, după schițele și desenele arhitectului Karel Liman. De pildă, măsuțele joase, negre, decorate cu motive populare românești, crestate în lemnul de brad – care mobilau salonul galben, salonul mare sau dormitorul reginei Maria și care se mai află păstrate și astăzi în patrimoniul Muzeului Național Bran – au fost realizate de meșterii Spiridon Popa și Ion Chițu în atelierul de tâmplărie din clădirile Vămii

83. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, p. 140.

Medievale Bran, după proiectele realizate de arhitectul Liman⁸⁴. Toți aceștia lucrau în atelierele de tâmplărie amenajate în clădirile Vămii Medievale Bran, care au fost dotate – în 1927 – cu primele mașini de prelucrat lemnul, fabricate în Germania. Alți meșteri tâmplari care au lucrat la castelul Bran au fost adusi de arhitectul Karel Liman de prin părțile Sibiului, de la Turnișor: frații Braier, Michael și Leopold Rosner⁸⁵. Mai multe încăperi din castelul Bran au fost mobilate cu piese din lemn de brad sculptat în ceea ce regina Maria numea „stilul Bran”, executate după proiectele lui Liman: apartamentul principesei Ileana, cel al principelui Nicolae, mai multe camere pentru oaspeți, două camere de toaletă de la etajul I al castelului. Unele dintre aceste piese – a căror decorație, cu motive vegetale sau zoomorfe, se armoniza cu cea a ușilor sau a grinzilor din lemn – se mai păstrează și astăzi în depozitele de patrimoniu ale Muzeului Național Bran, ca o mărturie glorioasă a unor vremuri apuse.

CAPELA ȘI BISERICUȚA DE LEMN DE LA BRAN

După cum s-a putut observa din prezentarea interioarelor castelului Bran, aproape în fiecare cameră amenajată după gustul reginei Maria se puteau întâlni mai multe icoane, sfeșnice, candelă, cărți religioase, toate aceste stând mărturie a puternicei credințe de care era animată suverana și pe care a căutat să o insufle și copiilor săi.

Ideea amenajării unei capele în castelul Bran i-a fost sugerată reginei Maria de către sculptorul și pictorul Alexandru Severin (1881-1956), care a lucrat ca pictor al Casei Regale române, realizând mai multe tablouri reprezentând reședințele reginei Maria de la Sinaia (Peleș și Pelișor), Bran, Balcic sau Copăcenii. În 1922, pictorul Severin realizează un pastel pe carton reprezentând curtea interioară a castelului Bran, tablou aflat astăzi în patrimoniul Muzeului Național Peleș din Sinaia. În septembrie 1925, Alexandru Severin se afla la Bran, la solicitarea reginei Maria, pentru a picta mai multe vedute. „Severin a muncit și el din răspuțeri – scria regina Maria la 5 septembrie 1925 – și a făcut niște frumoase schițe noi. El a prins perfect *spiritul Branului* și-i place fiecare detaliu, fiecare obiect, fiecare colțișor”. În aceeași zi, în cursul discuțiilor cu regina Maria și arhitectul Liman, pictorul Severin „ne-a dat, pe neașteptate, ideea de a face o mică capelă și noi am început să ne batem capul unde să o plasăm. Apoi, brusc, Liman mi-a propus așa-numita cameră de mic dejun și firește că ar putea fi locul potrivit! Este izolată, dincolo de grădina din curte și dacă o facem boltită și cu ziduri groase, ca un mic donjon, va fi o bijuterie. Desigur că Liman este trup și suflet pentru această nouă posibilitate de a face o adevărată comoară. Nicky este și el încântat”.

Capela a fost pictată de Arthur Verona în anii 1926 - 1927⁸⁶, artistul fiind plătit cu 200.000 lei pentru opera sa. „Anul acesta – scria regina la 20 iunie 1926 – am dori să avem capela pictată de Verona, dar ne-ar costa 200.000 lei. Sunt însă tentată să o fac. Este greu, dar ține de îndatoririle reginei să-i folosească pe artiștii noștri, ca numele lor să rămână”⁸⁷. Peste numai două săptămâni,

84. Nicoleta Petcu, *Decorarea interioarelor de epocă*, în *loc. cit.*, p. 62-64 (citând o informație de la meșterul tâmplar Ion Chițu [1907-2003], care a lucrat la castelul Bran în perioada interbelică).

85. Nicoleta Petcu, *Garnituri de mobilier din colecția Muzeului Bran*, în volumul *Colocviul de artă decorativă. 24-25 septembrie 1992*, cuvânt înainte de Ioan Oprea, editat de Muzeul Național Cotroceni, București, 1993, p. 38-39.

86. A.N.I.C., fond Castele și Palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938, f. 24 și dosar 35/ fără dată.

87. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie – 31 decembrie 1926)*, vol. VIII, traducere de Sanda Ilina Racoviceanu, ediție de Vasile Arimia, București, Editura Cognitia, 2010, p. 190-191.

la 12 iulie 1926, pictorul Arthur Verona venea la castelul Peleş din Sinaia pentru a-i prezenta reginei Maria, „schițele pentru mica mea capelă de la Bran. Frumoase. Ea poate deveni, cu adevărat, o mică comoară, giuvaerul întregului loc. Din fericire, Liman este bun prieten cu Verona, așa că va fi pace și bună înțelegere”. Ajutat de pictorul Nicolae Doner, Arthur Verona a realizat o pictură *al secco* de influență bizantină, care îl reprezintă în cupolă pe Iisus Pantocrator, iar în absida micului altar pe Fecioara Maria și Iisus-copil. Alături de teme iconografice religioase (înfățișând scena Deisis sau chipuri de îngeri, apostoli, arhangheli și evangheliști), pictorii Verona și Doner au ales două modalități de reprezentare a reginei Maria: în calitate de ctitor al capelei (îmbrăcată în costum medieval, dăruind castelul Bran principesei Ileana și principelui Nicolae, înfățișați și ei în straie domnești) și în chip de regină încoronată a României Mari (cu mantie și coroană, depunând jurământul la Alba Iulia, în 15 octombrie 1922). Ca piese de patrimoniu, capela a fost împodobită cu un altar de lemn aurit sculptat (adus de la Muntele Athos), un iconostas, un candelabru, trei strane (pentru regina Maria și copiii săi favoriți: Ileana și Nicolae), trei sfeșnice, două cruci și două icoane⁸⁸. În anul 1933, Otto Potpecan-Müller – „pictor de firme și vopsitor” din Brașov – a realizat o restaurare a picturii capelei⁸⁹. Din 1941 în capela din curtea interioară a castelului Bran principesa Ileana va aduce rămășițele pământești ale fratelui său mai mic, principele Mircea „care s-a stins în ziua de 20 octombrie 1916”, bolnav de febră tifoidă. Principesa Ileana rememora astfel acele momente: „În castel era o micuță capelă boltită pe care mama mea a decorat-o și a sfințit-o cu mult timp în urmă. Când frumoasa biserică de la Cotroceni s-a dărâmat, la cutremurul din 1940, am obținut permisiunea să iau din sicriul de acolo rămășițele lui Mircea, frățiorul meu cel mai mic, și să le aduc la Bran. El era marea dragoste a inimii mele. (...) Încă o dată a rămas Mircea să fie singurul păzitor al casei noastre. Dar de data aceasta inima mamei lui, aflată în stânca de pe valea îngustă, îi ținea companie”⁹⁰.

Al doilea lăcaș de cult de pe domeniul regal din Bran a fost bisericuța de lemn din Lueriu (județul Mureș). Ctitorită în anul 1731 și pictată în 1838, bisericuța fusese descoperită de arhitectul Karel Liman „într-un sătuc dincolo de Reghin”, pe care regina Maria îl vizitează în 28 august 1927. Era „o bisericuță frumoasă, veche, din lemn, pe care [Liman] voia să mi-o arate și pe care comuna este gata să mi-o dea mie, întrucât ei își construiesc o nouă biserică, pe aceasta urmând să o dărâme”. Primită cu flori de sătenii din Lueriu, regina Maria este fermecată de vechea bisericuță, care „este o mică comoară, perfectă ca formă și detaliu. Tot interiorul este pictat pe lemn, o minunată serie de sfinți și figuri biblice. O ușă veche și cât se poate de fermecătoare”. Ceremonia oferirii bisericii a fost cât se poate de simplă: „Am fost întâmpinată cu un discurs din partea unui preot tânăr, plăcut la înfățișare, și mi s-a oferit biserica. Am răspuns spunând cât de tristă sunt că am venit singură, fără bunul lor rege, care i-a iubit atât de mult, și toate femeile au lăcrimat și mulți moșnegi și-au șters și ei ochii umezi. Văduvele s-au strâns în jurul meu ca să-și exprime compasiunea”.

Misiunea de strămutare a bisericii îi revenea tot arhitectului Liman: „Bisericuța este cu adevărat o descoperire. Acum Liman va trebui să se îngrijească să o transporte la Bran și să o instaleze pe pajiștea de pe celălalt mal al râului. Va fi un lucru încântător, care se încadrează perfect în

88. A.N.I.C., fond Castele și Palate. Castelul Bran, dosar nr. 34 bis/1938, f. 24 și dosar 35/ fără dată.

89. *Ibidem*, dosar 18/1933, f. 65.

90. Ileana, principesă de România, arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, p. 353-354.

*Regina Maria
și principesa
Ileana,
fotografiate
lângă capela
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

Castelul Bran
și biserica
de lemn
adusă din
satul Lueriu,
județul
Mureș

peisaj și în mediul înconjurător, cu o grădinuță alături. Sunt extrem de încântată să am o asemenea mică bijuterie⁹¹. La 22 iulie 1932 biserica a fost sfințită de mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a dăruit lăcașului de cult un antimis cu hramul Sfintei Maria Magdalena⁹². La 6 aprilie 1956, Arhiepiscopia Bucureștilor a solicitat – printr-o adresă semnată de episcopul vicar patriarhal Teoctist Botoșăneanul, viitorul patriarh al României – și Ministerul Culturii a aprobat ca „biserica de lemn situată pe teritoriul castelului Bran să fie montată în satul Jercălăi, comuna Cricov, pentru a fi folosită la schitul ce se înființează în acea localitate”⁹³. Bisericuța a fost demontată și predată Arhiepiscopiei Bucureștilor în 20 aprilie 1956, împreună cu „mobilierul interior care face parte integrantă din inventarul bisericii”, pentru a fi strămutată la reședința patriarhală din Jercălăi-Urlați (județul Prahova).

PARCUL REGAL DE LA BRAN

Regina Maria a transformat nu numai castelul, ci și parcul Domeniului regal Bran, care a fost creat după planurile și gusturile sale, amenajările peisagistice fiind dictate de preferința reginei pentru natură, fapt mărturisit, la 10 iunie 1921, în memoriile sale: „Vreau verdeată, singurătate, aer proaspăt, flori, un mediu plăcut și să fiu aproape de prețiosul meu Bran”. Regina Maria va apela,

91. *Ibidem*, p. 280-281.

92. *Proces verbal* din 21 aprilie 1956, încheiat cu ocazia predării bisericuței din lemn de la Bran către Arhiepiscopia Bucureștilor (copie în Arhiva Muzeului Național Bran).

93. *Scrisoarea* nr. 135/6 aprilie 1956 a Arhiepiscopiei Bucureștilor către Administrația Castelului Bran (copie în arhiva Muzeului Național Bran).

*Regina Maria
în parcul
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

Regina Maria
în parcul
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

în 21 iunie 1921, pentru amenajarea parcului castelului Bran la serviciile arhitectului peisagist Fritz Rebhuhn, creatorul Grădinii Cișmigiu și al parcului Palatului Cotroceni, considerat de suverană a fi „aproape un geniu în domeniul grădinăritului”, care „face un paradis din ceva care arată de neimaginat”. Neînțelegerile dintre arhitecții Liman și Rebhuhn asupra realizării parcului de la Bran sunt consemnate cu tristețe de regină, în 12 octombrie 1921: „Din păcate, Rebhuhn și Liman nu par a se înțelege prea grozav, ceea ce nu e bine deloc. Trebuie să spun că e vina bătrânului Liman, care este cu adevărat un bătrân dificil și cârcotaș. Dar ce talent!”. Finalmente, ultimul cuvânt în domeniul amenajării peisagistice a fost lăsat lui Rebhuhn, care a ordonat – la 6 noiembrie 1921 – lărgirea firului de apă care străbătea grădina „astfel încât să formeze un mic râuleț, pe lângă care intenționăm să plantăm toate speciile de plante de apă”. În vara anului 1922, grădina de la Bran începuse să prindă contur, chiar dacă – scria regina la 20 iunie – „pentru moment, ea arată, firește, prea nouă, așa cum se întâmplă întotdeauna cu grădinile recente, dar ea promite mult când totul va fi rezolvat. Vom planta, treptat, flori și plante perene pretutindeni”.

Florile au fost marea pasiune a reginei Maria, care își amintea despre castelul Bran că „mica lui curte e un vraf de flori, mușcate și călțunași [ce] spânzură de fiecare fereastră. La poale, grădini pline de flori au dat din pământ, flori în așa mulțime încât sunt în stare să umplu cu ele întreg castelul; răsar pretutindeni în oale uriașe de lut sau în căldărușe și căni de metal și parcă le place să împeștițeze zidurile albe cu boiurile lor înflăcărâte; nu e casă să-i fie mai dragi florile decât micul și bătrânul castel al Branului. Noaptea, când toate luminile sunt aprinse, el stă pe cer ca o umbră de basm găurită de sute de flăcări”⁹⁴. Cum la toate reședințele regale existau sere moderne prevăzute chiar cu calorifere, pentru a fi încălzite iarna, și la Bran au fost amenajate în iulie 1922 o astfel de seră și o mică grădină de trandafiri, după planurile arhitectului Karel Liman și construite de firma Klof & Co. din Codlea⁹⁵. „M-am hotărât – scria regina la 28 august 1922 – să-mi folosesc o parte din banii mei de cheltuielă să construiesc o mică seră, ca totul să meargă mai repede și să poată Konrad să aibă ce lucra iarna. Mi s-a dat o mică bucată de pământ împrumuită, care este exact ceea ce îmi trebuie, și atât eu cât și Konrad suntem nerăbdători să o construim imediat, ca să nu fie prea târziu”. Primele răsaduri îi sunt oferite reginei de către „un domn în vârstă din Brașov, cu care Konrad, grădinarul meu, a lucrat înainte”. În toamna aceluiași an, la 4 octombrie 1922, grădinarul Konrad deja „plantase un întreg rond de iriși, din cei ce-mi fuseseră dați de domnul din Brașov, în al cărui serviciu fusese Konrad mai înainte”. În 28 mai 1923 irișii „erau în plină floare și creau o imagine frumoasă, deși sunt soiul care-mi plac cel mai puțin, pentru că sunt extrem de delicați, cu toate că au o frumoasă culoare, roșu-violet, dar un soi ale cărui flori se scutură cu ușurință. Am de gând să plantez mult mai mulți iriși, dar nu știu, pentru moment, de unde să-i iau”. În anul 1924 Barbu Știrbey îi oferă reginei în dar răsaduri de iriși „de toate culorile și soiurile”, care în mai 1925 răsăriseră splendid în parcul de la Bran. Gestul se repetă în 28 octombrie 1925, când regina plantează „trei mii de iriși, din care 2.000 sunt cadoul lui Barbu pentru ziua mea de naștere. (...) Mai sunt și acei iriși aproape roșii, *Maiestatea Sa* și *Regina de Mai* care sunt deosebit de frumoși și pe care i-am concentrat, în special, în jurul lacului, în grupuri mari”.

94. Regina Maria, *Căsele mele de vis*, p. 66.

95. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 5/1922, f. 21.

Regina Maria
în grădina
cu dalii de
la Castelul
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu

La 11 august 1922, însoțită de grădinarul Konrad de la Bran, regina Maria face o vizită „în marele sat săsesc Codlea sau Scidon, care este specializat în grădinărit, și am vizitat mai multe grădini. Sunt șapte. Ei cultivă mai ales trandafiri, crizanteme și garoafe, ultimele două pentru iarnă. Grădinarul meu a învățat acolo și a fost nespus de mândru să îmi arate locul”. Tot de la Codlea erau aduse răsadurile de flori (trandafiri, dalii, crizanteme), dar s-a apelat și la comenzi în străinătate pentru unele specii rare, în 1934 fiind achiziționate diverse semințe de flori din Marea Britanie sau S.U.A.⁹⁶. În primăvara anului 1927, Elisabeta Știrbey îi trimite suveranei, din plantația sa de la Dărmănești, „o colecție frumoasă de crini oranj, pe care doream foarte mult să-i am, deși este puțin cam târziu pentru a fi plantați în acest sezon”⁹⁷. Pepiniera de flori cea mai apropiată era la Brașov, unde – la 20 noiembrie 1923 – cei doi grădinari „au fost foarte generoși când Ileana s-a dus cu mașina să aducă irișii. Nici unul dintre ei n-a vrut să primească ceva și nu numai că mi-au dat toți irișii pe care-i comandasem, dar au mai adăugat și alte plante. Unul mi-a trimis în dar o sută de crini care m-au încântat și i-am plantat împreună cu nemțisorii mei”. În toamna anului 1923, regina Maria replantează florile „după sfaturile inteligente ale Elisei Brătianu”, alături fiind „Konrad al meu, cu figura impenetrabilă, cu ajutorul a două sau trei țărânci de ispravă”. O jumătate de an mai târziu, în 19 iulie 1924, grădina începe să prindă contur, deși grădinarul Konrad „a lucrat după cum l-a dus capul, încercând să se inspire de la mine și a reușit întrucâtva”. Pentru a identifica mai ușor locul unde trebuiau plantate diferitele specii de flori, în 20 iulie 1924 regina Maria și grădinarul Konrad au montat în răsadurile de flori plăcuțe cu numele fiecărei specii, astfel încât „toamna, când vine vremea plantatului, el să știe locurile unde să planteze”.

96. A.N.I.C., fond Casa Regală. Regina Maria, dosar nr. 155/1934, f. 234.

97. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IX, p. 154.

*Regina Maria
în parcul
Castelului
Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

Captivată din ce în ce mai mult de pasiunea grădinăritului, regina Maria a fost ajutată în amenajările peisagistice de la Bran – după cum mărturisește în jurnal, la 20 iulie 1924 – de către o altă împătimită a horticulturii, Elisa Brătianu, care „m-a învățat multe și eu intenționez să îmbin cunoștințele pe care le are ea cu gustul și simțul meu pentru culoare. Trebuie să te bazezi pe reguli fundamentale, dar să-ți pui și amprenta ta pe ceea ce faci”. Aplicând aceste principii științifice și, mai ales, inepuizabila sa fantezie creatoare de frumos, regina Maria a plantat în parcul de la Bran cele mai interesante combinații de soiuri de flori, cu convingerea că „acesta va rămâne ca o mărturie a activității mele pentru cei care, poate, într-o zi, vor găsi un colțișor frumos și aparte, care va arăta ca și cum ar fi fost întotdeauna așa”. Regina Maria era motivată în amenajarea peisagistică de la Bran și de faptul că „aceasta este prima grădină pe care o fac eu însămi și vreau ca să fie un succes, chiar dacă este neconvențională”. Munca la grădina castelului Bran a fost un bun exercițiu peisagistic pentru ceea ce va deveni, începând din 1926, parcul unic – ca frumusețe și diversitate – amenajat de aceeași împătimită regină la Balcic. În 2 august 1924 regina stabilește un plan de dezvoltare a grădinilor de la Bran, pe care le descrie foarte plastic, pictural aproape, în *Însemnările* sale: „A ieșit soarele și s-a revărsat pe violetele mele albastre, roz, oranj și galbene, făcându-le să strălucească spre totala mea satisfacție. Mai combin, de asemenea, o bordură cenușie. Frunzele garoafelor, chiar atunci când sunt lungi, fac un încântător verde-închis ca bază, pe care voi grupa în cantități neregulate: lavandă, niște ciulini cenușii, ciulini albaștri și, ocazional, anghinare, folosită sub formă de ciulini și lăsată să înflorească. Din loc în loc, o tentă de năsturei de culoare închisă și dalii cu frunze de culoare închisă, ca să pună în valoare cenușiul. Acea mică notă impetuoasă are o oarecare legătură cu o nevoie instinctivă pe care o am ca pictor. În grădina de acum, voi grupa cele mai bune dalii, nalbe, levănțică, busuioc și alte flori pitice”. Mărturisirea de credință a

suveranei iubitoare și creatoare de frumos era următoarea: „Când un colțișor reușește perfect și un real colorit se ridică în fața mea într-o deplină armonie, fără nici un defect în vreun loc, atunci simt nevoia să înalț o rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu”.

Florile preferate ale reginei Maria au fost daliile, la Bran fiind amenajată o grădină imensă pentru cultivarea a mii de dalii. „Noua grădină lungă este o masă de dalii – nota regina în *Jurnalul* său, la 27 mai 1925. Nu-mi imaginasem niciodată că s-ar putea produce mii din acestea, într-un timp atât de scurt”. Cu un alt prilej, la 2 august 1924, regina scria că daliile de la Bran arătau ca „niște regi semeți. Sunt atât de frumoase, atât de reușite, atât de încântătoare, încât i-am spus «Fetei Împietrite» să scape de toate soiurile mai proaste, astfel încât să nu plantăm decât pe cele care sunt pe deplin cele mai bune”. Soiurile de dalii au fost amestecate de grădinari „după fantezia albinelor și fluturilor”, rezultatul fiind spectaculos. Într-o minunată zi de 23 septembrie 1925 – „adevărata splendoare a toamnei românești” – regina Maria își începe dimineața „printre daliile de pe care mai picură încă roua, clasificându-le după culoare, astfel încât anul viitor să le grupez definitiv”. Cea mai frumoasă dintre toate daliile a fost botezată de regină cu numele „Brană”, fiind „o floare superbă, imensă, de culoare purpurie”, în timp ce dalia care purta numele reginei Maria era „o floare splendidă, care începe cu galben spre centru și se extinde într-un fel de roz-portocaliu, vârfurile petalelor ajungând la un fel de mov-palid”⁹⁸. Când, la 21 septembrie 1925, regina i-a arătat peisagistului Fritz Rebhuhn minunatele dalii din parcul de la Bran, acesta „a fost extaziat”. Nici trandafirii nu au fost neglijați, lângă râul Turcu fiind amenajată, în mai 1925, o adevărată „plantație de trandafiri, care cândva va deveni o grădină” și o „alee cu pergolă de trandafiri în jur de-a lungul gardului viu de brazi”⁹⁹. Ziua de 27 iunie 1927 a fost una de mare bucurie pentru regină, care constată cu plăcere că „trandafirii American Pillars au crescut splendid și arcadele mele sunt acum aproape acoperite de ei”. În 9 noiembrie 1925, regina și peisagistul Rebhuhn au plantat în parc „prețiosul gard viu cu merișor turcesc”. În jurul lacului, la sugestia Elisei Brătianu, regina a plantat, în 26 octombrie 1924, „tufe de boule-de-neige sălbatici, care fac frumoase pete de culoare toamna”.

Grădinarul șef al castelului a fost, la început, Petre Konrad, pe care regina îl numea „Față Împietrită” și care primea un salariu lunar de 3.691 lei¹⁰⁰. La început, regina l-a apreciat mult, Konrad fiind „chiar genul de om de care am nevoie, un muncitor pasionat și plin de dorința de a arăta ce poate și, totodată, dornic să-mi pună în practică ideile și să-mi facă plăcere”¹⁰¹. Treptat, disputele dintre grădinarul Konrad și arhitectul Liman sau peisagistul Rebhuhn au început să o irite pe suverană, care nota, la 7 iulie 1924, că „singura soluție este să fie pus sub ordinele lui Liman și chiar în legătură cu Rebhuhn. Locul este prea mic pentru doi stăpâni și întrucât Liman este spiritul conducător, cred cu toată convingerea că lucrurile vor merge mai bine dacă grădinarul depinde de el”. Deoarece regina nu putea sta mai mult timp la Bran ca să supravegheze lucrările din parc și „să-l țin bine în mână pe «Față Împietrită»”, când se întorcea la reședința atât de dragă constata, la 5 octombrie 1927, că grădinarul Konrad „a devenit indolent, n-are nici un fel de ambiție în ceea ce face. (...) Categorie trebuie să-l schimb, dar pe bătrânul Tegernsee, pe care speram să-l aduc aici,

98. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VI, p. 414-415.

99. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VII, p. 141 și 158.

100. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 10/1927 și dosar nr. 14/1929.

101. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, p. 257-258.

*Regina
Maria pe
malul lacului
din parcul
castelului
Bran*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E

nu-l pot convinge să vină”. În cele din urmă, pentru că nu era „foarte inteligent”, nici „deosebit de harnic” și nici „nu avea gust deloc”, grădinarul Konrad va fi înlocuit cu Constantin Pamula, care a lucrat la parcul din Bran până în 1938.

O altă idee a reginei Maria a fost aceea de a amenaja un lac în parcul de la Bran „la poalele castelului, acolo unde pajiștea este întotdeauna umedă, astfel încât castelul să se reflecte în apă”, gândul fiind împărtășit Elisei Brătianu în timpul unei vizite în parc, la 26 iulie 1923. În 20 octombrie 1924, arhitectul Liman împreună cu generalul Rasoviceanu au trasat „forma lacului pe care vrem să-l săpăm pe pajiștea umedă de la poalele castelului”, lucrarea realizându-se cu ajutorul soldaților. Un an mai târziu, la 27 mai 1925, regina consemna că „lacul prinde formă, însă soldații care săpau n-au fost prea satisfăcători. (...) Cât este de lent, începe totuși să se vadă o mică speranță că într-o zi se va finaliza”. În iulie 1925 deși lucrările la amenajarea lacului se finalizaseră, lacul era „deficitar ca suprafață, dar completarea lui nu va fi foarte îndepărtată și când se va termina îmi va oferi un nou teren pentru gruparea florilor”. Amenajarea lacului a constituit pentru regina Maria un prilej „distractiv de grupat florile și tufele lângă lac”, intenția suveranei și a arhitectului Liman fiind „să captăm apa într-un mic canal drept și să facem o altă grădină care să pornească din prima, în partea mai înaltă a pajiștei, cea care va da spre lac”¹⁰². În vara anului următor, în 20 iunie 1926, arhitectul Liman a terminat „cel de-al doilea eleșteu lângă coliba vrăjtoarei, a pavat drumul care duce la el, a făcut zidul de piatră de deasupra primului lac. Totul este de un farmec ce nu se poate exprima în

102. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. VI, p. 473.

*Regina Maria
la Bran.
Foto
Guggenberger
-Mairovits,
Sibiu*

cuvinte". În luna mai 1929 s-a intervenit la Regia Exploatărilor agricole și zootehnice din București pentru a se trimite 1.000 de păstrăvi (de 10-15 cm lungime) cu care a fost populat lacul de la Bran, care a primit și câteva lebede, aduse de pe lacul Sinoe.¹⁰³

În parcul castelului, regina Maria a amplasat și diferite monumente, între care crucile medievale din piatră s-au păstrat până astăzi. Primele cruci au fost identificate de regină la Mănăstirea Pantelimon, în 1922, și a făcut tot posibilul să le procure pentru parcul de la Bran¹⁰⁴. Faptul s-a împlinit în 4 octombrie același an, când „a sosit crucea veche de piatră, pe care o obținusem de la Pantelimon, și am indicat să fie ridicată pe o mică colină în partea castelului care este cu fața spre șosea, ca să stea acolo ca un fel de străjuitor al vechii și micii cetăți. Este o cruce foarte mare și veche și sunt foarte bucuroasă că o am". Lângă Casa de ceai, regina Maria a amplasat un „imens puț de piatră", adus în 1922 din parcul palatului Cotroceni. „Voi planta iriși în jurul lui și voi săpa pentru apă – scria regina. Va fi pe partea magaziei de lemne, pe care am de gând să o transform în ceainărie".

Suprafața totală a Domeniului Bran – evaluată după moartea reginei Maria, la 18 iulie 1938 – era de 233 iugăre, la care se adăugau 183 de iugăre de pădure, 93 iugăre de pășune și 2 iugăre de fâneață¹⁰⁵. În ziua de 3 august 1938, arhitecții D. Antonescu și Eugen Dimitriu au întocmit actul de evaluare a Domeniului regal Bran. Castelul a fost evaluat la 4.967.500 lei, pământul la 5.800.000 lei iar celelalte clădiri ale complexului la 9.264.500 lei. În total Domeniul Bran valora 20.032.000 lei. Peste o săptămână, la 11 august 1938, s-a făcut partajul oficial, castelul fiind trecut în proprietatea principesei Ileana. Deși în timpul domniei regelui Carol al II-lea principesa Ileana trebuia să obțină aprobarea fratelui său pentru a-și vizita mama la castelul Bran (în timpul vacanței din 21 iulie - 25 august 1935 regina Maria nota, cu amărăciune, în *Cartea de onoare* a castelului că „Ilenei și copiilor nu li s-a permis să vină"¹⁰⁶), totuși după moartea reginei Maria arhiducesa de Austria a revenit la Bran în 16 octombrie 1938, când – după cum scria în *Cartea de onoare* a castelului – „am intrat în posesia acestui castel drag, cu recunoștință și venerație, și-l voi îngriji cu dragoste pentru ca amintirea celei care i-a dat viață să fie întotdeauna găsită de toți cei care au iubit-o. Fie ca marele ei spirit să domnească întotdeauna Branul cel iubit"¹⁰⁷. Amintirea neuitatei regine Maria a României – cea care a creat, cu dăruire, iubire și pasiune, minunatul domeniu regal de la Bran – va dăinui perpetuu în inimile celor care au vizitat și iubit, aieva, castelul regal de la poalele Bucegilor.

103. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar 2/1920, f. 3-4.

104. Regina Maria a României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, p. 99.

105. A.N.I.C., fond Castele și palate. Castelul Bran, dosar nr. 23/1938.

106. *Cartea de onoare a castelului Bran* (însemnarea din 25 august 1935).

107. *Ibidem* (însemnarea din 16 octombrie 1938).

CABANA DE VÂNĂTOARE DE LA LĂPUȘNA (JUDEȚUL MUREȘ)

NARCIS DORIN ION

Cabana de vânătoare de la Lăpușna, așezată în cadrul mirific al Munților Gurghiului, a fost construită în anii 1925-1926, după proiectul arhitectului Karel Liman, cu care regina Maria colaborase atât de bine în restaurarea și redecorarea castelului Bran. Schițele, desenele și planșele arhitectului Liman sunt păstrate cu grijă în Arhiva de planuri a Muzeului Național Peleş și din analiza lor ne putem da seama de implicarea totală pe care arhitectul a avut-o între 1920 și 1929 în multele șantiere rezidențiale deschise din ordinul reginei Maria: castelul Bran, castelul Pelișor din Sinaia, palatul principelui Carol din Șoseaua Kisseleff din București, conacul de la Copăceni și unele construcții de la Scroviștea.

Locul ales pentru noua reședință de vânătoare, atât de drag regelui Ferdinand, era în opinia reginei Maria „tot ce-ți poate dori sufletul. Reala solitudine a pădurii cu nesfârșite văi frumoase de explorat”¹. Tocmai de aceea, regina înțelegea „dragostea Maiestății sale pentru acest loc”. Încă din 1924 regele Ferdinand își invita rudele din străinătate pe domeniul de vânătoare de la Lăpușna. Unul dintre nepoții reginei Maria, Gottfried (Friedel) de Hohehlohe-Langenburg a vizitat Sovata și Lăpușna în august 1924, fiind „încântat de Lăpușna”, unde făcea „zilnic mai multe ore de plimbare”². În acest cadru natural va fi amplasat pavilionul de vânătoare conceput de arhitectul Liman, o construcție cu parter, etaj mansardat și pod, cu planul în formă de L, ridicată din zidărie de cărămidă și lemn, pe fundație din piatră de râu³. Acoperișurile jucate, învelite cu șită, balcoanele tip loggie, precum și intrările decroșate, marcate de frumoase ancadrame din zidărie sau piatră, dau clădirii un aspect de chalet elvețian, în care parterul era rezervat apartamentului regal și spațiilor de recepție, în timp ce reginei îi erau destinate camerele de la etaj. În spatele casei de vânătoare au fost amenajate lacuri cu păștrăvi.

În 15 august 1926, regina Maria împreună cu principesa Ileana și arhitectul Liman au vizitat „noua casă care este deja acoperită și care se află într-o poziție bună, având în spate pădurea și munții. Va fi o casă splendidă, cu toate elementele de confort așa cum le percepe Liman atât de bine și, în plus, este și artistică în ce privește exteriorul. Maiestatea Sa poate fi, firește, mândru de ea”⁴. Satisfacția reginei era pe deplin justificată de creația arhitectului ceh al Casei Regale. Din păcate, regele Ferdinand I nu s-a bucurat foarte mult de liniștea și confortul castelului de vânătoare de la Lăpușna, boala incurabilă din ultimii ani ai vieții împiedicându-l să vâneze foarte des în zona Munților Gurghiu.

După decesul regelui Ferdinand, clădirea și terenul de la Lăpușna (județul Mureș) au fost evaluate la suma de 2.000.000 lei. Prin dispozițiile cuprinse în Testamentul Regelui Ferdinand din 2 iunie 1925, modificate și completate prin codicilul din 11 ianuarie 1926, cabana de vânătoare de la Lăpușna – denumită „pavilionul Lăpușna” – i-a fost lăsată moștenire principelui Nicolae al României, care primea și casa Domeniului Coroanei de la Broșteni⁵. Principele se va bucura de reședința

1. Maria, regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie-31 decembrie 1926)*, volumul VIII, p. 243.

2. Maria, regina României, *Însemnări zilnice (1924)*, volumul VI, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu, îngrijire de ediție, cuvânt înainte și note de Vasile Arimia, București, Editura Historia, 2008, p. 375.

3. Vezi analiza stilistică a arhitecturii clădirii la Ruxanda Beldiman, *Cabana de vânătoare a regelui Ferdinand, Lăpușna (județul Mureș), 1925-1926*, în volumul Ruxanda Beldiman, Mircea Hortopan, Narcis Dorin Ion, Sorin Vasilescu, *Arhitectul ceh al Casei Regale a României. Karel Zdeněk Líman*, București, Igloo, 2013, p. 106.

4. Maria, regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie-31 decembrie 1926)*, volumul VIII, p. 242.

5. Cf. Actul de împărțeață a averii Regelui Ferdinand I al României, întocmit în 24 august 1927.

Schițe pentru
fațadele
Cabanei de
vânătoare de
la Lăpușna,
1925

sa timp de un deceniu, până în 1937, când a fost exclus din rândul membrilor Familiei regale și a trebuit să părăsească țara. Cel care a vânat foarte mult în zonă și a utilizat reședința de vânătoare de la Lăpușna a fost regele Carol al II-lea, care a și dobândit proprietatea asupra construcțiilor de pe domeniu. Regele venea des la vânătoare la Lăpușna, însoțit de fiul său, Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, de rude (regina Maria și regele Alexandru Karagheorghević ai Iugoslaviei), de oameni politici din țară sau de oaspeți din străinătate. În timpul domniei sale, s-au efectuat și unele lucrări de reparații și înfrumusețare la castel, prin Direcțiunea comercială a pădurilor statului, care a plătit în 1937 suma de 997.420 lei și în 1938 suma de 1.097.914 lei pentru achitarea lucrărilor⁶.

În baza decretului de expropriere din 1948, la domeniul regal de la Lăpușna au fost identificate „6 corpuri cu un total de 23 camere (castelul Lăpușna), situate în com. Lăpușna, jud. Mureș, foste proprietatea Carol II”, încadrate în categoria „clădiri rurale” și repartizate Ministerului Afacerilor Interne⁷. La categoria „Case de vânătoare”, Decretul nr. 38 menționa „1 corp cu un total de 12 camere, inclusiv parcul (4 ha), situat în com. Lăpușna, jud. Mureș, fost proprietatea Carol II”, care au fost trecute în administrarea Ministerului Afacerilor Interne⁸.

6. *Ibidem*, p. 11.

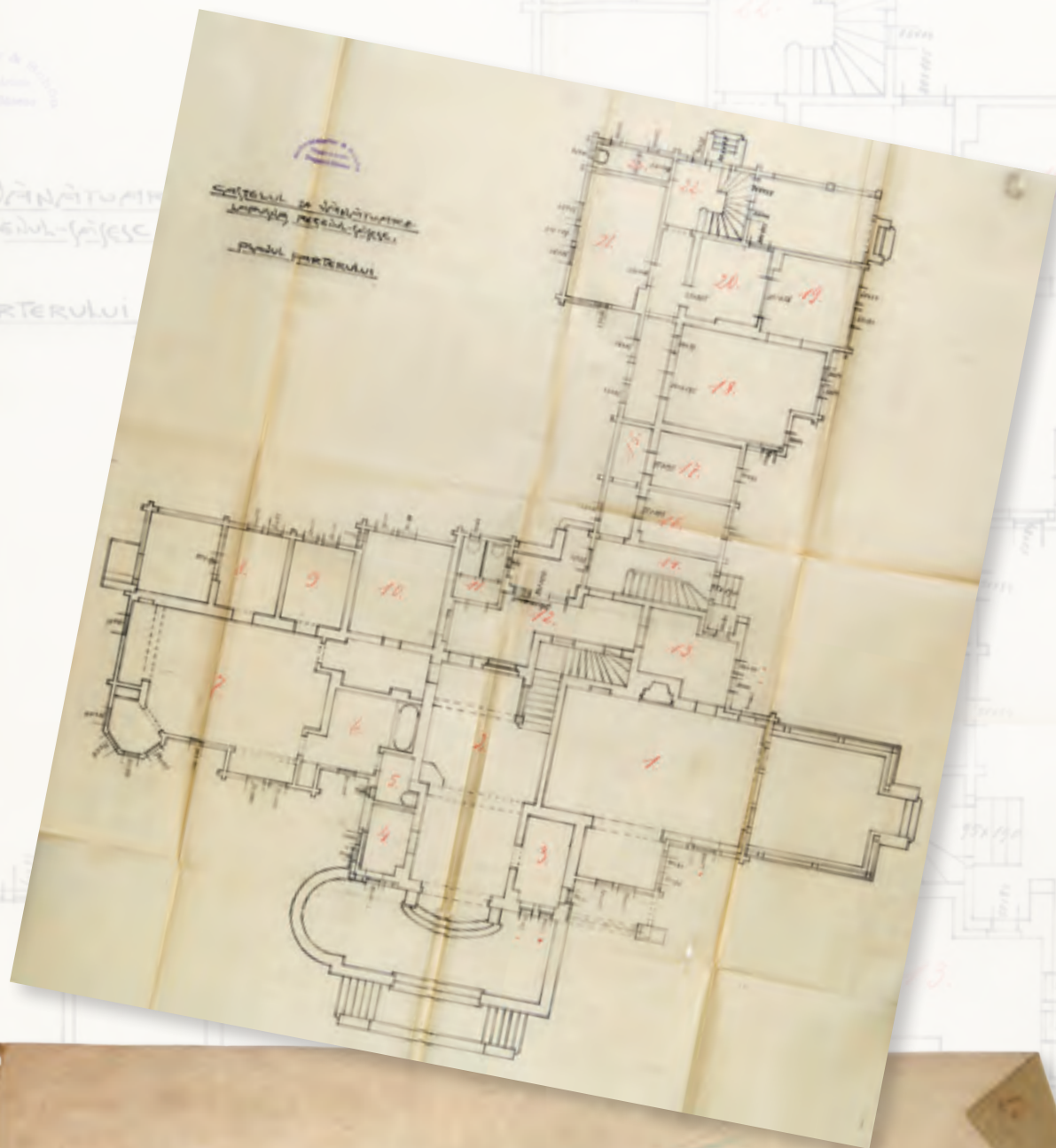
7. Anchetă întocmită în 1941 privind fraudele din avutul public săvârșite de regele Carol al II-lea, în volumul *Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani. Antologie*, p. 605.

8. Decretul nr. 38 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, privind intrarea în proprietatea Statului a bunurilor fostului rege Mihai I și a membrilor fostei familii regale.

Schițe pentru
fațadele
Cabanei
de vânătoare
de la Lăpușna,
1925

Planul
și schița
pentru fațada
Cabanei de
vânătoare de
la Lăpușna

*Cabana de
vânătoare de
la Lăpușna
în construcție*

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

*Cabana de
vânătoare de
la Lăpușna*

R
E
G
A
L
E

A
R
O
M
Â
N
I
E
I

JAGDHAUS S.M. LĂPUȘNA

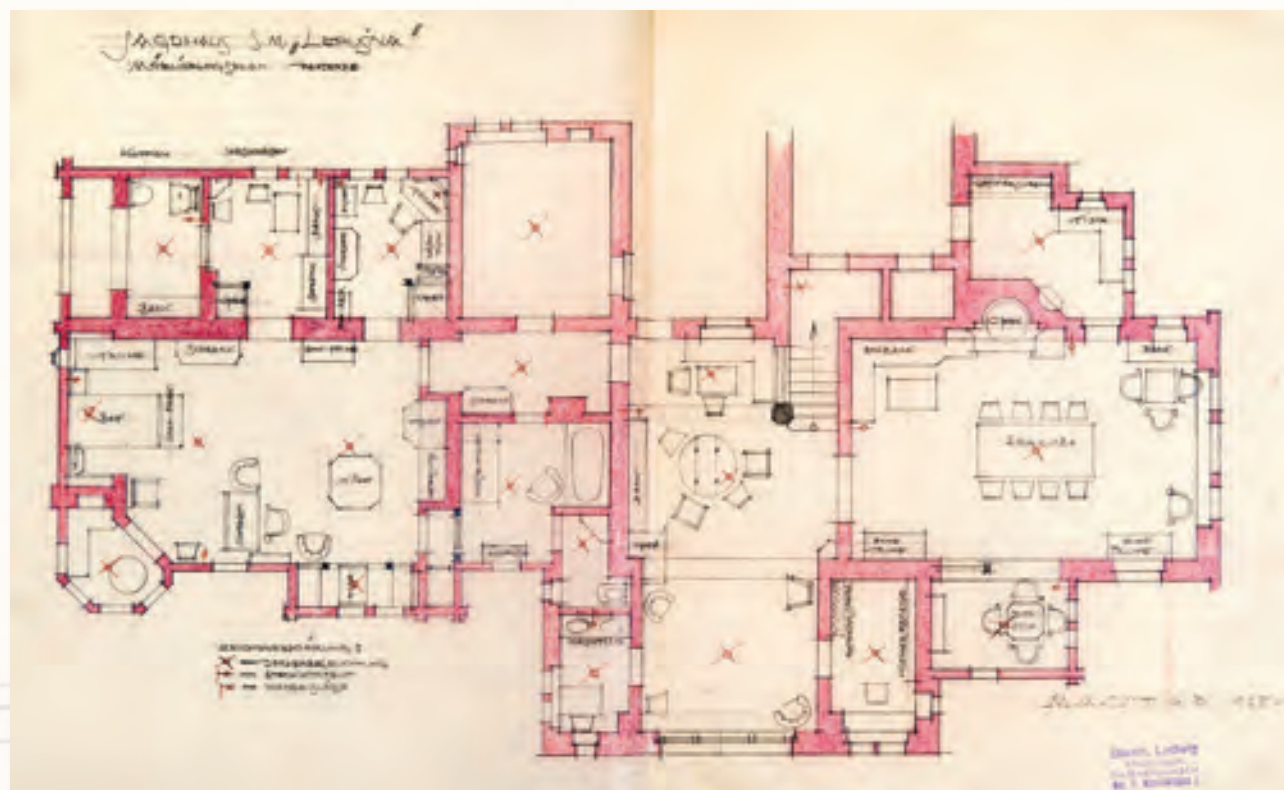
KOBELIERUNGSPLAN PARTERRE

Cabana de
vânătoare de
la Lăpușna

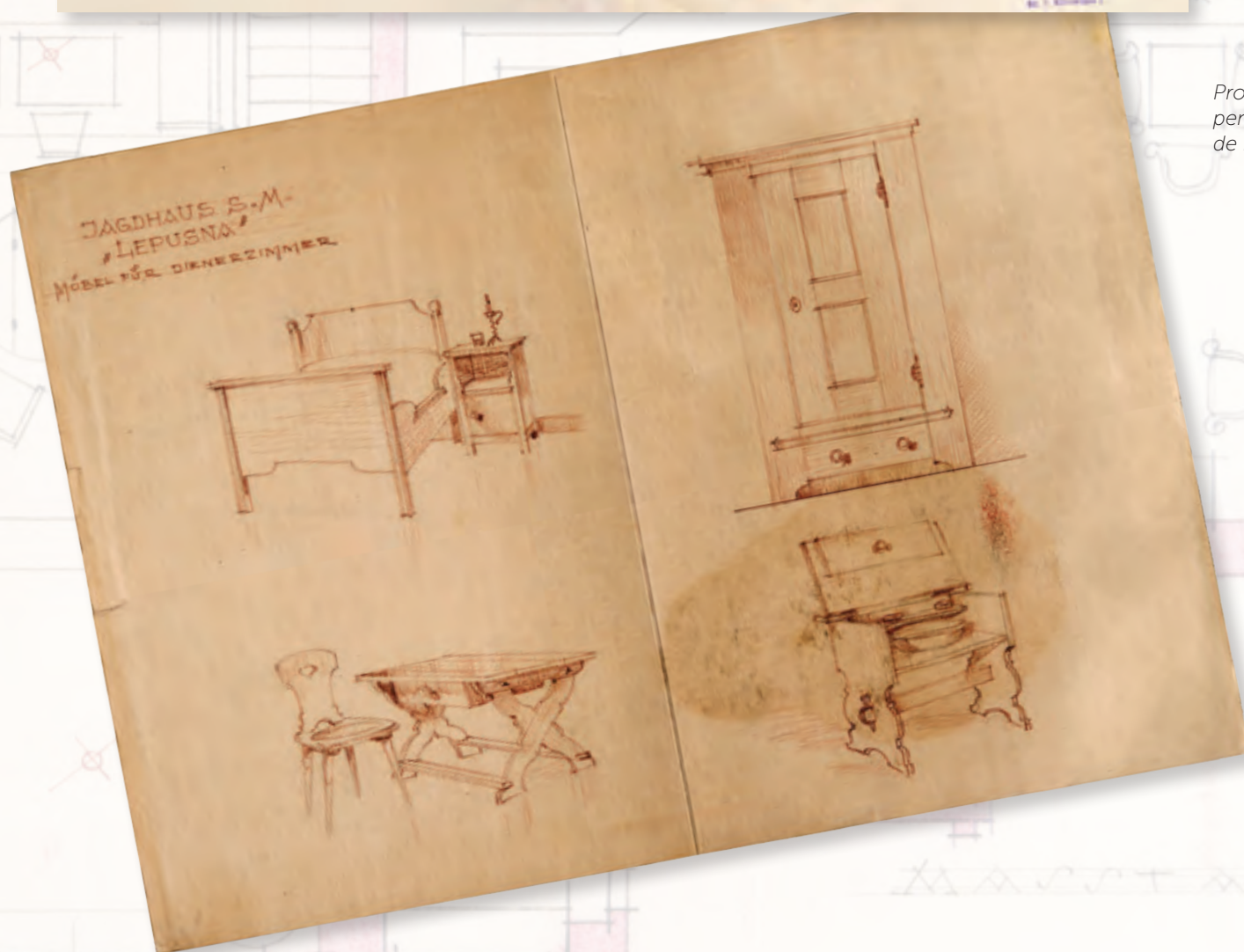

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Plan pentru
decorația
interioară
a Cabanei
din Lăpușna
realizat de
Bernhard
Ludwig,
Viena

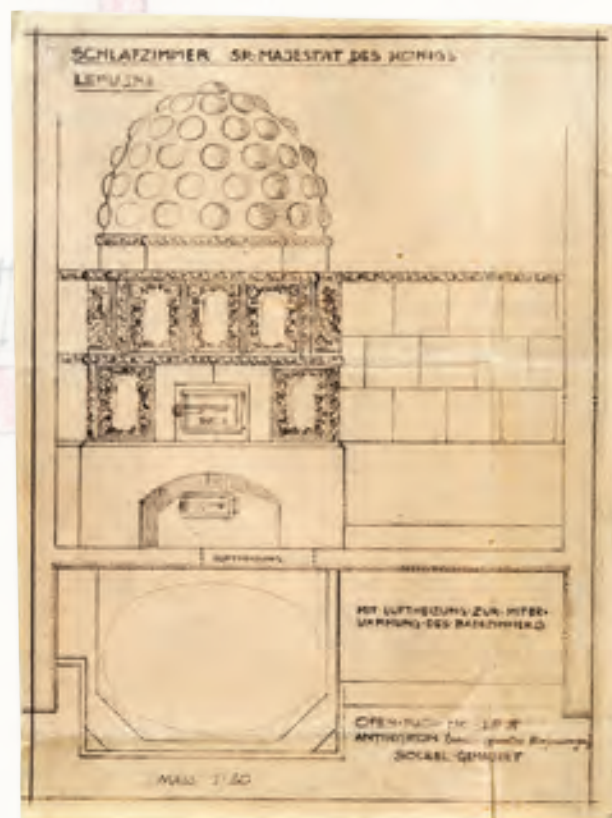
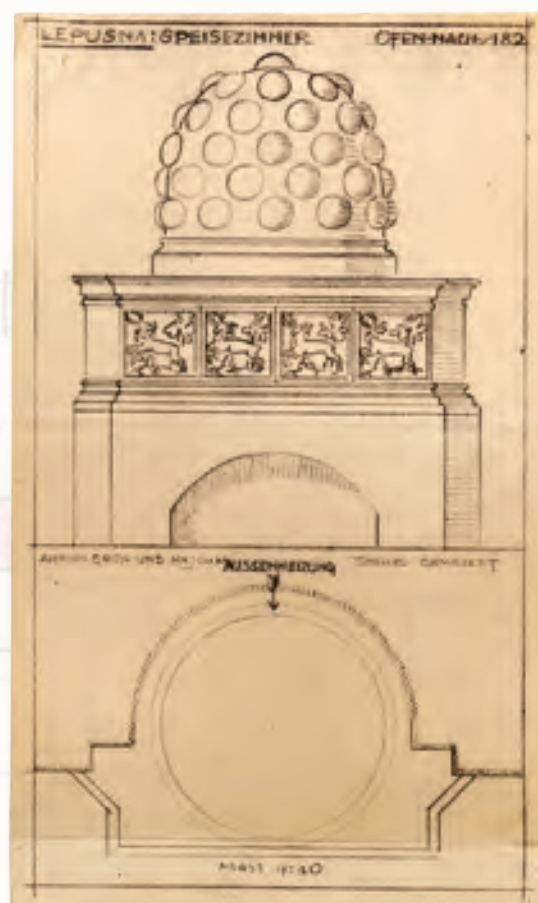

Proiecte
pentru piese
de mobilier

Proiecte
pentru
sobe
Cabanei de
vânătoare
din Lăpușna

K
A
R
E
L

L
I
M
A
N

Proiecte
pentru
sobe
Cabanei de
vânătoare
din Lăpușna

Lăpușna
Schlafzimmer der Königin

Roserlofen
gelb-weiß-grün wie Originalofen

MASS 1:10

A
R
H
I
T
E
C
T
U
L

C
A
S
E
I

R
E
G
A
L
E

A

R
O
M
Â
N
I
E
I

CREDIT FOTO

- Arhiva de planuri și Fototeca Muzeului Național Peleş: 23, 30, 31-38, 40-48, 50, 51, 54-66, 68-100, 102-105, 108, 110-113, 118-137, 141, 142, 144, 145 sus, 146, 147, 148 sus, 149, 150, 153, 154, 156-160, 164, 167-172, 174, 175 sus, 176, 177, 180, 181-183, 190, 192, 195, 196, 214, 215, 246, 248-255.
- Fototeca Arhivelor Naționale ale României: p. 114, 193, 198-202, 204, 205, 207, 230, 235, 237, 238, 240, 241, 244.
- Arhiva doamnei Anna Salačová și a domnului Tomáš Líman, strănepoți ai arhitectului Líman (Cehia): p. 9, 10, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 166, 194.
- Kent State University Special Collections and Archives, University Libraries, Queen Marie Collection, Boxes 3 and 5: p. 222, 224, 226, 229, 232.
- Fototeca Muzeului Național de Artă al României: p. 178.
- Fototeca Muzeului Național de Istorie a României: p. 243.
- Colecția arhitect Mădălin Ghigeanu: p. 52, 66 sus, dreapta, 67, 106-107, 115-117, 138, 140, 148 jos, 151, 152, 162, 165, 173, 175 jos.
- Colecția ing. dipl. Vlad-Andreas Grunau (Germania): p. 209, 219.
- Colecția dr. Narcis Dorin Ion: p. 145 jos, 161, 184, 186-189, 197, 211, 212, 217, 220, 223, 236.